

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๒ เรื่อง

การพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบ
เพื่อรองรับกับสังคมพลวัต

The Development of Learning Activity Package on the Sunday Buddhist Study
Center to Support the New Normal Society

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

การพัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์กับการรองรับสังคมพลวัต
ของคณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์

Development of the Sunday Buddhist Study Center to Support the Dynamic
Society of Nakhon Sawan Sangha Province

โดย

ผศ.ดร.รัตติยา เหนืออำนาจ

ดร.ดิเรก ดั่งวลอย

พระครูนิติสุตากร, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800766018

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๒ เรื่อง

การพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบ
เพื่อรองรับกับสังคมพลวัต

The Development of Learning Activity Package on the Sunday Buddhist Study
Center to Support the New Normal society

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

การพัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์กับการรองรับสังคมพลวัต
ของคณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์

Development of the Sunday Buddhist Study Center to Support the Dynamic
Society of Nakhon Sawan Sangha Province

โดย

ผศ.ดร.รัตติยา เหนืออำนาจ

ดร.ดิเรก ด้วงลอย

พระครูนิติสุตากร, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800766018

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Research Sub-Project 2

The Development of Learning Activity Package on the Sunday Buddhist Study
Center to Support the New Normal Society

Under Research plan

Development of the Sunday Buddhist Study Center to Support the Dynamic
Society of Nakhon Sawan Sangha Province

BY

Asst. Prof. Dr. Rattiya Nua-amnat

Dr. Direk Duangloy

Prakru Nitisutakorn

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhonsawan Campus

B.E. 2566

Research Project Funded

By Thailand Science Research and Innovation Fund

MCU RS 800766018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

- ชื่อรายงานการวิจัย** : การพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์
ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัต
- ผู้วิจัย** : ดร.รัตติยา เหนืออำนาจ
ดร.ดิเรก ด้วงลอย
พระครูนิติสุตากร, ดร.
- ส่วนงาน** : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์
- ปีงบประมาณ** : ๒๕๖๖
- ทุนอุดหนุนการวิจัย** : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) พัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัต และ ๒) ประเมินผลชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัต เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๙ รูป/คน, การจัดเวทีเสวนาชุมชน, การพัฒนาชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ ประชาชนในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสนทนากลุ่ม แบบบันทึกภาคสนาม แบบประเมินชุดการเรียนรู้กลุ่มวิชาเลือก และใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า

๑) การพัฒนาชุดการเรียนรู้ประกอบด้วยวิธีการและกระบวนการ ดังนี้ ๑.๑) การวิเคราะห์และกำหนดเป้าหมายร่วม ประกอบด้วย กิจกรรมการผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการกำกับนโยบายและโครงการของภาครัฐ ตัวแทนคณะสงฆ์และผู้ที่มีส่วนได้เสียในการขับเคลื่อนกิจกรรมศูนย์ผลได้ที่รับ คือ Logic Model เป้าหมายร่วม (กิจกรรมการศึกษา อบรม, ปัจจัยสนับสนุน, พฤติกรรมและเป้าหมาย) และ Readiness Building System การวิเคราะห์ความพร้อม (ความสามารถทั่วไป แรงจูงใจ และความสามารถเฉพาะ) ๑.๒) การ (ร่าง) ชุดการเรียนรู้ท้องถิ่น ประกอบด้วย กิจกรรมการจัดเวทีสานเสวนา เพื่อรับฟังความคิดเห็นและออกแบบกลไกและกระบวนการ (ร่าง) ชุดการเรียนรู้ท้องถิ่น และการกำหนดกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น และร่วมกันร่างชุดการเรียนรู้ท้องถิ่น ผลที่ได้รับ คือ ชุดการเรียนรู้ท้องถิ่นบนพื้นฐานของ Soft Power ชุมชน ๑.๓) การพัฒนาชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ ประกอบด้วย การพัฒนาชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ วิชาบังคับ (ธรรมศึกษาชั้นตรี ระดับประถมศึกษา) (สาระการเรียนรู้กลุ่มการทำงานและอาชีพโดยกำหนดเป็นชุดการเรียนรู้ตามปราชญ์) กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และแผนที่ผู้รู้ และผลการประเมินชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ พบว่าแผนการจัดการเรียนรู้ กิจกรรมการจัดการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล ทุกด้านของการประเมินอยู่ในระดับดีมาก ค่าเฉลี่ย ๓.๗๕

๒) ผลการประเมินผลชุดการเรียนรู้ ประกอบด้วย ๒.๑) การประเมินผลโครงการ (๑) การประเมินด้านบริบท พบว่า (๑.๑) เป็นศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบ จังหวัดนครสวรรค์ ปีพ.ศ.๒๕๖๖ (๑.๒) ทุนทางวัฒนธรรมมีความเข้มแข็ง และมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ (๑.๓) มีต้นทุนคลังสมองจากข้าราชการเกษียณอายุ มีจิตอาสา และจิตสาธารณะ (๒) การ

ประเมินปัจจัยป้อน พบว่า (๒.๑) ภาวะผู้นำของพระครูนิติสุตากร, ดร. (๒.๒) แก่นนำชุมชน จิตอาสา มีความเข้มแข็ง (๒.๓) ศักยภาพชุมชน (๒.๔) การสนับสนุนจากภาครัฐและภาคีเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง และสม่ำเสมอ (๓) การประเมินกระบวนการ พบว่า (๓.๑) การสร้างกลไกเจ้าภาพ (๓.๒) กำหนดเป้าหมายร่วมกันของชุมชน คือ “พิพิธภัณฑสถานมีชีวิตของชุมชน” (๓.๓) ข้อจำกัดและแนวทางการแก้ไข ในการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ คือ การรวบรวมความรู้ชุมชนมานำเสนอในหมวดวิชาเลือก เนื่องจากการสูญหายของชุดความรู้ท้องถิ่น (๔) การประเมินผลผลิต พบว่า ผลสัมฤทธิ์ในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุดการเรียนรู้ครบถ้วนตามตามประกาศกรมการศาสนา แต่มีการเพิ่มการเรียนรู้ที่มีความสอดคล้องกับความเข้มแข็งของทุนชุมชน และวิถีชีวิตของคนในตำบลหนองนมวัว ๒.๒) การสะท้อนผลการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ พบว่า (๑) ปัญหาและข้อจำกัด คือ การสูญหายของชุดความรู้ ขาดการบันทึกข้อมูล การถ่ายทอดความรู้ยังอยู่ในวงจำกัด และ (๒) ปัจจัยความสำเร็จ ประกอบด้วย เป็นศพอ. ต้นแบบ ปี พ.ศ. ๒๕๖๖, ทุนทางวัฒนธรรมเข้มแข็ง หลากหลาย, คลังสมองชุมชน, ภาวะผู้นำ, แก่นนำชุมชน จิตอาสา มีความเข้มแข็ง, ศักยภาพชุมชน, การสนับสนุนจากภาครัฐ และกลไกเจ้าภาพ

Research Title : The Development of Learning Activity Package on the Buddhist Sunday Study Center to Support the New Normal Society

Researchers : Dr. Rattiya Nua-amnat
Dr. Direk Duangloy
Prakru Nitisutakorn, Dr.

Department : Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Nakhonsawan Campus

Fiscal Year : 2566

Research Scholarship Sponsor : Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Abstract

The purposes of this research were 1) to develop the learning package of the Model Buddhist Sunday Center to support a dynamic society; and 2) to evaluate the learning package of the Model Buddhist Sunday Center to support a dynamic society. It was an action research by using in-depth interviews with 9 key informants, organizing community forum, and developing online learning packages. The population used in the study was people in Nong Nom Wua Subdistrict, Lat Yao District, Nakhon Sawan Province. The research instrument used was an in-depth interview form, group discussion, field recording form, evaluation form for elective learning groups and descriptive content analysis techniques were used. The research results found that

1) The development of the learning package consisted of the following methods and processes: 1.1) analysis and setting of joint goals consisted of activities of key informants on the policy governance and government projects, representatives of the Sangha and stakeholders in driving the center's activities. The results obtained were the Logic Model, common goals (educational activities, training, supporting factors, behaviors, and goals) and the Readiness Building System, readiness analysis. (general abilities, motivation, and specific abilities), 1.2) the (draft) local learning kit consisted of activities to organize a forum and dialogue to listen to opinions and design mechanisms and processes (draft) for local learning packages and setting the framework for local learning content and jointly draft for a local learning packages. The

result was a local learning package based on community soft power, 1.3) development of an online learning packages consisted of the development of an online learning packages, compulsory subjects (Dhamma Studies for Primary Level) (work and career learning content package as a learning package according to the philosopher), student development activities and the expert map. And the results of the evaluation of the online learning package found that in terms of the learning management plan, learning management activities, measurement and evaluation, all aspects of the assessment were at a very good level, with an average of 3.75.

2) Results of the evaluation of the learning package consisted of 2.1) evaluation of the project: (1) evaluation of the context found that (1.1) it was the Model Buddhist Sunday Center in Nakhon Sawan Province, 2023, (1.2) cultural capital was strong and there were diverse ethnicities, (1.3) there were think tank capitals from retired civil servants, volunteers, and public consciousness, (2) evaluation of input factors found that (2.1) leadership of Phrakru Nitisutakorn, Dr., (2.2) strong community leaders and Volunteers, (2.3) community potential, (2.4) continuous and consistent support from the government and network partners, (3) process evaluation found that (3.1) creating a host mechanism, (3.2) setting common goals of community was a “living museum of the community,” (3.3) limitations and solutions in driving the activities were collecting community knowledge to present in elective subjects due to the loss of local knowledge packages, (4) product evaluation found that the achievements in driving the development of the learning package were complete in accordance with the announcement of the Department of Religious Affairs. But here was an increase in learning that was consistent with the strength of community funds and the way of life of the people in Nong Nom Wua Subdistrict, 2.2) reflecting on the results of driving the activities found that (1) the problems and limitations were the loss of the knowledge packages, lack of data recording and the transfer of knowledge was still limited, and (2) success factors included the Model Buddhist Sunday Center in 2023, strong and diverse cultural capital, a community think tank, leadership, community leaders and strong volunteers, community potential, government support and host mechanism.

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ตำบลเพ็ญราษฎร์กับสังคมพลวัต” เป็นโครงการวิจัยที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณโดย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผ่านความเห็นชอบของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม จึงทำให้โครงการวิจัยนี้สามารถดำเนินการเพื่อค้นหากลไกและการพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตำบลเพ็ญราษฎร์กับสังคมพลวัต ในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ แต่ปัจจุบันด้วยสภาพสังคมได้เกิดการเปลี่ยนแปลงและความซับซ้อนมากขึ้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการศึกษาวิจัยเพื่อหาทางเลือกในการก้าวข้ามปัญหาและข้อจำกัดในเรื่องข้างต้น เพื่อก่อให้เกิดกระบวนการที่จะนำไปสู่การปรับตัวให้เกิดความสมดุล

กราบขอบพระคุณ พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร. อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ส่งเสริม สนับสนุน ให้โอกาส และให้กำลังใจแก่ประชาคมนักวิจัย มจร. ให้คิดงานต่อก่อนงานใหม่ และดำเนินการวิจัยตามโครงการวิจัยจนสำเร็จลุล่วง กราบขอบพระคุณพระครูสุธีกิตติบัณฑิต, รศ.ดร. และคณะ ในนามของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ที่ให้การสนับสนุนช่วยเหลือในทุก ๆ ด้าน และขอขอบคุณคณะผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ทั้งในส่วนของวิทยาเขตนครสวรรค์และสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติที่ให้การสนับสนุนช่วยเหลือในหลาย ๆ ด้านแก่ผู้วิจัย ขอขอบคุณทุกข้อมูลในระดับพื้นที่ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้ข้อมูล ข้อเท็จจริง เกิดความครบถ้วน ครอบคลุม และเพียงพอที่จะนำเข้าสู่การประมวล วิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปผลการวิจัย

สุดท้ายขอขอบคุณทีมงานผู้ช่วยนักวิจัยรวมถึงนิสิตที่ร่วมลงพื้นที่จัดเก็บข้อมูลภาคสนามและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกรูปหรือคน ที่มีส่วนเติมเต็มให้โครงการวิจัยเรื่องนี้ประสบผลสำเร็จและบรรลุยังวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ ขอคุณความดีและอรรถประโยชน์ได้อันเกิดจากโครงการวิจัยนี้ ถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และมอบเป็นปัญญาบารมีทานแด่ผู้สนใจศึกษาเพื่อนำไปพัฒนาสู่การประยุกต์ใช้และสู่การปฏิบัติ มา ณ โอกาสนี้ด้วย

ดร.รัตติยา เหนืออำนาจ

๔ เมษายน ๒๕๖๗

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญแผนภาพ.....	ณ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๕
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๕
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการการวิจัย.....	๖
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับการจากการวิจัย.....	๗
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
๒.๑ แนวคิดศูนยศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์.....	๘
๒.๒ แนวคิดการจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น.....	๑๔
๒.๓ แนวคิดการอยู่ร่วมกันในสังคมในสังคมพลวัต.....	๒๑
๒.๔ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชุมชนบนพื้นฐานการมีส่วนร่วม.....	๓๐
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๔๘
๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๕๒
บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัย	
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๕๓
๓.๒ ประชากร และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๕๕
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๕๗
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๕๗
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๕๙
๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย.....	๖๐

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	
๔.๑ การพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัต.....	๖๒
๔.๒ การประเมินผลชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวัน อาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัต.....	๙๓
๔.๒ องค์ความรู้จากการวิจัย.....	๙๖
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๐๐
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย.....	๑๐๓
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๐๔
บรรณานุกรม	๑๐๖
ภาคผนวก	
ก. หนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์.....	๑๑๒
ข. เครื่องมือวิจัย.....	๑๑๔
ค. ภาพกิจกรรมการลงพื้นที่และกิจกรรมประกอบการวิจัย.....	๑๑๘
ง. การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๑๒๒
จ. บทความวิจัย.....	๑๒๖
ฉ. ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากการวิจัย.....	๑๔๓
ประวัติผู้วิจัย	๑๔๖

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๒.๑	ระดับการมีส่วนร่วม.....	๔๒
๔.๑	ผลการประเมินชุดการการเรียนรู้กลุ่มวิชาเลือก.....	๘๗

สารบัญแผนภาพ

ภาพที่		หน้า
๒.๑	ระบบทางสังคม	๒๖
๒.๒	กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๕๒
๓.๑	กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๕๘
๓.๒	สรุปขั้นตอนการดำเนินการวิจัย.....	๖๑
๔.๑	กระบวนการวิเคราะห์และกำหนดเป้าหมายร่วม.....	๖๓
๔.๒	การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการกำกับนโยบายและโครงการของ ภาครัฐ.....	๖๓
๔.๓	การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ต้นแบบ จังหวัดนครสวรรค์ (วัดหนองกระดุกเนื้อ)	๖๔
๔.๔	การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นผู้บริหารของ ศพอ.มจร.....	๖๔
๔.๕	การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการกำกับนโยบายของคณะสงฆ์.....	๖๕
๔.๖	ศพอ.วัดหนองกระดุกเนื้อ Logic Model.....	๖๗
๔.๗	ศพอ.วัดหนองกระดุกเนื้อ Readiness Building System.....	๖๘
๔.๘	กระบวนการ (ร่าง) ชุดการเรียนรู้ชุมชน.....	๖๙
๔.๙	การประชาคมตำบลเพื่อ (ร่าง) ชุดการเรียนรู้ชุมชน.....	๗๐
๔.๑๐	การสนทนากลุ่มแกนนำการขับเคลื่อน ศพอ.ต้นแบบ วัดหนองกระดุกเนื้อ.....	๗๑
๔.๑๑	กระบวนการร่างสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น ศพอ.ต้นแบบ วัดหนองกระดุกเนื้อ.....	๗๒
๔.๑๒	ชุดการเรียนรู้ท้องถิ่น ศพอ.ต้นแบบ วัดหนองกระดุกเนื้อ.....	๗๔
๔.๑๓	การพัฒนาชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ วิชาบังคับ.....	๗๗
๔.๑๔	เอกสารประกอบการสอนสรุปวิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี.....	๗๘
๔.๑๕	เอกสารประกอบการสอนสรุปวิชาธรรม (คิหิปฏิบัติ)	๗๙
๔.๑๖	เอกสารประกอบการสอนสรุปวิชาวินัย.....	๘๐
๔.๑๗	เอกสารประกอบการสอนสรุปวิชากระทุ์ธรรม.....	๘๑
๔.๑๘	ช่องทางการเผยแพร่ชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ วิชาบังคับ.....	๘๒
๔.๑๙	เมนูชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ วิชาบังคับ.....	๘๒
๔.๒๐	เมนูย่อยชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ วิชาบังคับ.....	๘๓
๔.๒๑	วิธีการเข้าเรียนในรายวิชาธรรมศึกษา.....	๘๔
๔.๒๒	เมนูชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ วิชาเลือก.....	๘๔
๔.๒๓	เมนูย่อยชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ วิชาเลือก.....	๘๕
๔.๒๔	เมนูย่อยการเรียนรู้ตามปราชญ์.....	๘๖
๔.๒๕	เมนูชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน.....	๘๘
๔.๒๖	รายละเอียดการเรียนรู้แบบออนไลน์ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน.....	๙๐

สารบัญแผนภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
๔.๒๗	แผนที่ผู้รู้.....	๙๑
๔.๒๘	ตัวอย่างหนังสือยินยอมอนุญาตให้เผยแพร่.....	๙๒
๔.๒๙	ผลการวิเคราะห์ และถอดบทเรียนการพัฒนาชุดการเรียนรู้.....	๙๕
๔.๓๐	กลไกและกระบวนการการพัฒนาชุดการเรียนรู้ของ ศพอ. วัดหนองกระดุกเนื้อ.	๙๗

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

ดัชนีฉบับนี้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิง โดยจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.สี. (ไทย) ๙/๑๗๐/๕๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๑๗๐ หน้า ๕๖

พระสุตตันตปิฎก

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์	ภาษา
ที.ปา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.นวก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต	(ภาษาไทย)

๒. การระบุเลขหมายพระไตรปิฎก

ในงานวิจัยเล่มนี้พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยฉบับจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพ.ศ.๒๕๓๙ และพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยจะระบุเล่ม/ข้อ/หน้า/ เช่น ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๒๑-๓๒๒/๑๓๓ หมายความว่าระบุถึงสุตตันตปิฎก ขุททกนิกายธรรมบท ฉบับภาษาไทยพระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๕ ข้อที่ ๓๒๑-๓๒๒ หน้า ที่ ๑๓๓ เป็นต้น

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๘๐) เป็นแผนการพัฒนาประเทศเพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ประเทศไทยที่ว่า “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”^๑ โดยเฉพาะด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ที่มีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญเพื่อพัฒนาคนในทุกมิติและในทุกช่วงวัยให้เป็นคนดี เก่ง และมีคุณภาพ โดยคนไทยมีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีพัฒนาการที่รอบด้าน และมีสุขภาวะที่ดีในทุกช่วงวัย มีจิตสาธารณะ รับผิดชอบต่อสังคมและผู้อื่น มัธยัสถ์ อดออม โอบอ้อมอารี มีวินัย รักษาศีลธรรม และเป็นพลเมืองดีของชาติ มีหลักคิดที่ถูกต้อง มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ ๒๑ มีทักษะสื่อสารภาษาอังกฤษและภาษาที่ ๓ และอนุรักษ์ภาษาท้องถิ่น มีนิสัยรักการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต สู่การเป็นคนไทยที่มีทักษะสูง เป็นนวัตกรรม นวัตกรรม นักคิด ผู้ประกอบการ เกษตรกรยุคใหม่และอื่น ๆ โดยมีสัมมาชีฟตามความถนัดของตนเอง และมุ่งเน้นการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ใน ๗ มิติ ได้แก่ ๑) การปรับเปลี่ยนค่านิยมและวัฒนธรรม มุ่งเน้นให้สถาบันทางสังคมร่วมปลูกฝังค่านิยมและวัฒนธรรมที่พึงประสงค์ ๒) การพัฒนาศักยภาพคนตลอดช่วงชีวิต มุ่งเน้นการพัฒนาคนเชิงคุณภาพในทุกช่วงวัย ๓) ปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ ๒๑ มุ่งเน้นผู้เรียนให้มีทักษะการเรียนรู้และมีใจใฝ่เรียนรู้ตลอดเวลา ๔) การตระหนักถึงพหุปัญญาของมนุษย์ที่หลากหลาย ๕) การเสริมสร้างให้คนไทยมีสุขภาวะที่ดีครอบคลุมทั้งด้านกาย ใจ สติปัญญา และสังคม ๖) การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ๗) การเสริมสร้างศักยภาพการกีฬาในการสร้างคุณค่าทางสังคมและพัฒนาประเทศ^๒

สภาพสังคมไทยกำลังเปลี่ยนแปลงไป ประชาชนส่วนใหญ่ต่างก็มุ่งแต่จะประกอบภารกิจเกี่ยวกับอาชีพการงานที่รัดตัว โดยไม่มีเวลาสนใจเข้าวัดปฏิบัติธรรมหรือประพฤติตนในฐานะเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีเด็กและเยาวชนที่เกิดมาในครอบครัวชาวพุทธ จึงขาดแบบอย่างที่ดีในการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักของพระพุทธศาสนา การสนับสนุนให้วัดในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนได้จัดตั้งโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น โดยเน้นให้พระสงฆ์เป็นผู้อบรมสั่งสอนก็จะเป็นการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้รับการอบรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมตั้งแต่วัยการศึกษาและได้ใช้เวลาว่างจากวันหยุดการศึกษาได้ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้

^๑ “ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๘๐)”, ราชกิจจานุเบกษา ๑๑๕ (ตุลาคม ๒๕๖๑): ๑.

^๒ สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๘๐ : ฉบับประกาศราชกิจจานุเบกษา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๖๑).

ถูกต้องตามสมควรแก่วัย ทั้งยังเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนให้วัดมีบทบาทในการปฏิบัติการกิจด้าน การศึกษาสงเคราะห์และเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน ดังนั้นการเปิดศูนย์ การเรียนการสอนในวันอาทิตย์ได้เล็งเห็นปัญหาด้านสังคมโดยเฉพาะการขาดคุณธรรม จริยธรรม ใน สังคมไทยนับเป็นปัญหาระดับชาติ เนื่องจากบ้านเมืองและบริบทของสังคมไทยเปลี่ยนไปอย่างเด่นชัด ดังนั้น การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและส่งเสริมบทบาทของครอบครัวและชุมชน ให้มีส่วนร่วมใน การพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีสันติสุขอย่างยั่งยืน จึงเป็นเรื่องที่ทุกฝ่ายต่างให้ความสำคัญร่วม พัฒนาสังคมโดยเฉพาะในระดับชุมชน ท้องถิ่น การมีแหล่งพัฒนาศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรมของ ชุมชน ในรูปแบบศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์นี้ นับเป็นโครงการสำคัญที่ดีอย่างหนึ่งใน สังคมปัจจุบัน เพราะสามารถชักนำเด็ก เยาวชนและประชาชนเข้าสู่ร่มเงาพระพุทธศาสนาเพื่อเข้ามา การศึกษาอบรมบ่มนิสัย และสร้างจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนาแต่แรกเริ่ม เป็นวิธีการ ในรูปแบบหนึ่ง ที่ได้รับจากพระพุทธศาสนาให้ดำรงมั่นคงอยู่ได้ตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน โดยได้ส่งเสริมและ สนับสนุนการดำเนินการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ซึ่งวัดเป็นทุนทางสังคมและเป็นฐานที่ สำคัญของการพัฒนาชุมชนที่สามารถหล่อหลอมบุคคลให้เกิดการพัฒนาให้เป็นคนดีมีคุณธรรม^๓

จังหวัดนครสวรรค์มีการขอจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จำนวน ๑๗ แห่ง (ปี พ.ศ.๒๕๖๓) และเพิ่มขึ้นเป็น ๒๑ แห่ง ในปี พ.ศ. ๒๕๖๔^๔ แบ่งตามพื้นที่ดังนี้

๑. อำเภอเมืองนครสวรรค์ จำนวน ๙ แห่ง ประกอบด้วย วัดศรีสวรรค์สังฆาราม, วัด โพธาราม พระอารามหลวง, วัดวรนาถบรรพต พระอารามหลวง, วัดไทรเหนือ, วัดบ้านแก่ง, วัดท่า พระเจริญพรต, ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน เขต ๖ นครสวรรค์, วัดตะเคียนเลื่อนและวัดสันติ ธรรม

๒. อำเภอด่านช้าง จำนวน ๓ แห่ง ประกอบด้วย วัดวาปีรัตนาราม วัดจันทน์และวัดดง พลับ

๓. อำเภอท่าตะโก จำนวน ๑ แห่ง ประกอบด้วย วัดเขาล้อ

๔. อำเภอเก้าเลี้ยว จำนวน ๒ แห่ง ประกอบด้วย วัดหัวดงเหนือและวัดเก้าเลี้ยว

๕. อำเภอไพศาลี จำนวน ๑ แห่ง ประกอบด้วย วัดโคกเคื่อ

๖. อำเภอลาดยาว จำนวน ๒ แห่ง ประกอบด้วย วัดศรีสุธรรมารามและวัดหนอง กระดุกเนื้อ

๗. อำเภอชุมแสง จำนวน ๑ แห่ง ประกอบด้วย วัดทับกฤชกลาง

๘. อำเภอบรรพตพิสัย จำนวน ๑ แห่ง ประกอบด้วย วัดธรรมจริยาวาส

๙. อำเภอโกรกพระ จำนวน ๑ แห่ง ประกอบด้วย วัดบ้านหว่า

^๓ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนา วันอาทิตย์ พ.ศ. ๒๕๖๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ราไทยเพรส จำกัด, ๒๕๖๒).

^๔ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครสวรรค์, ทะเบียนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (ศพอ.) ประจำปี ๒๕๖๖ จังหวัดนครสวรรค์. (อัคราเนนา)

การจัดชั้นเรียนและหลักสูตรการสอน ตามประกาศกรมการศาสนา เรื่อง การจัดชั้นเรียน และหลักสูตรการเรียนการสอนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ๓ กลุ่มวิชา ประกอบด้วย ๑) วิชาบังคับ คือ ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก ๒) วิชาเลือก อย่างน้อย ๑ วิชา ประกอบด้วย สุขศึกษาและพลศึกษา, ทักษะศิลป์ ดนตรีและนาฏศิลป์, สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม, ภาษาไทย, คณิตศาสตร์, วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, การงานและอาชีพ, ภาษาต่างประเทศ และคอมพิวเตอร์ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ประกอบด้วย กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันสำคัญทางสถาบันพระมหากษัตริย์ วันสำคัญตามขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมไทย หรือวันสำคัญอื่น ๆ รวมทั้งกิจกรรมจิตอาสาบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ โดยเปิดสอน ในวันอาทิตย์ มีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า ๓ ชั่วโมง ทั้งนี้สถิติในปี พ.ศ. ๒๕๖๔ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จังหวัดนครสวรรค์ มีผู้เรียนทั้งหมดจำนวน ๔,๑๒๑ คน บุคลากรทางการศึกษาเป็นพระสงฆ์ จำนวน ๙๒ รูป และเป็นฆราวาส จำนวน ๙๐ คน รวม ๑๘๒ รูป/คน ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรม จำนวน ๒๖,๘๕๐ คน กิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมทั้งปี อยู่ระหว่าง ๓-๑๔ กิจกรรมต่อปี และวิชาเลือกที่สอน ประกอบด้วย สุขศึกษาและพลศึกษา (ว่ายน้ำ), ศิลปะ ดนตรีและนาฏศิลป์, คณิตศาสตร์, การงานและอาชีพ (งานฝีมือ การอาชีพ นวดแผนไทยและเกษตรพอเพียง), ภาษาต่างประเทศ และคอมพิวเตอร์ โดยยังไม่ครอบคลุมทั้ง ๙ วิชาเลือก^๕

จากการศึกษาของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา^๖, พระมหาทรงยศ แท่นยัง และคณะ^๗ และพระมหาสุทัศน์ ไชยยะภา^๘ พบว่า นอกจากปัญหาด้านงบประมาณสนับสนุนการขับเคลื่อน ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แล้วนั้น ยังพบ ๑) ด้านบุคลากร ขาดบุคลากรในการทำงานที่จะเป็นวิทยากรให้บริการแก่ประชาชน ๒) ด้านวิชาการ คือ หลักสูตรไม่เป็นมาตรฐานเดียวกัน ขาดการพัฒนาให้ทันสมัย มีความซ้ำซ้อนกันไม่สอดคล้องกับผู้เรียน ๓) ด้านชุมชน ไม่เห็นคุณค่าของศูนย์ที่มีต่อสังคมส่วนรวม ศูนย์ไม่ได้ประสานงานกับผู้ปกครองนักเรียนและชุมชน ขาดความร่วมมือกับชุมชน ในการจัดกิจกรรมร่วมกัน และ ๔) ด้านสื่ออุปกรณ์ ผู้สอนเลือกใช้สื่อไม่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละช่วงชั้น ตำราเรียนมีไม่เพียงพอสื่อการเรียนการสอนมีจำกัด บุคลากรขาดทักษะและประสบการณ์ในการใช้สื่อ สอดคล้องกับการให้ข้อมูลของพระมหานคร วชิรเมธี เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์อำนวยการโครงการพระสอนศีลธรรม และพระมหานพรัตน์ เตชะชิโร^๙ ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดชั้นเรียนและ

^๕ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครสวรรค์, ข้อมูลสถิติของพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (ศพอ.) ประจำปี ๒๕๖๔ จังหวัดนครสวรรค์. (อึดสำเนา)

^๖ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, สภาพการจัดการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้, (กรุงเทพมหานคร : วิ.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น, ๒๕๕๒).

^๗ พระมหาทรงยศ แท่นยัง และคณะ, “การศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาการบริหารงานของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เขตกรุงเทพมหานคร”, วารสารบริหารการศึกษา มศว, ปีที่ ๑๔ฉบับที่ ๒๗ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐) : ๘๘-๙๘.

^๘ พระมหาสุทัศน์ ไชยยะภา, “การบริหารการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดอนงคาราม เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๕๔).

^๙ สัมภาษณ์ พระมหานพรัตน์ เตชะชิโร, พระสงฆ์วัดโพธาราม จังหวัดนครสวรรค์, (๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๔).

หลักสูตรการสอน พบว่า ปัจจุบันครูพระสอนศีลธรรมได้สอนเรื่องธรรมศึกษาในโรงเรียนด้วย โดยสอนเป็นห้อง ไม่ได้มีการจำแนกเฉพาะตามวุฒิทางธรรมที่ได้รับ และยังขาดความชำนาญในการสอนบางประเด็น เนื่องจากบุคลากรที่ชำนาญในการสอนนักธรรมไม่เพียงพอ ทั้งยังมีการสอนเป็นภาษาไทยเพียงภาษาเดียวทำให้พระต่างชาติที่สนใจไม่สามารถทำความเข้าใจได้ ขณะที่นายวิจิตร นกทอง^{๑๐} นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครสวรรค์ ได้กล่าวว่า ปัญหาที่พบเจอจากการขับเคลื่อนศูนย์ฯ จังหวัดนครสวรรค์ คือ การขาดครูผู้สอนและความต่อเนื่องในการทำงาน และจากผลกระทบของสถานการณ์แพร่ระบาดของโควิด-๑๙ ทำให้ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ไม่สามารถจัดการเรียนการสอนได้ ทั้งนี้แนวทางในการแก้ไขปัญหาโดยพงษ์ชัย เพ็งศักดิ์นุสรณ์ และคณะ^{๑๑} ได้เสนอแนะให้เพิ่มหลักสูตรสำหรับผู้ใหญ่ เพื่อเป็นการปลูกฝังและเน้นย้ำเรื่องคุณธรรม ศีลธรรม จัดทัศนศึกษาร่วมกับผู้ปกครอง และใช้เทคโนโลยีมาช่วยสอนให้มากยิ่งขึ้น สุจินตนิพนธ์ หนูชูสีห์สกุล และคณะ^{๑๒} กล่าวว่า การจัดการหลักสูตรและการเรียนการสอนจะต้องมีความทันสมัย และเหมาะสมกับผู้เรียน รวมถึงสอดคล้องกับสภาพการเรียนรู้ที่เป็นจริง ทั้งนี้การพัฒนาสื่อ บทเรียนออนไลน์ เพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-๑๙ ส่งผลให้รูปแบบการจัดการเรียนการสอนเปลี่ยนไป เกิดการเข้าสู่ยุคดิจิทัลอย่างเต็มรูปแบบของประเทศไทยในปัจจุบัน ส่งผลให้อุปกรณ์สื่อสารและคอมพิวเตอร์สามารถเชื่อมต่อร่วมเข้ากับอินเทอร์เน็ตความเร็วสูง เปิดโอกาสให้สื่อการเรียนรู้ออนไลน์เป็นช่องทางหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมความรู้ให้แก่ผู้เรียนนอกห้องเรียนได้ทุกที่ทุกเวลา และลดช่องว่างและข้อจำกัดของการศึกษาที่จะต้องอยู่ภายในห้องเรียนเท่านั้น จึงต้องมีการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและนวัตกรรมเทคโนโลยีร่วมสมัย ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนด้วยระบบสื่อ บทเรียนออนไลน์ (Online Learning) เป็นกระบวนการและสื่อที่ตรงกับลักษณะความสนใจของวัยผู้เรียน และจะเป็นทางเลือกหนึ่งที่บุคลากรผู้สอนมีความจำเป็นต้องเลือกใช้ให้เหมาะสม เกิดเป็นรูปแบบการเรียนแบบผสมผสาน (Hybrid Learning) อันจะช่วยกระตุ้นความสนใจของผู้เรียนให้สามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง และตลอดเวลาทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน^{๑๓}

ด้วยเหตุปัจจัยดังกล่าว ปัญหาการขาดบุคลากรในการสอนธรรมศึกษา ปัญหาหลักสูตรไม่เป็นมาตรฐานเดียวกัน ไม่ทันสมัย ปัญหาด้านเทคโนโลยี เป็นปัญหาสำคัญในการขับเคลื่อนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ขณะที่พระพรหมบัณฑิตได้เสนอแนะการพัฒนาใน ๔ ประเด็นสำคัญ คือ

^{๑๐} สัมภาษณ์ วิจิตร นกทอง, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครสวรรค์, (๑๕ กรกฎาคม ๒๕๖๔).

^{๑๑} พงษ์ชัย เพ็งศักดิ์นุสรณ์, วราภรณ์ ไทยมา, และภัทราวดี มากมี, “โมเดลความสัมพันธ์ของปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์”, วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๔) : ๑๘๗-๒๐๔.

^{๑๒} สุจินตนิพนธ์ หนูชูสีห์สกุล, “การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริม ความสามารถในการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาสำหรับพระภิกษุญวณะ”, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๔ (มิถุนายน ๒๕๖๔) : ๑๖๑๔-๑๖๒๖.

^{๑๓} ธนพงษ์ ไชยลาภ และคณะ, “การพัฒนาสื่อ บทเรียนออนไลน์เรื่อง : การออกแบบเพื่อการผลิตสื่อปฏิสัมพันธ์ และมัลติมีเดีย”, วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒(๘) (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๙) : ๑๓๔-๑๔๒.

๑) การทำให้ศูนย์เป็นงานด้านเผยแผ่ ไม่ได้งานด้านการศึกษา ๒) การส่งเสริมให้คณะสงฆ์เรื่องหลักสูตรการเรียนการสอน บูรณาการเชื่อมโยงกับการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ๓) การสนับสนุนให้เน้นพระภิกษุสามเณรภาษาอังกฤษ และ ๔) การใช้สื่อการสอนที่มีความเหมาะสม ดังนั้น การศึกษาวิจัย “การพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมชีวิตวิถีใหม่” ก่อให้เกิดการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้แก่ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นการเสริมพลังในการช่วยสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับเยาวชนและประชาชนทั่วประเทศ โดยให้ศูนย์ฯ เป็นฐานของชุมชนที่มั่นคงและเข้มแข็ง ในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับเด็กและเยาวชนตั้งแต่เยาว์วัย ซึ่งเป็นที่ประจักษ์ได้และยังเป็นการดำเนินงานที่สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล ที่มุ่งเน้นพัฒนาคนให้เป็นคนดีมีคุณธรรม ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เกิดความสามัคคีร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ

๑.๒ คำถามการวิจัย

ชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบในการรองรับกับสังคมชีวิตวิถีใหม่เพื่อการสร้างเสริมความเข้มแข็ง การเสริมพลัง และการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับคน ๓ วัยในชุมชนให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมได้อย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัต

๑.๓.๒ เพื่อประเมินผลชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัต

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ทั้งนี้คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการวิจัย ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

มุ่งศึกษาบริบท คุณภาพและศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน บนพื้นฐานแห่งองค์ความรู้ที่มาจากเทคโนโลยีและนวัตกรรมของชุมชน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ภายใต้แนวคิดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ แนวคิดการจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น แนวคิดการอยู่ร่วมกันในสังคมในสังคมพลวัต แนวคิดการจัดการชุมชนบนพื้นฐานการมีส่วนร่วม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้ชุมชน และศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากรที่ใช้ในการศึกษา

๑) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำแนกตามเป้าประสงค์การดำเนินการ ดังนี้

๑.๑) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๙ รูป/คน ที่จำแนกตามลักษณะการทำงาน ประกอบด้วย ๑) ด้านการกำกับนโยบายและโครงการของภาครัฐ ๒) ด้านการกำกับนโยบายและโครงการของคณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์ และ ๓) ด้านผู้ขับเคลื่อนผู้อำนวยความสะดวกศูนย์ศึกษา

พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เพื่อการวิเคราะห์และกำหนดเป้าหมายร่วมกันในการขับเคลื่อนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

๑.๒) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๕ รูป/คน ที่เป็นแกนนำในการขับเคลื่อนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบ (วัดหนองกระดุกเนื้อ) เพื่อร่วมกันออกแบบกลไก และกระบวนการในการพัฒนาชุดกิจกรรม

๒) ประชาชนในตำบลที่สมัครใจเข้าร่วมในการประชุมชุมชน จำนวน ๓๐ รูป/คน ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การดูแลของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดหนองกระดุกเนื้อ ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ เพื่อรับฟังความคิดเห็นและนำเสนอองค์ความรู้ชุมชน

๓) กลุ่มทดลอง (Experiment Group) จำนวน ๑๖ รูป/คน ที่มีความเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบ จังหวัดนครสวรรค์ (วัดหนองกระดุกเนื้อ) ที่สมัครใจเข้าร่วมการทดลอง โดยใช้แบบประเมินชุดการเรียนรู้กลุ่มวิชาเลือก

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่วิจัยในการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่เป้าหมายที่มีการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ในลักษณะภาคีเครือข่าย (บวร) ประกอบด้วย หมู่ที่ ๕ หนองกระดุกเนื้อ หมู่ที่ ๖ หนองกระดุกเนื้อ และหมู่ที่ ๙ ดอนยาว

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้มุ่งให้เกิดการพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัต ตั้งแต่การลงพื้นที่เพื่อศึกษานำร่องไปจนถึงสิ้นสุดกระบวนการศึกษาวิจัยที่จะมีการสังเคราะห์และถอดบทเรียนใช้ระยะเวลาในการศึกษาตั้งแต่เดือนตุลาคม ๒๕๖๕ ไปจนถึง ๓๐ เมษายน ๒๕๖๗ รวมระยะเวลา ๑๙ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการการวิจัย

๑.๕.๑ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบ หมายถึง ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดหนองกระดุกเนื้อ ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์

๑.๕.๒ ชุดการเรียนรู้ หมายถึง ชุดความรู้ในกลุ่มวิชาเลือกที่ร่วมกันร่างขึ้นจากภูมิปัญญาท้องถิ่น และสอดคล้องกับบริบททางสังคมเพื่อการเรียนรู้ร่วมกัน ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดหนองกระดุกเนื้อ ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์

๑.๕.๓ สังคมพลวัต หมายถึง สังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงภายใต้ความสัมพันธ์รูปแบบความสัมพันธ์ บ้าน วัด โรงเรียน และภาคีเครือข่าย

๑.๕.๔ กลไกและกระบวนการ หมายถึง การมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัตโดยใช้กลไกของหลัก “บวร” หรือ บ้าน วัด โรงเรียนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความรู้ ทักษะและพฤติกรรมในการพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัต

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัตบนพื้นฐานแห่งค่านิยม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีของหมู่บ้านชุมชนจะเป็นฐานข้อมูลในการนำไปศึกษาและพัฒนาการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แห่งอื่น ๆ ในจังหวัดนครสวรรค์

๑.๖.๒ ผลประเมินผลชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัตเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการร่วมระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน เพื่อให้เกิดการจัดระบบ ระเบียบและสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างมีประสิทธิภาพ และรอบด้าน

๑.๖.๓ เกิดการเผยแพร่องค์ความรู้และบทเรียนในการพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัตไปสู่หมู่บ้าน ชุมชนในพื้นที่ต่าง ๆ ในประเทศไทย

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัต” ได้มีการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องต่าง ๆ โดยแบ่งการนำเสนอ ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์
- ๒.๒ แนวคิดการจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น
- ๒.๓ แนวคิดการอยู่ร่วมกันในสังคมในสังคมพลวัต
- ๒.๔ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชุมชนบนพื้นฐานการมีส่วนร่วม
- ๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เป็นองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่พระสงฆ์ได้จัดตั้งขึ้นเป็นการจัดการศึกษาสงเคราะห์นอกระบบและตามอัธยาศัยให้แก่ประชาชนทั่วไป โดยมีเป้าหมายหลัก ได้แก่ เด็กและเยาวชนที่กำลังอยู่ในวัยเรียนเพื่อให้รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และนำหลักคำสอน ทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันตลอดถึงสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสงบสุข

๒.๑.๑ ความเป็นมาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เริ่มจัดตั้งขึ้นครั้งแรกในประเทศศรีลังกา จากนั้นได้ขยายไปยังประเทศอื่นที่มีพระภิกษุชาวลังกาไปจัดตั้งสำหรับประเทศไทย ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เริ่มกำเนิดขึ้นเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. ๒๔๙๖-๒๕๐๐ โดยพระพิมลธรรม (อาจ อาสภมหาเถร) สังฆมุนีว่าการองค์การปกครอง (สมัยพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔) อธิบดีสงฆ์ (เจ้าอาวาส) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์องค์พิทยสถานายกมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งมีสมณศักดิ์ สดุดีทำเป็นที่สมเด็จพระพุทธาจารย์ ได้เดินทางไปดู กิจการพระพุทธศาสนาที่ประเทศพม่าและศรีลังกา เห็นพระสงฆ์ในประเทศพม่าและศรีลังกาจัดระเบียบการสอนศีลธรรมแก่เด็กและเยาวชนได้ผลดีมาก และจัดการสอนเฉพาะวันอาทิตย์ เมื่อท่านเดินทางกลับมาประเทศไทย จึงได้ปรารภถึง การสอนศีลธรรมของพระสงฆ์ในประเทศพม่า และศรีลังกาแก่พระเจ้าหน้าที่บริหารและพระนิสิตของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมีดำริว่า “โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ สมควรจะได้จัดให้มีขึ้นในประเทศไทยบ้าง เพราะว่าเด็กและเยาวชนมีความสนใจในพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว ซึ่งจะทำให้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อไป และยังเป็นส่งเสริมในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกประการหนึ่ง อีกทั้งเป็นการให้โอกาสแก่เด็ก และเยาวชนได้ศึกษา และรู้จักหลักธรรมในพระพุทธศาสนาได้ถูกต้องตามสมควรแก่วัยของตน” ประกอบกับในสมัย

นั้น พระเจ้าหน้าทีและพระนิสิตของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้นำบุตรหลานของข้าราชการ พ่อค้า และประชาชนทั่วไป ที่สนใจมาฟังบรรยาย ฟังสมาธิในวันอาทิตย์ ซึ่งพากันวิ่งเล่นบริเวณลาน โอศุภวัดมหาธาตุฯ มาเล่นนิทานและสอนธรรมะ

นอกจากนั้นทางโรงเรียนและมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้อาราธนาพระสงฆ์ดังกล่าวไปสอน ธรรมะอบรมศีลธรรมแก่นักเรียนและนักศึกษาอีกด้วย ดังนั้นพระเจ้าหน้าทีและพระนิสิตมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงดำเนินการขอเสนออนุมัติ ต่อทางสภามหาวิทยาลัย เพื่อเปิดสอนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น ได้รับอนุมัติให้เปิดทำการสอน เมื่อวันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ จึงนับได้ว่าเป็นโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แห่งแรกในประเทศไทย หลังจากนั้นก็ได้รับความนิยม มีการจัดตั้งขยายไปยังวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศต่อมาทางราชการจึงได้พิจารณาเห็นว่า สภาพสังคมไทยกำลังเปลี่ยนแปลงไปจากสังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมอุตสาหกรรม ประชาชน ส่วนใหญ่ต่างก็มุ่งแต่จะประกอบภารกิจเกี่ยวกับอาชีพการงานที่รัดตัว โดยไม่มีเวลาสนใจเข้าวัดปฏิบัติธรรมหรือประพฤติตน ในฐานะเป็น พุทธศาสนิกชนที่ดี เด็กและเยาวชนที่เกิดมาในครอบครัวชาวพุทธ จึงขาดแบบอย่างที่ดี ในการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักของพระพุทธศาสนา ดังนั้นหากทางราชการสนับสนุนให้วัดในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนได้จัดตั้งโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้นโดยเน้นให้พระสงฆ์ เป็นผู้อบรมสั่งสอน ก็จะเป็นการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้รับการอบรม ปลุกฝังคุณธรรมจริยธรรมตั้งแต่วัยการศึกษา และได้ใช้เวลาว่าง จากวันหยุดการศึกษาได้ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ถูกต้องตามสมควรแก่วัย ทั้งยังเป็นการส่งเสริมและสนับสนุน ให้วัดมีบทบาทในการปฏิบัติภารกิจด้านการศึกษาสงเคราะห์และเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน ให้เป็นเอกลักษณ์ของวิถีชีวิตในสังคมไทยตลอดไปด้วยเหตุนี้ กรมการศาสนาในฐานะเป็นหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ด้านการรับรองงานการพระศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา ที่ต้องทำนุบำรุงส่งเสริมเป็นพิเศษในฐานะที่เป็นศาสนาประจำชาติไทยมาตั้งแต่บรรพกาล จึงได้จัดตั้ง โครงการส่งเสริมการศึกษาศูนย์ศึกษา พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๒๐ เป็นต้นมา โดยในระยะแรกได้จัดสรรงบประมาณอุดหนุนวัดต่าง ๆ ที่เปิดดำเนินการ โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ด้วยงบประมาณที่จำกัด และได้เห็นความสำคัญของการเผยแผ่ ปลุกฝังศีลธรรมแก่เด็กและเยาวชนในรูปแบบการศึกษาสงเคราะห์ โดยการจัดตั้งโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เพื่อสอนวิชาพระพุทธศาสนาขึ้นในวัด ที่ดำเนินการโดยพระสงฆ์ยิ่งขึ้นจึงได้เสนอโครงการส่งเสริมต่อรัฐบาล เพื่อให้ได้รับงบประมาณสนับสนุนมากขึ้น ซึ่งรัฐบาลทุกสมัย ก็ได้เห็นความสำคัญของงานด้านนี้ว่าเป็นการดำเนินงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมสู่ประชาชนที่มีเด็กและเยาวชนเป็นเป้าหมายที่สำคัญยิ่ง จึงได้มีนโยบายส่งเสริมสนับสนุนด้านงบประมาณอย่างต่อเนื่องทุกปี

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ เพื่อให้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะทางและสอดคล้องกับระเบียบทางราชการ โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ทั่วประเทศได้เปลี่ยนชื่อจากคำว่า “โรงเรียน” เป็น “ศูนย์ศึกษา” จึงมีชื่อเป็นทางการมาจนปัจจุบันนี้ว่า “ศูนย์ศึกษา” จึงมีชื่อเป็นทางการมาจนปัจจุบันนี้ว่า “ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์” และกำหนดให้ใช้อักษรย่อว่า “ศพอ.” นับตั้งแต่นั้นมา ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ก็ได้เจริญแพร่หลาย เพิ่มจำนวนขึ้นตามลำดับ อีกทั้งในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ อันเป็นปีที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ ๕ รอบนักขัตฤกษ์ ๖๐ พรรษา คณะสงฆ์และกรมการศาสนาได้สนับสนุนให้วัดทั่วประเทศเปิดศูนย์ศึกษา

พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โดยกำหนดเป้าหมายให้ได้จำนวน ๖๑ ศูนย์ เพื่อน้อมเกล้าฯ ถวายเป็น พระราชกุศลและเฉลิมพระเกียรติแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ปี พ.ศ. ๒๕๓๔ เพื่อดำเนินงานของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ในความอุปถัมภ์ของกรมการศาสนาเป็นไปโดยสะดวก รวดเร็วมีเอกภาพ และมีประสิทธิภาพ กรมการศาสนา จึงได้ออกระเบียบกรมการศาสนาว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. ๒๕๓๔ ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงาน โดยประกาศใช้เมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๓๔ (ปัจจุบันได้เปลี่ยนเป็นระเบียบกรมการศาสนาว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. ๒๕๔๗ โดยประกาศใช้เมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๔๗) ซึ่งในระเบียบนี้กำหนดให้มี (๑) แนวทางการจัดตั้งและดำเนินงาน (๒) การจัดชั้นเรียนและหลักสูตรการสอน (๓) การประเมินผลการศึกษา และ (๔) การส่งเสริมอุดหนุนโดยกรมการศาสนาได้นำเสนอระเบียบนี้ให้มหาเถรสมาคมรับทราบต่อมาเมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๔ เพื่อให้เป็นไปตามความในข้อ ๑๗ แห่งระเบียบกรมการศาสนาว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. ๒๕๓๔ เพื่อให้การดำเนินงานของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ทั่วประเทศเป็นไปอย่างมีเอกภาพ โดยมีสำนักงานกลางเป็นศูนย์ประสาน ควบคุม ดูแล และส่งเสริมการจัดการศึกษา การพัฒนาบุคลากร การกำหนดและพัฒนาปรับปรุงหลักสูตร การจัดทำคู่มือครู และการผลิตสื่อการเรียนการสอนสำหรับใช้ในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ กรมการศาสนาได้ประกาศตั้งสำนักงานบริหารการศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แห่งประเทศไทย (กำหนดใช้อักษรย่อว่า สพท.) พร้อมทั้งประกาศแต่งตั้งคณะกรรมการบริหาร ซึ่งมีสมเด็จพระพุทธปาพจนจารย์ (เกี่ยว อุปเสณมหาเถร) เจ้าอาวาสวัดสระเกศราชวรมหาวิหาร กรรมการมหาเถรสมาคม เป็นประธานกรรมการในคราวเดียวกันด้วย โดยมีหน้าที่ในการพิจารณากำหนดนโยบาย แผนงาน และโครงการเกี่ยวกับแนวทางพัฒนาการศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้นต่อมหาเถรสมาคม และให้มีสำนักงานตั้งอยู่ที่อาคารเฉลิมพระเกียรติ ส.ว. ชั้น ๒ ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดอนงคาราม เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร พร้อมทั้งประกาศแต่งตั้งพระปริยัติกิจโกศล (чим อิสสรธมโม) ปัจจุบันเป็นพระราชปัญญามณี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดอนงคาราม เป็นเลขาธิการ พระครูอุดมธรรมวาที (สำราญ อคฺควโร) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาส เป็นรองเลขาธิการ และพระมหาบัว ปิยวงฺโณ วัดอนงคาราม เป็นเลขานุการสำนักงานโดยนอกจากจะแบ่งส่วนงานเป็นสำนักงานเลขานุการ ฝ่ายวิชาการ ฝ่ายประชาสัมพันธ์ และฝ่ายพัสดุ ยังกำหนดให้มีสำนักงานศูนย์กลางระดับหนทำหน้าที่ประสานงานการดำเนินงานของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคตามเขตการปกครองคณะสงฆ์จำนวน ๔ แห่ง คือ (๑) ศูนย์หนกลางตั้งอยู่ที่วัดประยุรวงศาวาส กรุงเทพมหานคร มีพระครูอุดมธรรมวาที เป็นประธานศูนย์ (๒) ศูนย์หนเหนือตั้งอยู่ที่วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ มีพระธรรมสิทธิธารจารย์ เป็นประธานศูนย์ (๓) ศูนย์หนตะวันออก ตั้งอยู่ที่วัดมหายานาราม จังหวัดอุบลราชธานี มีพระราชกิตติรังษี เป็นประธานศูนย์ และ (๔) ศูนย์หนใต้ ตั้งอยู่ที่วัดแจ้ง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีพระเทพปัญญาสุธีเป็นประธานศูนย์ โดยให้ฝ่ายการศึกษาสงเคราะห์ กองศาสนศึกษา กรมการศาสนา (ปัจจุบันสำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนากระทรวงวัฒนธรรม) มีหน้าที่ดูแลและรับผิดชอบงานสำนักงานบริหารการศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แห่งประเทศไทย ตามควรแก่กรณี

การเปิดศูนย์การเรียนการสอนในวันอาทิตย์ได้เล็งเห็นปัญหาด้านสังคมโดยเฉพาะการขาดคุณธรรม จริยธรรม ในสังคมไทยนับเป็นปัญหาระดับชาติ เนื่องจากบ้านเมืองและบริบทของสังคมไทยเปลี่ยนไปอย่างเด่นชัด ดังนั้น การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและส่งเสริมบทบาทของครอบครัวและชุมชน ให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีสันติสุขอย่างยั่งยืน จึงเป็นเรื่องที่ทุกฝ่ายต่างให้ความสำคัญร่วมพัฒนาสังคมโดยเฉพาะในระดับชุมชน ท้องถิ่น ดังนั้น การนำศาสนากับการพัฒนาเยาวชนไทยให้เป็นคนดี มีคุณธรรมและจริยธรรมที่พึงปรารถนาในสังคม จะเป็นการวางรากฐานให้กับเด็กเยาวชนไทยอย่างแท้จริง ตามความคาดหวังของทุกภาคส่วนของสังคม และเนื่องจากความเปลี่ยนแปลงของชุมชนไทยเป็นสังคมการเรียนรู้ บทบาทขององค์กรในชุมชนมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ วัดมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนไทย วัด คือ ศูนย์รวมจิตใจของคนไทย และศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นองค์กรทางพระพุทธศาสนาหนึ่งในชุมชนที่พระสงฆ์ร่วมกับชุมชน จัดตั้งขึ้นให้เป็นแหล่งปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็ก เยาวชน และประชาชน มีความใกล้ชิดพระพุทธศาสนา

การมีแหล่งพัฒนาศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรมของชุมชน ในรูปแบบศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์นี้ นับเป็นโครงการสำคัญที่ดีอย่างหนึ่งในสังคมปัจจุบัน เพราะสามารถชักนำเด็ก เยาวชนและประชาชนเข้าสู่ร่มเงาพระพุทธศาสนาเพื่อเข้ามามีการศึกษาอบรมบ่มนิสัย และสร้างจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนาแต่แรกเริ่ม เป็นวิธีการในรูปแบบหนึ่ง ที่ได้รับการพระพุทธศาสนาให้ดำรงมั่นคงอยู่ได้ตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน โดยได้ส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ซึ่งวัดเป็นทุนทางสังคมและเป็นฐานที่สำคัญของการพัฒนาชุมชนที่สามารถหล่อหลอมบุคคลให้เกิดการพัฒนาให้เป็นคนดีมีคุณธรรม โดยเฉพาะศูนย์ฯ ได้มีกระบวนการ วิธีการ และการขับเคลื่อนศีลธรรมโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ผ่านกระบวนการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ในชุมชน วัดจึงได้ทำหน้าที่อย่างเข้มแข็ง โดยเปิดพื้นที่วัดให้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ของเด็ก เยาวชน และประชาชน ในนามศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ซึ่งเป็นการบริหารจัดการในลักษณะการบูรณาการงานในพื้นที่ชุมชน การมีส่วนร่วม แหล่งจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรม/งาน/โครงการที่ดำเนินการอยู่แล้วให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน โดยความเชื่อมโยงการบริหารจัดการระหว่างบ้าน ชุมชน วัด และโรงเรียน ซึ่งโครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เป็นโครงการสำคัญในการขับเคลื่อนศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรมในชุมชนให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด โดยภาครัฐภาคเอกชน และชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาศูนย์ฯ ให้ชุมชนมีจิตตระหนักรู้เป็นเจ้าของศูนย์ฯ ของชุมชนเป็นแหล่งจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในชุมชน เกิดความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชน^๑

๒.๑.๒ ความสำคัญของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (ศพอ.) เป็นองค์กรทางพระพุทธศาสนาหนึ่งในชุมชนที่พระสงฆ์ได้จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งบ่มเพาะปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เด็ก เยาวชนและประชาชนเป็นเสมือนสถาบันพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กเยาวชนและประชาชน ซึ่งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ได้รับการส่งเสริมให้มีบทบาทเพิ่มขึ้นทุกปีเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของ

^๑ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. ๒๕๖๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ร้าไทยเพรส จำกัด, ๒๕๖๒).

สังคมที่เปลี่ยนแปลงไปโดยได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากภาคคณะสงฆ์ ภาครัฐ และภาคเอกชนในพื้นที่ ได้ให้ความร่วมมือในการพัฒนา ศพอ. ให้มีคุณภาพ ทำให้ ศพอ. มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน

กระทรวงวัฒนธรรม โดยกรมการศาสนา มีนโยบายที่จะบูรณาการงานในพื้นที่ โดยให้ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (ศพอ.) เป็นแหล่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน ที่เป็นรากฐานของชุมชนคุณธรรมที่จะนำหลักธรรมคำสอนให้ทุกกลุ่มเป็นรูปธรรม และร่วมกับทุกภาคส่วนขับเคลื่อนงานพื้นที่ มีแนวคิดในการพัฒนาส่งเสริมสนับสนุนให้ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็น ศพอ. ที่มีศักยภาพและความพร้อมที่จะเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนให้เป็น “ชุมชนคุณธรรม” อย่างต่อเนื่อง อันจะเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยใช้มิติทางศาสนา บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ระหว่าง วัด บ้าน (ชุมชน) โรงเรียน ให้อยู่คู่กับสังคมไทย ทำให้ ศพอ. เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ของชาติ ตามนโยบายและยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปีของรัฐบาล ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคนตลอดช่วงชีวิต เป็นการยกระดับการศึกษาและการเรียนรู้ให้มีคุณภาพเท่าเทียมและทั่วถึง โดยปลูกฝังระเบียบวินัย คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่พึงประสงค์ เสริมสร้างให้คนมีสุขภาวะที่ดี และการสร้างความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย ภายใต้การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการส่งเสริม

การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนของชาติ สามารถเป็นตัวจักรใหญ่ที่สำคัญในการขับเคลื่อนความเจริญก้าวหน้าของประเทศไทย ในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ ได้เป็นอย่างดี เนื่องจากนโยบายที่เน้นการพัฒนาประเทศด้วยความรู้ด้านเทคโนโลยี เกิดเป็นนวัตกรรมใหม่ ๆ ส่งเสริมทักษะการสื่อสารในสังคมโลกตามบริบทที่เปลี่ยนไป และรู้เท่าทันเทคโนโลยี ที่เข้ามามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน แต่สิ่งสำคัญยิ่งกว่าในการพัฒนาคนคือ การปลูกฝังให้เกิดคุณธรรม รู้ผิดชอบชั่วดี รู้หน้าที่ในการเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ ต่อสังคม และครอบครัว การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์ ๔ ประการ ดังกล่าวจึงเป็นการนำพาชาติให้เจริญรุ่งเรือง มั่นคง มั่งคั่ง อย่างยั่งยืน ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และวิถีวัฒนธรรมไทย จนสามารถนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น สร้างคุณประโยชน์ต่อประเทศชาติโดยรวม ดังนี้

๑) ศพอ. เป็นศูนย์การเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของชุมชน

ศูนย์ “ธรรมศึกษา” เพื่อบ่มเพาะให้ผู้เรียนเป็นคนดีมีคุณธรรม เน้น “ความรู้คู่คุณธรรม” โดยเปิดสอน “ธรรมศึกษา” ชั้นตรีชั้นโทและชั้นเอกมีครูผู้สอนทั้งพระภิกษุและฆราวาสที่มีความรู้ ความสามารถในการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรธรรมศึกษาของแม่กองธรรมสนามหลวง ซึ่งมี ๓ ภาค ได้แก่ (๑) ภาควิชาบังคับทางพระพุทธศาสนา (๒) ภาควิชาเลือก มีการสอนเสริมวิชาสามัญ เช่น วิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาต่างประเทศ เป็นต้น และวิชาเลือกพิเศษตามความสนใจ เช่น ดนตรีไทย รำไทย ทำดอกไม้ประดิษฐ์ ศิลปะ ฯลฯ และ (๓) ภาคกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เช่น กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมทางสถาบันพระมหากษัตริย์ กิจกรรมเรียนรู้ตามศาสตร์พระราชา ฯลฯ

ศูนย์เรียนรู้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยพัฒนาปรับปรุงสถานที่ในวัดให้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ และเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการเรียนรู้ตามรอยพระยุคลบาท ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตร เพื่อพัฒนาคณะในชุมชนให้ดำรงชีพด้วยความพอเพียงอย่างต่อเนื่องจนเห็น

คุณค่าและเกิดศรัทธา รู้จักความพอเพียง รู้จักการใช้ชีวิตอย่างสมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม รู้จักอยู่ร่วมกับผู้อื่น เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แบ่งปัน มีจิตสำนึกรักษาสีงแวดล้อม และเห็นคุณค่าของวัฒนธรรม ค่านิยมความเป็นไทย

๒) ศพอ. เป็นศูนย์กลางจัดกิจกรรมของชุมชน ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมของชุมชนที่มีบทบาทในการจัดกิจกรรมในรูปแบบที่หลากหลาย เพื่อสร้างการรับรู้ให้กับทุกภาคส่วนในพื้นที่ เช่น จัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา พัฒนาคุณธรรมจริยธรรม สร้างภูมิคุ้มกันทางศีลธรรม จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมดำรงไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีทางวัฒนธรรมที่ดีงาม เป็นต้น

๓) ศพอ. เป็นศูนย์พัฒนาอาชีพของชุมชน เปิดบริการเป็นศูนย์ฝึกอาชีพ ใช้เป็นที่ฝึกอบรมอาชีพแก่เด็ก เยาวชน ผู้ปกครอง และประชาชนในชุมชนที่ต้องการพัฒนาวิชาชีพ เช่น งานบริการ งานช่างต่าง ๆ ช่างตัดผม ช่างเย็บผ้า ช่างปูน ช่างเชื่อม งานจักสาน งานผลิตสินค้า เพื่อใช้หรือทำธุรกิจการค้า มีการนำทุนทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นมาผลิตเป็นสินค้าที่มีอัตลักษณ์แตกต่างตามวิถีวัฒนธรรมและภูมิศาสตร์ของแต่ละภาคแต่ละชุมชน เพื่อสร้างงาน สร้างรายได้ให้ทุกคนในชุมชนมีงานทำอย่างทั่วถึง ยกย่องมาตรฐานความเป็นอยู่ให้สูงขึ้น และช่วยพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้ดีขึ้น

๔) ศพอ. เป็นศูนย์ต้นแบบแหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน โดยจะมีความพร้อมในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะการเป็น “ชุมชนคุณธรรมต้นแบบ” ที่เปิดกว้างให้ชุมชนอื่น ๆ ได้มาศึกษาดูงาน เยี่ยมเยือน แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ ศพอ. ต้นแบบ นี้จะคุณลักษณะพิเศษ คือ มีความสัมพันธ์ที่ดีภายในชุมชนมีการพึ่งพาอาศัยกัน มีความสามัคคี มีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง คนในชุมชนให้ความร่วมมือในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนคุณธรรมอย่างเต็มที่ภาคีเครือข่ายในการดำเนินงาน “บวร” ได้แก่ วัด บ้าน โรงเรียน และหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ ฯลฯ ที่เข้มแข็ง

๒.๑.๓ หลักสูตรการเรียนการสอนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ตามประกาศกรมการศาสนา เรื่อง การจัดชั้นเรียนและหลักสูตรการเรียนการสอนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์^๒ ได้กำหนดชั้นเรียนออกเป็น ๓ ชั้น คือ ชั้นต้น ชั้นกลาง และชั้นสูง และกำหนดให้มีการจัดหลักสูตรการเรียน ออกเป็น ๓ ลักษณะ คือ

ก. วิชาบังคับ คือ ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก

ข. วิชาเลือก โดยเลือกอย่างน้อย ๑ วิชา ดังนี้

- ๑) สุขศึกษาและพลศึกษา
- ๒) ทศนศิลป์ ดนตรีและนาฏศิลป์
- ๓) สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
- ๔) ภาษาไทย
- ๕) คณิตศาสตร์
- ๖) วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
- ๗) การงานและอาชีพ

^๒ “ประกาศกรมการศาสนา เรื่อง การจัดชั้นเรียนและหลักสูตรการเรียนการสอนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์” [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://www.dra.go.th/files/news_center/&dcdm4seaafec.pdf [๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖].

๘) ภาษาต่างประเทศ

๙) คอมพิวเตอร์

ค. กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยเข้าร่วมกิจกรรมที่ศูนย์จัดขึ้น ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๘๐ ได้แก่ กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันสำคัญทางสถาบันพระมหากษัตริย์ วันสำคัญตามขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมไทย หรือวันสำคัญอื่น ๆ รวมทั้งกิจกรรมจิตอาสาบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ

โดยให้เปิดสอนในวันอาทิตย์โดยมีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า ๓ ชั่วโมง และวันอื่นตามที่คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ เห็นสมควร โดยให้เป็นไปตามความเหมาะสมของท้องถิ่น รวมเวลาตลอดปีการศึกษาไม่น้อยกว่าแปดสิบชั่วโมง และจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันสำคัญทางสถาบันพระมหากษัตริย์ วันสำคัญตามขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมไทย ตลอดปีการศึกษาไม่น้อยกว่า ๕ กิจกรรม

กล่าวโดยสรุปว่า ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมของชุมชนด้วยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน) เป็นการสร้าง “สังคมคุณธรรม” ด้วยหลักธรรมทางศาสนา ผสานด้วยกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม กิจกรรมทางสถาบันพระมหากษัตริย์ กิจกรรมเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมไทย รวมทั้งให้เด็ก เยาวชน และประชาชน มีความมั่นคงในคุณธรรม ร่วมสร้างสรรค์ชุมชนให้สงบร่มเย็น เป็นพลังส่งเสริมสถาบันหลักของชาติที่มั่นคงและยั่งยืน

๒.๒ แนวคิดการจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๘๑^๓ ระบุไว้ว่ารัฐต้องจัดการศึกษาอบรมและสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรม ให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้ และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้อง เกี่ยวกับการเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สนับสนุนการค้นคว้าวิจัยในศิลปวิทยาการต่าง ๆ เร่งรัดพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนาวิชาชีพครู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ

๒.๒.๑ แนวคิดการจัดทำสาระการเรียนรู้

สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น (Local-related Content) หมายถึง รายละเอียดของข้อมูลสารสนเทศ รวมทั้งเนื้อหา องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ เช่น สภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ทรัพยากรและ สิ่งแวดล้อม ประวัติความเป็นมา สภาพเศรษฐกิจ สังคม การดำรงชีวิต การประกอบอาชีพอิสระ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา ตลอดจนสภาพปัญหาและสิ่งที่ควรได้รับการถ่ายทอดพัฒนา ในชุมชนและสังคมนั้น ๆ ที่สถานศึกษากำหนด การจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับ ท้องถิ่นของตนเอง โดยมีหลักในการพัฒนาที่ส่งผลให้กลุ่มเป้าหมายได้เกิดปัญญา หรือเกิดการเรียนรู้ดังนี้

^๓ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ : แก้ไขเพิ่มเติมถึง (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๕๕๐, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, ๒๕๕๔).

๑) การเรียนรู้เพื่อสร้างองค์ความรู้ มีเป้าหมายมุ่งที่การเรียนรู้สภาพปัญหา วิธีการแก้ปัญหา และการปรับปรุงอย่างลึกซึ้ง คือ ให้รู้และเข้าใจอย่างกระจ่างว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันจนสามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ของตนเองได้

๒) การเรียนรู้เพื่อพัฒนาความสามารถในการปฏิบัติจริง มีเป้าหมายมุ่งที่การเรียนรู้ในการวิเคราะห์สถานการณ์เพื่อการปฏิบัติจริง จนเกิดความชำนาญและสามารถปฏิบัติได้ในทุกสถานการณ์

๓) การเรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกัน มีเป้าหมายมุ่งที่การเรียนรู้เพื่อเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมด้วยการมีความเชื่อ และตระหนักว่ามนุษย์ทุกคนต้องร่วมมือกัน พึ่งพาอาศัยกันและอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข

๔) การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพ เป้าหมายมุ่งที่การเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองให้มีชีวิตที่อกงาม ปรับปรุงบุคลิกภาพอย่างมั่นใจ เน้นการมีเหตุผลและมีวิสัยทัศน์

แนวทางการจัดทำสาระการเรียนรู้ มีดังนี้

วิธีที่ ๑ การจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น โดยนำสิ่งที่สอดคล้องกับกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น หรือชุมชน ข้อมูลสารสนเทศตลอดจนปัญหาและสิ่งที่ควรพัฒนาของท้องถิ่นไปสอดแทรกไว้ในสาระการเรียนรู้พื้นฐานในลักษณะบูรณาการ ใน ๘ กลุ่มสาระการเรียนรู้

วิธีที่ ๒ การจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น โดยนำสิ่งที่สอดคล้องกับกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น หรือชุมชน ข้อมูลสารสนเทศตลอดจนปัญหาและสิ่งที่ควรพัฒนาของท้องถิ่น ไปจัดทำเป็นหน่วยการเรียนรู้หรือหัวข้อเรื่องสำคัญ หรือจัดทำหน่วยการเรียนรู้พร้อมกับจัดให้มีโครงงานและ/หรือโครงการร่วมด้วย โดยจัดเข้าไว้ในสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ซึ่งจะต้องพิจารณาสภาพปัญหา และความต้องการของผู้เรียน ชุมชน ท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น และคุณลักษณะอันพึงประสงค์แล้วเห็นว่าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตและชุมชนในระดับมาก จึงพิจารณานำมาจัดทำเป็นสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น ในส่วนของสาระการเรียนรู้พื้นฐาน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในลักษณะที่ลึกซึ้งจนเกิดประโยชน์ต่อผู้เรียน หรือให้เรียนรู้ในลักษณะโครงงาน หรือให้ผู้เรียนทั้งสาระการเรียนรู้ที่เป็นหน่วยการเรียนรู้และโครงงานหรือโครงการร่วมกัน

วิธีที่ ๓ การจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น โดยนำสิ่งที่สอดคล้องกับกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น หรือชุมชน ข้อมูลสารสนเทศตลอดจนปัญหาและสิ่งที่ควรพัฒนาของท้องถิ่นไปจัดไว้ในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ในรูปแบบของชุมนุมหรือชมรม กลุ่มสนใจ ค่าย โครงงานและโครงการ เป็นการนำสิ่งที่สอดคล้องกับความสามารถ ความถนัดและความสนใจของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับชุดกิจกรรมจะช่วยตอบสนองความต้องการของผู้เรียน ที่ต้องการเรียนรู้อย่างแท้จริง และสามารถเรียนรู้ได้ลึกซึ้ง และสามารถนำผู้เรียนไปสู่ความเป็นเลิศได้

วิธีที่ ๔ การจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น โดยนำสิ่งที่สอดคล้องกับกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น หรือชุมชน ข้อมูลสารสนเทศตลอดจนปัญหาและสิ่งที่ควรพัฒนาของท้องถิ่นไปจัดทำเป็นวิชาเพิ่มเติม โดยจัดไว้ในสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ทั้งนี้วิชาเพิ่มเติมที่จัดไว้ในสาระการเรียนรู้พื้นฐานต้องเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นสำหรับเด็กทุกคนที่ต้องเรียนรู้ เพราะมีความสำคัญและสัมพันธ์อย่างยิ่งกับชีวิตและชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่

วิธีที่ ๕ การจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น โดยนำสิ่งที่สอดคล้องกับกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น หรือชุมชน ข้อมูลสารสนเทศตลอดจนปัญหาและสิ่งที่ควรพัฒนาของท้องถิ่นไปจัดทำเป็นวิชาเพิ่มเติมโดยจัดไว้ในสาระการเรียนรู้เพิ่มเติม วิธีนี้มักเน้นการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา ความต้องการในชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนเพื่อตอบสนองต่อความสามารถ ความถนัด ความสนใจ ความต้องการและความแตกต่างระหว่างบุคคล

วิธีที่ ๖ การจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น โดยนำสิ่งที่สอดคล้องกับกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น หรือชุมชน ข้อมูลสารสนเทศตลอดจนปัญหาและสิ่งที่ควรพัฒนาของท้องถิ่นไปจัดทำเป็นสื่อ สิ่งพิมพ์ และสื่อประกอบการเรียนรู้อื่น ๆ เช่น หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น หนังสืออ่านเพิ่มเติม หนังสือส่งเสริมการอ่าน บทเรียนสำเร็จรูป แบบฝึกต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับท้องถิ่น คลัง ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัสดุทัศน บทเรียนบทเครือข่ายอินเทอร์เน็ต แหล่งการเรียนรู้บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์อื่น ๆ และ CD เป็นต้น

การได้มาซึ่งสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น ได้มาจากการวิเคราะห์มาตรฐาน ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้ แกนกลางตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชุมชน และท้องถิ่นทั้ง ๘ กลุ่มสาระและจากการศึกษาข้อมูล สารสนเทศ สภาพปัญหา การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน สังคม แล้วนำมาสังเคราะห์จัดเป็นหมวดหมู่ เพื่อกำหนดเป็นสาระการเรียนรู้ระดับท้องถิ่น

กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ประกอบด้วย ขั้นตอนหลัก ๔ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ ๑ การสำรวจสภาพปัญหาของชุมชน เป็นการศึกษาข้อมูล ความเป็นอยู่ของชุมชน เพื่อให้ได้ซึ่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยสำรวจข้อมูลจากเอกสาร ซึ่งเป็นข้อมูลทุติยภูมิเช่น ข้อมูลจากการวางแผนของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ ข้อมูลจาก จปฐ. ข้อมูลจาก กชช.๒ค และจากหน่วยงานอื่น ๆ ที่ได้รวบรวมไว้แล้ว และสำรวจข้อมูลปฐมภูมิที่ผู้สำรวจไปรวบรวมข้อมูลจากชุมชน เป็นข้อมูลที่สำคัญและเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ซึ่งเป็นข้อมูลที่แท้จริง และเป็นปัจจุบันของผู้เรียนและชุมชน

ขั้นที่ ๒ การวิเคราะห์สภาพปัญหาชุมชนและความต้องการของผู้เรียน เมื่อทำการสำรวจชุมชนเสร็จแล้ว ข้อมูลที่ได้จะมีสภาพปัญหาของชุมชนที่หลากหลาย มีทั้งปัญหาที่เป็นระดับความต้องการ (What) และปัญหาความจำเป็น (Need) ดังนั้น จะต้องนำปัญหานั้นมาวิเคราะห์ จัดหมวดหมู่เพื่อง่ายต่อการนำไปใช้งาน

ขั้นที่ ๓ เขียนผังหลักสูตร กรอบความคิดหัวข้อของหลักสูตร ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ประกอบด้วยหัวข้อเรื่อง หรือหัวข้อเนื้อหาหลัก และหัวข้อย่อยที่ได้จากความต้องการ (เป็นผลจากการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา จากการสำรวจมาจกชุมชน) ให้นำหัวข้อความต้องการมาจัดทำผังหลักสูตรท้องถิ่น โดยโครงสร้างของผังหลักสูตร ประกอบด้วย

หัวเรื่องหลัก (Theme) หรือหัวข้อเนื้อหาหลักเป็นหัวข้อที่บอกถึงชื่อเรื่องใหญ่ ได้จากกลุ่มความต้องการ (ผลการวิเคราะห์สภาพปัญหา) ซึ่งจะคลุมความต้องการย่อย ๆ ในขอบข่ายเรื่องเดียวกัน

หัวข้อย่อย (Title) เป็นหัวข้อเรื่องที่ตั้งจากความต้องการย่อยที่อยู่ในกลุ่มความต้องการใหญ่ ซึ่งอาจมีหลายเรื่อง ในการพิจารณาหัวข้อย่อย ให้พิจารณาความต้องการย่อยที่วิเคราะห์แล้วก่อน ถ้าเรื่องใดเป็นเรื่องกลุ่มเดียวกัน โดยรวมเป็นหัวข้อเดียวกัน การสร้างกรอบหัวข้อเรื่องย่อยจะต้องจัดลำดับเนื้อหาจากง่ายไปสู่เนื้อหาที่ยากขึ้นตามลำดับ หรือจัดลำดับจากความเร่งด่วน ไปสู่เนื้อหาที่เร่งด่วนน้อยกว่าการสร้างกรอบหัวข้อเรื่องย่อยสามารถสร้างเพิ่มเติมได้ ดังนั้น ในแต่ละหัวข้อหลักควรมีกรอบกว้างไว้ด้วยเมื่อพบปัญหาใหม่ในเรื่องเดียวกันก็สามารถมาใส่กรอบเพิ่มเติมได้

ขั้นที่ ๔ เขียนหลักสูตร ควมมีองค์ประกอบ ๔ ประการด้วยกัน คือ ๑) วัตถุประสงค์ทั่วไปและวัตถุประสงค์เฉพาะวิชา ๒) เนื้อหาวิชาและจำนวนชั่วโมงสอนแต่ละวิชา ๓) กระบวนการเรียนการสอน และ ๔) โครงการประเมินผลตามหลักสูตร

สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น จะสร้างขึ้นจากสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียน หลักสูตรท้องถิ่นจะสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นการเรียนรู้จากภูมิปัญญาที่มีอยู่ในท้องถิ่น ผู้เรียนแสวงหาองค์ความรู้ที่ตอบสนองกับวิถีชีวิตของตนเอง ปรับตนเองให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคโลกาภิวัตน์ ผู้เรียนจะเรียนรู้ตามสภาพจริงของตนเอง สามารถนำความรู้ไปใช้การพัฒนาตนเอง ครอบครัว และชุมชนได้

๒.๒.๒ แนวคิดการบริหารจัดการศึกษา

รูปแบบการบริหารโรงเรียนหรือสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จ จากการศึกษาพบว่า มีดังนี้

๑. การบริหารแบบมีส่วนร่วม จะก่อให้เกิดผลดีต่อการควบคุมตนเองในด้านการตัดสินใจ การแสดงออก เทคนิคการควบคุมงาน ตลอดจนทัศนคติและความสามารถที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ ซึ่งจันทรานี สงวนนาม (๒๕๕๓) ได้นิยามไว้ว่าเป็นการจูงใจให้ผู้ร่วมงานปฏิบัติงานในองค์กรได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมมือในการพัฒนาองค์กรที่ปฏิบัติอยู่ด้วยความเต็มใจ และการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานขององค์กร ควรประกอบด้วยสาระสำคัญอย่างน้อย ๓ ประการ (๑) การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น (๒) การมีส่วนร่วมช่วยให้เกิดการยอมรับในเป้าหมาย และ (๓) การมีส่วนร่วมช่วยให้เกิดความสำนึกในหน้าที่ความรับผิดชอบ

๒. การบริหารโดยยึดวัตถุประสงค์ (Management by Objectives) เป็นแนวคิดทางการบริหารที่นิยมใช้ในวงการบริหารสมัยปัจจุบัน จะมีการวางแผนและจัดลำดับความสำคัญของงานที่จะต้องดำเนินงานด้วยความร่วมมือและเต็มใจของผู้บริหารงานทุกระดับในองค์กร ในการที่จะร่วมมือกันบริหารงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ตลอดจนมีกลไกการควบคุมตรวจสอบการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ทั้งนี้ผู้บริหารและผู้ร่วมงานจะต้องเข้าใจวิธีการปฏิบัติและมาตรฐานของงานอย่างแท้จริง ดังนี้ (๑) เพื่อให้เป้าหมายขององค์กรชัดเจนขึ้น (๒) เพื่อก่อให้เกิดแรงจูงใจและกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือในองค์กร (๓) เพื่อช่วยให้การกำหนดมาตรฐานของการประเมินผลการปฏิบัติงาน (๔) เพื่อให้ผู้บริหารสามารถควบคุมและตรวจสอบการปฏิบัติงาน ด้วยการวัดจากผลการปฏิบัติงานที่ได้รับตามวัตถุประสงค์ที่สมาชิกขององค์กรร่วมกันจัดตั้งขึ้น ในส่วนของกระบวนการของการบริหารงานโดยยึดวัตถุประสงค์แบ่งได้เป็น ๕ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ Goal Proposed หมายถึง การที่ผู้ร่วมงานร่วมกันกำหนดเป้าหมายในอนาคตและกำหนดวิธีการวัดผลการปฏิบัติงาน

ขั้นตอนที่ ๒ Mutually Negotiated ขั้นตอนร่วมกันพัฒนาเป้าหมายให้สอดคล้องกันโดยเป้าหมายที่กำหนดจะต้องเฉพาะเจาะจง (Specific) วัดผลได้ (Measurable) โดยผู้ปฏิบัติจะต้องตกลงใจร่วมกัน ทั้งนี้เพื่อวัตถุประสงค์เหล่านั้นจะได้หลอมรวมเป้าหมายของงาน (Performance Goals) และเป้าหมายทางด้านอาชีพของแต่ละบุคคล (Personal Career Goals)

ขั้นตอนที่ ๓ Performance เป็นขั้นตอนของการปฏิบัติตามข้อตกลงที่ได้กำหนดขึ้นเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย

ขั้นตอนที่ ๔ Feedback of Results เป็นขั้นตอนที่ผู้บริหารแจ้งข้อมูลย้อนกลับเพื่อให้ผู้ร่วมงานรับทราบ และให้รางวัลผลการปฏิบัติงาน

ขั้นตอนที่ ๕ Basis for New Goals เป็นขั้นตอนของการทบทวนถึงผลที่เกิดขึ้นภายหลังผลการปฏิบัติงาน (The Outcome of the Performance)

๓. การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School Based Management) กระทรวงศึกษาธิการได้นำแนวคิดการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ถือเป็นนโยบายสำคัญที่มุ่งหวังให้การกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา ซึ่งการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานจะเป็นเครื่องมือที่จะเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการศึกษาไปสู่การปฏิบัติ เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปแบบมีส่วนร่วม ซึ่งจะส่งผลต่อคุณภาพของผู้เรียนตรงตามความต้องการของผู้เรียน ผู้ปกครอง และชุมชนมากที่สุด สำหรับรูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน สามารถแบ่งออกเป็น ๔ รูปแบบ คือ

๓.๑) รูปแบบที่มีผู้บริหารโรงเรียนเป็นหลัก (Administration Control SBM) รูปแบบนี้ผู้บริหารเป็นประธานคณะกรรมการ ส่วนกรรมการต่าง ๆ ได้จากการเลือกตั้งหรือคัดเลือกจากกลุ่มผู้ปกครอง ครู และชุมชน คณะกรรมการมีบทบาทให้คำปรึกษา แต่อำนาจการตัดสินใจยังคงอยู่ที่ผู้บริหารสถานศึกษา

๓.๒) รูปแบบที่มีครูเป็นหลัก (Professional Control SBM) เกิดจากแนวคิดที่ว่า ครูเป็นผู้ใกล้ชิดนักเรียนมากที่สุดย่อมรู้ปัญหาได้ดีกว่าและสามารถแก้ปัญหาได้ตรงจุด ตัวแทนคณะครูจะมีสัดส่วนมากที่สุดในคณะกรรมการโรงเรียน ผู้บริหารยังคงเป็นประธานคณะกรรมการโรงเรียน บทบาทของคณะกรรมการโรงเรียนเป็นคณะกรรมการบริหาร

๓.๓) รูปแบบที่ชุมชนมีบทบาทเป็นหลัก (Community Control SBM) แนวคิดสำคัญ คือ การจัดการศึกษาควรตอบสนองความต้องการและค่านิยมของผู้ปกครองและชุมชนมากที่สุด ตัวแทนของผู้ปกครองและชุมชนจึงมีสัดส่วนในคณะกรรมการโรงเรียนมากที่สุด ตัวแทนผู้ปกครอง และชุมชนเป็นประธานคณะกรรมการ โดยมีผู้บริหารโรงเรียนเป็นกรรมการและเลขานุการ

๔) รูปแบบที่ครูและชุมชนมีบทบาทหลัก (Professional Community Control SBM) แนวคิดเรื่องนี้เชื่อว่าทั้งครูและผู้ปกครองต่างมีความสำคัญในการจัดการศึกษาให้เด็ก เนื่องจากคนทั้งสองกลุ่มใกล้ชิดนักเรียน รับรู้ปัญหาและความต้องการ สัดส่วนของครูและผู้ปกครองในคณะกรรมการโรงเรียนจะมีเท่า ๆ กัน แต่มากกว่าตัวแทนกลุ่มอื่น

ขณะเดียวกันการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการบริหารจัดการศึกษานั้น ต้องให้ประชาชนชุมชนเข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการศึกษาร่วมกัน สนับสนุนในทุกด้านทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน^๔ ได้เสนอแนวทางการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

๑) การมีส่วนร่วมในการทำหลักสูตรสถานศึกษา โดยสถานศึกษาเปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง และชุมชนจัดสร้างหลักสูตรสถานศึกษาและกำกับติดตามการใช้หลักสูตรสถานศึกษา

๒) การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา การสร้างความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับผู้ปกครองและชุมชน เป็นยุทธศาสตร์จำเป็นอย่างยิ่งผู้บริหารและบุคลากรในสถานศึกษาควรระลึกถึงหลัก ๑๐ ประการดังนี้ (๑) สร้างความศรัทธาและความเชื่อมั่นต่อชุมชน (๒) ฝึกให้เป็นคนใจกว้างและมีจิตสาธารณะหรือจิตอาสา (๓) ตระหนักในสิ่งที่จำเป็นและขาดแคลนไม่ว่างเฉย ทุกอย่างทำได้หากตั้งใจทำ (๔) ต้องหมั่นสร้างและปรุงแต่งตนเองให้เป็นบุคคลที่มีเสน่ห์เป็นที่ชื่นชมศรัทธาของชุมชนและเพื่อนร่วมงาน (๕) อ่อนน้อมถ่อมตน วางตัวเรียบง่าย อยู่กับชุมชน และเพื่อนร่วมงานได้ทุกเวลา (๖) หลีกเลี้ยงการโต้แย้งที่ไร้เหตุผล พัฒนาทักษะการประนีประนอม (๗) ให้การต้อนรับชุมชนด้วยบรรยากาศมิตรภาพ (๘) พัฒนาเทคนิคการวิเคราะห์ชุมชนให้ลึกซึ้ง (๙) หมั่นแสวงหาแหล่งงบประมาณ วัสดุ ครุภัณฑ์ จากหน่วยงาน บริษัท ห้างร้าน โดยใช้โครงการที่มี ประสิทธิภาพ และ (๑๐) สร้างและพัฒนาค่านิยมการสร้างสัมพันธภาพกับชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

๓) บทบาทของชุมชนในการมีส่วนร่วมจัดการศึกษา มีดังนี้ (๑) การมีส่วนร่วมในการจัดการ และส่งเสริมกระบวนการการเรียนรู้ของผู้เรียนที่บ้านและสถานศึกษา (๒) การกำหนดนโยบายเป้าหมายการจัดการศึกษาแก่สถานศึกษา (๓) การประชาสัมพันธ์ สนับสนุนกิจกรรมทางการศึกษา (๔) การเป็นผู้สนับสนุน ทรัพยากรและบุคคลในการจัดการศึกษา (๕) การตรวจสอบการจัดการศึกษา

๔) กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ควรดำเนินการดังนี้ (๑) สำรวจความต้องการ การสำรวจข้อมูลพื้นฐาน (๒) การกำหนดมาตรฐานของสถานศึกษา (๓) การวางแผนพัฒนาสถานศึกษาตามวิสัยทัศน์ พันธกิจ (๔) กิจกรรมการปฏิบัติ คือ แนวทางปฏิบัติที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ (๕) การประเมินผลคือการประเมินแนวทางปฏิบัติ และ (๖) การสรุปผลการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนากระบวนการทำงานร่วมกัน

๒.๒.๓ หลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธของการบริหารโรงเรียน เป็นการสร้างความพร้อมในการเรียนรู้อย่างรอบด้านของผู้มีส่วนร่วมในการบริหารการศึกษาไปพร้อมกับนักเรียน บนพื้นฐานการให้คุณค่าด้านจิตใจและการใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ประกอบด้วยหลักสังคหวัตถุ ๔ คือ ทาน (Generosity) ปิยวาจา (Kindly Speech) อุตถจริยา (Useful Conduct) และสมานัตตตา (Equality/Impartiality) โดยมีเป้าประสงค์เพื่อให้เกิดบรรยากาศที่เอื้อต่อการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ และก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้ของนักเรียน ส่งเสริมให้มีการเรียนรู้แบบบูรณาการ (Integrated Learning) โดยผสมผสานรากฐานการเรียนรู้แบบไทยเข้ากับศาสตร์สากล เกิดเป็นองค์ความรู้ที่มีการพัฒนามาจากภายในจิตใจ ก่อให้เกิดอัตลักษณ์ (Identity) ที่ชัดเจนของ

^๔ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ, *ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๐) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๖๐).

ความเป็นคนไทย มีรากแก้ว (Root) ที่แข็งแรงและสมบูรณ์ในด้านภาษาและวัฒนธรรม เพื่อเป็นกำลังสำคัญของการพัฒนาชาติไทยให้มั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน ภายใต้ภูมิทัศน์ใหม่ของโลก สอดรับกับ Roadmap ในการขับเคลื่อนการศึกษา เพื่อเตรียมคนไทย ๔.๐ เข้าสู่โลกที่หนึ่ง^๕

สังคหวัตถุ ๔ (ธรรมในการประสานหมู่คณะไว้ด้วยความสามัคคี)^๖ หลักคุณธรรมเชิงพุทธ เรื่องสังคหวัตถุ ๔ มีการดำเนินเป็นขั้นตอน โดยเริ่มจากปริยัติ คือ การเรียนรู้ว่าธรรมในแต่ละข้อมีคุณลักษณะ (Characteristic) และกรอบแนวความคิด (Framework) อย่างไร จากนั้นนำเข้าสู่ขั้นตอนของการดำเนินการปฏิบัติ (Implementation) โดยการนำความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวมาลงมือกระทำ (Practice) จนเกิดผลสัมฤทธิ์ (Achievement) ทั้งในด้านรูปธรรม และด้านจิตใจ ซึ่งผลสัมฤทธิ์ทางด้านจิตใจนี้เป็นปฏิเวธ คือ เกิดปัญญา (Wisdom) รู้แจ้งในผลของการปฏิบัติเป็นประสบการณ์ส่วนตนที่ปราศจากความเคลือบแคลงสงสัย

๑. ทาน (Generosity)

- ลักษณะ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
- การปฏิบัติ สงเคราะห์ซึ่งกันและกัน สร้างความรักด้วยการเสียสละ แบ่งปันช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดจนการให้ความรู้และคำแนะนำสั่งสอน รวมถึงการให้อภัย
- ผลสัมฤทธิ์ ๑) ด้านรูปธรรม เกิดความรัก และความสามัคคีในหมู่คณะ เพราะบุคคลผู้รับ ย่อมรักในบุคคลผู้ให้ ๒) ด้านจิตใจ ลดทอนความโลภ เพราะการให้เป็นการทำลายความตระหนี่ถี่เหนียวโดยตรงสำหรับการให้อภัยนั้น เป็นทานที่ไม่ต้องอาศัยวัตถุก็จริง แต่ต้องใช้กำลังใจที่สูงขึ้น เนื่องจากอภัยทานทำให้ความโกรธเบาบางลงและสลายตัวไปในที่สุด

๒. ปิยวาจา (Kindly Speech)

- ลักษณะ การมีวาจาเป็นที่รัก
- การปฏิบัติ พูดให้ผู้รับฟังมีความสุข ด้วยคำสุภาพ ไพเราะ อ่อนหวาน ด้วยความจริงใจ โดยใช้ภาษาที่ถูกต้องไม่ปะปนกัน ตลอดจนการพูดให้กำลังใจ และชี้แจงเหตุผลอันก่อให้เกิดประโยชน์
- ผลสัมฤทธิ์ ๑) ด้านรูปธรรม เกิดความรักความนับถือซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดความสามัคคี รู้จักยั้งคิดก่อนพูดและรู้จักเรียบเรียงภาษาที่จะใช้พูด

๒) ด้านจิตใจ มีความสุขจากการได้ทำให้ผู้อื่นมีความสุข และจากการได้รับความรักตอบจากการกระทำของเรา

๓. อุตถจริยา (Useful Conduct)

- ลักษณะ การประพฤติประโยชน์
- การปฏิบัติ ทำงานในหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ ขวนขวายช่วยเหลือการทำงานของหมู่คณะ และช่วยงานที่เป็นสาธารณะประโยชน์ตลอดถึงการช่วยแก้ไขหรือช่วยส่งเสริมเพื่อนในด้านจริยธรรม

^๕ ทรงพล บุญประเสริฐ, “หลักธรรมการบริหารเชิงพุทธของการบริหารโรงเรียน”, วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ ๔๙ ฉบับที่ ๒ (เมษายน - มิถุนายน ๒๕๖๔) : ๑-๑๑.

^๖ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๔๐/๑๖๗, อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๔๒, อง.นวก. (ไทย) ๒๓/๒๐๙/๓๗๗

• ผลสัมฤทธิ์ ๑) ด้านรูปธรรม ทำให้เป็นผู้มีคุณค่าในตนเอง มีคุณค่าในหมู่คณะ และมีคุณค่าต่อสังคมภายนอก ๒) ด้านจิตใจ ลดทอนความเห็นแก่ตัว มีความสุขจากการเป็นผู้สละเวลาส่วนตนช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม

๔. สมานัตตตา (Equality/ Impartiality)

• ลักษณะ การไม่ถือตัวไม่ถือตน
• การปฏิบัติ วางตนเหมาะสมแก่ฐานะที่เป็นอยู่ในสังคมอย่างเสมอต้นเสมอปลาย และปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างเสมอภาค ร่วมทุกข์ร่วมสุข ช่วยกันแก้ปัญหา โดยไม่เห็นว่าเป็นเราดีกว่าเขาเราเสมอเขา หรือเราเลวกว่าเขา

• ผลสัมฤทธิ์ ๑) ด้านรูปธรรม ประสานสัมพันธ์ในหมู่คณะ โดยต่างให้ความเคารพนับถือซึ่งกันและกันตามควรแก่ฐานะ ๒) ด้านจิตใจ ลดทอนอัตตา (Ego) คือความถือตัวถือตนของผู้ปฏิบัติ

กล่าวโดยสรุป สังคหวัตถุ ๔ ประการ เป็นธรรมอันเป็นข้อประพฤติ (Moral Philosophy) เมื่อนำมาเป็นวัตรกรรมจะช่วยเอื้อประโยชน์ในการบริหารโรงเรียนทุกมิติ ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมดังนี้

๑. ทำให้เกิดสัมมาคารวะอันเป็นสมบัติผู้ดีของไทย มีความเคารพนับถือกันตามสมควรแก่ฐานะ

๒. ทำให้รู้จักการใช้คำไทยที่ถูกต้องในการพูด มีความนุ่มนวลสละสลวยจากการได้ปฏิบัติอยู่ทุกวัน

๓. ทำให้รู้จักการให้กำลังใจซึ่งกันและกัน และการสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ

๔. ทำให้ทุกคนในโรงเรียนมีวินัยและความรับผิดชอบในตนเอง และหมู่คณะ

๕. เป็นเครื่องประสานการบริหารทั้งสี่ด้านของโรงเรียนคือด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านบุคคล และด้านการบริหารทั่วไป ให้คงรูปอยู่และดำเนินไปได้ด้วยดี

๖. ทำให้เกิดจริยธรรมองค์กร ช่วยส่งเสริมศีลธรรมและแนวทางปฏิบัติทั้งภายในโรงเรียน และการอยู่ร่วมในสังคม

๗. เมื่อบุคลากรส่วนรวมลงมือปฏิบัติจนเกิดผลสัมฤทธิ์ทางด้านจิตใจแล้ว ย่อมทำให้บรรยากาศของโรงเรียนมีความอบอุ่นและมีกลิ่นแห่งความสุขแผ่ไปทั่ว ซึ่งผู้ที่เข้ามาภายในโรงเรียนสามารถสัมผัสได้

๘. ก่อเกิดเป็นวัฒนธรรมองค์กรที่มีความสุข และมีการบริหารแบบยั่งยืน

๒.๓ แนวคิดการอยู่ร่วมกันในสังคมในสังคมพลวัต

๒.๓.๑ แนวคิดการอยู่ร่วมกัน

การปฏิบัติตนอย่างถูกต้องเหมาะสมต่อกันเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้สมาชิกในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยเฉพาะสังคมที่มีลักษณะเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม เช่น สังคมไทยนั้น สมาชิกในสังคมยิ่งจำเป็นต้องเรียนรู้การปฏิบัติตนให้กลมกลืนไปกับความแตกต่าง เพื่อป้องกันความแตกแยกที่อาจเกิดขึ้นตามมา การอยู่ร่วมกันยังเป็นการอยู่ร่วมกันของกลุ่มประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ หรือในประเทศก่อนแล้ว กับประชากรกลุ่มที่ย้ายถิ่นเข้าไปอยู่ ถ้ามีการขจัดความแตกต่างระหว่างสองกลุ่ม

เพื่อให้รวมเข้าด้วยกัน ได้เรียกว่าเป็นการรวมเข้าด้วยกัน (Integration) ในทางตรงข้ามการแบ่งแยก ระหว่างประชากรสองกลุ่มในการอยู่ร่วมกันเรียกว่า การแบ่งแยก (Segregation) สิ่งแวดล้อม การอยู่ ร่วมกันแบ่งออกเป็น

๑) การอยู่ร่วมกันแบบพหุนิยม หรือ Pluralism คือ แนวคิดที่เน้นแนวทางเรื่อง ความหลากหลายของกลุ่มคน สังคมและวัฒนธรรม เช่น ความหลากหลายทางสังคมของชนชั้น อาชีพ ความคิด อุดมคติ วิถีชีวิต ให้ความสำคัญแก่ความแตกต่างและบทบาทที่ถูกหลงลืมหรือละเลยในสังคม มาแต่เดิม เช่น ในทางอุดมคติความคิด การเรียกร้องของกลุ่มสิทธิต่าง ๆ เช่น กลุ่มสตรี กลุ่มอนุรักษ์ สภาพแวดล้อม ความต่างทางอาหาร ความต่างทางอาชีพ และเรื่องของพหุนิยมในระดับปัจเจก เช่น การเปิดเผยตัวของกลุ่มเกย์ เลสเบี้ยน การอยู่ก่อนแต่ง การยอมรับความเท่าเทียมของสตรี ความเป็น ตัวตนของวัยรุ่น ฯลฯ

๒) สังคมพหุลักษณะหรือพหุสังคม (Plural Society) หมายถึงกลุ่มสังคมที่แยกย่อย ออกเป็นกลุ่มภาษา กลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มศาสนาหรือเชื้อชาติต่าง ๆ และกลุ่มชุมชน ซึ่งเป็นคำเดียวกับ Multicultural society หรือ สังคมหลากหลายวัฒนธรรมที่นำมาใช้กับรัฐที่มีความแตกต่างหลากหลายใน สหรัฐอเมริกา ซึ่งแนวคิดแบบ Multiculturalism นี้เป็นการมองความหลากหลายด้านวัฒนธรรมของ กลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมเป็นเกณฑ์แต่ในสังคมสมัยโลกยุคอาณานิคม เช่น พม่าหรืออินโดนีเซียซึ่งมีกลุ่ม ชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ซึ่งไม่เป็นแต่เพียงผู้ที่มีรากเหง้าทางวัฒนธรรมที่ต่างกันแต่รวมถึงความ หลากหลายของสถาบันที่เป็นทางการในระบบเครือญาติ ศาสนา การศึกษา การผลิตซ้ำ และทาง เศรษฐกิจ ซึ่งกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้เมื่อพบปะหรือแลกเปลี่ยนสินค้ากันมักจะเกิดการแข่งขันหรือมุ่งหา ประโยชน์จากกลุ่มอื่นมากกว่าจะมีอุดมการณ์ร่วมกัน จึงต้องมีการกำหนดกลไกทางสังคมเพื่อป้องกัน ความวุ่นวายในการอยู่ร่วมกัน

๓) การปกครองแบบพหุนิยม หรือ Pluralism คือ แนวคิดในการจัดสรรอำนาจ ให้กับกลุ่มหรือองค์กรย่อยหลายกลุ่ม ซึ่งตรงกันข้ามกับการปกครองแบบ รัฐเดี่ยว (Unitary state) ใน ระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยเสรีนิยมสมัยใหม่ที่ประกอบด้วยกลุ่มผลประโยชน์หรือกลุ่มอำนาจ หลายกลุ่มจะมีการจัดสรรผลอำนาจเหล่านั้นหรือมีการช่วงชิงอำนาจกันอยู่ตลอดเวลาและการ กระจายอำนาจก็มักจะเกิดความไม่เป็นธรรมอยู่เสมอ จึงต้องปรับเปลี่ยนวิธีการมองแต่ประโยชน์เรื่อง “วัฒนธรรมเดียว” และรัฐเดี่ยว มาเป็น “พหุนิยมทางวัฒนธรรม” โดยจำเป็นต้องมองว่า ไม่มีต้นแบบ วัฒนธรรมเพียงอย่างเดียว เช่น ไม่มีแต่วัฒนธรรมไทยที่เป็นวัฒนธรรมหลวงเป็นหลักเพียงอย่างเดียว แต่มีความหลากหลายมากมายอยู่ร่วมกันด้วย

๔) พหุนิยมทางการเมือง หรือ Political pluralism เป็นความรู้ในระดับสามัญสำนึก ว่า ในสังคมจะต้องมีความแตกต่างกัน แนวคิดดังกล่าวได้ถูกนำไปใช้ในวงกว้างในการการเมือง ถือว่า เป็นสิ่งที่บ่งชี้ความเป็น ประชาธิปไตยสมัยใหม่ เพื่อผลประโยชน์ของพลเมือง เป็นเครื่องหมายแสดง ถึงจุดยืนของรัฐและอำนาจรัฐ และถือกันว่าแนวคิดดังกล่าวเป็นรูปแบบเหมาะสมในการกระจาย อำนาจในสังคมในระบบประชาธิปไตย แนวคิดพหุนิยมเป็นแนวทางขึ้นเพื่อก่อให้เกิดความสงบสุข บนความขัดแย้งของผลประโยชน์ ความเชื่อและการใช้ชีวิตที่แตกต่างกันซึ่งทำให้นักคิดพหุนิยม แตกต่างจากแนวคิดรวมเข้าสู่ศูนย์กลาง เพราะแนวคิดพหุนิยมเชื่อว่า สมาชิกในสังคมสามารถอยู่ ร่วมกันได้หากมีการเจรจาอย่างสันติปัญหาความขัดแย้งทางด้านเชื้อชาติในรูปแบบต่าง ๆ ทำให้เกิด

ความไม่เท่าเทียมกัน การเหยียดหยาม การใช้ความรุนแรงโดยอำนาจรัฐหรือในระบบยุติธรรม จึงควรคงสิทธิในระดับและรูปแบบต่าง ๆ ของพลเมืองไว้ คือ สิทธิในการปกครองตนเองในระดับต่าง ๆ เคารพสิทธิทางวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดการเข้าร่วมและมีโอกาสประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจ การเมืองในสังคมใหญ่เพื่อนำไปสู่การบูรณาการผสมผสาน (Integration) สู่สังคมใหญ่ในที่สุดและสิทธิการมีตัวแทนพิเศษของกลุ่มย่อยที่มักจะไม่โอกาสหรือถูกละเลยเสมอการปรับเปลี่ยนวิธีการแบบ “Assimilation หรือการกลืนกลาย” ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญในการสร้างรัฐ-ชาติในหลายสังคมที่ทำลาย กีดกัน บังคับวัฒนธรรมกลุ่มย่อยให้กลายมาเป็นเพียงส่วนหนึ่งของสังคมใหญ่ มาเป็น “Integration หรือการบูรณาการผสมผสาน” จะเป็นวิธีที่ทำให้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนชาติพันธุ์ต่าง ๆ ลดลงกว่าเดิม เพราะมุ่งเพื่อนำสังคมไปสู่การตระหนักรู้ถึงการรวมอยู่ร่วมกันและความ เป็นหนึ่งเดียวกันของสังคมทั้งหมด อันหมายถึงรัฐชาติหรือประเทศนั่นเอง ลัทธิล่าอาณานิคมที่ขยายไปทั่วโลก ทำให้เกิดการใช้อคติทางชาติพันธุ์ (Ethnocentrism) เป็นพื้นฐานในการแยกแยะความแตกต่างทางวัฒนธรรม โดยแบ่งผู้คนตามสีผิวและเชื้อชาติ (Race) ก่อให้เกิดลัทธินิยมเชื้อชาติอย่างสุดโต่งหรือ ลัทธิเหยียดเชื้อชาติ (Racism) อันเป็นสาเหตุของการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ (Genocide) ของผู้ที่ถือถือว่าตนเป็นกลุ่มที่เหนือกว่าผลกระทบจากการสร้างภาพลวงดังกล่าว ทำให้นักมานุษยวิทยาเสนอให้หันมาเน้นการศึกษาเกี่ยวกับ ความเป็นชาติพันธุ์ (Ethnicity) ในช่วงหลังจากปี ค.ศ. ๑๙๗๐ เพราะเป็นกระบวนการแสดงความเป็นตัวตนทางวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชน แทนการจัดลำดับเชื้อชาติตามสีผิว ซึ่งถือเป็นกระบวนการกีดกันทางสังคม โดยเสนอให้เรียกกลุ่มชน ที่แสดงความแตกต่างทางวัฒนธรรมว่า กลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Groups) แทนคำว่า ชนเผ่า (Tribe) ที่แฝงไว้ด้วยนัยยะเชิงดูถูก “การเมืองของความเป็นชาติพันธุ์” (Political Ethnicity) โดยเฉพาะในสังคมไทยในช่วงแรกของกระบวนการสร้างรัฐ-ชาติ ผลักดันให้คนกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อยู่ห่างไกล ศูนย์กลางหรือถูกลดความเห็นว่าไม่เหมือนกับพวกตน โดยนัยยะของการดูถูกและการกีดกันอันเนื่องจากการเป็นผู้อยู่ในสังคมและวัฒนธรรมบริเวณศูนย์กลาง จนเกิด “ความเป็นอื่น (The Otherness)” การสร้างภาพดังกล่าวทำให้เกิดสภาพของ “ความเป็นชายขอบ (Marginality) ทางสังคม ที่สำคัญที่สุดก็คือ สภาพเช่นนี้อาจจะเกิดขึ้นแก่กลุ่มคนที่ถูกทอดทิ้งและไม่ได้อยู่ห่างไกล ศูนย์กลางแต่อย่างใดได้เช่นกัน นับเป็นกระบวนการกีดกันให้กลุ่มชนที่อยู่ห่างไกลเหล่านั้น ต้องสูญเสียสิทธิต่าง ๆ ที่ควรได้รับจากการพัฒนาของรัฐ โดยเรียกสภาพเช่นนี้ว่า “กระบวนการสร้างสถานะความเป็นชายขอบ (Marginalization)” เมื่อมีเหตุดังกล่าวจึงตามมาด้วยกระบวนการเปิดพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural Space) ของกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อตอบโต้อคติและสร้างความ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่ตน เป็นการตอบโต้และกำหนดนิยามความเป็นกลุ่มของตนด้วยตนเอง แทนที่จะมีเพียงอำนาจจากศูนย์กลางหรืออำนาจรัฐเป็นผู้จัดการเท่านั้น โดยรวมตัวกันเพื่อเรียกร้อง สิทธิต่าง ๆ การออกมาแสดง ความมีตัวตนทางชาติพันธุ์ (Ethnic Identity) ด้วยการสร้างอัตลักษณ์ของตน สร้าง สิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Rights) รวมทั้งภูมิปัญญาความรู้ (Indigenous Knowledge) ซึ่งเป็นสิทธิของท้องถิ่นที่รัฐในระบอบประชาธิปไตยจะต้องยอมรับการทำความเข้าใจ สภาพดังกล่าวก็เสมือนดาบสองคม เพราะอาจจะเปลี่ยนจากการมองแบบอคติเป็นการมองแบบหยุดนิ่งตายตัว ไม่เห็นความเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลง หรือการสร้างภาพตัวแทน (Representation) ของกลุ่มชาติพันธุ์ทำให้การทำความเข้าใจในลักษณะที่เป็นความเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Mobility)

ร่วมกันไปด้วย จึงเป็นสิ่งที่ยากและต้องทำความเข้าใจและใช้เวลาในการศึกษากลุ่มสังคมนั้น ๆ ในระยะเวลายาวนานและใช้ความรู้อย่างรอบด้าน ประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับพหุสังคมเกี่ยวข้องกับเนื้อหาเรื่องอำนาจอธิปไตย เอกราช ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและสถาบันศาสนาและการปรับตัวของกลุ่มต่าง ๆ เพื่ออยู่ร่วมกันภายใต้ศูนย์กลางอำนาจเดียวกัน

๕) พหุลักษณะทางและวัฒนธรรม อย่างแพร่หลายการพูดถึงแนวคิดชาตินิยมจึงถูกมองว่าไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันแต่แนวคิดในเรื่องของชาตินิยมจะถูกนำมาใช้เพื่อสนับสนุนกลุ่มผลประโยชน์ที่ไม่ใช่รัฐมากขึ้น เพราะปัจจุบันนี้กำลังอยู่ในภาวะที่สังคมมีแนวคิดเรื่องปัจเจกนิยม หรือ Individualism มากขึ้น ผู้คนในโลกแบบโลกาภิวัตน์อยู่ในภาวะไร้รัฐ ไร้เส้นแบ่งพรมแดนและไร้สังคมมากขึ้น ความเป็นกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ผสมกับแนวคิดเรื่องชาตินิยมแบบในอดีต กลายเป็นข้ออ้างในการรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มมีความหมายมากกว่ารัฐชาติหรือบ้านเกิดเมืองนอนหรือมาตุภูมิอันเป็นพื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรมและการเมืองที่จะถูกกลืนรอน สั่นสะเทือนไปถึงอำนาจรัฐที่จะกระทบกระเทือนเนื่องจากกลุ่มผลประโยชน์กลุ่มต่าง ๆ ที่มีมากขึ้น

องค์ประกอบของการอยู่ร่วมกันของสังคมมนุษย์มีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

๑) ประชากร จะต้องมีความจำนวนตั้งแต่ ๒ ขึ้นไปสังคมที่มีขนาดเล็กที่สุดคือ ครอบครัวที่มีพ่อ-แม่ หรือ พ่อ-แม่-ลูก ในขณะที่ชุมชนหรือหมู่บ้านจะมีสมาชิกเพิ่มขึ้นจนกลายเป็นอำเภอ จังหวัด ภาค ประเทศ ตลอดจนสังคมโลก ที่มีประชากรอาศัยอยู่ร่วมกัน

๒) ความสัมพันธ์ ประชากรหรือสมาชิกในสังคมนั้นจะต้องมีความสัมพันธ์และการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน

๓) พื้นที่หรืออาณาเขต คนในสังคมจะอาศัยอยู่ในบริเวณแห่งใดแห่งหนึ่ง พื้นที่อาจมีขนาดจำกัด เช่น บริเวณบ้านของครอบครัวหนึ่งหรือบริเวณกว้างขวาง เป็นอำเภอหรือจังหวัดโดยไม่ถูกจำกัดพื้นที่ เช่น การสื่อสารระหว่างบุคคลทางอินเทอร์เน็ต

๔) การจัดระเบียบทางสังคม การอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น สมาชิกจะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบหรือบรรทัดฐานที่ควบคุมตามตำแหน่ง สิทธิและหน้าที่ของสมาชิกแต่ละคน บรรทัดฐานทางสังคมจะมีระบบแบบแผน เป็นที่ยอมรับและเข้าใจร่วมกันของคนในสังคม เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข

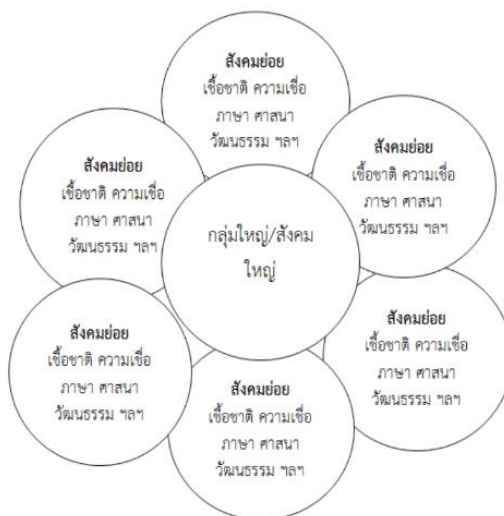
๕) การมีวัฒนธรรมของตนเอง เมื่อมนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เป็นเหล่าภายใต้สภาพแวดล้อมเดียวกันทั้งทางกายภาพและประวัติศาสตร์ พวกเขาสร้างวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีขึ้นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการ ก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมเฉพาะของตนเอง

๒.๓.๒ แนวคิดสังคมพหุวัฒนธรรม

จากความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน ถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลมาจากการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ซึ่งส่งผลให้มนุษย์แสวงหาเทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างรุนแรงและนำไปสู่การไม่ยอมรับความหลากหลายในประเด็นของชาติพันธุ์สีผิว ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม ความเชื่อความศรัทธา การเมือง หรือวิถีชีวิต ที่กล่าวมาล้วนเป็นปมปัญหาที่สำคัญซึ่งอาจเรียกได้ว่า เป็นรากเหง้าของปัญหาต่าง ๆ อย่างกรณีปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งที่มีนักวิชาการ หน่วยงาน หรือองค์กรต่าง ๆ รวมถึงรัฐบาลได้ระดมความคิด

และงบประมาณเป็นจำนวนมหาศาลเพื่อแก้ไขเยียวยาต่อปัญหาดังกล่าวทราบจนบัดนี้ก็ยังไม่สามารถแก้ไขได้หากแต่ยังมีความรุนแรงเกิดขึ้นอยู่เป็นระยะ ๆ

คำว่า “พหุวัฒนธรรม” (Multiculturalism) ไม่ได้เป็นคำใหม่ในแวดวงสังคมวิชาการ แต่เป็นคำใหม่ที่มีความสำคัญต่อคนไทยและสังคมไทยเป็นอย่างยิ่งในสถานการณ์ปัจจุบันที่ทุกเรื่องราวที่เกิดขึ้นในสังคมล้วนมีความหลากหลายและซับซ้อน ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนที่แตกต่างกันในสังคมเดียวกัน ย่อมนำไปสู่แนวคิดทางสังคมที่หลากหลาย และจุดนี้เองที่แสดงให้เห็นถึงความแปลกแยกของหน่วยทางสังคมที่แต่ละกลุ่มจะมีแนวคิด ทศนคติอำนาจ หรือลักษณะการปกครองเป็นของตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องเหมือนกับของกลุ่มชนอื่น หรือการมีรูปแบบมาตรฐานการบังคับใช้หรือการตัดสินใจเช่นเดียวกับบรรทัดฐานที่รัฐชาติหรือรัฐบาลกลางเป็นผู้กำหนด ท ุ ก ส ั ง ค ม ประกอบด้วย กลุ่มชนที่หลากหลาย โดยแต่ละกลุ่มชนต่างพยายามค้นหาค่านิยมเพื่อสร้างสรรค์สังคมและสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นของตนเอง เมื่อสังคมมีความหลากหลายถามว่าผู้คนจะอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขได้อย่างไร สำหรับประเทศไทย กรณีที่มีความคิดเห็นที่แตกต่าง มีทศนคติที่ไม่ตรงกันจนบางครั้งนำไปสู่ความขัดแย้งและเกิดความวุ่นวายอย่างในอดีตที่ผ่านมาไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ หรือการกระชัฟพื้นที่ที่สี่แยกราชประสงค์ คงเป็นบทเรียนที่ต้องจดจำของสังคมไทยเป็นอย่างดี ความหลากหลาย (Pluralism) ที่เกิดขึ้นโดยครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ รวมถึงประเด็นของพหุวัฒนธรรม (Multiculturalism) เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่ทุกคนหรือทุกสังคมล้วนต่างมีวัฒนธรรมของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมเดี่ยวหรือวัฒนธรรมร่วมที่ยึดถือปฏิบัติของการดำเนินชีวิตในแต่ละวัน ย่อมมีผลต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การทำความเข้าใจถึงธรรมชาติของพหุวัฒนธรรม เป็นประเด็นสำคัญต่อการทำความเข้าใจถึงประเด็นย่อยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตในท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมในปัจจุบัน โดยเริ่มต้นจากแนวคิดที่ว่า บุคคลแต่ละคนเป็นสมาชิกของกลุ่มชนที่มีลักษณะทางวัฒนธรรมเป็นของตนเองและจากกลุ่มชนหลาย ๆ กลุ่มที่รวมตัวกันจนกลายเป็นสังคมใหญ่เมื่อเป็นสังคมใหญ่ก็就会有ความหลากหลายในวิถีปฏิบัติมากขึ้น การอยู่รอดของกลุ่มชนแต่ละกลุ่มเกิดจากการมองเห็นคุณค่าของกระบวนการคิดและสัญลักษณ์ที่เกิดขึ้นจากการสร้างของวัฒนธรรม ปัจจัยทางศาสนา เชื้อชาติเพศ อายุชนชั้นทางสังคม รวมถึงการศึกษา ซึ่งเป็นปัจจัยที่กำหนดความเชื่อ ความรู้สึกและการกระทำของบุคคลในลักษณะต่าง ๆ ของกลุ่มชนในสังคม และลักษณะที่สำคัญของพหุวัฒนธรรม ก็คือ การที่บุคคลแต่ละคน เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มชนหนึ่งและเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มชนอื่น ๆ ด้วย อาจมีความชัดเจนหรือไม่ก็ได้

ภาพที่ ๒.๑ ระบบทางสังคม^๗

ระบบทางสังคม (Social System) นั้น ประกอบด้วยบุคคลกลุ่มต่าง ๆ แต่ละกลุ่มก็จะมี ความหลากหลาย เช่น ความหลากหลายทางเชื้อชาติ ความเชื่อ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม บุคคลแต่ละคนอาจเป็นสมาชิกของกลุ่มชนได้มากกว่ากลุ่มชนเดียว ลักษณะของการปฏิบัติตนในการดำเนินชีวิตด้วยความสลับซับซ้อนในแนวปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่สมาชิกทุกคนของกลุ่มชนจะต้องให้เกียรติ เคารพ ยอมรับถึงความแตกต่างในวิถีปฏิบัติของแต่ละคน แต่ละกลุ่มชน หรือแม้แต่ในสังคมที่ใหญ่ขึ้น และนี่คือ ลักษณะหรือธรรมชาติของความเป็นพหุวัฒนธรรม ซึ่งล้วนต่างมีความหลากหลาย มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับทุกคน ดังนั้น ทุกคนจึงจำเป็นต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจในรายละเอียดทุกแง่มุม เพราะเมื่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมเกิดขึ้น รูปแบบหรือวิถีชีวิตของทุกคนจะต้องมีการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้และทำความเข้าใจจึงเป็นความสำคัญยิ่ง

เมื่อกล่าวถึงการอยู่ร่วมกันเป็น “สังคม” ของมนุษย์ แม้จะเป็นการรวมตัวกันของ “คน” ที่ตั้งอยู่บนปัจจัยพื้นฐานทั้งด้านเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรมที่เหมือนกันทุกประการ มีอัตลักษณ์ ตลอดจนค่านิยมของสังคมเป็นหนึ่งเดียวกัน แต่แท้ที่จริงแล้วเมื่อพิจารณาถึงลงไปถึงระดับปัจเจกบุคคลจะเห็นว่าแต่ละคนในสังคมนั้นมีความแตกต่างหลากหลายทั้งในแง่ของความคิดและพฤติกรรม ไม่ประการใดก็ประการหนึ่งอย่างไม้อาจหลีกเลี่ยงได้ ทั้งนี้ ความแตกต่างหลากหลายเหล่านั้นอาจเกิดขึ้นได้จากหลายปัจจัยทั้งจากมิติทางด้านกายภาพ รวมทั้งมิติทางด้านจิตใจอันเป็นผลมาจากการหล่อหลอมเลี้ยงดูจากหน่วยย่อยของสังคมในระดับครอบครัว หรือแม้กระทั่งจากประสบการณ์การใช้ชีวิตของแต่ละบุคคลในแต่ละช่วงวัยก็อาจส่งผลให้แม้กระทั่งคนที่มาจากครอบครัวเดียวกันก็อาจมีความแตกต่างทางความคิด มีความหลากหลายทางพฤติกรรมมีความชื่นชอบและความคาดหวังที่แตกต่างกันออกไปได้เช่นกัน อย่างไรก็ตาม ยิ่งหากสังคมใดเกิดจากการรวมตัวของคนที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติศาสนา และวัฒนธรรมด้วยแล้ว จะยิ่งทำให้ความแตกต่างหลากหลายในสังคม

^๗ สิทธิโชค ปาณะศรีและคณะ, “พหุวัฒนธรรมในมุมมองของปรัชญาหลังนวยุค”, วารสารเซนต์จอห์น, ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๒๘ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑) : ๓๑-๔๖.

นั้นมีมาก ประเด็นการจัดการความแตกต่างหลากหลายของพลเมืองจึงเป็นสิ่งที่ท้าทายของรัฐอย่างยิ่ง ในการที่จะต้องแสวงหาหนทางจัดการให้แต่ละกลุ่มคนที่มีความแตกต่างหลากหลายดังกล่าวรวมตัวกันโดยมีจุดเชื่อมระหว่างกันจนสามารถเกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียว มีความกลมเกลียวสามัคคีสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขพร้อมทั้งมีสำนึกของความเป็นชาติเป็นเจ้าของประเทศที่พร้อมจะร่วมแรง ร่วมใจเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาประเทศได้ต่อไป

๒.๓.๓ แนวคิดพลวัตกลุ่มกับพื้นฐานการทำงานร่วมกัน

พลวัต (Dynamic) เป็นการเคลื่อนไหว หรือไม่คงที่ (Not Static) สามารถปรับเปลี่ยนให้ทันเหตุการณ์ และเปิดโอกาสให้มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันได้ตลอดเวลา โดยเฉพาะระหว่างผู้รับสาร ในขณะที่ สื่อคงที่ (Static Media) เช่น หนังสือพิมพ์ ที่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนใด ๆ หลังจากเขียนเสร็จแล้ว ก็ยังคง เป็นสื่อคลาสสิก และได้รับการยอมรับในสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับจำนวนประชากร พฤติกรรมของสมาชิกในสังคม โครงสร้างสังคม และแบบแผนของความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกและแบบแผนทางวัฒนธรรม

พลวัตกลุ่มอาจเรียกเป็นอย่างอื่น เช่น “กลุ่มสัมพันธ์” “กระบวนการกลุ่ม” “พลังกลุ่ม” ซึ่งมาจากคำภาษาอังกฤษหลายคำที่มีความหมายเป็นอย่างเดียวกัน แต่ใช้คำต่างกันตามวาทกรรมของกลุ่มผู้ศึกษารวบรวมความรู้ เช่น “Group dynamics” “Group process” “Group psychology” ประสิทธิภาพของกลุ่มนั้นขึ้นกับพลวัตกลุ่มหรือพลังที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกในมิติต่าง ๆ หรือโครงสร้างด้านต่าง ๆ ของกลุ่ม การได้สังเกตและวิเคราะห์พฤติกรรมของกลุ่มตามองค์ประกอบ และโครงสร้างหลักของกลุ่ม จะช่วยให้เกิดความเข้าใจกลุ่มและหาทางเพิ่มประสิทธิภาพของกลุ่ม โดยมุ่งพิจารณากระบวนการกลุ่มว่าดำเนินไปในลักษณะใด มีผลต่อประสิทธิภาพของกลุ่มในทางใด กลุ่มควรได้รับการออกแบบหรือ การช่วยเหลือในรูปแบบใดบ้าง จึงจะเป็นกลุ่มที่มีประสิทธิภาพ เป็นต้น

โดยธรรมชาติในกลุ่มจะมีทั้งโครงสร้างการสื่อสารแบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ หรือแบบโดยธรรมชาติ

๑) โครงสร้างการสื่อสารแบบทางการ มักเป็นไปตามโครงสร้างของอำนาจที่เป็นทางการมีการสื่อสารหลายลักษณะ ได้แก่ การสื่อสารจากผู้มีตำแหน่งสูงสู่ผู้มีตำแหน่งต่ำกว่า มักเป็นเรื่องของการให้นโยบาย แนวปฏิบัติ การสั่งงาน การกำกับ ควบคุม การสื่อสารจากผู้มีตำแหน่งต่ำสู่ผู้มีตำแหน่งสูงกว่า จะเป็นการสื่อสารในเรื่องของการเสนอข้อมูล ขออนุญาตหรือขออนุมัติ และการสื่อสารกันในผู้มีตำแหน่งระดับเดียวกันซึ่งเป็นเรื่องของการขอความร่วมมือประสานงาน

๒) โครงสร้างการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ ก็จะเกี่ยวข้องกับโครงสร้างทางอำนาจที่ไม่เป็นทางการเช่นกัน เช่น คนที่มีสถานภาพใกล้เคียงกันมักมีการสื่อสารกันมากกว่า คนที่มีภาวะผู้นำในเรื่องใดมักได้รับการสื่อสารในเรื่องที่เกี่ยวข้องมากกว่า นอกจากนี้กลุ่มคนที่มีความชอบพอกันเป็นส่วนตัว ค่านิยมเป็นอย่างเดียวกันมักมีการสื่อสารกันมากกว่า ทั้งยังมีแนวโน้มที่จะคล้อยตามกันมากกว่า การสื่อสารในรูปแบบนี้ขึ้นกับปัจจัยหลายประการ และยากจะหากฎเกณฑ์ตายตัวได้ต้องอาศัยประสบการณ์ของบุคคลในการตั้งข้อสังเกตคาดเดาและเก็บข้อมูล หรือวิจัยเพิ่มขึ้น

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารมีหลายประเภทการออกแบบการสื่อสารให้เหมาะสมกับกลุ่มต้องใช้หลักการการสื่อสารบนพื้นฐานของการเคารพในความเป็นเอกัตบุคคลและการเท่าเทียมกัน ในสมาชิกภาพของกลุ่ม การยอมรับ ให้เกียรติกันและเห็นคุณค่าในกันและกัน ในอันที่จะร่วมกัน

แก้ปัญหาหรือพัฒนากลุ่ม หรือกล่าวอย่างง่ายว่าใช้หลักการพื้นฐานของประชาธิปไตยในการออกแบบโครงสร้างการสื่อสารในกลุ่ม เช่น มีการสื่อสารแบบสองทาง สื่อสารเป็นเครือข่ายในรูปแบบ ที่จะทำให้เกิดความเข้าใจการรับรู้โดยชัดเจนและทั่วถึง จัดโอกาสให้มีการสื่อสารทุกช่องทาง สมาชิกพัฒนาทักษะการสื่อสารทั้งการพูด การเขียน การอ่านอย่างชัดเจน ตรงไปตรงมา มีการรับฟังอย่างแท้จริง มีการป้องกันและแก้ปัญหาการสื่อสารกันด้วยเหตุอันสมควร อันเป็นการสื่อสารที่มุ่งสู่จุดมุ่งหมายส่วนตัวหรือจุดมุ่งหมายของกลุ่มย่อยในกลุ่มใหญ่ เป็นต้น

ในการทำงานกลุ่ม จึงมีแนวทางที่ควรพิจารณาโครงสร้างด้านการสื่อสารในกลุ่ม ดังนี้

๑) กลุ่มมีรูปแบบการสื่อสารเป็นแบบใดบ้างทางการ/ไม่เป็นทางการ สื่อสารทางเดียว/สองทางเลือกใช้เครือข่ายการสื่อสารแบบใด รูปแบบที่ใช้ตายตัวหรือมีความยืดหยุ่น

๒) วิธีการการสื่อสารเป็นแบบใดบ้าง (ประชุม ประกาศ บอกกล่าว อภิปราย รับฟังความคิดเห็น) สมาชิกทราบโดยทั่วถึงหรือไม่ มีการทบทวนเพื่อความเข้าใจอย่างกระจ่างหรือไม่ มีความชัดเจนเพียงใดและโปร่งใสหรือไม่

๓) การสื่อสารแบบทางการกับการสื่อสารไม่เป็นทางการส่งเสริมหรือขัดแย้งกัน สมาชิกคนใดเป็นศูนย์กลางของการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ สมาชิกส่วนใหญ่และส่วนน้อยมีทัศนะต่อสมาชิกคนนั้นอย่างไร

๔) บรรยากาศการสื่อสารของกลุ่มเป็นอย่างไรบ้าง สมาชิกมีการเสนอความคิดเห็นอย่างตรงไปตรงมาหรือไม่ มีการรับฟังกันในทุกฝ่ายหรือไม่ มีการส่งเสริมให้มีการสื่อสารอย่างเปิดเผยและโปร่งใสหรือไม่

๕) มีข่าวลือในกลุ่มมาก/น้อย ส่วนใหญ่เรื่องอะไรมีความพยายามจัดการกับข่าวลืออย่างไร

ในการทำงานกลุ่ม จึงมีแนวทางที่ควรพิจารณาโครงสร้างด้านสังคมมิติในกลุ่มดังนี้

๑) กลุ่มมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันหรือไม่ต่างแสดงและรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มหรือไม่ มีการสื่อสารอย่างตรงไปตรงมาหรือไม่ อดทนต่อความขัดแย้งและหาทางแก้ไข หรือ ถอยห่างไม่รับผิดชอบ

๒) มีกลุ่มเล็กในกลุ่มใหญ่หรือไม่ แต่ละกลุ่มมีความสัมพันธ์กันอย่างไร มีสมาชิกผู้ใดเป็นผู้ประสานระหว่างกลุ่มเล็ก ๆ เหล่านั้นหรือไม่ มีการเมืองระดับใด

๓) สมาชิกแต่ละคนมีความสัมพันธ์กันเป็นอย่างไร ใครสนิทสนมกัน ใครเป็นศูนย์กลางของกลุ่มใครมีอิทธิพลเหนือผู้อื่นมากกว่า ส่วนตัวเขาจงรักภักดีต่อกลุ่มหรือเป็นปฏิปักษ์

การทำงานร่วมกันด้วยพลังกลุ่ม : เพื่อเพิ่มคุณค่าในชีวิต เพิ่มประสิทธิภาพของงาน จากการศึกษาวิเคราะห์โครงสร้างกลุ่มด้วยการสังเกตพฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่มตามที่ได้กล่าวมานี้ เป็นรากฐานสำคัญในการทำงานกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นลักษณะของกลุ่มทำงาน ที่ร่วมกันทำในหน่วยงาน ในองค์กรหรือการทำงานเฉพาะกิจที่แยกเป็นงานโครงการ งานกลุ่ม ๕ส งานกลุ่มคุณภาพ หรือทีมงาน “สร้างเครือข่าย” หรือทำงานกลุ่มตามวิธีการของวิชาชีพ เช่น กลุ่มแนะแนว กลุ่มให้คำปรึกษา กลุ่มฝึกอบรม กลุ่มบำบัดรักษา ภายใต้ชื่อต่าง ๆ ที่ตั้งชื่อขึ้นมาตามวัตถุประสงค์เฉพาะในการทำงาน เช่น “กลุ่มผู้ดูแลผู้ป่วยจิตเวช” “กลุ่มเพื่อนผู้ให้คำปรึกษา” “กลุ่มพัฒนาทักษะชีวิต” “กลุ่มหยุดสูบบุหรี่” และอื่น ๆ ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจกลุ่มมากขึ้น สามารถตอบคำถามเกี่ยวกับพฤติกรรมต่าง ๆ ของ

สมาชิกที่ทำให้เคยท้อแท้ไม่เห็นทางออกได้จากตัวอย่างความเข้าใจกลุ่มเช่นนั้นนอกจากจะลดความท้อแท้ในการทำงานกับกลุ่มแล้ว ยังช่วยให้เกิดความรู้สึกท้าทายที่จะทำงานกับกลุ่มให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดและมีเจตคติต่อกลุ่มในทิศทางที่ว่า “กลุ่มสร้างขึ้นโดยมนุษย์เพื่อรับใช้ตามวัตถุประสงค์ของมนุษย์” และมุ่งมั่นที่จะสังเกตพฤติกรรมกลุ่ม ปรับหรือวางแนวทางให้กลุ่มได้เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เกิดประโยชน์สูงสุด

หลักการสำคัญที่ทำให้กลุ่มมีพลวัตสูงสุดและเป็นพลังที่ขับเคลื่อนไปในทางที่พึงประสงค์นั้น นอกจากจะขึ้นกับคุณสมบัติ คุณลักษณะ และสมรรถนะ ของสมาชิกแล้ว ยังอยู่บนรากฐานของความเป็นประชาธิปไตยของสมาชิกที่มีการยอมรับซึ่งกันและกัน ให้เกียรติ เห็นคุณค่า แสดงพฤติกรรมด้วยการรับฟังกันและกันอย่างแท้จริง ให้โอกาสสมาชิกได้มีส่วนร่วมอย่างจริงแท้ และที่สำคัญที่สุดก็คือ กระบวนการดำเนินกลุ่ม ดังที่บทความนี้ได้นำเสนอมาให้ได้แนวทางในการวิเคราะห์กลุ่มพอสรุปสาระสำคัญดังนี้

๑) เป้าหมายของกลุ่ม เป็นองค์ประกอบที่สำคัญควรได้มาจากการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของสมาชิกมีกระบวนการช่วยให้สมาชิกยอมรับและเข้าใจจุดมุ่งหมายอย่างกระจ่าง เพื่อให้สมาชิกทุกคนได้ตระหนักและยึดมั่นในเป้าหมายร่วมกัน

๒) การดำเนินงานเพื่อสู่เป้าหมาย เป็นบทบาทของสมาชิกทุกคน ทั้งผู้นำกลุ่มและผู้ตาม และต้องการการสื่อสาร การประสานงานที่ออกแบบมาอย่างดี สำหรับแต่ละกลุ่ม การคำนึงถึงการเอื้ออำนวยให้เกิดบรรยากาศ แห่งความไว้วางใจ เพื่อเอื้อให้สมาชิกได้ใช้ศักยภาพและแสดงบทบาทที่ส่งผลดีต่อจุดมุ่งหมายกลุ่ม

๓) ภาวะผู้นำ ไม่ใช่เรื่องจำกัดเพียงหัวหน้าแต่เป็นสิ่งที่สมาชิกทุกคนต้องพัฒนา

๔. ความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม ที่แสดงให้เห็นด้วยวิธีสังคมมิติ เป็นพื้นฐานสำคัญของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่ม ที่อาจพัฒนาไปเป็นการเมืองในกลุ่มได้ และเป็นปัจจัยที่ควรคำนึงในการออกแบบการดำเนินกลุ่ม โดยให้สมาชิกได้แสดงความสมดุลทั้งความเป็นเอกัตบุคคลและการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม

๕) ปทัสถานกลุ่ม เป็นมาตรฐานความประพฤติของสมาชิกในกลุ่มที่สะท้อนภาพของกลุ่มให้ปรากฏต่อสาธารณชน จึงต้องใส่ใจให้มีมาตรฐานสากล จึงจะทำให้กลุ่มเป็นที่ยอมรับ มีชื่อเสียงในทางที่ดีได้

๖) ชัยชนะของกลุ่มคือ ชัยชนะของสมาชิก ความต้องการของสมาชิกควรได้รับการตอบสนองเช่นเดียวกับจุดมุ่งหมายของกลุ่ม การสนับสนุนส่งเสริมสมาชิกให้ได้พัฒนาศักยภาพอย่างสูงสุด เป็นทั้งขวัญกำลังใจของสมาชิก และเป็นการสร้างความเจริญงอกงามให้กับกลุ่มเช่นกัน^๔

ชีวิตของกลุ่มเริ่มขึ้นด้วยการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกัน ในหลากหลายรูปแบบทั้งแบบคนหนึ่งกับคนหนึ่ง คนหนึ่งกับกลุ่ม หรือคนกลุ่มเล็กกับกลุ่มใหญ่ และอื่น ๆ จนเกิดเป็นรูปแบบที่คงที่ ซึ่งเรียกว่า โครงสร้างของกลุ่ม โครงสร้างสำคัญของกลุ่มที่ได้นำเสนอคือ โครงสร้างทางอำนาจ โครงสร้างทางบทบาท โครงสร้างทางปทัสถาน โครงสร้างทางการสื่อสาร และโครงสร้างทางสังคมมิติ ทุกกลุ่มมี

^๔ บุหงา วชิระศักดิ์มงคล, “พลวัตกลุ่ม: พื้นฐานการทำงานร่วมกัน”, วารสารราชพฤกษ์, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (ตุลาคม ๒๕๕๕-มกราคม ๒๕๕๖) : ๖-๑๗.

โครงสร้างของกลุ่มเหมือนกัน แต่รูปแบบของโครงสร้างแต่ละด้านจะมีความแตกต่างกัน จนเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่ม

๒.๔ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชุมชนบนพื้นฐานการมีส่วนร่วม

ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) ในการบริหารจัดการหรือการดำเนินงานโครงการของรัฐ รวมถึงการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับชาติและระดับสากล การมีส่วนร่วมของประชาชนถือเป็นคุณค่าที่สำคัญที่มีต่อการพัฒนาประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participation Democracy) และเป็นหลักสำคัญของธรรมาภิบาลในการบริหาร ซึ่งจะนำไปสู่การบริหารจัดการและการตัดสินใจในทุกนโยบายสาธารณะ เพื่อที่จะก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ส่วนรวมและก่อให้เกิดการพัฒนาสร้างสรรค์ในรูปแบบการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเฉพาะการพัฒนาและการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น การมีส่วนร่วมถือเป็นแนวคิดที่มีการแพร่หลายในวงการพัฒนาโดยมีฐานแนวคิดมาจากโลกตะวันตกโดยและถูกนำมาใช้ในทางสังคมวิทยา ปัจจุบันการมีส่วนร่วมถือเป็นฐานแนวคิดที่ได้ถูกนำมาใช้ในทุวงการ โดยเฉพาะในระบบการบริหารราชการแผ่นดินยุคใหม่ที่เรียกว่าการบริหารราชการแผ่นดินเปิด (Open Governance) ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๕๐ และได้มีแผนปฏิบัติการเกิดขึ้นตามพระราชบัญญัติว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. ๒๕๔๖ ซึ่งในการบริหารราชการแบบนี้รัฐจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชน ภาคประชาสังคมและผู้มีส่วนได้เสียหรือมีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือกฎหมายต่าง ๆ รวมถึงประชาชนจะต้องมีสิทธิในการได้รับรู้ข้อมูลข่าวสาร ประโยชน์ และสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม รวมถึงมีสิทธิในการตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐ ดังรายละเอียดที่ได้ศึกษารวบรวมมาดังนี้

๒.๔.๑ ความหมายของการมีส่วนร่วม

ภายใต้กรอบความคิดที่จะสร้างความทันสมัยให้เกิดขึ้นตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๖๐ หลายประเทศต้องการที่จะปรับเปลี่ยนชาวบ้านในพื้นที่ต่าง ๆ ให้เปิดรับเอาเทคโนโลยีใหม่ ๆ และให้ความสำคัญต่อความรู้พื้นถิ่นในฐานะความรู้ที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นในภูมิภาคนั้น ๆ ที่จำเป็นจะต้องรับเอาเทคโนโลยีเข้าไปทดแทนในบางกรณีโดยอาศัยการแทรกซึม การกดดัน หรือที่ร้ายแรงที่สุดคือการครอบงำโดยภาครัฐหรืออำนาจเบ็ดเสร็จ ผลที่ตามมาทำให้นักพัฒนา นักวิชาการ หรือนักเคลื่อนไหวภาคประชาชน (non-Government Organizations = NGOs) ได้ผนึกกำลังผลักดันกรอบความคิดในการพัฒนาที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้น ทั้งนี้การมีส่วนร่วมที่ว่านั้นไม่ใช่แค่การร่วมรับฟังนโยบายจากทางภาครัฐเท่านั้น หากแต่จะต้องสร้างการมีส่วนร่วมในลักษณะการเสริมสร้างพลัง (Empowerment) ให้เกิดขึ้นกับประชาชนหรือชาวบ้านและเป็นที่มาของการนิยามความหมายที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมเกิดขึ้นอย่างหลากหลายมิติ เป็นต้นว่า

การมีส่วนร่วม หมายถึง การทำงานที่เปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องเข้าไปมีส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็นระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กร หรือระดับประเทศ เพราะจะช่วยให้ผู้มีส่วนร่วมเกิดความรู้สึกความเป็นเจ้าของ (Ownership) และจะทำให้ผู้มีส่วนร่วมหรือผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียนั้นยินยอมปฏิบัติตาม (Compliance) และรวมถึงตกลงยอมรับ (Commitment) ได้อย่างสมัครใจ เต็ม

ใจ และสบายใจ^๙ ขณะเดียวกันยังหมายถึงการเข้าร่วมอย่างแข็งขันของกลุ่มบุคคลที่มีส่วนได้ส่วนเสีย ในทุกขั้นตอนของโครงการพัฒนา การมีส่วนร่วมต้องเป็นไปในรูปที่ผู้รับการพัฒนาเข้ามามีส่วนกระทำ ให้เกิดการพัฒนามิใช่เป็นผู้รับการพัฒนาตลอดไป ทั้งนี้ถือเป็นการเกื้อหนุนให้เกิดการพัฒนาที่แท้จริง และถาวร การมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ใช่หมายความว่าเพียงการดึงประชาชนเข้ามาทำกิจกรรมตามที่ ผู้นำท้องถิ่นคิดหรือจัดทำขึ้น เพราะแท้จริงแล้วในหมู่บ้านหรือชุมชนต่าง ๆ มีกิจกรรมและวิธี ดำเนินงานของตนอยู่แล้ว ประชาชนมีศักยภาพที่จะพัฒนาหมู่บ้านของตนได้แต่ผู้บริหารการพัฒนา มักไม่สนใจสิ่งที่มีอยู่แล้วโดยพยายามสร้างสิ่งใหม่ขึ้นมาเพื่อให้ได้ชื่อว่าเป็นความคิดหรือโครงการของ ตน^{๑๐}

การมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาถือเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมค้นหาปัญหา การวางแผน การ ตัดสินใจ การระดมทรัพยากร และเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามผล รวมทั้งการ รับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ของชุมชน^{๑๑} และถือเป็นการพัฒนาที่เกิดขึ้นตามกรอบแนวคิดแบบ “การพัฒนาทางเลือก” (Alternative Development) โดยมุ่งเป้าการพัฒนาไปยังชุมชนที่มีขนาดเล็กโดยตรง และให้ ความสำคัญต่อความต้องการขั้นพื้นฐาน (Basic Needs) เช่น การพัฒนาให้เกิดความสมบูรณ์ต่อปัจจัย ๔ รวมถึงการให้ความสำคัญและให้ความสนใจในข้อจำกัดในการเข้าถึงหรือการใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน (Human Rights) สิทธิความเป็น พลเมือง (Citizenship Right) และการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ (Human Flourishing)^{๑๒} ขณะที่ องค์การสหประชาชาติได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าเป็นกระบวนการเกี่ยวกับการ กระทำและเกี่ยวข้องกับมวลชนในระดับต่าง ๆ คือในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับจุดประสงค์ ทางสังคม การจัดสรรทรัพยากรในการกระทำโดยสมัครใจต่อกิจกรรมและต่อโครงการ^{๑๓}

กล่าวโดยสรุปแล้ว หลักการมีส่วนร่วมน่าจะหมายถึงการที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมใน กิจกรรมหรือโครงการสาธารณะของรัฐจนเกิดความพึงพอใจและมีส่วนร่วมในการผลักดันให้การกิจ หรือโครงการนั้นเกิดผลสำเร็จ ผ่านกระบวนการแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจ การปฏิบัติ การ ติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดจากกิจกรรมหรือโครงการนั้น ๆ ด้วยความรู้สึก ของความเป็นเจ้าของ (Ownership) ที่มีพลังในการต่อรองทางการตัดสินใจ (Empowerment) และ

^๙ วันชัย วัฒนศัพท์, **ความขัดแย้ง: ทางออกด้วยสันติวิธี**, (นนทบุรี : สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า สมาคมสันติวิธีแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๙).

^{๑๐} เฉลียว บุรีภักดีและคณะ, **ชุดวิชาการวิจัยชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : เอส อาร์. พรินติ้ง แมสโปรดักส์, ๒๕๔๕).

^{๑๑} ปารีชาติ วลัยเสถียรและคณะ, **กระบวนการพัฒนาและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว), ๒๕๔๓).

^{๑๒} Friedmann, J., **Empowerment: The Politics of Alternative Development**, (Blackwell : Cambridge M.A. and Oxford UK, 1993), pp. 31-32.

^{๑๓} ปรีดา ปูนพันธ์ฉาย, “ผลของการให้คำแนะนำแบบมีส่วนร่วมต่อความร่วมมือในการรักษาของผู้ป่วย โรคความดันโลหิตสูงชนิดไม่ทราบสาเหตุ”, **รายงานวิจัย**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐).

ตั้งอยู่บนพื้นฐานความชอบธรรมแห่งสิทธิมนุษยชน (Human Rights) รวมถึงสิทธิความเป็นพลเมือง (Citizenship Right)

๒.๔.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

“การมีส่วนร่วม” มีกรอบแนวคิดที่กว้างขวางและสามารถเกิดขึ้นได้ในขอบเขตและระดับที่แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับประเภทและประเด็นปัญหา การนิยามการมีส่วนร่วมมักจะเป็นไปในลักษณะการบรรยายองค์ประกอบและรูปแบบของการมีส่วนร่วมได้ส่วนเสียเป็นส่วนใหญ่ เป็นต้นว่า เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการกิจหรือโครงการที่ส่วนราชการจะดำเนินการซึ่งมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่โดยปกติของประชาชนในชุมชนนั้น การทำความเข้าใจถึงผลกระทบและแนวทางแก้ไขปัญหที่ส่วนราชการจะดำเนินการ และการปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน โดยให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นและรัฐต้องรับฟังและแก้ไขปัญหานั้น ประชาชนเกิดความพึงพอใจและมีส่วนร่วมในการผลักดันให้ภารกิจหรือโครงการนั้นเกิดผลสำเร็จ เพราะเห็นว่าจะเกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน^{๑๔} ขณะเดียวกันในหลักการข้อที่ ๑๐ ของคำประกาศกรุงริโอ (Principle ๑๐ of Rio Declaration) เนื่องในการประชุมสิ่งแวดล้อมโลกเมื่อ ค.ศ. ๑๙๙๒ ที่กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมว่าเป็นหลักการสำคัญประการหนึ่งที่จะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนไว้ว่า

“การจัดการปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมจะกระทำได้ดีที่สุดด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่มที่เกี่ยวข้องในระดับต่าง ๆ ในระดับชาติ ปัจเจกบุคคลต้องสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมซึ่งอยู่ในความครอบครองของหน่วยงานของรัฐ อันรวมถึงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับวัสดุอันตรายและกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนของตน และต้องมีโอกาสที่จะมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ รัฐจะต้องเอื้ออำนวยและส่งเสริมความตื่นตัวและการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยจัดให้มีข้อมูลข่าวสารซึ่งประชาชนสามารถเข้าถึงได้อย่างกว้างขวาง และต้องจัดให้ประชาชนสามารถเข้าถึงกระบวนการทางศาลและทางปกครองได้อย่างแท้จริง รวมทั้งการได้รับการชดเชยและการเยียวยาความเสียหาย”

จากหลักการดังกล่าวข้างต้น ที่ผ่านมามีนักวิชาการ นักพัฒนา ได้นำเอาเจตนารมณ์ที่ประกาศไว้มาอ้างอิงเพื่อยืนยันหลักการมีส่วนร่วมและเพื่อแสดงถึงองค์ประกอบสำคัญของการมีส่วนร่วม ก่อนที่จะมีการสรุปใจความสำคัญ ๓ ประการหรือที่เรียกว่า “Three Access Principles” มาเป็นแนวทางและเงื่อนไขเชิงประจักษ์ว่า หลักการมีส่วนร่วมนั้นน่าจะประกอบด้วย

- ๑) การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร (Access to Information)
- ๒) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจโดยได้รับข้อมูลและอย่างมีความหมาย (Informed and Meaningful Public Participation)

^{๑๔} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, เอกสารชี้แจงพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. ๒๕๔๖, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, ๒๕๔๖), หน้า ๙.

๓) การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมหรือการได้รับการเยียวยาความเสียหาย (Access to Justice or Access to Redress and Remedy)

ที่ผ่านมานักวิชาการหลายฝ่ายต่างมีความเห็นร่วมกันว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงต้องประกอบด้วยลักษณะทั้ง ๓ ประการดังที่กล่าวมานี้ และถือเป็นตัวชี้วัดของความก้าวหน้าหรือความสำเร็จของรัฐในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม “การมีส่วนร่วม” ในกรอบความคิดที่เกี่ยวกับการพัฒนาจะมีฐานความคิดที่แตกต่างอยู่ ๔ แนวทาง กล่าวคือ ๑) กรอบความคิดที่เป็นความเชื่อในศักยภาพของ “ปัจเจกชน” ที่จะมี “สิทธิ” ในการแสดงความคิดเห็นของตนต่อการพัฒนาชุมชนที่ตนสังกัด และสามารถรวมตัวกันในรูปของประชาคม เพื่อร่วมกันจัดการกิจการของชุมชน ๒) การมีส่วนร่วมในแนว “ชุมชนนิยม” (Communitarianism) ซึ่งเน้นความสำคัญของชุมชนมากกว่าปัจเจกชนหรือคนแต่ละคนในการร่วมกันกำหนดนโยบายต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ชุมชนร่วมกัน ๓) แนวคิดเชิงผสมผสานระหว่างปัจเจกชนกับชุมชนนิยม และ ๔) หลักการจัดการร่วมกัน (Co-Management) ระหว่างรัฐและชุมชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑) ความเชื่อในศักยภาพของปัจเจกชน

การมีส่วนร่วมทางสังคมเกิดขึ้นบนพื้นฐานความเชื่อในระบอบประชาธิปไตยที่ให้ความสำคัญในเรื่องของ “สิทธิ” และ “ความเสมอภาค” ระหว่างประชาชน และความเชื่อเรื่องการมีส่วนร่วมยังมีความเกี่ยวพันลึกซึ้งกับความเชื่อในเรื่อง “ปัจเจกชน” (Individualism) ที่มีความสามารถและศักยภาพที่สามารถคิดเองเป็น ตัดสินใจเองได้ และสามารถรวมตัวกันในรูปของ “ประชาคม” เพื่อร่วมกันจัดการกิจการของชุมชนและเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันของทุก ๆ คน ภายใต้กฎกติกาที่กำหนดร่วมกันและตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่ง “การเสียสละ” และความสมัครใจที่จะเข้าสู่ “พันธะสัญญาทางสังคม” (Social Contracts) ตามเกณฑ์แห่ง “เสรีภาพ” และ “สิทธิขั้นพื้นฐาน” บางประการ

๒) ความเชื่อในแนวคิดชุมชนนิยม

แนวความคิดชุมชนนิยมได้รับอิทธิพลจาก Tonnies ซึ่งเป็นนักสังคมวิทยาเยอรมันในศตวรรษที่ ๑๙ ซึ่งอธิบายคู่ตรงข้ามของชุมชนขนาดเล็ก (Gemeinschaft) ซึ่งสมาชิกมีการรู้จักกันเป็นการส่วนตัวในลักษณะของการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Face-to-Face Relations) เปรียบเทียบกับสังคมขนาดใหญ่ (Gesellschaft) ซึ่งสมาชิกไม่ได้รู้จักกันเป็นส่วนตัว แต่ติดต่อสัมพันธ์กันตามบทบาทและสถานภาพในยุโรปในศตวรรษที่ ๑๙ ซึ่งเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านจากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นอุตสาหกรรม นักคิดในแนวชุมชนนิยมมักค่อนข้างหวาดระแวงต่อแนวคิดที่ให้ความสำคัญต่อปัจเจกชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบที่เน้นการแข่งขันซึ่ง “บุคคล” ที่มีความสามารถที่สุด คือ ผู้ชนะ ถูกนำไปเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจเสรี (ซึ่งนักคิดแนวชุมชนนิยมเชื่อว่า) เป็นระบบแบบ “มือใครยาวสาวได้สาวเอา” ดังนั้นจึงเป็นระบบที่ขาดความยุติธรรมและความเห็นอกเห็นใจต่อผู้อ่อนแอ

ในแนวคิดแบบชุมชนนิยมรัฐถูกมองอย่างหวาดระแวงว่ารับใช้เฉพาะกลุ่มผู้มีอำนาจและอิทธิพลซึ่งเป็นคนกลุ่มเล็ก ๆ ในสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในครึ่งหลังของศตวรรษที่ ๒๐ ใน

ประเทศกำลังพัฒนารัฐมักจะถูกมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของปัญหา^{๑๕} เนื่องจากระบบบริหารราชการซึ่งยึดเอาอยู่ยงและการผูกขาดการตัดสินใจไว้ที่ศูนย์กลางของอำนาจทำให้นโยบายการพัฒนาหลายอย่างไม่สามารถสนองตอบและแก้ไขปัญหาที่แท้จริงให้กับประชาชนในระดับรากหญ้าได้อย่างทั่วถึง หลายครั้งได้เกิดการพยายามปฏิเสธรัฐที่จะให้รัฐยุ่งเกี่ยวในบางกิจกรรมและบางโครงการ ซึ่งถือเป็นอิทธิพลของกระแสชุมชนนิยมที่รัฐจะต้องปรับเปลี่ยนบทบาทต่อปัญหาหรือการพัฒนาให้อยู่ในฐานะของ “ผู้รับฟัง” ที่ต้อง “ยอมรับ” และ “เปิดประตู” ให้ประชาชนในระดับรากหญ้ามีส่วนร่วมอย่างจริงจังในกระบวนการการพัฒนาหรือปัญหาที่เกิดขึ้น

๓) การผสมผสานฐานคิดของปัจเจกชนและชุมชนนิยม

แนวความคิดในเรื่องนี้จะมุ่งเน้นไปที่ประเด็นของการสร้าง “ทุนทางสังคม” บนพื้นฐานของการสร้าง “ประชาสังคม” โดยมีฐานรากทางความคิดที่ตั้งอยู่บนความเชื่อมั่นในศักยภาพของปัจเจกชน แต่ในขณะเดียวกันเขาก็ปฏิเสธความสุดโต่งในชุมชนนิยมที่มีความเชื่อมั่น ศรัทธา จนเกิดการขับเคลื่อนในลักษณะประชาสังคมที่ไม่อยากให้รัฐเข้ามายุ่งเกี่ยวในชุมชน และในทางตรงกันข้ามอาจจะต้องมีการเปิดช่องว่างให้รัฐเข้ามายุ่งเกี่ยวได้ในฐานะที่เป็นองค์การที่พร้อมจะการสนับสนุนช่วยเหลือ และมีส่วนในการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดความยุติธรรมมากที่สุด

๔) หลักการจัดการร่วมกัน (Co-Management) ระหว่างรัฐและชุมชน

การมีส่วนร่วมแบบหลักการจัดการร่วมกัน ส่วนใหญ่เป็นการมีส่วนร่วมในเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมระหว่างรัฐและชุมชน ทั้งนี้ที่ผ่านมามีปัญหาบางประการในกิจกรรม โครงการ หรือนโยบายสาธารณะของภาครัฐ เป็นต้นว่า ๑) ทุกภาคส่วนหรือบางกลุ่มในชุมชนยังไม่ได้มีส่วนร่วมที่เท่าเทียมกัน ๒) เกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้นในหน่วยราชการระหว่างระดับนโยบายและในระดับปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่ และ ๓) เกิดปัญหาความขัดแย้งหรือการกระทบกระทั่งกับชุมชนใกล้เคียง ซึ่งจำเป็นจะต้องอาศัยหน่วยงานภาครัฐเข้าไปจัดการหรือไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอย่างไรก็ตามรูปแบบการจัดการร่วมกันเป็นรูปแบบที่นักวิชาการหลายคนให้ความสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่รูปแบบ กฎเกณฑ์ รวมทั้ง “ใคร” ควรเข้ามาจัดการร่วมกันย่อมต้องแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่และในแต่ละสถานการณ์นั้น ๆ ซึ่งไม่มีสูตรสำเร็จตายตัว

จากการศึกษายังพบว่าการมีส่วนร่วมนั้นยังมีการแบ่งแยกออกเป็น ๒ ลักษณะ กล่าวคือ ๑) การมีส่วนร่วมเป็นทางการและไม่เป็นทางการ (Formal-informal Participation) ที่เป็นการมีส่วนร่วมที่ถูกต้องตามระบบขององค์กร ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมตามหน้าที่ที่มีอิทธิพลต่อการเข้าร่วมตามขอบเขตที่องค์กรได้วางนโยบายไว้ และการมีส่วนร่วมอย่างไม่เป็นทางการซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นอย่างไม่มีโครงสร้าง อาจเป็นการร่วมตกลงกันระหว่างสมาชิกในกลุ่มหรือในบรรยากาศของความเป็นส่วนตัวมากกว่าลักษณะการมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการ และ ๒) การมีส่วนร่วมทางตรง (Direct Participation) ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมกันโดยตรงที่สมาชิกหรือการรวมกลุ่มต่าง ๆ โดยได้มีส่วนร่วมแบบทันที แต่ละคนมีสิทธิและโอกาสที่จะแสดงการมีส่วนร่วมที่เกี่ยวข้องโดยผ่านองค์กรที่

^{๑๕} Friedmann, J., Empowerment : The Politics of Alternative Development, Ibid., p.

จัดตั้งโดยประชาชน และการมีส่วนร่วมทางอ้อม (Indirect Participation) โดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชน กรรมการของกลุ่มหรือชุมชน^{๑๖}

ขณะเดียวกัน Cohen and Uphoff ยังได้อธิบายถึงลักษณะหรือมิติของการมีส่วนร่วมว่าประกอบด้วย ๑) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ๒) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ (Implementation) ๓) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) และ ๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)^{๑๗} ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจถือเป็นศูนย์กลางของการเกิดความคิดที่หลากหลาย มีการกำหนดและประเมินทางเลือกตัดสินใจ เลือกเปรียบเทียบได้กับการวางแผนเพื่อนำทางที่เลือกมาสู่การปฏิบัติ สามารถแบ่งการตัดสินใจนี้ออกเป็น ๓ ชนิด คือ

๑.๑) การตัดสินใจช่วงเริ่มต้น เป็นการเริ่มต้นหาความต้องการจากคนในชุมชน และวิธีการเข้าไปมีส่วนร่วมในโครงการที่สำคัญ ขั้นตอนนี้มีความสำคัญที่จะเลือกเอาโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและมีความเป็นรูปธรรมโดยผ่านการใช้กระบวนการตัดสินใจ ในระยะนี้สามารถให้ข้อมูลที่สำคัญของชุมชนและป้องกันความเข้าใจผิดที่อาจเกิดขึ้นและเสนอกลยุทธ์เพื่อแก้ไขปัญหา ซึ่งคนในชุมชนสามารถเข้ามาเกี่ยวข้องตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นโครงการ ทั้งในเรื่องการเงิน การจัดสรรบุคลากร ตลอดจนวิธีการเข้าไปมีส่วนร่วมในโครงการและสนับสนุนโครงการที่จะนำเข้ามาซึ่งประโยชน์สุขของชุมชน

๑.๒) การตัดสินใจในช่วงดำเนินการ คนในชุมชนอาจไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในช่วงเริ่มต้นแต่ถูกขอร้องให้เข้ามาดำเนินการเมื่อโครงการเข้ามา ความสำเร็จในช่วงนี้เกิดขึ้นได้มากกว่าการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น ซึ่งโครงการจะต้องค้นหาความต้องการของชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในภายหลังนี้ และจัดลำดับความสำคัญของโครงการและวิธีการดำเนินโครงการที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม

๑.๓) การตัดสินใจในช่วงปฏิบัติการ เป็นความเกี่ยวข้องในชุมชนเมื่อโครงการเข้ามามีการเชื่อมโยงโครงการเข้ามาสู่คนในชุมชน โดยจะมีการรวบรวมข้อมูลขององค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกฎเกณฑ์สำหรับปฏิบัติกิจกรรมในโครงการ กรอบที่สมาชิกยึดถือประกอบด้วย การประชุมเพื่อจัดทำนโยบาย การคัดเลือกผู้นำที่จะมีอิทธิพลต่อองค์กร^{๑๘}

๒) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ

ในช่วงนี้คนในชุมชนหรือท้องถิ่นสามารถมีส่วนร่วมในการปฏิบัติได้ ๓ รูปแบบ คือ

๒.๑) การมีส่วนร่วมในการสหทรัพยากร ซึ่งสามารถดำเนินการได้หลายรูปแบบ ได้แก่ สละแรงงาน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และข้อมูลข่าวสาร ทั้งหมดนี้ถือเป็นแหล่งทรัพยากร

^{๑๖} Cohen, J.M. & Uphoff, N.T., *Participation's Place in Rural Development: Seeking Clarity Through Specific*, World Development, (New York : Cornell University, 1977), pp. 213-235.

^{๑๗} Ibid., pp. 7-17.

^{๑๘} สถาบันพระปกเกล้า, “การพัฒนาการเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชน”, เอกสารประกอบการศึกษาดูงานของคณะกรรมการการรัฐสภา, (นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๑). (อัดสำเนา).

หลักที่สำคัญซึ่งมีอยู่ในท้องถิ่นที่สามารถนำมาใช้เพื่อพัฒนาโครงการ การส่งเสริมโดยใช้แรงงานในท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ดี การบริจาคเงินและวัสดุอุปกรณ์และอื่น ๆ เป็นการแสดงให้เห็นทิศทางที่ชัดเจนของการมีส่วนร่วม สิ่งสำคัญของการมีส่วนร่วมคือการรู้ว่าใครเป็นผู้สนับสนุนและทำอะไรโดยวิธีการสมัครใจ การได้รับค่าตอบแทนหรือโดยการบีบบังคับ การสนับสนุน เรื่องทรัพยากรบ่อยครั้งที่พบว่ามี ความไม่เท่าเทียมกันและการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว

๒.๒) การมีส่วนร่วมในการบริหารและการประสานงาน คนในท้องถิ่นสามารถรวมตัวกันในการปฏิบัติงานโดยการเป็นลูกจ้างหรือสมาชิกทีมที่ปรึกษาหรือเป็นผู้บริหารโครงการ เป็นสมาชิกอาสา ซึ่งทำหน้าที่ประสานงานกิจกรรมของโครงการ มีการฝึกอบรมให้รู้เทคนิคการปฏิบัติงาน ในโครงการสำหรับผู้เข้ามาบริหารหรือประสานงานวิธีนี้นอกจากจะเพิ่มความไว้วางใจให้กับคนในชุมชนหรือท้องถิ่นแล้ว ส่วนหนึ่งยังช่วยให้เกิดความตระหนักถึงปัญหาของตนเอง อีกทั้งยังทำให้เกิด การสื่อสารข้อมูลภายในและได้รับคำแนะนำซึ่งเป็นปัญหาของคนในท้องถิ่นตลอดจนผลกระทบที่ได้รับ เมื่อโครงการเข้ามา

๒.๓) การมีส่วนร่วมในการขอความร่วมมือทั้งนี้การขอความร่วมมือไม่จำเป็นต้องมีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง แต่เป็นพิจารณาจากข้อเท็จจริงที่ว่าผลเสียที่ตามมาหลังจาก นำโครงการเข้ามาและผลที่เกิดขึ้นกับคนในชุมชนหรือท้องถิ่นที่เข้าร่วมในโครงการ

๓) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์

การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมานานและมีผลในทางเศรษฐกิจที่ไม่ควรมองข้าม การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์แบ่งได้ ๓ รูปแบบ คือ

๓.๑) ผลประโยชน์ด้านวัตถุ ถือเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของบุคคล เช่น เป็นการเพิ่มการบริโภค รายได้ และทรัพย์สิน แต่สิ่งเหล่านี้อาจจะทำให้การสรุปข้อมูลล้มเหลวทั้งนี้ ควรวิเคราะห์ให้ได้ว่าใครคือผู้มีส่วนร่วมและดำเนินการให้เกิดขึ้น

๓.๒) ผลประโยชน์ด้านสังคม ถือเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานด้านสาธารณะ ได้แก่ บริการหรือความพึงพอใจในระบบสาธารณูปโภค การเพิ่มโครงการพัฒนาท้องถิ่นโดยใช้รูปแบบ การผสมผสานเพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตให้กับคนยากจน ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องมีการกำหนดการมีส่วนร่วม ในผลประโยชน์ทั้งในเรื่องปริมาณ การแบ่งผลประโยชน์ และคุณภาพบริการและความพึงพอใจ

๓.๓) ผลประโยชน์ด้านบุคคล ถือเป็นความปรารถนาที่จะเข้ามาเป็นสมาชิก กลุ่มหรือได้รับการคัดเลือกเข้ามา เป็นความต้องการอำนาจทางสังคมและการเมืองโดยผ่านความร่วมมือในโครงการ ผลประโยชน์สำคัญที่ได้จากโครงการมี ๓ อย่าง คือ ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง อำนาจทางการเมือง และความรู้สึกว่าตนเองทำงานมีประสิทธิผล การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ควร ศึกษาผลเสียที่จะเกิดขึ้นตามมาภายหลังด้วย เพราะอัตราการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์มีความ แตกต่างกัน และจะเป็นข้อมูลที่สำคัญในการวางนโยบายหลักที่เกี่ยวข้องว่าจะให้ใครมีส่วนร่วม ทั้งนี้ หากผลที่ออกมาตรงกันข้ามกับความคาดหวังจะได้แก้ไขเพื่อหาแนวทางที่มีความเป็นไปได้ในการวาง รูปแบบใหม่

๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

การมีส่วนร่วมในการประเมินผลเป็นส่วนที่มีการเขียนเป็นรายงานไว้น้อย ทั้งนี้ เราสามารถประเมินโครงการได้ ๒ รูปแบบ คือ การมีส่วนร่วมทางตรงและการมีส่วนร่วมทางอ้อม การมี

ส่วนร่วมในการประเมินผลส่วนใหญ่เป็นเจ้าหน้าที่จากส่วนกลางมากกว่าคนในชุมชนหรือท้องถิ่น ซึ่งทำหน้าที่ประเมินผลด้านงบประมาณ ความพึงพอใจของบุคคลที่มีต่อโครงการ ประเมินว่ามีผู้เห็นด้วยกับโครงการหรือไม่ ผู้ที่มีส่วนร่วมได้แก่ใครบ้าง มีส่วนร่วมโดยวิธีใด มีการแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อต่าง ๆ หรือผ่านตัวแทนที่เลือกเข้าไปอย่างไรและทำอย่างไร ความคิดเห็นต่าง ๆ จึงจะได้รับการนำไปใช้ประโยชน์

การมีส่วนร่วมของประชาชนยังจัดเป็นรูปแบบหนึ่งของแนวความคิดในการกระจายอำนาจจากส่วนกลางมาสู่ส่วนท้องถิ่นเพราะประชาชนในท้องถิ่น คือ ผู้ที่รู้ปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นตนเองดีกว่าผู้อื่น การมีส่วนร่วมของประชาชน จึงเป็นการเปิดกว้างในความคิดเห็นโดยการสื่อสารสองทางในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประชาชน และในแต่ละประเด็นนั้นไม่สามารถใช้เกณฑ์ใดเกณฑ์หนึ่งมาตัดสินใจได้เหมือนกัน ซึ่งสามารถจำแนกตามมิติของระดับการมีส่วนร่วมมี ๓ รูปแบบ^{๑๙} ดังนี้

๑) การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (Marginal Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่เท่าเทียมกันกล่าวคือ ฝ่ายหนึ่งรู้สึกด้อยอำนาจกว่า มีทรัพยากรหรือความรู้ด้อยกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นต้น

๒) การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน (Partial Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากการกำหนดนโยบายของรัฐ โดยไม่รู้ความต้องการของประชาชน ดังนั้น การมีส่วนร่วมจึงเป็นเพียงประชาชนได้ร่วมแสดงความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรมบางส่วนบางเรื่องเท่านั้น

๓) การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ (Full Participation) เป็นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนาด้วยความเท่าเทียมกันทุกฝ่าย จัดเป็นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างแท้จริงของประชาชนตามแนวความคิดและหลักการพัฒนาชุมชน เมื่อนำมาใช้ในการเรียนรู้จะสนับสนุนและส่งเสริมให้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดสรรหรือจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควรตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่า ควรเปิดให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมที่จะก่อให้เกิดประโยชน์สุขต่อส่วนรวม ทั้งในแง่ของคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีรวมถึงจะต้องเป็นการลดปัญหาความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นติดตามมา ทั้งนี้ควรมีแนวคิดและเป้าหมายที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

๑) การมีส่วนร่วมเป็นคุณค่าที่สำคัญในการปกครองในระบอบประชาธิปไตย กล่าวคือ ประชาชนโดยเฉพาะกลุ่มที่จะได้รับผลกระทบจากมาตรการ นโยบาย กฎหมายและโครงการต่าง ๆ ของรัฐ ควรที่จะได้มีโอกาสได้รับทราบและเข้าถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมเหล่านั้น รวมทั้งมีโอกาสแสดงความคิดเห็นและร่วมตัดสินใจภายใต้กลไกและรูปแบบที่เหมาะสม ทั้งนี้เพื่อให้รัฐสามารถนำเอาข้อมูล ข้อคิดเห็น และผลประโยชน์ได้เสียของประชาชนไปเป็นกรอบในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการ

๒) การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นมาตรการสำคัญรูปแบบหนึ่งในการแบ่งสรรอำนาจ (Redistribution of Power) ในการตัดสินใจให้กับประชาชนในฐานะที่เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย การให้สิทธิแก่ชุมชนในการร่วมบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถือเป็นการ

^{๑๙} เฉลิยว บุรีภักดี และคณะ, *ชุดวิชาการวิจัยชุมชน*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสภาพัฒนาการ
ปฏิรูป, กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๕).

เพิ่มอำนาจให้แก่ประชาชนซึ่งสามารถนำไปสู่ระบบและกลไกในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้นกว่าที่ผ่านมา

๓) การมีส่วนร่วมของประชาชนจะเป็นรูปแบบและกลไกสำคัญที่จะช่วยสร้างความเข้มแข็งให้แก่ประชาชน (Empowerment) ถือเป็นการช่วยเพิ่มศักยภาพและพัฒนาคนโดยเฉพาะประชาชนกลุ่มที่มีความยากจนและด้อยโอกาส ให้เขาเหล่านั้นสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารกิจการของภาครัฐมากขึ้น

๔) การมีส่วนร่วมนำมาซึ่งการตัดสินใจที่รอบคอบและรอบด้านมากขึ้น เนื่องจากรัฐได้นำเอาทัศนะที่หลากหลายของฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมาประกอบการตัดสินใจในกิจกรรม โครงการ หรือนโยบายของตน ทำให้ได้ผลการตัดสินใจที่มีคุณภาพและเป็นที่ยอมรับของประชาชน

๕) การมีส่วนร่วมของประชาชนช่วยสนองตอบหลักความเป็นธรรมหรือความเสมอภาค (Equity) ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เนื่องจากการเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบจากมาตรการของรัฐได้มีสิทธิมีเสียงในการตัดสินใจของรัฐได้

๖) การมีส่วนร่วมจะนำไปสู่ระบบการบริหารจัดการภาครัฐที่ดีและมีการพัฒนาที่ยั่งยืน การมีส่วนร่วมของประชาชนจะช่วยให้การบังคับใช้กฎหมายเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากภาครัฐไม่มีกำลังบุคลากรหรืองบประมาณที่จะคอยตรวจสอบตราสอดส่องว่าไม่มีการละเมิดกฎหมายแต่จะมีเครือข่ายประชาชนคอยเป็นผู้ตรวจสอบตราสอดส่องในเรื่องดังกล่าวแทน

ในส่วนของเงื่อนไขพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นมี ๓ ประการสำคัญ ได้แก่

๑) การมีส่วนร่วมต้องเป็นไปโดยอิสรภาพ หมายถึง ผู้มีส่วนร่วมมีอิสระที่จะเข้าร่วมหรือไม่ก็ได้ การเข้ามามีส่วนร่วมจะต้องเป็นไปอย่างสมัครใจ การถูกบังคับให้ร่วมไม่ว่าจะรูปแบบใดก็ตามไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วม

๒) การมีส่วนร่วมต้องเป็นไปโดยความเสมอภาค กล่าวคือ ประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดจะต้องมีสิทธิเท่าเทียมกับผู้เข้าร่วมคนอื่น ๆ

๓) การมีส่วนร่วมต้องเป็นไปตามความสามารถ ทั้งนี้ในบางกิจกรรมแม้จะกำหนดว่าผู้เข้าร่วมมีเสรีภาพและเสมอภาคแต่กิจกรรมที่กำหนดไว้มีความซับซ้อนเกินความสามารถของกลุ่มเป้าหมายการมีส่วนร่วมย่อมเกิดขึ้นไม่ได้^{๒๐}

ขณะเดียวกันการมีส่วนร่วมยังขึ้นอยู่กับเงื่อนไขย่อยอื่นอีกเป็นต้นว่า ประชาชนต้องมีเวลา ประชาชนต้องมีความสนใจประชาชนต้องสามารถสื่อสารด้วยความเข้าใจต่อกันทั้งสองฝ่าย ประชาชนต้องไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นผลกระทบกระเทือนต่อตำแหน่งหน้าที่หรือสถานภาพทางสังคมด้วย^{๒๑} สำหรับรูปแบบในการสร้างการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชนนั้นสามารถจัดได้หลายรูปแบบด้วยกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้ดำเนินการ โดยอาจเปิดโอกาสการมีส่วนร่วมของประชาชนจากระดับต่ำไปจนถึงระดับสูงที่สุดนั่นก็คือการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ซึ่งในบางโครงการอาจสามารถดำเนินการเพียงรูปแบบเดียวก็สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ แต่สำหรับโครงการที่มีความซับซ้อนของ

^{๒๐} ธิวลวดี บุรีกุล, การมีส่วนร่วม: แนวคิด ทฤษฎีและการบวนการ, (นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๘), หน้า ๓.

^{๒๑} นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์, กลวิธี แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชนในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภณการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๑๘๖.

โครงสร้างปัญหาควรดำเนินการในลักษณะบูรณาการจากหลาย ๆ รูปแบบเข้าไว้ด้วยกันเพื่อความสำเร็จของโครงการ การมีส่วนร่วมของชุมชนที่ตรงกับปัญหาและความต้องการที่แท้จริงมีรูปแบบของการมีส่วนร่วมสามารถสรุปได้เป็น ๕ รูปแบบ^{๒๒} ได้แก่

๑) การรับรู้ข่าวสาร (Public Information) หมายถึง การที่ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จะต้องได้รับการแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการ รวมทั้งผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้การได้รับแจ้งข่าวสารดังกล่าวจะต้องแจ้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินโครงการ

๒) การปรึกษาหารือ (Public Consultation) หมายถึง รูปแบบการมีส่วนร่วมที่มีการจัดการหารือ ระหว่างผู้ดำเนินการโครงการกับประชาชนที่เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบ เพื่อที่จะรับฟังความคิดเห็นและตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม หรือประกอบการจัดทำรายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้การปรึกษาหารือยังเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการกระจายข้อมูลข่าวสารไปยังประชาชนทั่วไปและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความเข้าใจในโครงการและกิจกรรมมากขึ้นและเพื่อให้มีการให้ข้อเสนอแนะ หรือเพื่อประกอบทางเลือกในการตัดสินใจ

๓) การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public Meeting) หมายถึง การที่ภาคประชาชนและส่วนงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรม รวมถึงผู้มีอำนาจตัดสินใจในการทำโครงการหรือกิจกรรมนั้นได้ใช้เวทีสาธารณะในการทำความเข้าใจ และค้นหาเหตุผลที่จะดำเนินโครงการหรือกิจกรรมในพื้นที่นั้นหรือไม่ การประชุมรับฟังความคิดเห็นมีหลายรูปแบบที่พบเห็นกันบ่อย ได้แก่

๓.๑) การประชุมในระดับชุมชน (Community Meeting) การประชุมลักษณะนี้จะต้องจัดขึ้นในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการ โดยเจ้าของโครงการหรือกิจกรรมจะต้องส่งตัวแทนเข้าร่วมเพื่ออธิบายให้ที่ประชุมทราบถึงลักษณะโครงการหรือผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น รวมถึงตอบข้อซักถาม การประชุมในระดับนี้อาจจะจัดในระดับกว้างเพื่อรวมหลาย ๆ ชุมชนในคราวเดียวกันในกรณีที่มีหลายชุมชนได้รับผลกระทบเหมือนกันหรือคล้ายกัน

๓.๒) การประชุมรับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการ (Technical Hearing) สำหรับโครงการที่มีข้อโต้แย้งในเชิงวิชาการจำเป็นจะต้องมีการจัดประชุมรับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการ โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาจากภายนอกมาช่วยอธิบายซักถามและให้ความเห็นต่อโครงการ การประชุมอาจจะจัดในที่สาธารณะทั่วไปและผลการประชุมจะต้องนำเสนอต่อสาธารณะ รวมถึงผู้เข้าร่วมประชุมต้องได้รับทราบผลดังกล่าวด้วย

๓.๓) การประชุมพิจารณา (Public Hearing) เป็นการประชุมที่มีขั้นตอนการดำเนินการที่ชัดเจนมากขึ้น เป็นเวทีในการเสนอข้อมูลอย่างเปิดเผยไม่มีการปิดบัง ทั้งฝ่ายเจ้าของโครงการและฝ่ายผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากโครงการ การประชุมและคณะกรรมการจัดการประชุมจะต้องมีองค์ประกอบของผู้เข้าร่วมที่เป็นยอมรับ มีหลักเกณฑ์ มีประเด็นในการพิจารณาที่ชัดเจนซึ่งอาจมาจากการร่วมกันกำหนดขึ้นและแจ้งให้ทุกฝ่ายทราบทั่วกัน ทั้งนี้รูปแบบการประชุมไม่ควรจะเป็นทางการมากนักและไม่เกี่ยวข้องกับนัยของกฎหมาย ที่จะต้องมีการชี้ขาดเหมือนการตัดสินใจในทาง

^{๒๒} สุคนธ์ เครือน้ำคำ และคณะ, การพัฒนาทีมงาน, (ลพบุรี : มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๕).

กฎหมาย การจัดประชุมจึงอาจจัดให้หลายวันและไม่จำเป็นว่าจะต้องจัดเพียงครั้งเดียวหรือสถานที่เดียวตลอดไป

๔) การร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) หมายถึง การที่ภาคประชาชนและส่วนงานที่เกี่ยวข้องมีสิทธิและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจต่อประเด็นปัญหา ถือเป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมภาคประชาชน ซึ่งในทางปฏิบัติการที่จะให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจต่อประเด็นปัญหานั้น ๆ ไม่สามารถดำเนินการให้เกิดขึ้นได้ง่ายนัก ทั้งนี้อาจดำเนินการให้ประชาชนที่ได้รับผลกระทบเลือกตัวแทนของตนเข้าไปนั่งในคณะกรรมการใดคณะหนึ่งที่มีอำนาจตัดสินใจ รวมทั้งได้รับเลือกในฐานะที่เป็นตัวแทนขององค์กรที่ทำหน้าที่เป็นผู้แทนประชาชนในพื้นที่ และประชาชนจะมีบทบาทขึ้นำการตัดสินใจได้เพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของคณะกรรมการพิเศษนั้น ๆ ว่าจะมีการวางน้ำหนักของประชาชนไว้เพียงใด

๕) การใช้กลไกทางกฎหมาย (Law) หมายถึง การที่ภาคประชาชนและส่วนงานที่เกี่ยวข้องมีสิทธิและมีส่วนร่วมในเชิงของการป้องกันแก้ไข เป็นลักษณะของการเรียกร้องและป้องกันสิทธิของตนเองอันเนื่องมาจากการไม่ได้รับความเป็นธรรม และเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ที่ตนเองคิดว่าจะได้รับ โดยในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ หรือ ๒๕๕๐ ก็ได้ต่างก็ได้ให้หลักการเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในหลาย ๆ ด้าน เป็นต้นว่า

- ๕.๑) ด้านการรับรู้ข่าวสาร
- ๕.๒) ด้านการพิจารณาการปฏิบัติราชการทางการปกครอง
- ๕.๓) ด้านการกำหนดนโยบาย
- ๕.๔) ด้านการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- ๕.๕) ด้านการคัดเลือกผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- ๕.๖) ด้านการตรวจสอบและการปฏิบัติงาน
- ๕.๗) ด้านการออกกฎหมาย

ทั้งนี้ประชาชนสามารถใช้สิทธิของตนตามรัฐธรรมนูญทั้งในรูปของปัจเจกและในรูปขององค์กรตามที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติต่าง ๆ ประกอบรัฐธรรมนูญ อย่างไรก็ตามการใช้กลไกทางกฎหมายนี้จะทำให้เกิดความยืดเยื้อต่อการดำเนินการโครงการหรือการยุติโครงการ รวมทั้งมีภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นด้วย

ขณะเดียวกันสถาบัน IAP๒ (International Association for Public Participation)^{๒๓} ซึ่งเป็นสถาบันฝึกอบรมการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีชื่อเสียงของสหรัฐอเมริกา ได้จัดระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ตามกรอบแนวคิดขององค์การสหประชาชาติ^{๒๔} ที่ได้กล่าวถึงหลักการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าหมายถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนของสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐใน ๕ ระดับ ดังนี้

^{๒๓} สำนักส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน, คู่มือการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชน, (กรุงเทพมหานคร : กรมชลประทาน, ๒๕๕๕).

^{๒๔} United Nation, “ Popular Participation as a Strategy for Promoting Community Level Action and Nation Development Report of the Meeting for the Adhoc Group of Expert” . Department of International Economic and Social Affairs, (New York : United Nation, 1981).

๑) การมีส่วนร่วมในระดับให้ข้อมูลข่าวสาร (Inform) ซึ่งเป็นระดับเริ่มต้นประชาชนมีบทบาทน้อย เป้าหมาย คือ การให้ข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นและถูกต้องแก่ประชาชน รวมทั้งเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นปัญหา ทางเลือก และทางแก้ไข ตัวอย่างเช่น การจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ เช่น แผ่นพับ เสียงตามสาย ฯลฯ คำสัญญาที่หน่วยงานให้กับประชาชน คือ การให้ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นและถูกต้อง

๒) การมีส่วนร่วมในระดับปรึกษาหารือ (Consult) ระดับนี้ประชาชนจะมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ข้อเท็จจริง ความรู้สึก และแสดงความคิดเห็นประกอบการตัดสินใจ เป้าหมายคือ การได้รับข้อมูลและรับความคิดเห็นจากประชาชนเกี่ยวกับสภาพปัญหา ทางเลือก และแนวทางแก้ไข ตัวอย่าง เช่น การสำรวจความคิดเห็น การสนทนากลุ่มย่อย การจัดเวทีสาธารณะ ฯลฯ คำสัญญาที่หน่วยงานให้กับประชาชน คือ การให้ข้อมูลข่าวสารกับประชาชนทั้งผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยการรับฟังความคิดเห็น ตระหนักถึงข้อมูล และความคิดเห็นของประชาชนในการตัดสินใจ

๓) การมีส่วนร่วมในระดับการเข้ามามีบทบาท (Involve) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทำงาน ตลอดกระบวนการตัดสินใจมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและข้อมูลข่าวสารระหว่างรัฐและประชาชนอย่างจริงจัง เป้าหมายคือ การทำงานร่วมกับประชาชนเพื่อสร้างความมั่นใจว่า ความต้องการและความคิดเห็นของประชาชนจะได้รับการพิจารณา ตัวอย่างเช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการการสำรวจความคิดเห็นโดยการปรึกษาหารือ ฯลฯ คำสัญญาที่หน่วยงานให้กับประชาชน คือ การทำงานกับประชาชนเพื่อให้ความคิดเห็นและข้อมูลจากประชาชนสะท้อนในทางเลือก

๔) การมีส่วนร่วมในระดับสร้างความร่วมมือ (Collaborate) เป็นการให้บทบาทแก่ประชาชนในระดับสูง โดยประชาชนและรัฐทำงานร่วมกันในกระบวนการตัดสินใจ เป้าหมายคือ การเป็นหุ้นส่วนกับประชาชนในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจตั้งแต่การระบุปัญหา พัฒนาทางเลือกและแนวทางแก้ไข ตัวอย่างเช่น การตั้งเป็นคณะที่ปรึกษาฝ่ายประชาชน การสร้างฉันทามติ กระบวนการตัดสินใจแบบมีส่วนร่วม ฯลฯ คำสัญญาที่หน่วยงานให้กับประชาชน คือ การร่วมงานกับประชาชนเพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะและแนวคิดใหม่จากประชาชน โดยสัญญาว่าจะนำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้ในการตัดสินใจทางออกของปัญหาให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

๕) การมีส่วนร่วมในระดับให้อำนาจแก่ประชาชน (Empower) ถือเป็นขั้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมสูงที่สุด เป้าหมายคือ การให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจลงมือด้วยตนเอง โดยรัฐจะดำเนินการตามการตัดสินใจนั้นรูปแบบการมีส่วนร่วม คือ การลงประชามติ และการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งโดยกระบวนการระชาคม มักเป็นประเด็นที่มีผลกระทบต่อประชาชนโดยตรง ประโยชน์ของการตัดสินใจขั้นนี้ คือ การสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน เข้าใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน คำสัญญาที่หน่วยงานให้กับประชาชน คือ การปฏิบัติตามสิ่งที่ประชาชนตัดสินใจเลือก

สำหรับระดับการมีส่วนร่วมนั้นแบ่งได้เป็น ๕ ระดับ^{๒๕} จากการมีส่วนร่วมในระดับต่ำสุดไปถึงระดับสูง คือ ๑) การให้/รับข่าวสาร (Inform) ๒) การปรึกษาหารือ (Consult) ๓) การร่วมคิดร่วมทำ (Involve) ๔) การเป็นหุ้นส่วนหรือภาคี (Collaborate) และ ๕) การเสริมพลังอำนาจ (Empower) การเลือกระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นมีระดับและเทคนิคที่ใช้แสดงเป็นตารางให้เห็นรายละเอียดตามตารางที่ ๒.๑ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑ ระดับการมีส่วนร่วม

ระดับการมีส่วนร่วม	วัตถุประสงค์	ทางเลือกของรูปแบบที่ใช้	เทคนิคการใช้
ให้ข้อมูล (Inform)	ให้ประชาชนตระหนักและให้ความรู้แก่ประชาชน	แลกเปลี่ยนข้อมูล ชักชวนให้ประชาชนเข้าร่วมในกระบวนการ	โฆษณาทางสื่อ / ตั้งตู้แจกข้อมูลข่าวสาร / แผ่นพับ / จัดทำวีดิทัศน์ / เปิดเว็บไซต์ให้ข้อมูล / ตั้งทีมออกไปรณรงค์นอกพื้นที่ / เปิดศูนย์ข้อมูลข่าวสาร / เอกสารข้อเท็จจริง / จัดหมายข่าว / รายงานการศึกษาทางเทคนิค / รายการโทรทัศน์ ทัศนศึกษา / การประชุมชี้แจงของหน่วยงาน / คำประกาศของทางราชการ
การปรึกษาหารือรับฟังความคิดเห็น (Consult)	เพื่อให้ได้มาซึ่ง Input/Feedback จากประชาชนอย่างกว้างขวาง	ชักชวนให้ประชาชนมาเข้าร่วมในกระบวนการ รวบรวมข้อมูลจากประชาชนและภาครัฐให้ Feedback	ประชาพิจารณ์ / จัดงานการแสดง (Exhibition) เสวนาประชาชน / การเยี่ยมชมโครงการเพื่อให้ข้อมูลและรับข้อมูลจากประชาชน / การจัดหาวิทยากรกระบวนการ / จัดแสดงข้อเท็จจริง / การสนทนากลุ่มย่อย / เวทีสาธารณะ ทำแบบสอบถาม / จัดทำแบบฟอร์มการแสดงความคิดเห็น / การสัมภาษณ์รายบุคคล / การสนทนากลุ่มย่อย / สายด่วนสายตรง / การแสดงความคิดเห็นผ่านเว็บไซต์ / การร่วมลงประชามติ(ตามกฎหมายไทย)
การร่วมคิดร่วมทำ (Involve)	เพื่อให้เกิดการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเต็มที่	ชักชวนให้ประชาชนเข้าร่วมในกระบวนการ	การประชุมกลุ่มย่อยในการวางแผน / คณะกรรมการระดับท้องถิ่น / การจัดหาวิทยากรกระบวนการ / การประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น
การเป็นหุ้นส่วนหรือภาคี (Collaborate)	เพื่อสร้างฉันทานุมัติ	ชักชวนให้ประชาชนเข้าร่วมในกระบวนการ	คณะกรรมการที่ปรึกษา / เวทีผู้มีส่วนได้เสีย / ฟอร์มแผนภูมิภาค / การจัดทำแผนที่ความคิด
การเสริมพลังอำนาจของประชาชน	เพื่อสร้างเวทีให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ	ชักชวนให้ประชาชนเข้าร่วมในกระบวนการ รวบรวมข้อมูลจากประชาชนและภาครัฐให้ Feedback	การปฏิบัติตามการประเมินผลและคำแนะนำของภาคประชาชน การลงคะแนนเสียง (Referendum ในต่างประเทศ)

^{๒๕} สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, “โครงการจัดทำรูปแบบกลไกการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดทำนโยบาย แผน มาตรการ กฎหมาย หลักเกณฑ์และแนวทางปฏิบัติในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”, รายงานวิจัย, (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗), หน้า ๒๓.

กล่าวโดยสรุป กรอบคิดเรื่องการมีส่วนร่วมในงานพัฒนานั้น ในยุคต้นของการพัฒนาชุมชน แม้จะมีจุดดีในแง่ของการต้องการสร้างประชาธิปไตยภายในชุมชน แต่ในภาคปฏิบัติเมื่อนำมาใช้ในประเทศด้อยพัฒนาที่อำนาจบริหารมีลักษณะรวมศูนย์ การมีส่วนร่วมจึงอาจกลายเป็นการเกณฑ์ (Recruitment) ให้คนเข้ามาช่วยภายใต้ปรัชญาของการต้องการเปลี่ยนคนในประเทศด้อยพัฒนาเหล่านี้ให้ทันสมัยมากขึ้น ให้รู้จักคิดเพื่อพัฒนาตนเอง ให้สามารถพึ่งตนเองได้ ทั้งนี้เพื่อให้พ้นจากสภาพความยากจนและด้อยพัฒนา ขณะเดียวกันในการมีส่วนร่วมในรูปแบบปัจจุบันมีการเปิดกว้างและยอมรับในสิทธิของประชาชนและชุมชนมากขึ้น ทำให้ปรากฏการณ์การมีส่วนร่วมของประชาชนได้แสดงพลังแห่งการมีส่วนร่วมออกมาในหลายระดับ ประกอบด้วย

๑. การรับรู้ข่าวสาร (Public information) หมายถึง การที่ประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จะต้องได้รับการแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการ รวมทั้งผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้การได้รับแจ้งข่าวสารดังกล่าวจะต้องแจ้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินโครงการ

๒. การรับฟังความคิดเห็น (Public Consultation) หมายถึง รูปแบบการมีส่วนร่วมที่มีการจัดการหารือ ระหว่างรัฐในฐานะเป็นผู้ดำเนินการโครงการพัฒนากับประชาชนที่เกี่ยวข้องและที่ได้รับผลกระทบ เพื่อที่จะรับฟังความคิดเห็นและตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติมหรือประกอบการจัดทำรายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม เพื่อให้มีการให้ข้อเสนอแนะหรือเพื่อประกอบทางเลือกในการตัดสินใจ

๓. การร่วมในการตัดสินใจ (Public Involve) หมายถึง การที่ภาคประชาชนและส่วนงานที่เกี่ยวข้องมีสิทธิ มีส่วนร่วมแนะแนวทางที่นำไปสู่การตัดสินใจต่อประเด็นปัญหาหรือการดำเนินการพัฒนาใด ๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อสร้างความมั่นใจให้ประชาชนว่าข้อมูล ความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนจะถูกนำไปพิจารณาเป็นทางเลือกในการพัฒนา

๔. ความร่วมมือ (Public Collaboration) หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนหรือผู้แทนภาคสาธารณะมีส่วนร่วมโดยเป็นหุ้นส่วนกับภาครัฐในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจในการพัฒนา และมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

๕. การเสริมอำนาจแก่ประชาชน (Public Empower) หมายถึง การที่ประชาชนบทบาทในระดับสูงในการมีส่วนร่วมในลักษณะของการเรียกร้องและป้องกันสิทธิของตนเองได้ หากไม่ได้รับความเป็นธรรม และไม่ได้มาซึ่งผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น

๒.๔.๓ รูปแบบของการมีส่วนร่วม

จากกรอบคิดการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมทั้ง ๕ ด้าน ที่คณะผู้วิจัยได้สรุปวิเคราะห์และนำไปประยุกต์ใช้เพื่อเป็นกรอบในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ จากการศึกษาเชิงลึกพบว่าในแต่ละด้านนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการบูรณาการเอาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเข้ามาประยุกต์หรือผสมผสานเพื่อให้เกิดความกลมกลืนและเหมาะสมกับสภาพการณ์ต่าง ๆ ดังนี้

๑) การรับรู้ข่าวสาร (Public Information)

ในเรื่องนี้ มัลลิกา ผลอนันต์^{๒๖} ได้กล่าวถึงการรับรู้ข่าวสารที่จะก่อให้เกิดแรงจูงใจ และการโน้มน้าวใจที่จะมีผลต่อการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงใด ๆ นั้นมีความเชื่อว่าการที่จะชักจูงใจบุคคลใดบุคคลหนึ่งนั้นเป็นเหมือนกับการกระตุ้นบุคคลนั้นเพื่อให้เกิดการตอบสนองในสิ่งที่เราต้องการให้เป็น ในกระบวนการสื่อสารจะมีช่องว่างหรือตัวกลางระหว่างการกระตุ้นและการตอบสนองซึ่งเรียกว่าพื้นเพเดิมของบุคคล ซึ่งถือว่าเป็นตัวกลางที่สำคัญมากในการที่จะเกิดการรับรู้ได้จากการสื่อสาร ดังนั้นในการจูงใจบุคคลใดนั้นเราจะต้องศึกษาถึงพื้นเพเดิมของบุคคลคนนั้นก่อนว่า ทักษะ ค่านิยม ความเชื่อ ระดับการศึกษา ทั้งนี้สามารถแบ่งลักษณะของการรับรู้เพื่อการพัฒนาของคนได้ ๔ ระดับ ดังนี้

๑.๑) กลุ่มเชื่อ (Believer) เป็นกลุ่มที่ง่ายที่สุดในการจะทำให้เกิดการรับรู้หรือการชักจูงให้ปฏิบัติตามที่เป้าหมายทางการพัฒนา เพราะเป็นกลุ่มที่ได้รับทัศนคติความรู้ ประสบการณ์ ข้อมูลต่าง ๆ เป็นแนวทางเดียวกันกับการพัฒนา จึงเชื่อและเห็นด้วยในสิ่งที่พัฒนาได้สื่อออกไป

๑.๒) กลุ่มสงสัย (Skeptic) เป็นกลุ่มที่ได้รับข้อมูล ความรู้ ประสบการณ์ ที่เกี่ยวกับวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายทางการพัฒนาที่จะสื่อสารหรือประชาสัมพันธ์ทั้งในด้านบวกและด้านลบ และคนกลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มคนที่เกิดความสงสัยในเรื่องนั้น เช่น ในการสร้างเขื่อนคนกลุ่มนี้จะมีข้อมูลว่ามีทั้งประโยชน์และโทษ กล่าวคือ มีความเชื่อว่าเขื่อนใช้ผลิตกระแสไฟฟ้าถือว่าเป็นผลดี แต่ขณะเดียวกันเขื่อนก็จะเป็นสาเหตุของการทำลายสภาพแวดล้อมไปด้วยอีกทางหนึ่ง ข้อสงสัยดังกล่าวจะทำให้คนกลุ่มนี้ตัดสินใจไม่ได้ว่าระหว่างประโยชน์และโทษนั้นสิ่งใดมีมากกว่ากัน และเขาจึงยังไม่ตกลงใจเชื่อว่าการสร้างเขื่อนเป็นสิ่งที่ดี ดังนั้นในการที่จะพัฒนาอะไรจะต้องมีการประชาสัมพันธ์กับคนกลุ่มนี้ให้เขาหายสงสัยก่อน

๑.๓) กลุ่มเฉย (Apathetic) เป็นกลุ่มที่ไม่สนใจ ไม่ได้ตอบหรือแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่จะพัฒนาเนื่องจากรู้สึกว่าเป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกันตนเอง เช่น รู้สึกว่าการสร้างเขื่อนหรือไม่สร้างเขื่อนนั้นไม่เกี่ยวข้องกันตนเองเพราะเขื่อนสร้างที่ต่างจังหวัด แต่ตนเองอยู่กรุงเทพมหานคร ตนเองไม่ได้รับผลประโยชน์หรือผลเสียอะไรจากการสร้างเขื่อนนั้น ดังนั้นหลักในการสร้างการรับรู้กับคนกลุ่มเฉยนี้จึงต้องพยายามดึงเรื่องที่จะพัฒนาแสดงผลให้เขาเห็นว่าเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวคนเหล่านี้ให้ได้

๑.๔) กลุ่มปรปักษ์ (Hostile) กลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มที่ยากที่สุดในการทำความเข้าใจหรือทำให้เกิดการรับรู้ในด้านบวก เพราะเป็นกลุ่มไม่เห็นด้วยกับวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายทางการพัฒนา ฉะนั้นจะใช้ความพยายามและความอดทนอย่างสูงสุดที่จะทำให้เกิดการรับรู้ที่ถูกต้อง โดยอาศัยเทคนิคทางการสื่อสารให้คนกลุ่มนี้เกิดความปั่นป่วนในแง่ของความคิดหรือเกิดความไม่สมดุลทางความคิดเสียก่อน เป็นต้นว่าอาจจะให้คนที่เขานับถือเขาเกรงใจเป็นผู้ชักจูงเพื่อให้เขาเปลี่ยนจากกลุ่มปรปักษ์มาเป็นกลุ่มสงสัยก่อน และในช่วงที่เขาเกิดความปั่นป่วนทางความคิด สมองก็จะเริ่มเปิดรับข้อมูลต่าง ๆ มากขึ้น เราจึงเริ่มให้ชุดข้อมูลที่จะนำไปสู่การรับรู้ข้อมูลที่ดี เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา จนเขากลายเป็นกลุ่มเชื่อในที่สุด

^{๒๖} มัลลิกา ผลอนันต์, **ทฤษฎีการสื่อสาร**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, ๒๕๕๒).

๒) การรับฟังความคิดเห็น(Public Consultation)

ในเรื่องนี้การรับฟังความคิดเห็นเกิดขึ้นได้จากการปรึกษาหารือ และสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๒.๑) การปรึกษาหารือเป็นรายบุคคล (Individual Counseling) การปรึกษาหารือประเภทนี้เป็นแบบที่ได้รับความนิยมและถูกนำมาใช้ในการพัฒนาต่าง ๆ การปรึกษาหารือจะเป็นการพบกันระหว่างผู้ให้คำปรึกษากับผู้ขอคำปรึกษา การปรึกษาหารือนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะช่วยให้ผู้ขอรับคำปรึกษาสามารถเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ เป้าหมาย ทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม และปัญหาในการพัฒนาสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาให้เกิดผลมากที่สุด

๒.๒) การให้คำปรึกษาหารือแบบกลุ่ม (Group Counseling) การปรึกษาหารือนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นการปรึกษาหารือเชิงกระบวนการ และเป็นกระบวนการที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีความต้องการ ประสบปัญหาหรือผลกระทบจากการพัฒนาที่คล้ายกันหรือตรงกัน ทั้งนี้ก็เพื่อต้องการที่จะแก้ไขปัญหาใดปัญหาหนึ่งร่วมกัน โดยผู้ที่เกี่ยวข้องจะมารวมกันเป็นกลุ่มเพื่อปรึกษาหารือและหาทางออกร่วมกัน ในปัจจุบันมักส่งเสริมการปรึกษาหารือกันเพื่อหาทางออกของปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการแย่งชิงผลประโยชน์ โดยเฉพาะในโครงการพัฒนาที่ใหญ่ ๆ หรือมีงบประมาณและผลกระทบที่สูง

สำหรับองค์ประกอบของการปรึกษาหารือที่อยู่บนพื้นฐานความร่วมมือมี ๕ องค์ประกอบสำคัญ คือ

(๑) การพึ่งพาและเกื้อกูลกัน (Positive Interdependence) สมาชิกในกลุ่มมีความสำคัญทุกคน ความสำเร็จของกลุ่มขึ้นอยู่กับสมาชิกทุกคนในกลุ่ม สมาชิกจะประสบความสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อกลุ่มประสบความสำเร็จ ทุกคนต้องรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ของตนและในขณะเดียวกันก็ช่วยเหลือสมาชิกคนอื่น ๆ ด้วย เพื่อประโยชน์ร่วมกัน

(๒) การปรึกษาหารือกันอย่างใกล้ชิด (Fact-to-Face Promotive Interaction) สมาชิกมีการพึ่งพาช่วยเหลือกัน เป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้ผู้ที่เกี่ยวข้องมีปฏิสัมพันธ์ต่อการในการช่วยเหลือให้กลุ่มบรรลุเป้าหมาย สมาชิกกลุ่มจะไว้วางใจ ห่วงใย ส่งเสริม ช่วยเหลือกัน เกิดสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน

(๓) ความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ของสมาชิกแต่ละคน สมาชิกทุกคนมีหน้าที่รับผิดชอบในการทำงานที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มความสามารถไม่มีใครได้รับประโยชน์โดยไม่ทำหน้าที่ของตน ดังนั้นจึงต้องมีการตรวจสอบผลงานทั้งรายบุคคลและรายกลุ่ม จะต้องมีการทดสอบรายคน รายกลุ่ม สังเกตพฤติกรรมผู้ที่เกี่ยวข้องในกลุ่มและจัดให้มีผู้สังเกตการณ์

(๔) การใช้ทักษะการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับการทำงาน การเรียนรู้แบบร่วมมือจะประสบความสำเร็จได้ต้องอาศัยทักษะหลายประการ เช่น ทักษะทางสังคม ทักษะการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ทักษะการทำงานกลุ่ม ทักษะการสื่อสาร ทักษะการแก้ปัญหาความขัดแย้ง มีความเคารพ ยอมรับ และไว้วางใจซึ่งกันและกัน

(๕) การวิเคราะห์กระบวนการกลุ่ม (Group Processing) การเรียนรู้แบบร่วมมือต้องมีการวิเคราะห์กระบวนการทำงานของกลุ่มเพื่อช่วยให้กลุ่มเกิดการเรียนรู้และปรับปรุงการทำงานของกลุ่ม พฤติกรรมสมาชิกกลุ่ม ผลงานกลุ่ม การวิเคราะห์การเรียนรู้อาจทำได้ทั้งผู้รับผิดชอบ

โครงการและประชาชน ทั้งนี้ประชาชนหรือกลุ่มผู้เกี่ยวข้องจะต้องได้รับข้อมูลป้อนกลับเพื่อร่วมแสดงทัศนะการคิด

๓) การร่วมในการตัดสินใจ (Public Involve)

การตัดสินใจเป็นการนำหลักเกณฑ์หรือเครื่องมือต่าง ๆ เข้ามาช่วยในการการตัดสินใจเพื่อให้ผู้ตัดสินใจมีโอกาสผิดพลาดน้อยลงหรือการตัดสินใจได้ถูกต้องมากขึ้น การตัดสินใจที่จะมีขึ้นภายในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่สามารถทำการประเมินได้โดยใช้กฎเกณฑ์หรือเครื่องมือดังกล่าวพิจารณาทางเลือกที่ดีที่สุด การทำการตัดสินใจได้นำเอาความน่าจะเป็นเข้ามาเกี่ยวข้องเสมอ ทั้งนี้เพราะบุคคลจะมีการเปรียบเทียบว่าผลลัพธ์หรือผลตอบแทนที่ดีที่สุดหรือไม่ แต่ถ้ามีวิธีให้ผลตอบแทนมากกว่าหนึ่งทางเลือกแล้วก็ต้องมีการตัดสินใจเลือกทางหรือวิธีที่จะทำให้ได้ผลตอบแทนมากที่สุด ซึ่งการตัดสินใจเลือกดังกล่าวเป็นเรื่องที่ยุ้งยากและสลับซับซ้อน ดังนั้นจึงต้องอาศัยหลักเกณฑ์และเครื่องมือต่าง ๆ ประกอบการตัดสินใจ ดังต่อไปนี้

๓.๑) มีทางเลือกหลายทาง (Alternatives) ในแต่ละทางเลือกอาจจะอยู่ในรูปนโยบายในการปฏิบัติงานเทคนิคหรือขั้นตอนการดำเนินงาน การที่มีทางเลือกมาก ๆ ถ้าจะอาศัยดุลพินิจส่วนตัวทำการตัดสินใจนั้นอาจจะผิดพลาดขึ้นได้ ดังนั้นจึงต้องอาศัยเครื่องมือหรือเกณฑ์ต่าง ๆ เข้ามาช่วยในการตัดสินใจ เพราะยังมีหลักประกันได้ว่าไม่ได้ตัดสินใจไปตามดุลพินิจส่วนตัว

๓.๒) ข้อมูลในปัจจุบันมีจำนวนมาก ถ้านำดุลพินิจส่วนตัวมาใช้ในการตัดสินใจแล้ว โอกาสที่จะผิดพลาดอาจจะมีมาก เพราะไม่อาจจะนำข้อมูลที่มีอยู่ทั้งหมดนั้นมาพิจารณาได้ครบถ้วนสมบูรณ์ในห้วงเวลาที่จำกัดได้

๓.๓) เพื่อลดความขัดแย้งลงเนื่องจากพื้นฐานความรู้และประสบการณ์ของแต่ละคนไม่เหมือนกัน ถ้าไม่อาศัยหลักเกณฑ์หรือเครื่องมือที่เหมือนกันทำการตัดสินใจแล้วก็อาจจะทำการตัดสินใจแตกต่างกันออกไปซึ่งจะทำให้คนในองค์กรเกิดการขัดแย้งกันขึ้นในกรณีที่มีความเห็นแตกต่างกัน

๓.๔) เพื่อลดความเสี่ยงการตัดสินใจที่ปราศจากกฎเกณฑ์หรือเครื่องมือแล้ว โอกาสที่เสี่ยงต่อความผิดพลาดนั้นมีสูง แต่การตัดสินใจที่มีเครื่องมือเข้ามาช่วยแล้ว โอกาสของการตัดสินใจที่ผิดพลาดนั้นมีน้อยหรือไม่เลยก็เป็นไปได้

๔) ความร่วมมือ (Public Collaboration) ในการประชุมรับฟังความคิดเห็นถือเป็นเทคนิคที่สำคัญที่สุดซึ่งจะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการดำเนินงานหรือการพัฒนาใด ๆ ให้ประสบความสำเร็จ เปรียบเสมือนการวางแผนความคิดทั้งหมดทุก ๆ ด้านอย่างละเอียด ซึ่งต้องใช้เวลาเตรียมการอย่างรอบคอบ พิถีพิถัน หากเตรียมการไม่ดีเราจะไม่สามารถแก้ปัญหาได้และทำให้เสียเวลาเปล่า การวางแผนขั้นนี้มีขั้นตอนและหัวข้อที่ต้องให้ความสำคัญ ได้แก่

๔.๑) การกำหนดระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าควรเป็นในระดับใด ซึ่งจะต้องชัดเจนเพราะเรื่องนี้เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการวางแผน โดยพยายามให้เกิดการมีส่วนร่วมให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ซึ่งจะต้องคิดให้รอบคอบแต่ต้นว่า โครงการที่จะทำเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในเรื่องนั้น ๆ เราต้องการให้ประชาชนมีส่วนร่วมระดับใด โครงการบางเรื่องอาจจำเป็นต้องให้ประชาชนต้องเข้ามามีบทบาทมากถึงระดับการเป็นประชาชนหุ้นส่วนเพื่อร่วมกันกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา หรือบางโครงการอาจต้องการให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจเลยก็ได้ ซึ่งการวางแผนการ

ดำเนินงานจะมีความซับซ้อนและยุ่งยากตามระดับของการมีส่วนร่วม อีกทั้งต้องดำเนินการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชนอย่างต่อเนื่อง

๔.๒) กระบวนการหลัก กระบวนการรองและทีมงาน ต้องมีทัศนคติที่เป็นบวก และรักในหน้าที่ที่ตนทำ มีความอดทน และพึงระลึกเสมอว่า หน้าที่ของกระบวนการคือการขับเคลื่อนให้การประชุมนั้นเกิดการแสดงความคิดเห็นโดยมีส่วนร่วมระหว่างผู้เข้าประชุม สำหรับทีมงานที่เหลือได้แก่ กระบวนการรองซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ช่วย กระบวนการหลักเป็นผู้จัดบันทึกการประชุมมีหน้าที่เดิมคำถามในเวทีเพื่อให้ประเด็นต่าง ๆ สมบูรณ์ขึ้น และเป็นผู้สังเกตการณ์คอยระวังไม่ให้มีการเบี่ยงเบนประเด็นไปจากที่ตั้งไว้ ส่วนทีมงานเสริมเพื่อถ่ายภาพหรือเป็นผู้ช่วย ทั้งนี้จำนวนทีมงานจะขึ้นอยู่กับจำนวนหรือปริมาณของผู้เข้าร่วมประชุม และทักษะ/ประสบการณ์ของกระบวนการหลัก

๔.๓) การตั้งประเด็นและคำถาม ประเด็นคำถามที่ดีต้องชัดเจน ครอบคลุม เข้าใจง่ายเป็นเรื่องที่ผู้เข้าร่วมประชุมทราบมาก่อน แล้วนำสิ่งที่ต้องการนั้นมาตั้งเป็นคำถาม ควรตั้งประเด็นหลักและแตกเป็นประเด็นย่อย หลังจากนั้นทีมงานทั้งหมดควรลองซักซ้อมจำลองเวทีการประชุมโดยสมมติตนเป็นชาวบ้าน แล้วคิดว่าจะตอบคำถามที่ถามมาแบบใดได้บ้าง เมื่อชาวบ้านถามคำถามอย่างนั้น เราจะต้องตั้งใจถามกลับอย่างไรต่อไป

๔.๔) มีวัตถุประสงค์ของการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่ชัดเจนว่า จัดเพื่ออะไร จัดไปทำไม และจะเอาผลที่ได้จากการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชนนั้นไปทำอะไร ทั้งนี้ควรแจ้งให้ผู้เข้าร่วมประชุมทราบในตอนต้นของการประชุม หรือควรแจ้งล่วงหน้ากับกลุ่มเป้าหมายก่อนถึงวันประชุม ในกรณีที่เป็นการโครงการซึ่งต้องการให้ประชาชนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในระดับสูง

๔.๕) มีกระบวนการ ขั้นตอน แผนการดำเนินงานที่ดี โดยกำหนดแผนอย่างละเอียดว่ามีกิจกรรมอะไรบ้าง ใครมีบทบาทและหน้าที่อะไร เวลาไหน ใครจะนั่งตรงไหน ใครจะพูดก่อน-หลัง และจะแจกเอกสารตอนไหน ฯลฯ นอกจากนี้สำหรับทีมงานมือใหม่ ควรมีการซักซ้อมขั้นตอนของกระบวนการบ่อย ๆ เพื่อให้เกิดความมั่นใจ และช่วยลดข้อผิดพลาดเมื่อต้องจัดเวทีประชุมจริง

๔.๖) การวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายผู้เข้าร่วมประชุม เช่น เพศ วัย การศึกษา ผู้เข้าประชุมคาดหวังแค่ไหนจากการร่วมประชุม คนที่เข้าประชุมนั้นมีใครบ้าง กลุ่มผู้มีส่วนได้และกลุ่มผู้มีส่วนเสียมีมากน้อยเพียงใด ใครมีผลกระทบโดยตรง ใครได้รับผลกระทบในแง่บวก ใครได้รับผลกระทบในแง่ลบ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่สำคัญมากเป็นใคร มีบทบาทต่อความสำเร็จในการดำเนินการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชนเพียงใด ฯลฯ ทั้งนี้การทราบข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มเป้าหมายอย่างละเอียด จะเป็นประโยชน์อย่างมากในการดำเนินงานตามแผนในขั้นตอนอื่น ๆ เปรียบเหมือนคำถามที่ว่า รู้เขา รู้เรา รบร้อยครั้งชนะร้อยครั้ง

๔.๗) สื่อและอุปกรณ์การสื่อสารที่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจประเด็น เนื้อหา ตรงกัน เช่น การเลือกวิทยุทัศน์ควรเตรียมเรื่องให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ในการจัดเวที ตรวจสอบคุณภาพก่อนวันจริง การเตรียมกระดาน กระดาษ การ์ด ปากกา เทปขาวหรือหมึก การเตรียมเอกสารแจก ฯลฯ

๔.๘) การเตรียมเกม โดยเลือกเกมที่เหมาะสมกับเรื่องที่จะจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชน เช่น ประชุมเรื่องการร่วมกันขุดคุ้ยระบายน้ำแก่น้ำท่วม การเลือกเกมควรเลือกแนวที่สร้างความสามัคคี ช่วยกันทำงาน หรือหากเป็นเรื่องกรณีพิพาทกันมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ควรเลือกเกมเกี่ยวกับการเสียสละนอกจากนี้ทีมงานต้องลองเล่นเกมเอง ว่าเป็นเกมที่สนุก เหมาะสมกับกลุ่มและเวลาหรือไม่ เป็นต้น

๕) การเสริมอำนาจแก่ประชาชน (Public Empower) หมายถึง การที่ประชาชนบทบาทในระดับสูงในการมีส่วนร่วมในลักษณะของการเรียกร้องและป้องกันสิทธิของตนเองได้ หากไม่ได้รับความเป็นธรรม และไม่ได้มาซึ่งผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา การเสริมอำนาจแก่ประชาชนมุ่งคุ้มครองภาคประชาชนมากกว่าภาครัฐหรือภาคธุรกิจ ก็เป็นอีกหนึ่งกลไกที่มีความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน เนื่องจากโดยปกติแล้ว ทั้งภาครัฐและภาคธุรกิจก็จะมีความสามารถในการคุ้มครองตนเองได้มากกว่าภาคประชาชน ทั้งนี้เพราะในความเป็นจริงนั้นภาคประชาชนมักจะขาดซึ่งความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับกลไกทางกฎหมาย สุดท้ายจึงลงเอยด้วยการถูกเอารัดเอาเปรียบจากทั้งภาครัฐและภาคเอกชน การเสริมอำนาจแก่ประชาชนไม่ใช่เพียงการแสดงบทบาทที่สอดคล้องตามวัตถุประสงค์นี้เท่านั้น หากแต่ยังรวมถึงการมีกลไกอื่น ๆ ที่สอดคล้องเพื่อทำให้การบังคับใช้กฎหมายเกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งถึงและเท่าเทียม และยังรวมถึงการทำให้ประชาชนรับรู้ เข้าใจ เข้าถึง และสามารถใช้ประโยชน์จากกลไกทางกฎหมายต่าง ๆ ที่มีอยู่ได้อย่างง่ายดาย ซึ่งนั่นหมายถึงระบบรัฐบาล รัฐสภาและตุลาการจำเป็นต้องมีความมุ่งมั่น ทำให้กลไกทางกฎหมายที่มุ่งคุ้มครองประชาชนมีความศักดิ์สิทธิ์ และสร้างประโยชน์ให้กับประชาชนและประเทศได้อย่างแท้จริง

นอกเหนือจากกลไกข้างต้นกลไกการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนก็เป็นอีกหนึ่งกลไกที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากความสำเร็จของการดำเนินนโยบาย และการใช้ประโยชน์จากกลไกต่าง ๆ ที่มีอยู่ เกิดจากการผสมผสานที่ลงตัวของ ๒ ส่วนผสมด้วยกัน ส่วนผสมแรกคือความพร้อมของนโยบายและกลไกทางสังคมอันจำเป็นและสอดคล้องกับยุคสมัย ซึ่งการมีวิสัยทัศน์อันยาวไกลและการมีความมุ่งมั่นช่วยเหลือและคุ้มครองประชาชนของรัฐบาล รัฐสภา และตุลาการเท่านั้นที่จะทำให้ส่วนผสมนี้เกิดขึ้น อีกส่วนผสมหนึ่งคือการทำให้นโยบายและกลไกทางสังคมต่าง ๆ นั้นสามารถประยุกต์ใช้กับประชาชนทุกภาคส่วนได้จริง ซึ่งเสี่ยงสะท้อนจากภาคประชาชน ผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชนเท่านั้นที่จะช่วยทำให้นโยบายและกลไกต่าง ๆ สามารถถูกปรับปรุงและปรับใช้ได้อย่างสอดคล้องกับสิ่งที่ประชาชนต้องการมากที่สุด

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุจินตนิท หนูชู^{๒๗} ได้ศึกษาวิจัย “รูปแบบการบริหารจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่มีประสิทธิผล” พบว่า

๑. องค์ประกอบการบริหารจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มี ๘ องค์ประกอบ คือ ๑) ภาวะผู้นำของผู้ดำเนินการศูนย์ ๒) การพัฒนาบุคลากร ๓) ความคาดหวัง

^{๒๗} สุจินตนิท หนูชู, “รูปแบบการบริหารจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่มีประสิทธิผล”, *สุทธิปริทัศน์*, ปีที่ ๒๘ ฉบับที่ ๘๖ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๕๗) : ๒๓๕-๒๕๕.

ต่อผู้เรียน ๔) การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน ๕) ความสามัคคีของบุคลากร ๖) การประเมินผลความก้าวหน้าของผู้เรียน ๗) การจัดหลักสูตรและการเรียนการสอน ๘) การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ภายในศูนย์ มีค่าน้ำหนักร้อยละของความแปรปรวนสะสม ๖๓.๔๗๑ โดยมีการปฏิบัติจริงในภาพรวมและรายองค์ประกอบอยู่ในระดับมากทุกด้านตามลำดับ และศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์มีระดับประสิทธิผลในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ประกอบด้วย ๑) การบรรลุวัตถุประสงค์ของศูนย์ ๒) ความพึงพอใจในการทำงานของบุคลากรของศูนย์ ๓) ความสามารถในการพัฒนาผู้เรียนตามมาตรฐานของศูนย์ และ ๔) ความสามารถในการปรับตัวของศูนย์

๒. องค์ประกอบการบริหารจัดการศึกษาที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มี ๘ องค์ประกอบเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย คือ ๑) ความคาดหวังต่อผู้เรียน ๒) การพัฒนาบุคลากร ๓) ความสามัคคีของบุคลากร ๔) การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน ๕) การจัดการหลักสูตรและการเรียนการสอน ๖) ภาวะผู้นำของผู้บริหารศูนย์ ๗) การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ภายในศูนย์ และ ๘) การประเมินผลความก้าวหน้าของผู้เรียน ตามลำดับ โดยผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณขององค์ประกอบทั้ง ๘ ร่วมกันทำนายประสิทธิผลของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ได้ร้อยละ ๗๑.๔๐ ($R^2 = .๗๑๔$)

๓. รูปแบบการบริหารจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่มีประสิทธิผล ประกอบด้วย ๘ องค์ประกอบหลัก ๕๕ ตัวบ่งชี้ โดยองค์ประกอบหลัก คือ ๑) ความคาดหวังต่อผู้เรียน (มี ๗ ตัวบ่งชี้) ๒) การพัฒนาบุคลากร (มี ๗ ตัวบ่งชี้) ๓) ความสามัคคีของบุคลากร (มี ๗ ตัวบ่งชี้) ๔) การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน (มี ๗ ตัวบ่งชี้) ๕) การจัดการหลักสูตรและการเรียนการสอน (มี ๕ ตัวบ่งชี้) ๖) ภาวะผู้นำของผู้บริหารศูนย์ (มี ๑๐ ตัวบ่งชี้) ๗) การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ภายในศูนย์ (มี ๗ ตัวบ่งชี้) และ ๘) การประเมินผลความก้าวหน้าของผู้เรียน (มี ๕ ตัวบ่งชี้)

๔. รูปแบบการบริหารจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่มีประสิทธิผลที่พัฒนาขึ้น มีความถูกต้อง มีความเหมาะสม มีความเป็นไปได้ และเป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้เป็นรูปแบบในการบริหารจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่มีประสิทธิผล

พระมหาภาณุวัฒน์ ปฏิภาณเมธี^{๒๘} ได้ศึกษาวิจัย “การบริหารจัดการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จังหวัดลำปาง” พบว่า ปัญหากระบวนการบริหารจัดการของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดลำปาง สามารถแบ่งได้ ๓ ส่วน ได้แก่ ปัญหาด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ตลอดจน ด้านคุณภาพผู้เรียนและผู้สำเร็จการศึกษา การเปรียบเทียบการบริหารจัดการของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดลำปาง ตามขนาดของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ที่

^{๒๘} พระมหาภาณุวัฒน์ ปฏิภาณเมธี, “การบริหารจัดการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จังหวัดลำปาง”, รายงานวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง, ๒๕๕๖).

แตกต่างกันจะมีความคิดเห็นการพัฒนาศูนย์ศึกษาฯ ให้มีประสิทธิภาพตามมาตรฐานขั้นพื้นฐานของผู้บริหารและครูผู้สอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ นำไปสู่การยอมรับสมมติฐาน

ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหา ได้แก่ การจัดสรรงบประมาณสำหรับอุปกรณ์สื่อการสอนให้เพียงพอ จัดสถานที่ให้พอเพียงแก่จำนวนนักเรียน จัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมของนักเรียนเพิ่มมากขึ้น จัดการเรียนการสอนโดยเน้นนวัตกรรมใหม่ ๆ สรรหาบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถให้ความรู้แก่นักเรียนโดยใช้นิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นครูพี่เลี้ยงให้กับเด็กนักเรียนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

เอกสิทธิ์ คล้ายแดง^{๒๙} ได้ศึกษาวิจัย “การนำนโยบายการขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมด้วยพลังบวร (บ้าน-วัด-โรงเรียน) มาใช้พัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ กรณีศึกษา: ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดนาครปรก เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร” พบว่า

๑. ด้านมาตรฐานนโยบายการนำนโยบายการขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมด้วยพลังบวร (บ้าน-วัด-โรงเรียน) มาใช้พัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งและส่งผลดีต่อชุมชนมากยิ่งขึ้น

๒. ด้านทรัพยากรนโยบาย ปัจจุบันงบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนจากทางภาครัฐยังไม่เพียงพอเพราะเป็นเพียงค่าบริหารจัดการศูนย์บุคลากรผู้สอนยังขาดบุคลากรในการสอน ขาดสื่อวัสดุอุปกรณ์ที่ทันสมัยในการเรียนการสอนที่จูงใจเด็ก

๓. ด้านการสื่อข้อความ มีการประชาสัมพันธ์ให้รับทราบนโยบายอยู่เสมอ โดยได้มีการจัดประชุมประจำปีต่อเนื่องทุกปีมีการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาช่วยพัฒนางาน

๔. ด้านการบังคับใช้กฎหมายปัจจุบันมีระเบียบและประกาศ ในการวางมาตรฐานการดำเนินงานของศูนย์และมีการจัดตั้งปฎิญการ่วมกับชุมชน

๕. ด้านคุณลักษณะของหน่วยงานปฏิบัติงาน เรื่องความพร้อมของสถานที่เรียนไม่ใช่เรื่องสำคัญสามารถดำเนินการเรียนการสอนสอนตามบริบทพื้นที่

๖. ด้านเงื่อนไขของการเมือง ผู้บริหารของกระทรวงวัฒนธรรมให้ความสำคัญภาคคณะสงฆ์ให้ความเมตตาสนับสนุน ผู้ปกครองส่งบุตรหลานเข้ามาเรียนในศูนย์มีการเลี้ยงอาหารกลางวันและฝึกสอนด้านอาชีพ

๗. ด้านเงื่อนไขของสังคมและเศรษฐกิจ เมื่อนำหลักบวรมาใช้พัฒนาจะเป็นรากฐานของสังคมไทยที่จะส่งเสริมให้ประชาชนได้นำหลักธรรมมาเป็นพื้นฐานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

๘. ด้านทัศนคติของผู้ปฏิบัติงาน พลังบวร (บ้าน-วัด-โรงเรียน) กับการดำเนินงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เป็นสิ่งที่ดีเป็นการเพิ่มคุณค่าให้กับศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์มากยิ่งขึ้น

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ผลการวิจัยพบว่า ๑) ขาดการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้สังคมได้รับรู้รับทราบ ๒) ขาดแคลนบุคลากร

^{๒๙} เอกสิทธิ์ คล้ายแดง, “การนำนโยบายการขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมด้วยพลังบวร (บ้าน-วัด-โรงเรียน) มาใช้พัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ กรณีศึกษา : ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดนาครปรก เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร”, **รายงานวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๖๐).

ในการสอน ๓) ปัจจุบันนักเรียนไม่ค่อยสนใจรูปแบบการเรียนการสอนแบบเดิม ๆ และขาดสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย ๔) ประชาชนเข้าวัดน้อยลงและขาดการมีส่วนร่วม ๕) หน่วยงานภาครัฐยังดูแลศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ไม่ทั่วถึงและไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่ โดยเสนอแนวทางการพัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ไว้ ดังนี้ ๑) ควรบูรณาการการเรียนการสอนแบบพี่สอนน้อง ๒) ภาครัฐควรส่งเสริมในด้านการประชาสัมพันธ์ ๓) ควรส่งเสริมให้เด็กเยาวชนเข้าวัด เรียนรู้เรื่องพิธีกรรม ศาสนพิธี และมารยาทชาวพุทธที่ดีเบื้องต้น ๔) ควรเตรียมความพร้อมของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในอนาคตเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุ และ ๕) ควรพัฒนาระบบการเรียนการสอนให้ทันสมัย

พรนิภา บัวพิมพ์^{๓๐} ได้ศึกษาวิจัย “การพัฒนาแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจครูผู้สอนในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ในเขตกรุงเทพมหานคร” พบว่า กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจครู ผู้สอนมี ๖ ด้าน ประกอบด้วย ๑) การให้การสนับสนุน ๒) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ๓) การพัฒนาศักยภาพ ๔) การปรับปรุงโครงสร้างองค์การ ๕) ภาวะผู้นำ และ ๖) การทำงานเป็นทีม

รติ จิรนิติศัยและยศวีร์ สายฟ้า^{๓๑} ได้ศึกษาวิจัย “การสังเคราะห์กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น” พบว่า กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ควรมีขั้นตอนดังนี้ ๑) การจัดตั้งคณะทำงานเพื่อพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ๒) การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน ๓) การกำหนดจุดประสงค์ของหลักสูตรท้องถิ่น ๔) การกำหนดเนื้อหาของหลักสูตรท้องถิ่น ๕) การกำหนดเวลาเรียน โดยยึดลักษณะรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ว่าเป็นการสร้างรายวิชาเพิ่มเติมขึ้นมาใหม่ หรือ การบูรณาการเข้ากับ ๘ กลุ่มสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลาง ๖) การกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ ๗) การกำหนดวิธีและเกณฑ์การวัดและประเมินผล ๘) การจัดทำเอกสารหลักสูตร ๙) การตรวจสอบคุณภาพก่อนการนำไปใช้ ๑๐) การเสนอขออนุมัติใช้หลักสูตรท้องถิ่น ๑๑) การนำหลักสูตรท้องถิ่นไปใช้ ผู้บริหารสถานศึกษาควรสนับสนุน วัสดุอุปกรณ์ งบประมาณ และคณะทำงานเพื่อพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ควรมีการนิเทศติดตามการใช้หลักสูตรท้องถิ่น ๑๒) การประเมินหลักสูตรท้องถิ่น ควรมีการประเมินก่อนการใช้หลักสูตร ระหว่างการใช้หลักสูตร และหลังการใช้หลักสูตร ๑๓) การปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

ลาวรรณ สกุลกรุณาอารีย์^{๓๒} ได้ศึกษาวิจัย “การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นสุพรรณบุรี ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเพื่อเสริมสร้างการใช้ทักษะชีวิต และรักความเป็นไทย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖” พบว่า ๑) หลักสูตรบูรณา

^{๓๐} พรนิภา บัวพิมพ์, “การพัฒนาแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจครูผู้สอนในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ในเขตกรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา*, (วิทยาลัยบัณฑิตศึกษาด้านการจัดการ : มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๕๙).

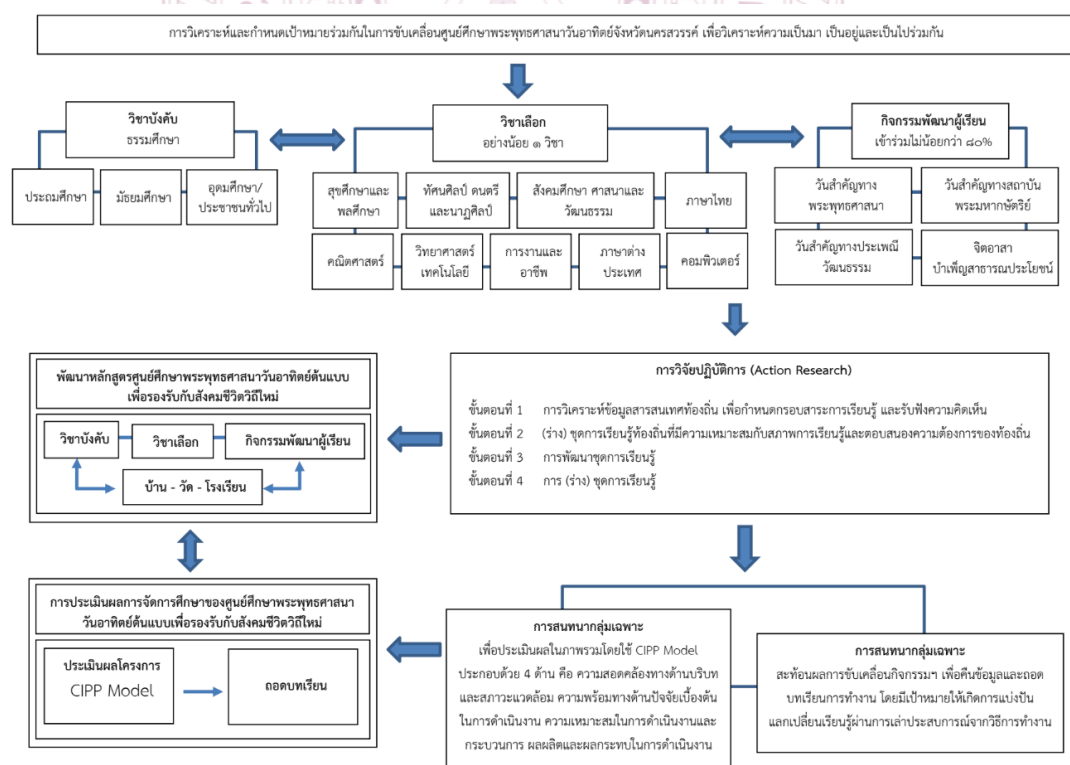
^{๓๑} รติ จิรนิติศัยและยศวีร์ สายฟ้า, “การสังเคราะห์กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น”, *วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย*, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๒) : ๔๕๗-๔๗๑.

^{๓๒} ลาวรรณ สกุลกรุณาอารีย์, “การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นสุพรรณบุรี ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเพื่อเสริมสร้างการใช้ทักษะชีวิต และรักความเป็นไทย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖”, *วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๖๐).

การภูมิปัญญาท้องถิ่นสุพรรณบุรี ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ประกอบด้วย (ก) หลักการของหลักสูตร (ข) เป้าหมายของหลักสูตร (ค) คำอธิบายรายวิชา (ง) โครงสร้างหลักสูตร (จ) เนื้อหาสาระและประสบการณ์ (ฉ) กิจกรรมการเรียนการสอน (ช) สื่อการเรียนและแหล่งการเรียนรู้ และ (ซ) การวัดและประเมินผล ผลการตรวจสอบคุณภาพหลักสูตร และเอกสารประกอบหลักสูตร พบว่า หลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรมีความเหมาะสมระดับมาก และมีความสอดคล้องกันทุกองค์ประกอบ และ (๒) การศึกษาผลการใช้หลักสูตร พบว่า หลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นสุพรรณบุรี ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เพื่อเสริมสร้างการใช้ทักษะชีวิต และรักความเป็นไทยสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ มีผลดังนี้ (๒.๑) นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ (๒.๒) นักเรียนมีการใช้ทักษะชีวิตหลังเรียนสูงกว่า ก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ และ (๒.๓) นักเรียนมีคุณลักษณะรักความเป็นไทยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

๒.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย (Conceptual Framework) เรื่องนี้ มีกรอบแนวคิดที่สำคัญในลักษณะของกระบวนการและวิธีการศึกษา รวมทั้งผลลัพธ์จากการศึกษา ดังนี้

ภาพที่ ๒.๒ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัต เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากร และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้มีประสิทธิภาพและเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยใช้วิธีทฤษฎีวิจัย ดังนี้

๓.๑.๑ การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวกับการยกระดับในการบริหารจัดการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เพื่อให้เกิดศักยภาพ คุณภาพ และประสิทธิภาพที่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของมหาเถรสมาคม และการพัฒนาหลักสูตรของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เพื่อรองรับกับสังคมพลวัต โดยเฉพาะสังคมชีวิตวิถีใหม่ที่ผู้คนในชุมชนและสังคมซึ่งไม่เฉพาะเด็กและเยาวชนเท่านั้นที่สามารถเข้าถึงความรู้ผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีความหลากหลาย มีความเป็นมาตรฐานและเป็นที่ยอมรับชุมชนและสังคมมากขึ้น

๓.๑.๒ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในการพัฒนาหลักสูตรศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมชีวิตวิถีใหม่ เพื่อนำไปสู่การยกระดับศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เพื่อรองรับสังคมพลวัตและการเรียนการสอนแบบชีวิตวิถีใหม่ (New Normal) มีขั้นตอนดำเนินการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การวิเคราะห์และกำหนดเป้าหมายร่วมกันในการขับเคลื่อนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย ๑) ตัวแทนสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครสวรรค์ ด้านการกำกับนโยบายและโครงการของภาครัฐ ๒) รองเจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์ ในฐานะคณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์ ด้านการกำกับนโยบายและโครงการของคณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์ ๓) ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ ๔) ผู้บริหารและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบ วัดหนองกระดุกเนื้อ

ขั้นตอนที่ ๒ (ร่าง) ชุดการเรียนรู้ท้องถิ่นที่มีความเหมาะสมกับสภาพการเรียนรู้ และตอบสนองความต้องการของสังคม ท้องถิ่น เป็นชุดการเรียนรู้ที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการออกแบบเนื้อหาสาระ โครงสร้างการจัดเวลา การจัดการและการบริหารหลักสูตรเป็นไปตามแนวคิด และหลักการที่ชาวบ้านในท้องถิ่นให้ความสำคัญ และเห็นว่าเป็นความจำเป็นที่สมาชิกของท้องถิ่นนั้น จะต้องเรียนรู้ ตลอดจนการพัฒนาที่ยั่งยืนของท้องถิ่นนั้น โดยเฉพาะมีการบูรณาการวัฒนธรรม ท้องถิ่น ความเป็นท้องถิ่น กระบวนการเรียนรู้ตามวิถีท้องถิ่นกับความสามารถในการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้เพื่อพัฒนาท้องถิ่นที่ยั่งยืน ชาวบ้านที่ร่วมสร้างชุดการเรียนรู้มีส่วนร่วมในการประเมินนักเรียน มีกระบวนการต่าง ๆ ดังนี้

๑) การรับฟังความคิดเห็นและออกแบบกลไกและกระบวนการ (ร่าง) ชุดการเรียนรู้ท้องถิ่น ประกอบด้วย

๑.๑) การจัดเวทีสานเสวนากับชุมชนเพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล สารสนเทศท้องถิ่น และรับฟังความคิดเห็นจากผู้ที่เกี่ยวข้อง ครอบคลุมวิสัยทัศน์จังหวัด ความสำเร็จ ประวัติความเป็นมา สภาพภูมิอากาศ ภูมิประเทศ สภาพเศรษฐกิจ สังคม วิถีการดำรงชีวิต ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น สภาพปัญหา เหตุการณ์สำคัญในชุมชน รวมถึงข้อมูลจุดเน้น หรือข้อมูลประเด็นที่ศูนย์ศึกษาพระพุทธรูปศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครสวรรค์ ให้ความสำคัญ และ นำข้อมูลที่ได้มาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการจัดทำกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น

๑.๒) การประชุมร่วมคณะทำงานร่วมระหว่างบ้าน วัด ชุมชนและศูนย์ ศึกษาพระพุทธรูปศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครสวรรค์เพื่อพัฒนาชุดการเรียนรู้ท้องถิ่นที่เหมาะสมกับ บริบทชุมชนและทุนทางวัฒนธรรมของตำบลหนองนวม

๒) การกำหนดกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น กำหนดจุดมุ่งหมายสำหรับชุดการเรียนรู้ท้องถิ่นโดยพิจารณาความเหมาะสมของสภาพของท้องถิ่น และตอบสนองความต้องการของ ชุมชน

๓) การร่างชุดการเรียนรู้ท้องถิ่นที่มีความเหมาะสมกับสภาพการเรียนรู้และ ตอบสนองความต้องการของสังคม ท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ ๓ การพัฒนาชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ เกิดเป็นรูปแบบการเรียนรู้แบบ ผสมผสาน (Hybrid Learning) อันจะช่วยกระตุ้นความสนใจของผู้เรียนให้สามารถเรียนรู้ได้อย่าง ต่อเนื่อง และตลอดเวลาทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน ทั้งนี้ตามเกณฑ์ของประกาศกรมการศาสนา เรื่อง การจัดชั้นเรียนและหลักสูตรการเรียนการสอนของศูนย์ศึกษาพระพุทธรูปศาสนาวันอาทิตย์^๑ กำหนดให้มีการจัดการเรียนการสอน ต้องมีวิชาบังคับ ๑ วิชา วิชาเลือก ๑ วิชา และกิจกรรมพัฒนา ผู้เรียน ทั้งนี้ให้เปิดสอนในวันอาทิตย์โดยมีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า ๓ ชั่วโมง และวันอื่นตามที่คณะกรรมการบริหารศูนย์เห็นสมควรโดยให้เป็นไปตามความเหมาะสมของท้องถิ่น โดยกำหนดการจัดการ เรียนการสอนระดับประถมศึกษา ระดับธรรมศึกษาชั้นตรี กระบวนการพัฒนาสื่อ เป็นการออกแบบ บทเรียนอิเล็กทรอนิกส์ของแต่ละวิชา โดยนำเสนอรายละเอียดที่จะปรากฏในบทเรียนอิเล็กทรอนิกส์

^๑ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธรูปศาสนา วันอาทิตย์ พ.ศ. ๒๕๖๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ราไทยเพรส จำกัด, ๒๕๖๒).

(Storyboard) ได้แก่ ข้อความ (Text), ภาพเคลื่อนไหว (Animation) ประกอบภาพและเสียง ระยะเวลาตามที่กำหนด และนำเสนอเนื้อหาภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว มีขั้นตอนดังนี้

๑) การศึกษาชุดการเรียนรู้รายวิชาที่กำหนดเป็นต้นแบบ

๒) การวิเคราะห์เนื้อหาแยกเป็นบทเรียน

๓) การกำหนดวัตถุประสงค์ในการศึกษา

๔) สร้างบทเรียน สำหรับการเรียนแบบ e-Learning โดยใช้โปรแกรมประยุกต์ ในการสร้างบทเรียนเมื่อพัฒนาบทเรียนเสร็จแล้วจึงให้ทีมพี่เลี้ยงชุมชนตรวจสอบประเมินบทเรียนที่สร้างขึ้น รวมถึงผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญด้านการจัดการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ จำนวน ๓ ท่าน ในการให้คำแนะนำ และตรวจสอบชุดการเรียนรู้ รวมถึงแบบทดสอบก่อนและหลังเรียน

๕) ปรับปรุงแก้ไขบทเรียนต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการเรียนการสอนจริงในพื้นที่

ขั้นตอนที่ ๔ การประเมินผลการจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมชีวิตวิถีใหม่ สะท้อนผลการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ) มีรายละเอียดดังนี้

๑) การประเมินผลโครงการ โดยการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้เชี่ยวชาญ เพื่อประเมินผลในภาพรวมโดยใช้ CIPP Model ประกอบด้วย ๔ ด้าน คือ ความสอดคล้องทางด้านบริบทและสถานะแวดล้อม ความพร้อมทางด้านปัจจัยเบื้องต้นในการดำเนินงาน ความเหมาะสมในการดำเนินงานและกระบวนการ ผลผลิตและผลกระทบในการดำเนินงาน

๒) การจัดประชุมสนทนากลุ่มเพื่อคืนข้อมูลสู่ชุมชนและถอดบทเรียนการทำงาน เพื่อให้เกิดการแบ่งปันหรือแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing) ซึ่งการที่ผู้ปฏิบัติ ผู้ร่วมกระบวนการถอดบทเรียนจะต้องเกิดการเรียนรู้ร่วมกันนำมาซึ่งการปรับวิธีคิด และวิธีการทำงานที่สร้างสรรค์ และมีคุณภาพยิ่งขึ้น ใช้การถอดบทเรียนแบบเล่าเรื่อง (Storytelling) กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในชุมชน โดยการเปิดใจเรียนรู้ซึ่งกันและกัน มากกว่าการวิพากษ์วิจารณ์ไม่ได้หาคนผิด แต่ต้องการปรับปรุงงานในครั้งต่อไปให้ดีกว่าเดิม ประกอบด้วย ๑) การเล่าปัญหาที่เกิดขึ้น ๒) การเล่าวิธีการแก้ไขปัญหา ๓) การเล่าถึงผลงานที่เกิดขึ้น ๔) การเล่าความรู้สึกที่มีต่อการแก้ไขปัญหา และ ๕) การเล่าสิ่งที่ได้เรียนรู้จากปัญหาที่เกิดขึ้น

๓.๒ ประชากร และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๒.๑ พื้นที่วิจัย

พื้นที่วิจัยในการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research: AR) คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัต โดยการเลือกแบบเจาะจงร่วมกันจากการให้ข้อมูลสำคัญของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครสวรรค์ เกี่ยวกับผลการขับเคลื่อนศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ปี พ.ศ.๒๕๖๕ โดยมีข้อตกลงในการเลือกศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดหนองกระดุกเหนือ ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์

๓.๒.๒ ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

๑) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำแนกตามเป้าประสงค์การดำเนินการ ดังนี้

๑.๑) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๙ รูป/คน ที่จำแนกตามลักษณะการทำงาน ประกอบด้วย ๑) ด้านการกำกับนโยบายและโครงการของภาครัฐ ๒) ด้านการกำกับนโยบายและโครงการของคณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์ และ ๓) ด้านผู้ขับเคลื่อนผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เพื่อการวิเคราะห์และกำหนดเป้าหมายร่วมกันในการขับเคลื่อนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

๑.๒) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๕ รูป/คน ที่เป็นแกนนำในการขับเคลื่อนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบ (วัดหนองกระดุกเนื้อ) เพื่อร่วมกันออกแบบกลไก และกระบวนการในการพัฒนาชุดกิจกรรม

๒) ประชาชนในตำบลที่สมัครใจเข้าร่วมในการประชุมชุมชน จำนวน ๓๐ รูป/คน ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่การดูแลของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดหนองกระดุกเนื้อ ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ เพื่อรับฟังความคิดเห็นและนำเสนอองค์ความรู้ชุมชน

๓) กลุ่มทดลอง (Experiment Group) จำนวน ๑๖ รูป/คน ที่มีความเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบ จังหวัดนครสวรรค์ (วัดหนองกระดุกเนื้อ) ที่สมัครใจเข้าร่วมการทดลอง โดยใช้แบบประเมินชุดการการเรียนรู้กลุ่มวิชาเลือก ประกอบด้วย

๑ST User (ผู้ใช้ประโยชน์กลุ่มแรก) ประกอบด้วย คณะผู้บริหาร และบุคลากรทางการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดหนองกระดุกเนื้อ

๒nd User (ผู้ใช้ประโยชน์กลุ่มที่ ๒) ประกอบด้วย ตัวแทนสถานศึกษาในพื้นที่ทั้งในระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา, ตัวแทนผู้นำท้องที่, ตัวแทนวัดหนองกระดุกเนื้อ และตัวแทนประชาชนและผู้ปกครองของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดหนองกระดุกเนื้อ

๓Rd User (ผู้ใช้ประโยชน์กลุ่มที่ ๓) ประกอบด้วย ตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว ซึ่งเป็นหน่วยงานส่งเสริม สนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาในพื้นที่ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์

โดยใช้รูปแบบการวิจัยแบบกึ่งทดลองแบบกลุ่มเดียวทดสอบหลัง (The One-group Posttest Design) เป็นการวิจัยที่ทดลองเพียงกลุ่มเดียว กลุ่มตัวอย่างไม่ได้สุ่ม ไม่มีกลุ่มควบคุมสำหรับการเปรียบเทียบ มีการจัดกระทำและในส่วนของทดสอบผลของตัวแปรที่ต้องการศึกษาจะทำการวัดหลังจากได้สิ่งทดลอง เป็นแบบแผนการวิจัยที่มีความตรงภายใน (Internal Validity) โดยการประชาสัมพันธ์เพื่อรับสมัครผู้สนใจที่จะเข้าร่วมโครงการ แล้วทำการชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัย ตอบข้อสงสัย หลังจากนั้นเปิดโอกาสให้ผู้สนใจตัดสินใจในการเข้าร่วมการศึกษาวิจัยอีกครั้ง

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

สำหรับงานวิจัยนี้ใช้เครื่องมือวิจัยเพื่อให้ข้อมูลรอบด้านครอบคลุมประเด็นศึกษา คณะผู้วิจัยใช้เครื่องมือที่หลากหลายในการเก็บข้อมูล สอดรับกับกระบวนการวิจัยแต่ละขั้นตอนของงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ คณะผู้วิจัยจึงได้กำหนดเครื่องมือหลักที่จะนำมาใช้ในกระบวนการวิจัย ดังนี้

๓.๓.๑ แบบบันทึกภาคสนาม (Field Notes) เป็นการบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสังเกต โดยทีมวิจัยและนักวิจัยชุมชน เป็นการสังเกตพฤติกรรมและการมีส่วนร่วมของผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรม ผู้รับผิดชอบในกิจกรรมต่าง ๆ

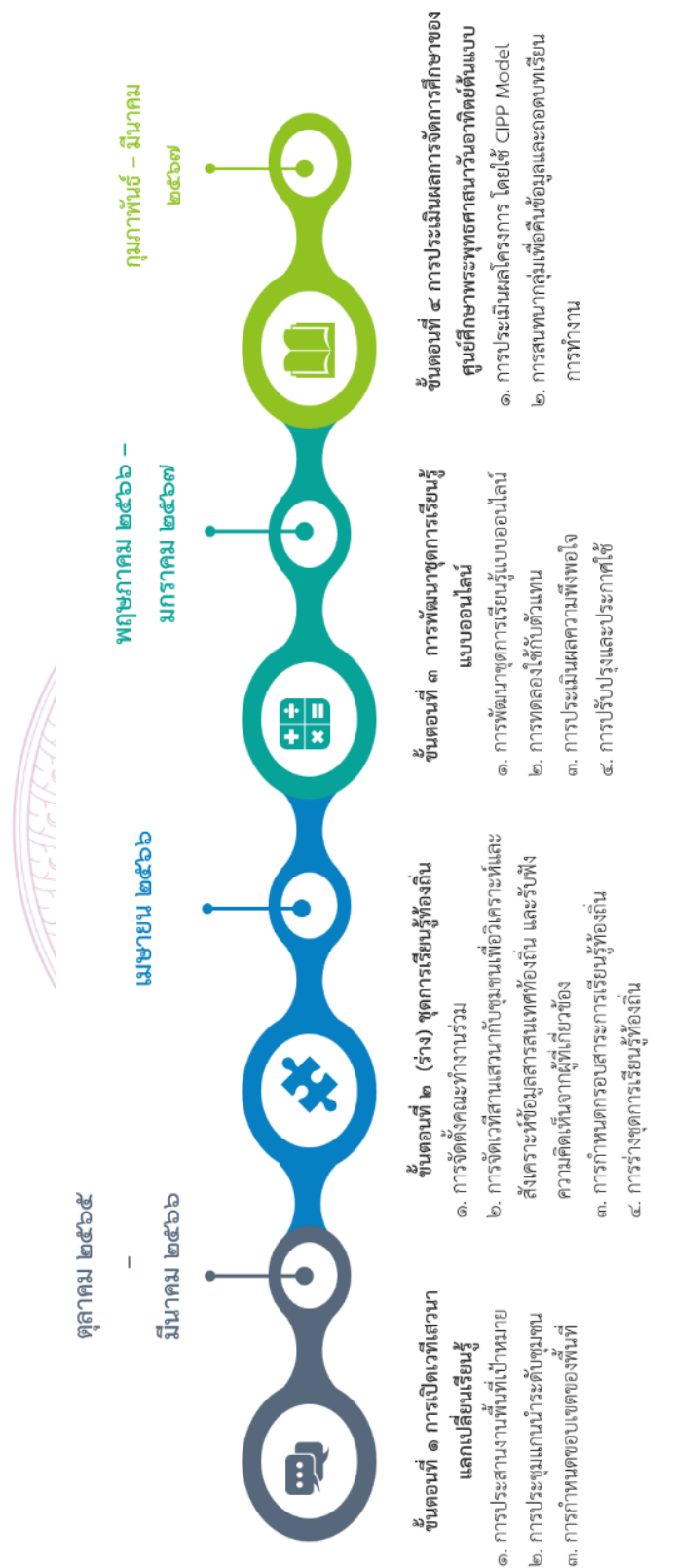
๓.๓.๒ แบบสัมภาษณ์ เพื่อการวิเคราะห์และกำหนดเป้าหมายร่วมกันในการขับเคลื่อน ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

๓.๓.๓ แบบประเมินชุดการเรียนรู้กลุ่มวิชาเลือก หมายถึง แบบสอบถามแบบประมาณค่าเพื่อวิเคราะห์ และประเมินผลชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัต

๓.๓.๔ แบบการประเมิน CIPP (CIPP Model) เพื่อประเมินผลตามองค์ประกอบ ๔ ด้าน คือ ด้านบริบท ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิต

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น คณะผู้วิจัยจะใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

ภาพที่ ๓.๑ กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ในการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์เชิงพื้นที่ที่ได้จากการสังเกต (Observations) โดยสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ ขณะเดียวกันก็จะมีวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบฐาน ข้อมูล ภาพถ่ายกิจกรรม และการพรรณนาความ ประกอบการบรรยาย หรือข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นเชิงพื้นที่ เพื่อให้เห็นรูปแบบหรือกระบวนการที่ดำเนินการพัฒนา ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงกายภาพและคุณภาพ

๓.๕.๑ แบบสัมภาษณ์ เป็นการนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาเก็บให้เป็นระบบ ระเบียบ ให้ความหมายกับข้อมูล จัดหมวดหมู่ ความหมายของข้อมูล วิเคราะห์และสรุปรวบรวมความหมาย ผู้วิจัยเลือกใช้ “การตรวจสอบสามเส้า (Triangulation)”^๒ โดยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน ผู้วิจัยเป็นผู้เก็บข้อมูล รวมถึงวิเคราะห์ สังเคราะห์จากแนวคิด ทฤษฎี ผลการวิจัย และนำข้อมูลทั้งหมดมาพิจารณาแล้ว แม้จะมาจากแหล่งที่แตกต่างกันทั้งเวลา สถานที่ และบุคคล เพื่อที่จะตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลก่อนการนำไปวิเคราะห์ ซึ่งมี ๔ องค์ประกอบ

๑) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) เป็นการพิจารณาตรวจสอบโดยใช้ความหลากหลายของแหล่งข้อมูลทั้งในเชิงเวลา ระยะเวลา สถานที่ และบุคคล

๒) การตรวจสอบสามเส้าด้านนักวิจัย (Investigator Triangulation) เป็นการพิจารณาตรวจสอบโดยใช้ผู้วิจัยที่ต่างกัน เพื่อได้ข้อมูลที่แตกต่างกัน

๓) การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory Triangulation) เป็นการพิจารณาตรวจสอบโดยใช้หลายมุมมองในการแปลความหมาย หากผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีที่ต่างจากเดิมจะทำให้การตีความข้อมูลแตกต่างกัน

๔) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) เป็นการเลือกใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลที่หลากหลายเพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน

๓.๕.๒ แบบประเมินชุดการการเรียนรู้กลุ่มวิชาเลือก แปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์^๓ ดังนี้

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๔.๒๑ – ๕.๐๐	กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๓.๔๑ – ๔.๒๐	กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ มาก
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๒.๖๑ – ๓.๔๐	กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๘๑ – ๒.๖๐	กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ น้อย
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๐๐ – ๑.๘๐	กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ น้อยที่สุด

^๒ Denzin, N. K. & Yvonna, S. L., *Handbook of Qualitative Research*, (Thousand Oaks, Calif : Sage Publications, 2000).

^๓ Likert, R. *The Method of Constructing and Attitude Scale, Attitude Theory and Measurement*, (New York : Wiley & Son, 1967).

สถิติที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย การหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

๓.๕.๓ แบบการประเมิน CIPP (CIPP Model) ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา และตีความจากการเสนอแนะเพื่อการพัฒนา และต่อยอดสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลจะไม่ใช้สถิติช่วยในการวิเคราะห์ แต่จะใช้แนวคิดทฤษฎีเป็นกรอบในการวิเคราะห์ ของการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มโดยวิธีการหลักที่ใช้มี ๒ วิธี คือ

๑) การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งได้จากการศึกษาเอกสาร (Document Research) จากกรอบความคิดหรือทฤษฎีที่เพื่อการช่วยวิเคราะห์ข้อมูลได้ลึกซึ้งและสร้างข้อสรุปที่หนักแน่น

๒) การตีความ (Interpretation) ซึ่งได้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ที่ได้จัดบันทึกไว้จากสิ่งที่เป็นรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น

๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

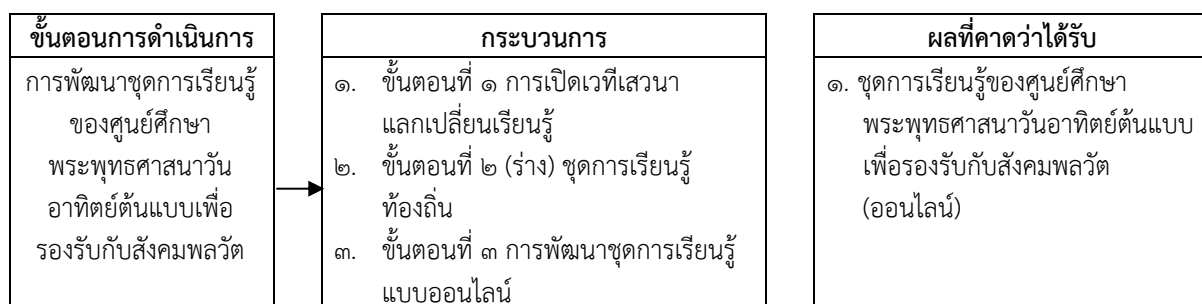
เพื่อให้แนวทางในการดำเนินการในวิจัยครั้งนี้เป็นไปอย่างมีระบบและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยจึงได้กำหนดรายละเอียดและขั้นตอนการวิจัยเป็น ๓ ขั้นตอน ดังนี้

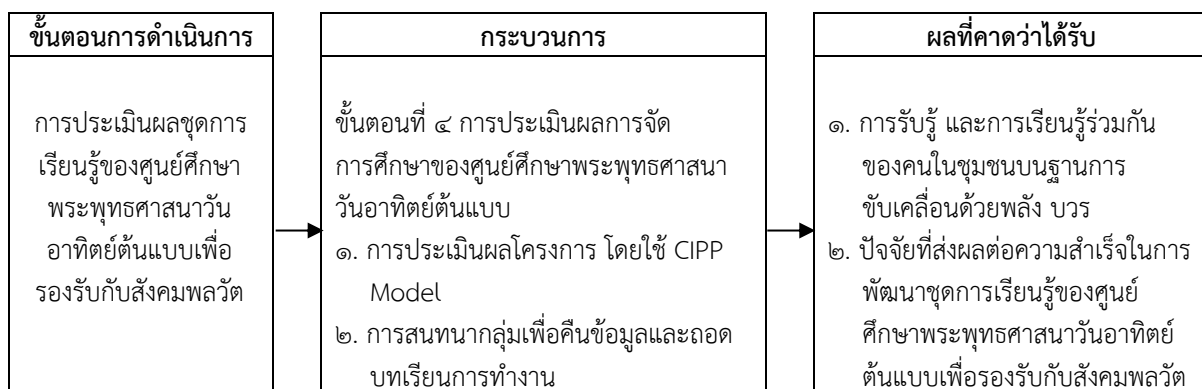
๓.๖.๑ ขั้นการเตรียมการ

ขั้นตอนนี้เป็นการศึกษาแนวความคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งตำรา เอกสารวิชาการ ข้อมูลสารสนเทศ งานวิจัยต่าง ๆ และดำเนินการสำรวจและศึกษาชุมชน การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับชุมชน รวมทั้งนัดหมายเพื่อชี้แจงจุดมุ่งหมายของการทำวิจัย รวมทั้งการประสานเพื่อขอความร่วมมือในการทำการวิจัย การเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ที่จำเป็นและประชุมเตรียมความพร้อมของชุมชนและคณะผู้วิจัยเพื่อให้ดำเนินการเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

๓.๖.๒ ขั้นตอนการดำเนินการ

เป็นขั้นตอนการศึกษาวิเคราะห์กำหนดกรอบแนวคิดของการวิจัย เพื่อการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล การพัฒนาเครื่องมือ ปรับปรุงคุณภาพเครื่องมือ ก่อนที่จะมีการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และแปลผลการวิเคราะห์ ในขั้นตอนนี้เป็นกระบวนการดำเนินการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ ประกอบด้วย

ภาพที่ ๓.๒ สรุปขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

บทที่ ๔

ผลการศึกษาวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัต” ผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยการศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ ๑ การเปิดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ขั้นตอนที่ ๒ (ร่าง) ชุดการเรียนรู้ท้องถิ่น ขั้นตอนที่ ๓ การพัฒนาชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ และขั้นตอนที่ ๔ การประเมินผลการจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ทั้งนี้ผลการวิจัยแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

๔.๑ การพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัต

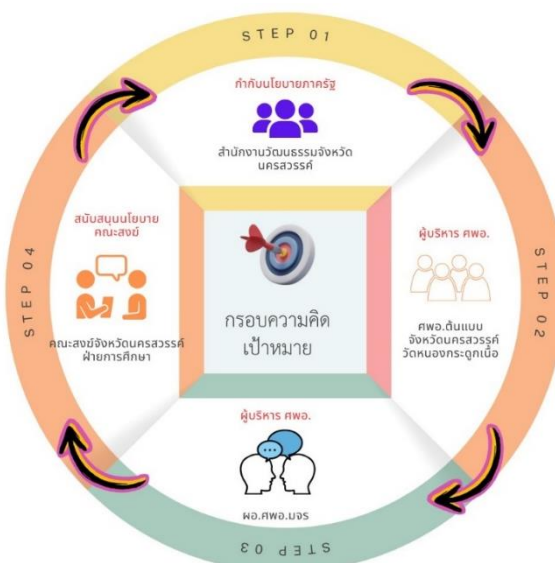
๔.๒ การประเมินผลชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัต

๔.๓ องค์ความรู้จากการวิจัย

๔.๑ การพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัต

การนำเสนอผลการวิจัยในข้อนี้เป็นการดำเนินการตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อ ๑ เพื่อพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัต ในกระบวนการนี้ คณะผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วย

ขั้นตอนที่ ๑ การวิเคราะห์และกำหนดเป้าหมายร่วมกันในการขับเคลื่อนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๙ รูป/คน เพื่อวิเคราะห์และกำหนดเป้าหมายร่วมกันในการขับเคลื่อนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามลักษณะการทำงาน ประกอบด้วย ๑) ด้านการกำกับนโยบายและโครงการของภาครัฐ ๒) ด้านการกำกับนโยบายและโครงการของคณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์ และ ๓) ด้านผู้ขับเคลื่อนผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โดยระบุตามเงื่อนไขในการดำเนินการ ดังนี้

ภาพที่ ๔.๑ กระบวนการวิเคราะห์และกำหนดเป้าหมายร่วม (ที่มา : สรุปโดยผู้วิจัย)

กิจกรรมที่ ๑ การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการกำกับนโยบายและโครงการของภาครัฐ คือ คุณปรีชา พรหมชู วัฒนธรรมจังหวัดนครสวรรค์ (๒๕๖๖), ว่าที่ร้อยตรีสมเกียรติ เกตุพัก ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม และนายวิจิตร นกทอง, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครสวรรค์ ผู้รับผิดชอบและประสานงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ในวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

ภาพที่ ๔.๒ การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการกำกับนโยบายและโครงการของภาครัฐ (ที่มา : ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย)

กิจกรรมที่ ๒ การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่ขับเคลื่อนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์
ต้นแบบ จังหวัดนครสวรรค์ (วัดหนองกระดุกเนื้อ) คือ พระครูนิติสุตากร, พระมหาชิษณุภักดิ์ สนธิโกโร
, นายปิ่นนัทธ์ ศรีเทียนชัย และนางอัญชลี ปันนาค ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านดอนกระดุกเนื้อและผู้
ร่วมก่อตั้ง ศพอ.วัดหนองกระดุกเนื้อ ในวันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๖๖ ณ วัดหนองกระดุกเนื้อ ตำบลหนอง
นมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์

ภาพที่ ๔.๓ การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบ
จังหวัดนครสวรรค์ (วัดหนองกระดุกเนื้อ) (ที่มา : ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย)

กิจกรรมที่ ๓ การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญกับพระมหาศุภชัย ปิยธมมชโย
ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ใน
ประเด็นการขับเคลื่อนการบริหารจัดการ ฯ และการจัดเรียนการสอนศพอ. ในวันที่ ๒๘ เมษายน
๒๕๖๖ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาพที่ ๔.๔ การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นผู้บริหารของ ศพอ.มจร
(ที่มา : ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย)

กิจกรรมที่ ๔ การสัมภาษณ์เชิงลึกกับพระราชปริยัติวิธาน, ดร. รองเจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์ ผู้รับผิดชอบด้านการศึกษา (ในขณะนั้น เดือนพฤษภาคม พ.ศ.๒๕๖๖) ในวันที่ ๒๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๖ ณ วัดนครสวรรค์

ภาพที่ ๔.๕ การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการกำกับนโยบายของคณะสงฆ์
(ที่มา : ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย)

จากผลการสัมภาษณ์กลุ่มกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๙ รูป/คน เพื่อวิเคราะห์และกำหนดเป้าหมายร่วมกันในการขับเคลื่อนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จังหวัดนครสวรรค์ คณะผู้วิจัยได้สรุปประเด็นที่นำมาต่อยอด การพัฒนา ดังนี้

“เป้าหมายของการจัดการศึกษาแตกต่างจากการวิเคราะห์ในภาพรวม โดยมุ่งเน้นที่ผู้เรียนเป็นหลัก มากกว่าการเพิ่มปริมาณของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครสวรรค์”
(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๑)

“หากมีการใช้ระบบเทคโนโลยี Cloud ซึ่งเรียนได้ทั้ง ๒ ระบบ คือ ออนไลน์ และออนไซต์ จะสามารถทำให้ผู้เรียนเข้าถึงการเรียนรู้ได้ง่ายขึ้น”
(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๒)

“ควรขยายผลจากเดิมที่มีการเรียนรู้สำหรับเด็กนักเรียนเพียงอย่างเดียว ให้เป็นการเรียนรู้ร่วมกันทั้ง ๓ ช่วงวัยในชุมชน เนื่องจากภูมิปัญญาและผู้รู้ในท้องถิ่นมีศักยภาพในการถ่ายทอดองค์ความรู้ ดังนั้น หากเป็นการสื่อสาร ๒ ทางทั้งการเรียนรู้ร่วมกับการปฏิบัติ และยังเป็นการสืบสาน รักษา และต่อยอด ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ยั่งยืนต่อไปได้”
(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๓)

“ผู้ที่ขับเคลื่อนศพอ.วัดหนองกระดุกเนื้อ ได้แบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม คือ ครู นักเรียน ผู้บริหาร และผู้ปกครอง โดยจะต้องไม่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์”
(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๔)

“ทักษะที่ควรมือในการจัดการเรียนการสอนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ คือ ครู มีความรู้ เข้าใจในสิ่งที่สอน และสามารถถ่ายทอดได้ นักเรียน จะต้องกล้าถาม กล้าเขียน เปิดใจรับฟัง และคิดทบทวน ผู้บริหาร มีทักษะ วิสัยทัศน์ จัดการดี และมีมนุษยสัมพันธ์ ขณะที่ผู้ปกครอง มีทักษะการเป็นผู้ฟังที่ดี และการยอมรับความเปลี่ยนแปลง”
(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๕)

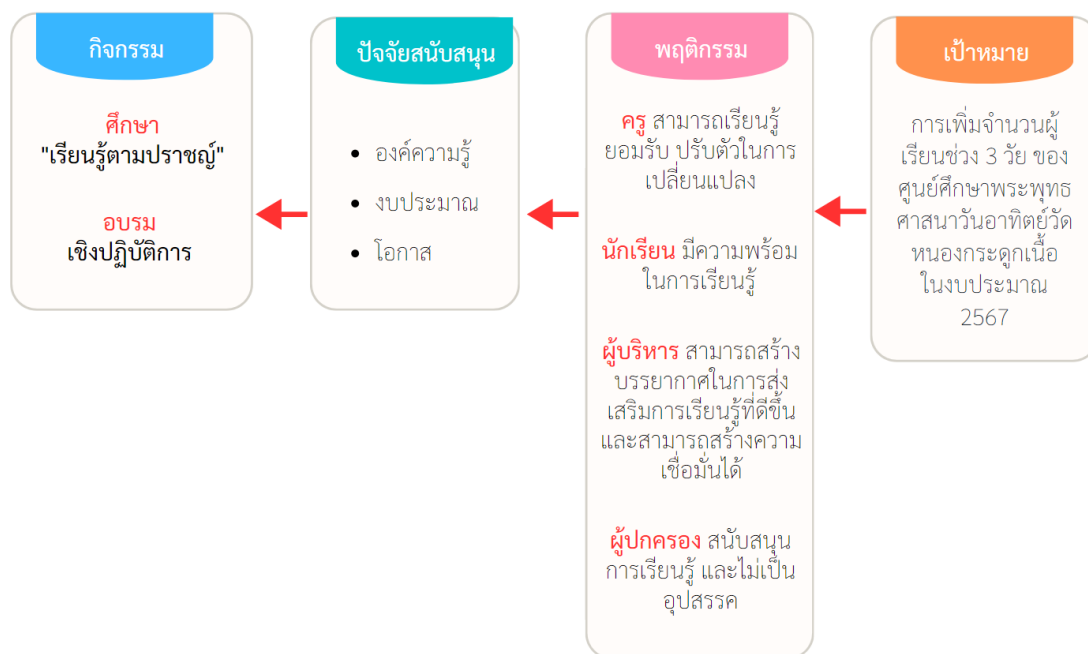
“ควรสนับสนุนในการเรียนรู้ของคน ๓ วัย ในตำบลเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม และดูแลซึ่งกันและกัน ขณะที่คนในชุมชนพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง และเปิดรับสิ่งใหม่ เช่น IT, Cloud เพื่อให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ควรมีสื่อการสอนที่การเข้าถึงผู้เรียนได้มากขึ้น มีความหลากหลาย และสอดคล้องกับบริบทเชิงพื้นที่”
(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๖)

“การจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับเกณฑ์ของกระทรวงวัฒนธรรม และควรสนับสนุนงบประมาณเพิ่มขึ้น รวมถึงโอกาสในการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรทางการศึกษา”
(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๗)

“เป้าหมายของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดหนองกระดุกเนื้อควรเป็นพื้นที่ที่สามารถเรียนรู้ร่วมกันได้”
(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๘)

“ความเข้มแข็งของชุมชน คือ ทูตทางวัฒนธรรมที่มีความเข้มแข็ง มีชุดความรู้ และผู้รู้ท้องถิ่นที่มีความโดดเด่นและควรสืบสาน อนุรักษ์ให้รุ่นลูกหลานได้เรียนรู้ต่อไป”
(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๙)

ผลการสัมภาษณ์ในกลุ่มเป้าหมายทั้ง ๔ กลุ่ม สามารถสรุปผลการวิเคราะห์ได้ ดังนี้

ภาพที่ ๔.๖ ศพอ.วัดหนองกระดุกเนื้อ Logic Model (ที่มา : วิเคราะห์โดยผู้วิจัย)

เมื่อพิจารณาให้เห็นภาพรวมและกำหนดเป้าหมายร่วมกัน ความสัมพันธ์ระหว่างประเด็นต่างที่ได้ถูกนำเสนอมีความเชื่อมโยง เกี่ยวข้องกัน หรือมีอิทธิพลต่อกัน เป็นการมองผ่านมุมมองและประสบการณ์ของกลุ่มเป้าหมาย จากมุมมองของ Logic Model ทุกรูป/คนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และผู้ใช้ประโยชน์ในเชิงพื้นที่จากศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดหนองกระดุกเนื้อ การวิเคราะห์ในลักษณะนี้เป็นการมองจากภาพรวมและย่อยลงมาถึงกิจกรรมที่ร่วมกันออกแบบ ประกอบด้วย

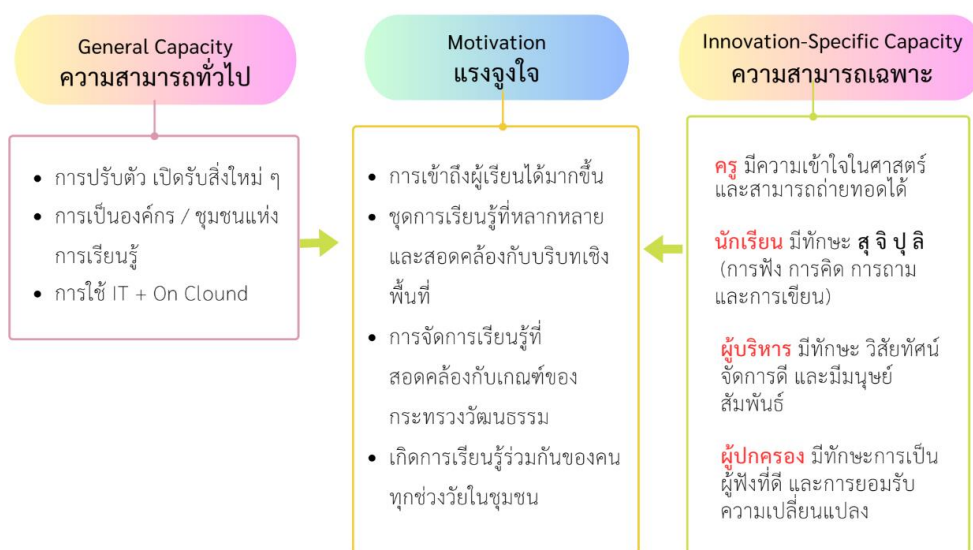
๑) การมองเป้าหมายเดียวกัน (Goal) คือ “การเพิ่มจำนวนผู้เรียนช่วง ๓ วัย ของ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดหนองกระดุกเนื้อ ในงบประมาณ ๒๕๖๗”

๒) พฤติกรรม (Behaviorals) ประกอบด้วย ๒.๑) ครู สามารถเรียนรู้ ยอมรับปรับตัวในการเปลี่ยนแปลง ๒.๒) นักเรียน มีความพร้อมในการเรียนรู้ ๒.๓) ผู้บริหาร สามารถสร้างบรรยากาศในการส่งเสริมการเรียนรู้ที่ดีขึ้น และสามารถสร้างความเชื่อมั่นได้ และ ๒.๔) ผู้ปกครอง สนับสนุนการเรียนรู้ และไม่เป็นอุปสรรค

๓) ปัจจัยสนับสนุน (Determinants) ประกอบด้วย องค์ความรู้ งบประมาณ และ โอกาส

๔) กิจกรรมเพื่อสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ (Intervention) ประกอบด้วย การศึกษา (การเรียนรู้ตามปราชญ์) และการอบรม (เชิงปฏิบัติการ)

ขณะเดียวกันเมื่อวิเคราะห์ และประเมินผลศักยภาพ และวางแผนเตรียมความพร้อมในการดำเนินการ และเป็นการมองช่องทาง หรือโอกาสในการพัฒนาโดยใช้พลังขับเคลื่อนด้านในการทำงาน (Motivation) พบว่า

ภาพที่ ๔.๗ ศพอ.วัดหนองกระดุกเนื้อ Readiness Building System (ที่มา : วิเคราะห์โดยผู้วิจัย)

ความสามารถทั่วไป (General Capacity) วิเคราะห์ให้เห็นถึงความรู้ ทักษะ และลักษณะที่ช่วยให้ของบุคคลทางการศึกษา ชุมชนในตำบลหนองนมวัวที่สามารถนำชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบ มาใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ต้องประกอบด้วยระดับบุคคลควรมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

ความสามารถเฉพาะด้านการเปลี่ยนแปลง (Innovation-Specific Capacity) วิเคราะห์ให้เห็นถึงความรู้ ทักษะ ที่จำเป็นเฉพาะบุคคลที่เป็นผู้ใช้ประโยชน์โดยตรงของศูนย์ศึกษาพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบ ประกอบด้วย

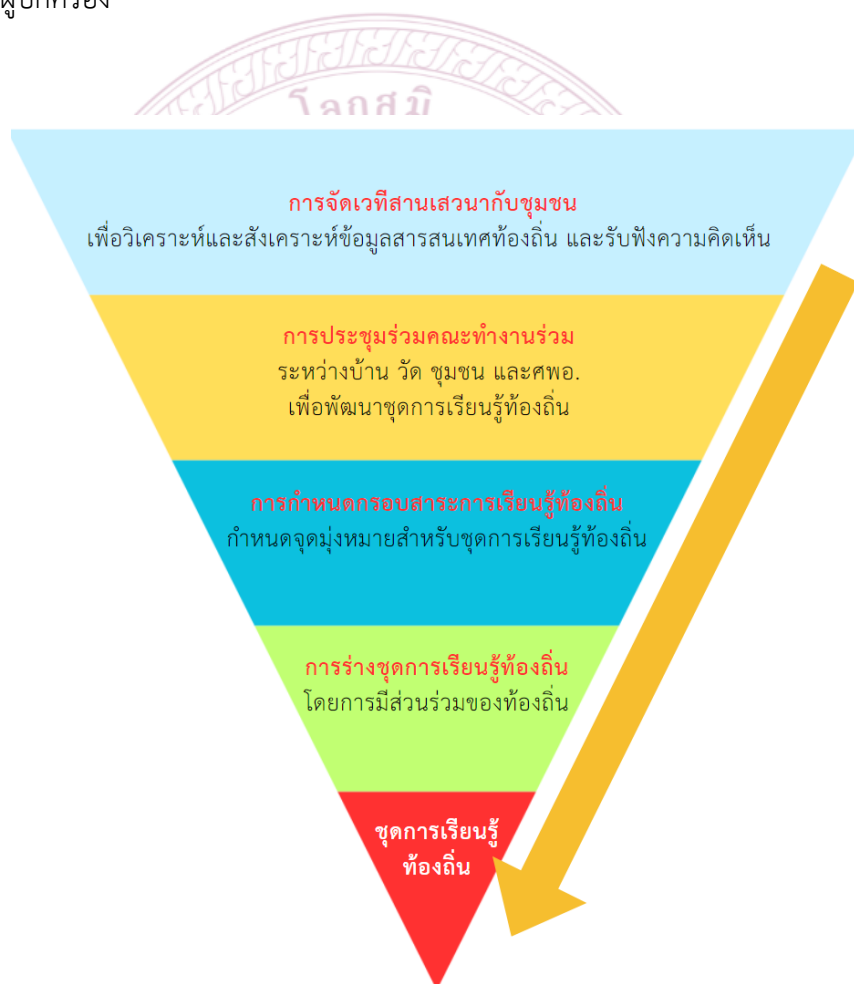
- ๑) ครู มีความเข้าใจศาสตร์และสามารถถ่ายทอดได้
- ๒) นักเรียน มีทักษะ **ส จิ ปุ ลิ** (การฟัง การคิด การถาม และการเขียน)
- ๓) ผู้บริหาร มีทักษะ วิสัยทัศน์ จัดการดี และมีมนุษยสัมพันธ์
- ๔) ผู้ปกครอง มีทักษะการเป็นผู้ฟังที่ดี และยอมรับความเปลี่ยนแปลง

แรงจูงใจสำหรับการมีส่วนร่วมในการพัฒนา (Motivation) เป็นความรู้สึกของบุคคลชุมชนที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการนำนวัตกรรมเฉพาะด้านไปปฏิบัติใช้จริง ประกอบด้วย การเข้าถึง

ผู้เรียนได้มากขึ้น, ชุดการเรียนรู้ที่หลากหลายและสอดคล้องกับบริบทเชิงพื้นที่, การจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับเกณฑ์ของกระทรวงวัฒนธรรม และเกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนทุกช่วงวัยในชุมชน

ขั้นตอนที่ ๒ (ร่าง) ชุดการเรียนรู้ท้องถิ่น

กระบวนการ (ร่าง) ชุดการเรียนรู้ท้องถิ่นผ่านการเห็นชอบของคนในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งมองเห็นประโยชน์ร่วมกันของคน ๓ วัยในตำบล ในการประชุมตำบลในวันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๖๖ ณ วัดหนองกระดุกเนื้อ ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ โดยผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วย ตัวแทนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบ (วัดหนองกระดุกเนื้อ), กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน, ตัวแทนภาคการศึกษา, นายกอบต.หนองนมวัวและคณะทำงาน, ปราชญ์ชุมชน, พัฒนาชุมชนตำบลหนองนมวัว, ครูกศน.ตำบลหนองนมวัว และตัวแทนผู้ปกครอง

ภาพที่ ๔.๘ กระบวนการ (ร่าง) ชุดการเรียนรู้ชุมชน (ที่มา : วิเคราะห์โดยผู้วิจัย)

๑) การจัดเวทีสานเสวนา เพื่อรับฟังความคิดเห็นและนำเสนอองค์ความรู้
ชุมชน มีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

ภาพที่ ๔.๙ การประชุมตำบลเพื่อ (ร่าง) ชุดการเรียนรู้ชุมชน (ที่มา : ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย)

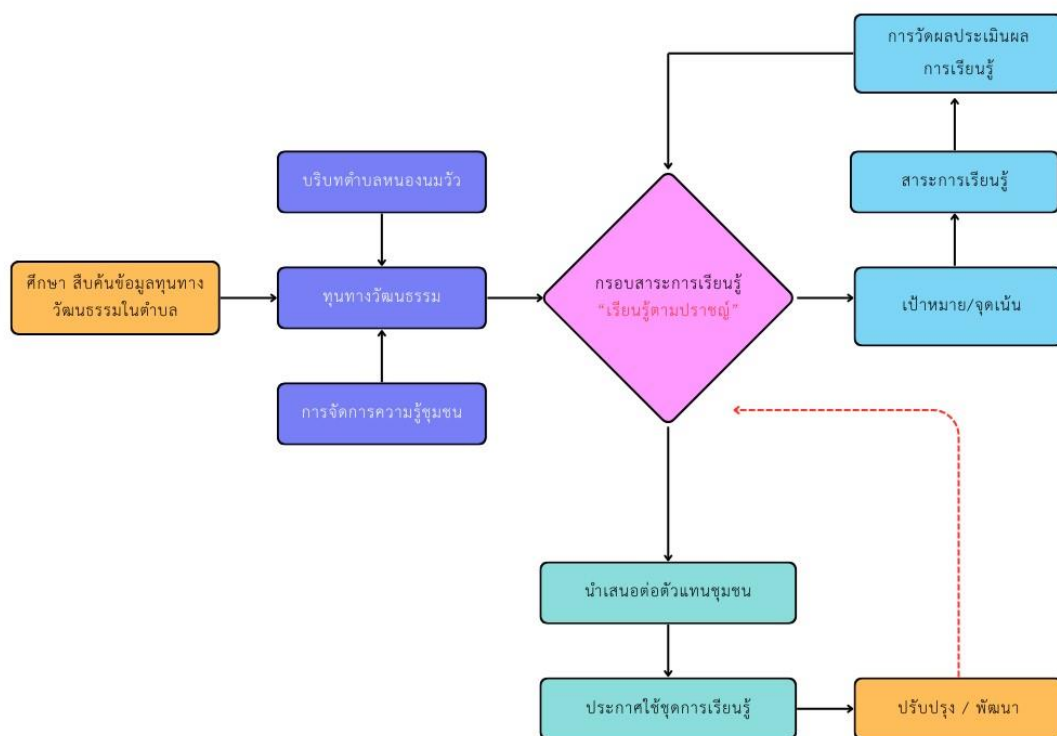
มติของการประชุมได้กำหนดให้กำนันและผู้ใหญ่บ้านทั้ง ๙ หมู่บ้านได้นำเสนอองค์ความรู้ของพื้นที่ตนเอง มาร่วมในการคัดเลือกการจัดทำตัวอย่างชุดการเรียนรู้ โดยร่วมกันกำหนดชื่อชุดการเรียนรู้ว่า “การเรียนรู้ตามปราชญ์” ซึ่งประกอบการเรียนรู้ภาคทฤษฎี ร่วมกับการเรียนรู้ภาคปฏิบัติโดยเป็นการเรียนรู้ร่วมกันของคน ๓ ช่วงวัยในตำบล และส่วนที่ไม่ได้รับการคัดเลือกจะมีการรวบรวมเป็นทะเบียนผู้รู้ชุมชนต่อไป ชุดการเรียนรู้ท้องถิ่นที่ได้จะมีความเหมาะสมกับสภาพการเรียนรู้และตอบสนองความต้องการของสังคม ท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมในการออกแบบเนื้อหาสาระ มีการบูรณาการวัฒนธรรมท้องถิ่น ความเป็นท้องถิ่นให้สืบสาน รักษา ต่อยอดจากรุ่นสู่รุ่น

ภาพที่ ๔.๑๐ การสัมภาษณ์กลุ่มแกนนำการขับเคลื่อน ศพอ.ต้นแบบ วัดหนองกระดุกเนื้อ
(ที่มา : ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย)

ภายหลังจากการประชุมตำบลเพื่อคัดเลือกชุดความรู้ของชุมชนแล้ว แกนนำในการขับเคลื่อนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบ (วัดหนองกระดุกเนื้อ) ได้ร่วมกันประชุมกลุ่มเพื่อออกแบบกลไก และกระบวนการในการพัฒนาชุดกิจกรรม ทั้งนี้การจัดตั้งคณะทำงานร่วมระหว่างบ้าน วัด ชุมชนและศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครสวรรค์เพื่อพัฒนาชุดการเรียนรู้ท้องถิ่น ได้กำหนดใช้นักจัดการชุมชนที่องค์การบริหารส่วนตำบลได้ประกาศไว้แล้ว ซึ่งประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว ภาคประชาคม รวมถึงคณะสงฆ์จากทุกหมู่บ้านไว้ครบถ้วนแล้ว

๒) การกำหนดกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น และร่วมกันร่างชุดการเรียนรู้ท้องถิ่น โดยกำหนดจุดมุ่งหมายสำหรับชุดการเรียนรู้ท้องถิ่นโดยพิจารณาความเหมาะสมของสภาพของท้องถิ่น และตอบสนองความต้องการของชุมชน มีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

ภาพที่ ๔.๑๑ กระบวนการร่างสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น ศพอ.ต้นแบบ วัดหนองกระดุกเนื้อ
(ที่มา : วิเคราะห์โดยผู้วิจัย)

ผลการร่างสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น ศพอ.ต้นแบบ วัดหนองกระดุกเนื้อ ประกอบด้วย

ชื่อชุดการเรียนรู้ การงานและอาชีพ (การเรียนรู้ตามปราชญ์)

คำอธิบายรายวิชา การงานและอาชีพ (การเรียนรู้ตามปราชญ์) มุ่งเน้นการเรียนรู้ พัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจมีทักษะ พื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ทักษะที่จำเป็นต่อการประกอบ อาชีพหลัก และอาชีพเสริม หรือให้เห็นแนวทางในการประกอบ อาชีพ โดยสอดคล้องกับบริบทเชิงพื้นที่ และมีเจตคติที่ดีต่อการ ดำรงชีวิต และอาชีพ

จุดมุ่งหมาย

๑. เพื่อบูรณาการชุดความรู้ท้องถิ่นด้านวัฒนธรรมมาช่วยส่งเสริม คุณธรรม จริยธรรมในพื้นที่ผ่านศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวัน อาทิตย์ต้นแบบ (วัดหนองกระดุกเนื้อ)

๒. เพื่อสร้างเสริมอาชีพในท้องถิ่นแก่ผู้เรียนศูนย์ศึกษา
พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบ (วัดหนองกระดุกเนื้อ)

วัตถุประสงค์ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจ มีทักษะที่จำเป็น มีประสบการณ์ เห็นแนวทาง
และภูมิใจในงานอาชีพตามอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ มีคุณธรรม มีเจต
คติที่ดีต่อการดำรงชีวิต และประกอบอาชีพที่สอดคล้องกับบริบท
เชิงพื้นที่ของตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์

โครงสร้างเนื้อหาของชุดการเรียนรู้ ประกอบด้วยเนื้อหา ๘ เรื่อง ดังนี้

๑. ชุดการเรียนรู้ เรื่อง ศูนย์วัฒนธรรมตำบลหนองนมวัว
๒. ชุดการเรียนรู้ เรื่อง ฟ้อนม่วนซื่น
๓. ชุดการเรียนรู้ เรื่อง จักสาน
๔. ชุดการเรียนรู้ เรื่อง มอลัย
๕. ชุดการเรียนรู้ เรื่อง ชุมมกอล
๖. ชุดการเรียนรู้ เรื่อง อาหารชาติพันธุ์
๗. ชุดการเรียนรู้ เรื่อง ขนมแดก
๘. ชุดการเรียนรู้ เรื่อง ประเพณีท้องถิ่น

เวลาเรียน วันอาทิตย์ สัปดาห์ละ ๓ ชั่วโมง

แหล่งการเรียนรู้และสื่อประกอบการเรียน

๑. คลิปการเรียนรู้
๒. การปฏิบัติจริงในพื้นที่ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบ (วัดหนอง
กระดุกเนื้อ)

การวัดผลประเมินผลการเรียน

๑. การมอบหมายการบ้าน
๒. กิจกรรมกลุ่ม
๓. การสังเกตการณ์พฤติกรรมการเรียนรู้ / การรับรู้ / การมีส่วนร่วม

สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน

ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต เป็นความสามารถในการนำกระบวนการต่าง ๆ ไปใช้
ในการดำเนินชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การทำงาน และการอยู่
ร่วมกันในสังคมด้วยการสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล การจัดการปัญหาและความ
ขัดแย้งต่าง ๆ อย่างเหมาะสมการปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม และ
การรู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น

ภาพที่ ๔.๑๒ ชุดการเรียนรู้ท้องถิ่น ศพอ.ต้นแบบ วัดหนองกระดุกเนื้อ (ที่มา : วิเคราะห์โดยผู้วิจัย)

สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น ชุดความรู้ “การเรียนรู้ตามปราชญ์” เป็นวิชาเลือกตามความสนใจของชุมชน โดยเป็นการนำ Soft Power (ทุนทางวัฒนธรรม) ของตำบลหนองนมวัวมาช่วยส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในพื้นที่ เป็นเครื่องมือที่ช่วยสร้างความเข้มแข็งในเชิงวัฒนธรรม จนนำไปสู่การสร้างรายได้เชิงเศรษฐกิจ ภายใต้แนวคิดของการกระตุ้นความคิด การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ทำให้เกิดการรับรู้ เกิดพลังทางสังคม สร้างพื้นที่ในการเผยแพร่องค์ความรู้ (Soft Power) ของตำบล ขยายผลให้แก่คน ๓ ช่วงวัยได้เรียนรู้ร่วมกัน ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในตัวตนของชุมชน ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ (ลาวครั้ง ไทย มอญ)

ขั้นตอนที่ ๓ การพัฒนาชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ เกิดเป็นรูปแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน (Hybrid Learning) ทั้งนี้ตามเกณฑ์ของประกาศกรมการศาสนา เรื่อง การจัดชั้นเรียนและหลักสูตรการเรียนการสอนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ กำหนดให้มีการจัดการเรียนการสอน ต้องมีวิชาบังคับ ๑ วิชา วิชาเลือก ๑ วิชา และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ทีมวิจัยและคณะทำงานได้กำหนดเลือกชุดการเรียนรู้ออนไลน์ ดังนี้

วิชาบังคับ ๑ วิชา คือ ธรรมศึกษาชั้นตรี ระดับประถมศึกษา

วิชาเลือก ๑ วิชา คือ สารการเรียนรู้กลุ่มการทำงานและอาชีพ โดยกำหนดเป็นชุดการเรียนรู้ตามปราชญ์

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน กำหนดให้นำภาพกิจกรรมที่มีการร่วมดำเนินการแล้วในช่วงที่ผ่านมา มานำเสนอให้นักเรียนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

จากข้อจำกัดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบ วัดหนองกระดุกเนื้อ พบว่าระหว่างปี พ.ศ.๒๕๖๓-๒๕๖๖ ช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด ๑๙ ทำให้มีประกาศหยุดการเรียนการสอนลงไป จึงทำให้กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และการทดลองเรียนไม่สามารถดำเนินการได้

๑) การพัฒนาชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ วิชาบังคับ (ธรรมศึกษาชั้นตรี ระดับประถมศึกษา) ในกระบวนการได้รับความอนุเคราะห์จาก ดร.ณวพงศ์ธร นิติภูวนนท์ คุณสมบัติเปรียญธรรม ๙ ประโยค เป็นระดับขั้นสูงสุด ของการศึกษาแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย

รายละเอียดการเรียนรู้

รายวิชา	ธรรมศึกษาชั้นตรี
ระยะเวลาการเรียนรู้	-
ระดับของเนื้อหา	ประถมศึกษา
กลุ่มเป้าหมาย	นักเรียนในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

คำอธิบายรายวิชา

การแบ่งเนื้อหาในธรรมศึกษานี้อาศัยการแบ่งหมวดใหญ่ในพระไตรปิฎก ได้แก่ พระสูตรตันตปิฎก คือ ประมวลประวัติและเรื่องราวต่าง ๆ ที่มาในรูปเทศนา พระอภิธรรมปิฎก คือ ประมวลหลักธรรมและเนื้อหาของหลักธรรม และพระวินยปิฎก คือ ประมวลระเบียบข้อบังคับการปฏิบัติตนของภิกษุ ประกอบด้วยหมวดเนื้อหา คือ

๑. วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม การแก้กระทู้ธรรม เป็นลักษณะเฉพาะของการศึกษาธรรมศึกษาของไทย โดยมุ่งนำเสนอพุทธศาสนสุภาษิต ธรรมภาษิต และเถรภาษิต ยกเป็นหัวข้อกระทู้ ให้ผู้ศึกษาได้อธิบายหัวข้อนั้น ๆ โดยการประมวลองค์ความรู้ต่าง ๆ ทั้งจากการเรียนวิชาธรรมศึกษาและจากที่ผู้เรียนมีภูมิรู้ในวิทยาการแขนงต่าง ๆ มาเรียบเรียงในรูปแบบของ “เรียงความแก้กระทู้ธรรม” ซึ่งมีลักษณะเฉพาะ เป็นเพียงตัวอย่างประเภทหนึ่งของการเขียนเรียงความอธิบาย และมีใช้จะเป็นการกำหนดกลวิธีการเขียนเรียงความที่ดีที่สุดสำหรับการศึกษาประเภทอื่น ๆ สารสำคัญอยู่ที่การอธิบายหัวข้อใดหัวข้อหนึ่งให้สามารถเข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้งเท่านั้น

๒. วิชาธรรมวิภาค และธรรมวิจารณ์ในหนังสือชุดนี้ได้คัดเลือกพระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงและที่พระเถระรุ่นหลังรวบรวมไว้ โดยแบ่งหมวดตามองค์ประกอบของธรรมนั้น เช่น ธรรมหมวด ๒ หมายถึง บรรดาหลักธรรมอันมีองค์ประกอบภายใน ๒ ประการ เป็นต้น แล้วนำเสนอนิยามและประเด็นบางประการที่นักวิชาการไทยให้ความสำคัญ โดยอ้างอิงตำราของสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงเป็นแกน และใช้คัมภีร์ในยุคต่าง ๆ เช่น พจนานุกรม สื่อด้านออนไลน์ บทความวิชาการ วิจัย เป็นต้น ขยายความและยกตัวอย่างบางประเด็น อย่างไรก็ตาม พระธรรมสรุปวิชาการที่ธรรม มีมากถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้น และมีความเชื่อมโยงกันในแง่มุมต่าง ๆ ฉะนั้น หากผู้ศึกษาปรารถนาจะศึกษาสืบค้นให้ลึกซึ้งขึ้นไป ควรค้นคว้าตำราเฉพาะ เช่น พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา บทความ วิจัย เป็นต้น

๓. วิชาพุทธประวัติ อนุพุทธประวัติ พุทธานุพุทธประวัติ และศาสนพิธี วิชานี้มุ่งนำเสนอรายละเอียดของเหตุการณ์ รวมถึงคติอันเกี่ยวเนื่องกับเหตุการณ์ในพระชนม์ชีพของพระพุทธเจ้าตลอดจนชีวประวัติของพระสาวก อุบาสก และอุบาสิกาท่านสำคัญ โดยดำเนินความตามที่ปรากฏในคัมภีร์ รวมถึงวรรณกรรมที่เรียบเรียงโดยพระอรรถกถาจารย์ และปราชญ์ยุคสมัยต่าง ๆ แล้วเปรียบเทียบประเด็นที่คัมภีร์แต่ละเล่มรจนาไว้ต่างกัน พร้อมคัดเลือกบทวิเคราะห์ของนักปรัชญาพระพุทธศาสนาหลาย ๆ ท่านที่อธิบายความหมายของเหตุการณ์ตามทัศนะที่แตกต่างไป เพื่อกระตุ้นให้ผู้ศึกษาได้คิด วิเคราะห์ และทำความเข้าใจแก่นแท้ของพุทธประวัติให้ได้อีก

๔. วิชาเบญจศีล และเบญจธรรม อุโบสถศีล และกรรมบทพระวินัยมีหลักใหญ่ คือ ศีลของภิกษุสงฆ์ ๒๒๗ ข้อ และของภิกษุณีสงฆ์ ๓๑๑ ข้อ ดังนั้น ในฝ่ายฆราวาสจึงมุ่งนำเสนอกรอบการครองตน หรือเป็นวินัยฝ่ายฆราวาส ได้แก่ เบญจศีลและชั้นสูง คือ อุโบสถศีล ผู้ปฏิบัติตามวินัยและสิกขาบทดังกล่าวย่อมเป็นผู้มีศีล คือมีสภาวะแห่งความปกติ นอกจากนั้น ยังนำเสนอนิยามและขอบเขตของกรรม อันนำไปสู่ความเข้าใจลึกซึ้งยิ่งขึ้นต่อสิกขาบทต่าง ๆ โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่า มุ่งเน้นให้เข้าใจว่า อะไร คือ ความดี จะทำความดีได้อย่างไร อะไรคือความชั่ว และทำอย่างไรจึงเป็นประพจน์ชั่ว ความรู้ดีรู้ชั่ว การทำดี ละเว้นความชั่วและทำใจให้ตั้งอยู่โดยดีนั่นเอง คือลักษณะของบัณฑิตตามแนวทางของพระพุทธศาสนา และเป็นประเด็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์การเรียนรู้

๑. สรุปวิชาการที่ธรรม
๒. สรุปวิชาธรรม (คิปปิปฏิบัติ)
๓. สรุปวิชาพุทธประวัติ และศาสนพิธี
๔. สรุปวิชาวินัย (เบญจศีล-เบญจธรรม)

เอกสารประกอบการศึกษา

๑. PPT ประกอบการสอน สรุปวิชาการที่ธรรม
๒. PPT ประกอบการสอน สรุปวิชาธรรม (คิปปิปฏิบัติ)
๓. PPT ประกอบการสอน สรุปวิชาพุทธประวัติ และศาสนพิธี
๔. PPT ประกอบการสอน สรุปวิชาวินัย (เบญจศีล-เบญจธรรม)

๕. หนังสือธรรมศึกษา ชั้นตรี ระดับประถมศึกษา ปรับปรุง ๒๕๖๔
๖. หนังสือธรรมศึกษา ชั้นตรี ระดับมัธยมศึกษา ปรับปรุง ๒๕๖๔
๗. หนังสือธรรมศึกษา ชั้นตรี ระดับอุดมศึกษา ปรับปรุง ๒๕๖๔
๘. คู่มือสอนธรรมศึกษา วิชาธรรม
๙. คู่มือสอนธรรมศึกษา วิชาพุทธประวัติ
๑๐. คู่มือสอนธรรมศึกษา วิชาวินัย
๑๑. VDO ประกอบการสอน

การวัดประเมินผล

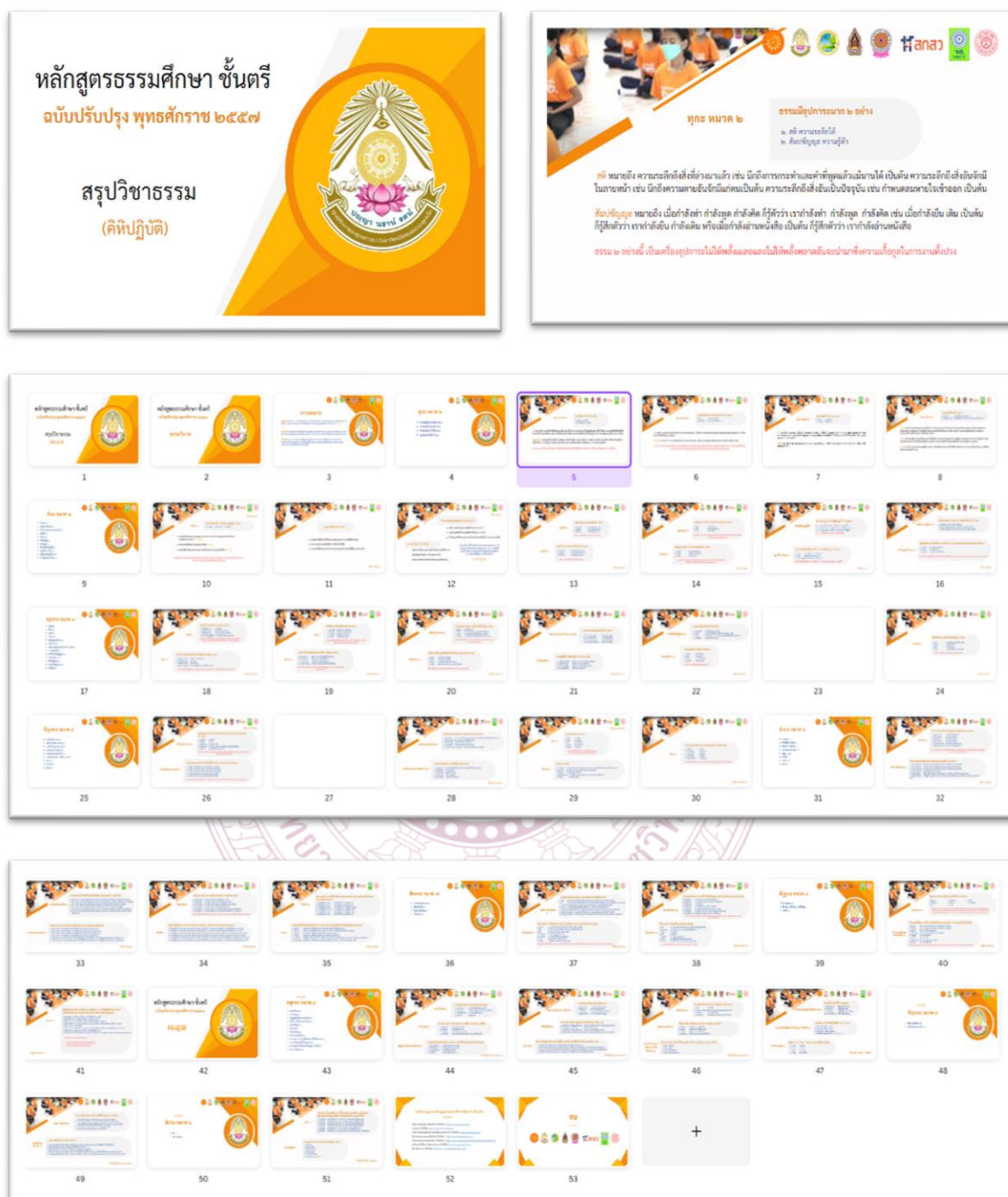
-

ภาพที่ ๔.๑๓ การพัฒนาชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ วิชาบังคับ (ที่มา : ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย)

ภาพที่ ๔.๑๔ เอกสารประกอบการสอนสรุปวิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี
(ที่มา : จัดทำโดยผู้วิจัย)

ภาพที่ ๔.๑๕ เอกสารประกอบการสอนสรวุฒิชารธรรม (คหิปฏิบัติ)
(ที่มา : จัดทำโดยผู้วิจัย)

ภาพที่ ๔.๑๖ เอกสารประกอบการสอนสรุพิชาวินัย (ที่มา : จัดทำโดยผู้วิจัย)

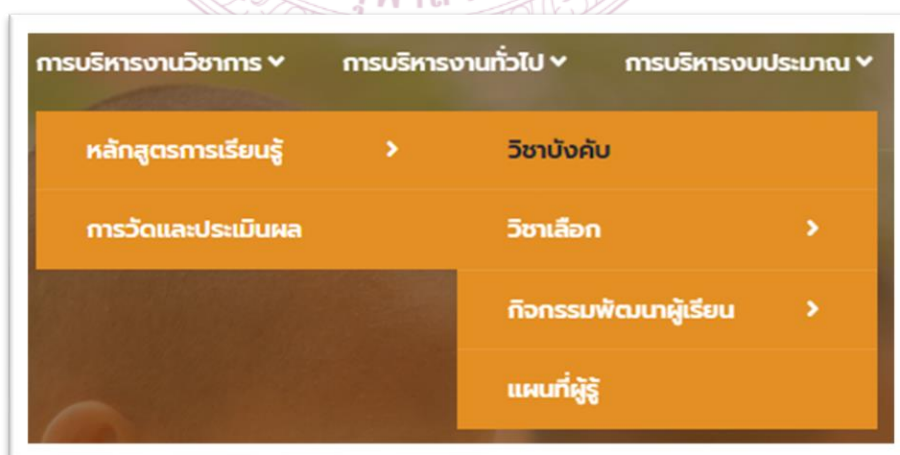
[illegible]

ภาพที่ ๔.๑๗ เอกสารประกอบการสอนสรุปวิชาการทุติยภูมิ (ที่มา : จัดทำโดยผู้วิจัย)

การเผยแพร่ชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ วิชาบังคับ (ธรรมศึกษาชั้นตรี) ผ่าน <https://buddhistsunday.com/>

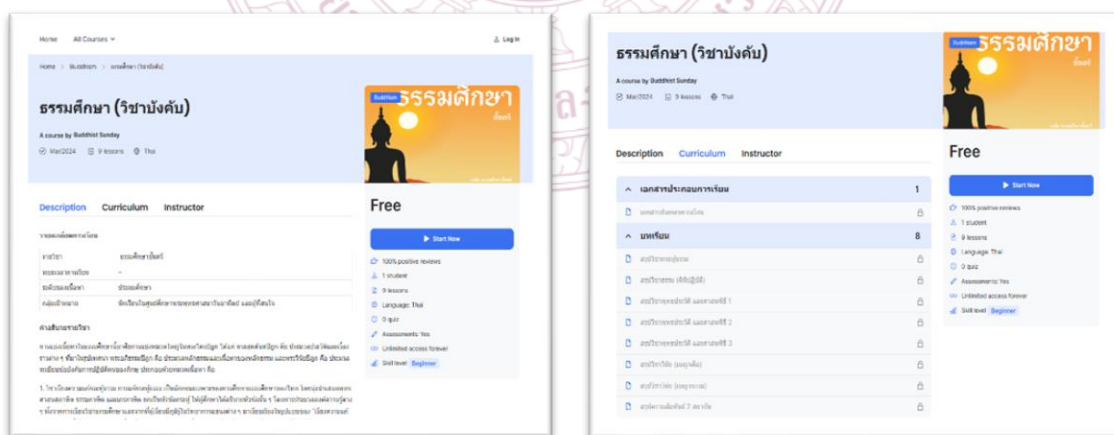
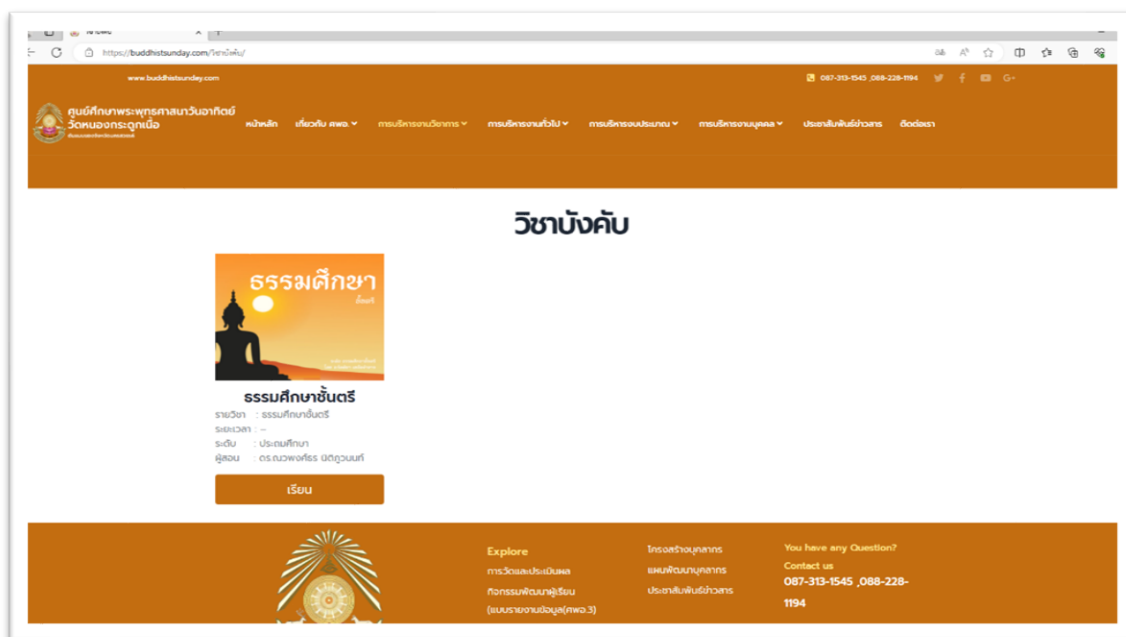
ภาพที่ ๔.๑๘ ช่องทางการเผยแพร่ชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ วิชาบังคับ (ที่มา : เก็บภาพโดยผู้วิจัย)

ภาพที่ ๔.๑๙ เมนูชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ วิชาบังคับ (ที่มา : เก็บภาพโดยผู้วิจัย)

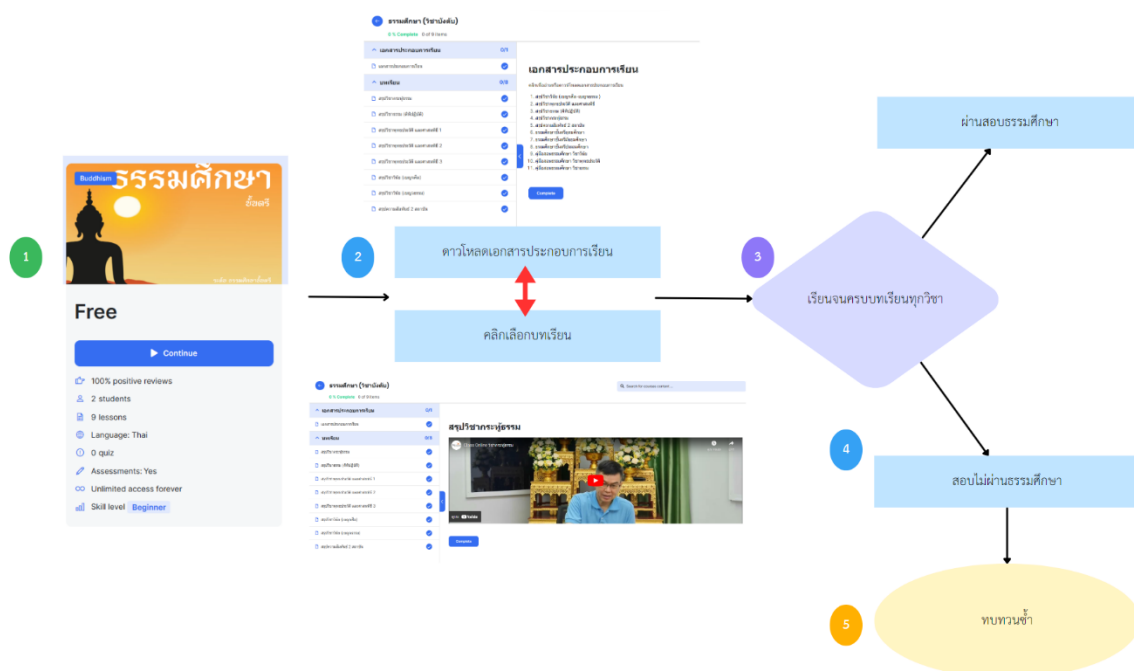
จากหน้าจอ <https://buddhistsunday.com/> หลักสูตรการเรียนรู้สามารถดูรายละเอียดได้ ดังนี้

- เมนูหลักการบริหารงานวิชาการ
- เมนูย่อย หลักสูตรการเรียนรู้
- วิชาบังคับ

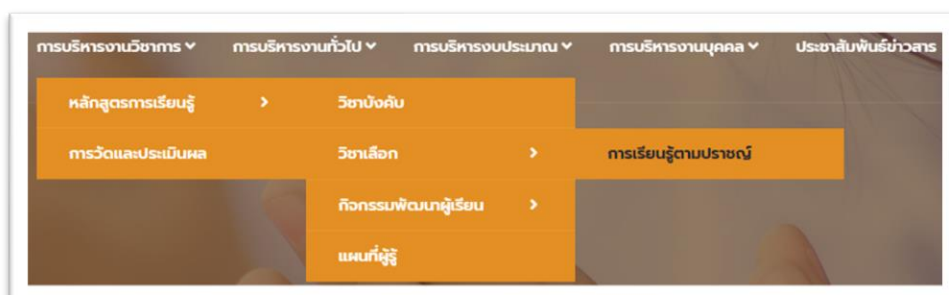
ภาพที่ ๔.๒๐ เมนูย่อยชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ วิชาบังคับ (ที่มา : เก็บภาพโดยผู้วิจัย)

ผู้เรียนสามารถล็อกอิน และเข้าเรียนโดยดูคลิปวิดีโอที่บันทึกไว้ พร้อมทั้งดาวโหลดเอกสารประกอบการเรียนได้ตามที่ต้องการ โดยคลิปนี้เป็นการบันทึกในลักษณะการสรุปรายวิชา ผู้เรียนคลิกที่ Start Now → Continue เพื่อเข้าสู่บทเรียนออนไลน์

ภาพที่ ๔.๒๑ วิธีการเข้าเรียนในรายวิชาธรรมศึกษา (ที่มา : วิเคราะห์โดยผู้วิจัย)

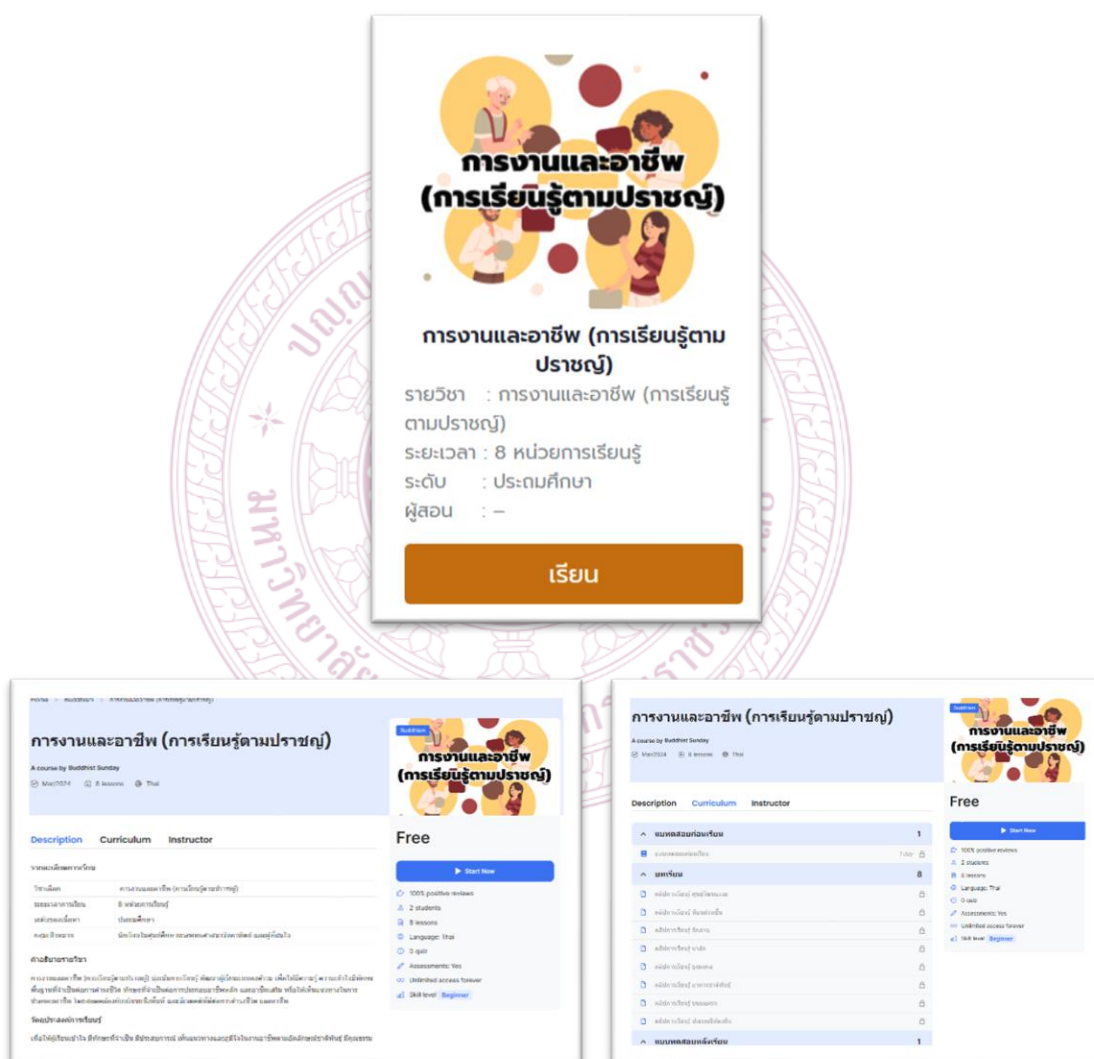
๒) การพัฒนาชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ วิชาเลือก (สาระการเรียนรู้กลุ่มการทำงานและอาชีพ โดยกำหนดเป็นชุดการเรียนรู้ตามปราชญ์) ในกระบวนการเป็นการต่อยอดจากชุดการเรียนรู้ท้องถิ่นที่ได้มีการพัฒนาไว้ นำเสนอรายละเอียดในบทเรียนอิเล็กทรอนิกส์ (Storyboard) ได้แก่ ข้อความ (Text), ภาพเคลื่อนไหว (Animation) ประกอบภาพและเสียง ระยะเวลาตามที่กำหนด และนำเสนอเนื้อหาภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว

ภาพที่ ๔.๒๒ เมนูชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ วิชาเลือก (ที่มา : เก็บภาพโดยผู้วิจัย)

จากหน้าจอ <https://buddhistsunday.com/> หลักสูตรการเรียนรู้สามารถดูรายละเอียดได้ ดังนี้

- เมนูหลักการบริหารงานวิชาการ
- เมนูย่อย หลักสูตรการเรียนรู้
- วิชาเลือก
- การเรียนรู้ตามปราชญ์

ภาพที่ ๔.๒๓ เมนูย่อยชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ วิชาเลือก (ที่มา : เก็บภาพโดยผู้วิจัย)

ก่อนเข้าเรียนรู้ในรายวิชาจะมีแบบทดสอบก่อนเรียน เมื่อผู้เรียนได้เรียนรู้จนครบ ๘ ชุดวิชา จะมีแบบทดสอบหลังเรียน โดยลักษณะของแบบทดสอบ จะเป็นแบบการให้การบ้าน เป็นการเขียนสะท้อนการเรียนรู้ เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายหลักเป็นเด็กนักเรียนระดับประถมศึกษา ดังนั้นจากการให้คำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิได้รับคำแนะนำให้ปรับแก้ไขให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายหลัก ทั้งนี้สามารถแทรกเกียรติบัตรให้ดาวโหลดได้ ภายหลังจากการเรียนรู้ และประเมินผลเสร็จสิ้นแล้วซึ่งจะมีการพัฒนาต่อยอดในภายหลัง โดยผลจากการประเมินจาก ตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบล ตัวแทนสถานศึกษาในพื้นที่ทั้งในระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา ตัวแทนผู้นำท้องที่ ตัวแทนวัด หนองกระดุกเนื้อ และตัวแทนประชาชนในตำบลหนองนมวัว จำนวน ๑๖ รูป/คน ณ ห้องประชุมโรงเรียนรัตนปัญญาวิทยาลัย ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ สามารถสรุปผลได้ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑ ผลการประเมินชุดการเรียนรู้กลุ่มวิชาเลือก

รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย	การแปลความหมาย
แผนการจัดการเรียนรู้	๓.๗๕	ดีมาก
๑. ชื่อชุดการเรียนรู้กะทัดรัด ชัดเจน ครอบคลุมเนื้อหาสาระ	๓.๘๘	ดีมาก
๒. คำอธิบายรายวิชามีความชัดเจน เหมาะสม	๓.๖๙	ดีมาก
๓. จุดมุ่งหมาย และสมรรถนะสำคัญของนักเรียน มีความเชื่อมโยงกันอย่างเหมาะสม	๓.๘๑	ดีมาก
๔. ความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันระหว่างชื่อชุดการเรียนรู้ / คำอธิบายรายวิชา / จุดมุ่งหมาย และสมรรถนะ	๓.๖๓	ดีมาก
กิจกรรมการจัดการเรียนรู้	๓.๗๙	ดีมาก
๕. กิจกรรมการเรียนรู้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย และวัตถุประสงค์	๓.๗๕	ดีมาก
๖. กิจกรรมการเรียนรู้มีความครอบคลุมในการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะ/กระบวนการ สมรรถนะที่สำคัญของผู้เรียน	๓.๗๕	ดีมาก
๗. กิจกรรมการเรียนรู้มีความเหมาะสม สามารถนำผู้เรียนไปสู่การสร้าง ชิ้นงานหรือภาระงานได้	๓.๘๘	ดีมาก
การวัดและประเมินผล	๓.๗๑	ดีมาก
๘. มีการประเมินผลตามสภาพจริงและเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายผู้เรียน	๓.๘๑	ดีมาก
๙. ประเด็นและหลักเกณฑ์การประเมินสามารถสะท้อนคุณภาพผู้เรียน	๓.๖๙	ดีมาก
๑๐. สื่อการเรียนรู้ในแต่ละกิจกรรมมีความเหมาะสมกับเวลาและนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง	๓.๖๓	ดีมาก
รวม (คะแนน)	๓.๗๕	ดีมาก
สรุปผล		

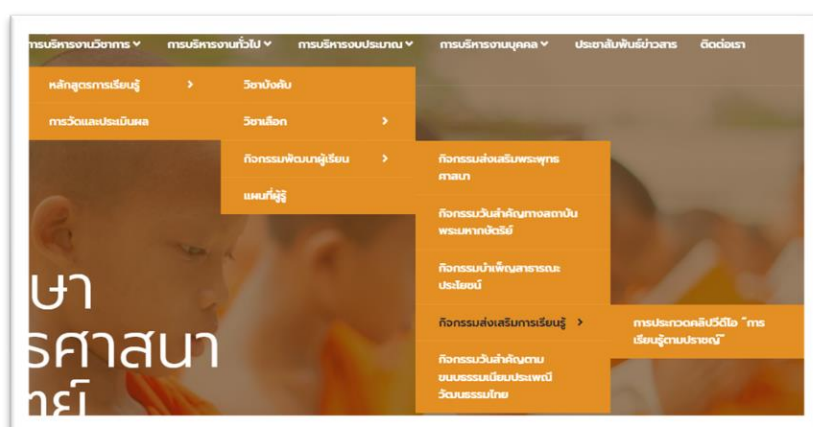
จากผลการประเมินจะเห็นได้ว่าทุกด้านของการประเมินอยู่ในระดับดีมาก ค่าเฉลี่ย ๓.๗๕ ขณะที่ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ มีค่าเฉลี่ยสูงสุดที่ ๓.๗๙ รองลงมา คือ แผนการจัดการเรียนรู้ มี

ค่าเฉลี่ย ๓.๗๕ และน้อยที่สุด คือ ด้านการวัดและประเมินผล มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๑ โดยมีข้อเสนอแนะให้เพิ่มการวัดและประเมินผลให้มีความหลากหลาย และมีการจัดทำเกียรติบัตรสำหรับผู้ผ่านการศึกษาครบถ้วนทุกชุดการเรียนรู้ รวมถึงเปิดโอกาสให้ทุกส่วนงานที่สนใจ เข้ามาจัดทำหลักสูตรการเรียนรู้เพิ่มขึ้น

๓) การพัฒนากิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยเข้าร่วมกิจกรรมที่ศูนย์จัดขึ้น ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๘๐ แต่เนื่องจากการดำเนินการของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด ๑๙ ระหว่างปีพ.ศ.๒๕๖๓-๒๕๖๖ ได้งดการจัดการเรียนการสอน แต่ยังมีกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันสำคัญทางสถาบันพระมหากษัตริย์ วันสำคัญตามขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมไทย หรือวันสำคัญอื่น ๆ รวมทั้งกิจกรรมจิตอาสาบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ ในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ทีมวิจัยและทีมพี่เลี้ยงชุมชนจึงได้มีมติร่วมกันในการนำภาพกิจกรรมมาเผยแพร่ผ่าน <https://buddhistsunday.com/> ก่อนที่จะมีการเปิดการเรียนการสอนอีกครั้งในปี พ.ศ.๒๕๖๗

จากหน้าจอ <https://buddhistsunday.com/> หลักสูตรการเรียนรู้สามารถดูรายละเอียดได้ ดังนี้

- เมนูหลักการบริหารงานวิชาการ
- เมนูย่อย หลักสูตรการเรียนรู้
- กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และแยกออกเมนูย่อยออกเป็น ๕ เมนู ดังนี้
 - กิจกรรมส่งเสริมพระพุทธศาสนา
 - กิจกรรมวันสำคัญทางสถาบันพระมหากษัตริย์
 - กิจกรรมบำเพ็ญสาธารณประโยชน์
 - กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ มีกิจกรรมย่อย คือ การประกวดคลิปวิดีโอ “การเรียนรู้ตามปราชญ์”
 - กิจกรรมวันสำคัญตามขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมไทย

ภาพที่ ๔.๒๕ เมนูชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน (ที่มา : เก็บภาพโดยผู้วิจัย)

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์
วัดหนองกระทุ่มเมือง

หน้าหลัก | เกี่ยวกับ ศสอ. | การบริหารจัดการ | การศึกษาธรรมะ | การบริการของหน่วยงาน | การบริการงานพิเศษ | ประชาสัมพันธ์ข่าวสาร | ติดต่อเรา

กิจกรรมส่งเสริมพระพุทธศาสนา

กิจกรรมวันเข้าพรรษา

กิจกรรมวันเข้าพรรษา

กิจกรรมวันเข้าพรรษา

กิจกรรมวันเข้าพรรษา

กิจกรรมวันเข้าพรรษา

กิจกรรมวันเข้าพรรษา

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์
วัดหนองกระทุ่มเมือง

หน้าหลัก | เกี่ยวกับ ศสอ. | การบริหารจัดการ | การศึกษาธรรมะ | การบริการของหน่วยงาน | การบริการงานพิเศษ | ประชาสัมพันธ์ข่าวสาร | ติดต่อเรา

กิจกรรมวันสำคัญทางสถาบันพระมหากษัตริย์

พิธีถวายพระพรชัยมงคล

พิธีถวายพระพรชัยมงคล

พิธีถวายพระพรชัยมงคล

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์
วัดหนองกระทุ่มเมือง

หน้าหลัก | เกี่ยวกับ ศสอ. | การบริหารจัดการ | การศึกษาธรรมะ | การบริการของหน่วยงาน | การบริการงานพิเศษ | ประชาสัมพันธ์ข่าวสาร | ติดต่อเรา

กิจกรรมบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

กิจกรรมจิตอาสา

กิจกรรมจิตอาสา

กิจกรรมจิตอาสา

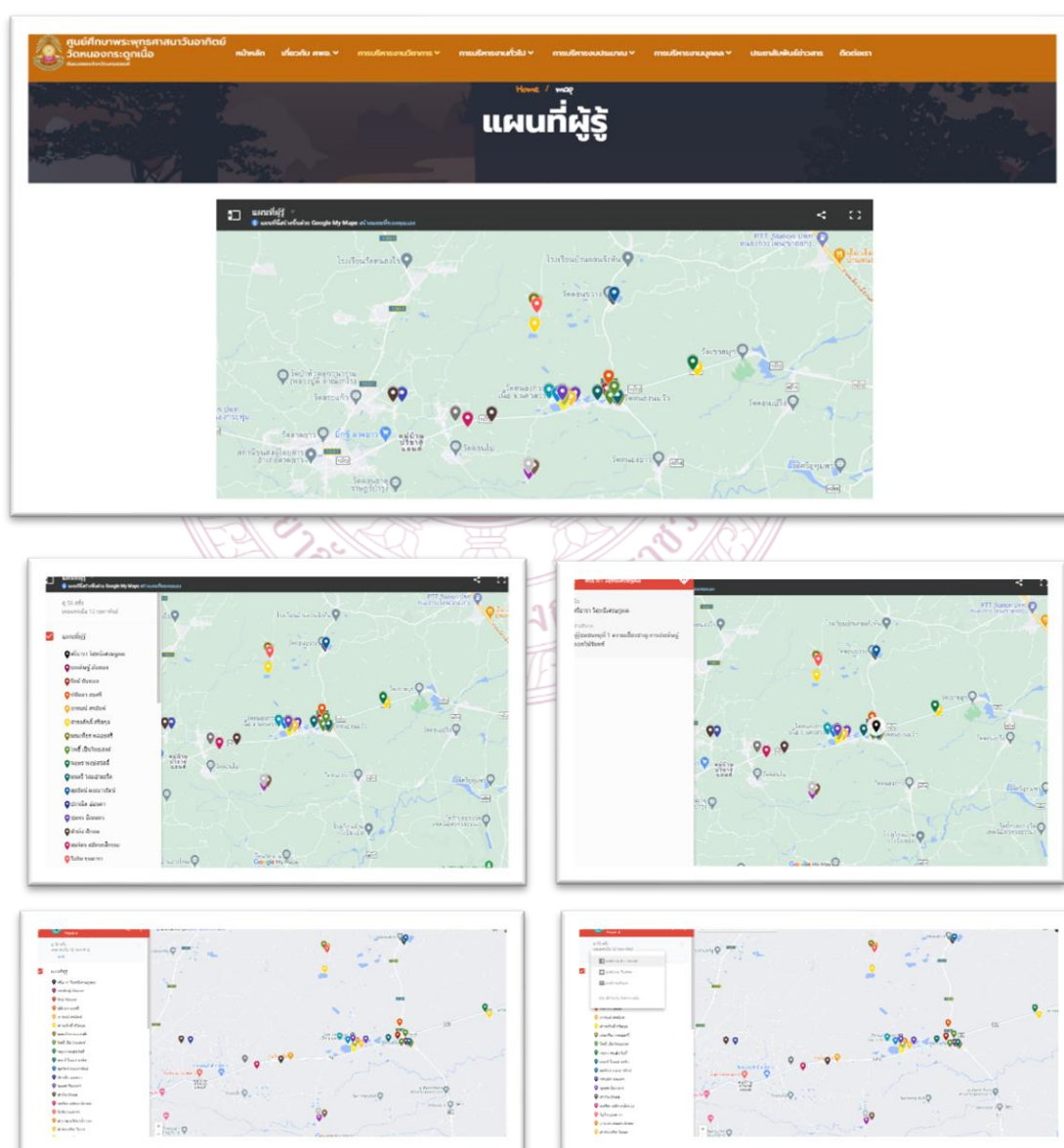

ภาพที่ ๔.๒๖ รายละเอียดการเรียนรู้แบบออนไลน์ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน (ที่มา : เก็บภาพโดยผู้วิจัย)

ในแต่ละเมนูย่อยของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน สามารถเข้าไปดูรายละเอียด ภาพประกอบ กิจกรรมได้ ส่วนกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ เป็นกิจกรรมเฉพาะพื้นที่ในตำบลหนองนมวัว อำเภอ ลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งจัดกิจกรรมร่วมกับภาคีเครือข่าย และอยู่นอกเหนือจากหลักสูตรการ เรียนการสอนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ตามตามประกาศกรมการศาสนา เรื่อง การ จัดชั้นเรียนและหลักสูตรการเรียนการสอนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และกิจกรรม ย่อย สามารถดูได้ผ่านคลิปวิดีโอ คือ การประกวดคลิปวิดีโอ “การเรียนรู้ตามปราชญ์” จัดขึ้นโดยศูนย์ ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดหนองกระดุกเหนือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย องค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอลาดยาว โรงเรียนรัตนปัญญา วิทยาลัย โรงเรียนบ้านดอนกระดุกเหนือ โรงเรียนวัดเขาสมุก และภาคีเครือข่ายภาคเอกชน กิจกรรมนี้ สะท้อนผลการจัดการความรู้ว่าในชุมชนที่เด็ก เยาวชน และสามเณรอาศัยอยู่มีปราชญ์หรือผู้รู้ ซึ่งเป็น ภูมิปัญญาของชุมชนหรือท้องถิ่นอะไรมีท่านไหน และมีความเชี่ยวชาญด้านใด โดยการจัดกิจกรรม ประกวดสื่อผสม (คลิปวิดีโอสั้น) ในระดับมัธยมศึกษาและประถมศึกษา เพื่อสร้างการรับรู้ การ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และนำไปสู่การสร้างเจตคติที่ดีในกลุ่มเด็ก เยาวชน และสามเณร เพื่อให้เป็นผู้ที่จะ

มีส่วนร่วมในการสืบสาน รักษา และต่อยอดวัฒนธรรม ประเพณี รวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ดังมานี้ไว้
 หนึ่ง ยังเป็นการพัฒนาทักษะการใช้สื่อในทางที่เหมาะสมแก่วัยให้กับเด็ก เยาวชน และสามเณรอีกทาง
 หนึ่งด้วย

๔) แผนที่ผู้รู้ เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ที่ได้จากการร่วมมือกันกับ
 ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดหนองกระดุกเนื้อ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 องค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว ในการจัดการความรู้ชุมชน ๕ ดีสู่การพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนวิถี
 พุทธ สำหรับแผนที่ผู้รู้จะเป็นแนวทางส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชน

ภาพที่ ๔.๒๗ แผนที่ผู้รู้ (ที่มา : เก็บภาพโดยผู้วิจัย)

ในการนำข้อมูลมาเผยแพร่ผ่าน <https://buddhistsunday.com/> ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดหนองกระดุกเนื้อนั้น ได้รับความยินยอมและมีการลงลายมือเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นที่เรียบร้อยแล้ว รวมถึงการลงลายมือของพยานที่เป็นตัวแทนของชุมชนรับรอง

หนังสือยินยอมอนุญาตให้เผยแพร่ภาพถ่าย วีดีโอ และ/หรือข้อมูลส่วนบุคคล
บนอินเทอร์เน็ตหรือกระดานข่าวอื่น ๆ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ สังกัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ ได้จัดทำโครงการวิจัย “การจัดการความรู้ชุมชน ๕ ตีสู่การพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ” และแผนงานวิจัย “การพัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์กับการรองรับสังคมพลวัตของ คณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์” เพื่อรวบรวมข้อมูลความรู้ของชุมชน และจัดทำชุดการเรียนรู้ “การเรียนรู้ตามปราชญ์” ให้แก่ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบจังหวัดนครสวรรค์ (วัดหนองกระดุกเนื้อ ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์) โดยผู้รับผิดชอบประกอบด้วย ๑) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัครเดช พรหมกัลป์ และ ๒) ดร.รัตติยา เหนืออำนาจ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ จึงขออนุญาตบันทึกและเผยแพร่ภาพถ่าย, ภาพเคลื่อนไหว และขอคำเน้นการปึกหมุดยั้งที่อยู่อาศัยหรือสถานที่ทำงานของท่าน โดยจะมีการระบุเป็นข้อความในระบบออนไลน์ว่า

“ชื่อ-นามสกุล” และระบุข้อมูลว่า “ผู้รู้ชุมชน, บ้านหนองกระดุกเนื้อ
ความเชี่ยวชาญ..... ศาสตราจารย์.....”

ข้าพเจ้า (ชื่อ-สกุล) นายสโรชา สกนวล.....อยู่บ้านเลขที่ 101..... หมู่ที่ 5
ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ มีความประสงค์

☒ ยินยอมและเห็นด้วยให้ดำเนินการเผยแพร่

☒ ภาพถ่าย / ภาพเคลื่อนไหว

☒ ปึกหมุดที่อยู่และเผยแพร่ข้อมูล “ชื่อ-สกุล, ผู้รู้ชุมชน, ความเชี่ยวชาญ”

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นสื่อกลางในการนำเสนอศักยภาพของชุมชนในตำบลหนองนมวัว อำเภอ
ลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์

☐ ไม่ยินยอมให้ดำเนินการ เนื่องจาก.....

ลงชื่อ <u>สโรชา สกนวล</u> ผู้รู้ชุมชน (นายสโรชา สกนวล) วันที่ 1 / กันยายน / ๒๕๖๖	ลงชื่อ <u>ศิริพร สุขใจ</u> ผู้เก็บข้อมูล (ศิริพร สุขใจ) วันที่ 1 / กันยายน / ๒๕๖๖
ลงชื่อ <u>อาทิตย ธาราทน</u> พยาน (อาทิตย ธาราทน) วันที่ 1 / กันยายน / ๒๕๖๖	ลงชื่อ <u>กัญจน์ บุตรดี</u> พยาน (กัญจน์ บุตรดี) วันที่ 1 / กันยายน / ๒๕๖๖

ภาพที่ ๔.๒๘ ตัวอย่างหนังสือยินยอมอนุญาตให้เผยแพร่ฯ (ที่มา : จัดทำโดยผู้วิจัย)

๔.๒ การประเมินผลชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบ เพื่อรองรับกับสังคมพลวัต

การประเมินผลการจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมชีวิตวิถีใหม่ ในขั้นตอนนี้ทีมวิจัย และทีมพี่เลี้ยงชุมชน ได้ร่วมกันสังเกตการณ์ บันทึกข้อมูล หลักฐานต่าง ๆ และร่วมปรับแผนการทำงานเมื่อกระบวนการดำเนินตามที่กำหนดไว้ไม่เป็นไปตามที่วางไว้ เมื่อเสร็จสิ้นการทำงานจึงได้ร่วมกันประเมินผลโครงการแบบชิป (CIPP Model) เป็นการประเมินภาพรวมของโครงการตั้งแต่บริบท ปัจจัยป้อน กระบวนการ และผลผลิต สรุปรายละเอียดได้ดังนี้

๔.๒.๑ การประเมินผลโครงการ ประกอบด้วย

๑) การประเมินด้านบริบท (Context Evaluation) โดยการศึกษาปัจจัยพื้น ฐานที่นำไปสู่การพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัต พบว่า

๑.๑) ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดหนองกระดุกเหนือ ได้รับการยกย่องว่าเป็นศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบ จังหวัดนครสวรรค์ ปีพ.ศ.๒๕๖๖ ที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครสวรรค์ ได้ส่งรายงานเข้าไปที่กระทรวงวัฒนธรรม

๑.๒) พุทธทางวัฒนธรรมมีความเข้มแข็ง ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ เป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ประกอบด้วย ลาวครั่ง มอญและไทย ขณะเดียวกันยังมีประเพณี วัฒนธรรมที่ผูกพันกับพระพุทธศาสนา เช่น การทำบุญในวันพระ ประเพณีสู่ขวัญข้าว ประเพณีขึ้นปีใหม่ สงกรานต์ ยังมีความหลากหลายชาติพันธุ์ เช่น ไทยลาวมอญมีธรรมชาติที่สวยงาม เป็นระเบียบ มีอัตลักษณ์ของชุมชนมีศิลปะหลากหลายด้าน เช่น ด้านอาหาร ด้านงานอาชีพฝีมือ ด้านศิลปะและดนตรี มีปราชญ์ชาวบ้านในด้านดนตรีแคนประยุกต์ จักสาน ดีเหล็ก การทำไม้กวาดก้านมะพร้าว รวมถึงความเป็นเครือญาติ การอยู่ร่วมกันแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย จึงทำให้เกิดการสืบสาน รักษาและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากบรรพบุรุษมาจากรุ่นสู่รุ่น หลานและผู้ที่สนใจ

๑.๓) บ้านหนองกระดุกหมู่ที่ ๕ และ ๖ มีต้นทุนคลังสมองจากข้าราชการเกษียณอายุจำนวนมาก และมีความเสียสละในการมาร่วมเป็นวิทยากรจิตอาสาเพื่อถ่ายทอดความรู้ให้นักเรียนในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดหนองกระดุกเหนือ

๒) การประเมินปัจจัยป้อน (Input Evaluation) โดยการศึกษาปัจจัยภายนอกที่นำไปสู่การพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัต พบว่า

๒.๑) ภาวะผู้นำของพระครูนิติสุตากร, ดร. ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดหนองกระดุกเหนือ สามารถรวมใจคนในชุมชน และสร้างพลังการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน ทั้งในด้านการศึกษา และการพัฒนาคนในชุมชนผ่านกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา รวมถึงบริหารจัดการพื้นที่วัดหนองกระดุกเหนือ ให้เป็นพื้นที่สาธารณะของตำบลในการร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ จึงทำให้วัด ชุมชน โรงเรียน ราชการ กลมกลืนเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน ส่งผลให้กิจกรรมต่าง ๆ ประสบผลสำเร็จได้ตามเป้าหมาย

๒.๒) แกนนำชุมชน จิตอาสาที่มีความเข้มแข็ง กระบวนการ กิจกรรมและแนวทางการขับเคลื่อนที่มีเป้าหมายส่งผลต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมโดยตรง แต่ทั้งนี้คนซึ่งหมายรวมถึงแกนนำชุมชน จิตอาสาต้องมีคุณภาพ ประสิทธิภาพด้วยเช่นกัน การขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ จำเป็นต้องอาศัยแกนนำชุมชนและจิตอาสาที่เปิดใจและกล้าที่จะแสดงความคิดเห็น ยอมรับข้อดี จุดที่ควรปรับปรุงเพื่อแสวงหาแนวทางในการปรับปรุงกระบวนการทำงานร่วมกันจึงจำเป็นที่จะต้องมีการระดมความคิดเห็นผ่านจนตงผลึกออกมาเป็นข้อตกลงร่วมกันของชุมชน มีเป้าหมายร่วมกัน มีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน กล้าคิด กล้าทำ กล้าปรับปรุง เปลี่ยนแปลงเมื่อเกิดข้อจำกัดต่าง ๆ ขึ้น

๒.๓) ศักยภาพชุมชน การขับเคลื่อนกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนจำเป็นจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบของคนที่ดี งานที่ดี และชุมชนที่ดี รวมไปถึงการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนทุกอย่างไปพร้อม ๆ กัน ดังนั้นการเสียสละ การมีส่วนร่วม การให้เกียรติกัน การเคารพในสิทธิและความคิดของผู้ร่วมงาน การประสานงานของคนในชุมชน นำมาซึ่งข้อตกลงร่วมกันของชุมชน ก่อให้เกิดการสร้างบรรยากาศที่ทำให้คนในชุมชนนำเรื่องที่ตนเองรู้ออกมาแบ่งปัน ถ่ายทอดและยกตัวอย่างเพื่อสร้างประโยชน์แก่สาธารณะ สร้างความเข้มแข็งให้เกิดแก่ชุมชน

๒.๔) การสนับสนุนจากภาครัฐและภาคีเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง และสม่ำเสมอ โดยเฉพาะการสนับสนุนจากภาคีเครือข่ายพลัง บวร

๓) การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) โดยการศึกษาต่อจากการประเมินบริบทและการประเมินปัจจัยป้อนเพื่อวิเคราะห์ว่ามีปัญหา อุปสรรค ข้อจำกัดอย่างไร ผลการประเมิน พบว่า

๓.๑) การสร้างกลไกเจ้าภาพ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วม การสังเคราะห์ความรู้ในพื้นที่ โดยได้รับความร่วมมือจากผู้รู้ชุมชน ผู้นำชุมชน ข้าราชการเกษียณ คณะครูโรงเรียนบ้านดอนกระดุกเนื้อ และคณะครูโรงเรียนรัตนปัญญาวิซาลัย ซึ่งจะกลาย admin ในการเผยแพร่ และรวบรวมข้อมูล รวมถึงสร้างทายาทในการสืบต่อข้อมูลความรู้ ผ่าน [https:// buddhistsunday.com/](https://buddhistsunday.com/)

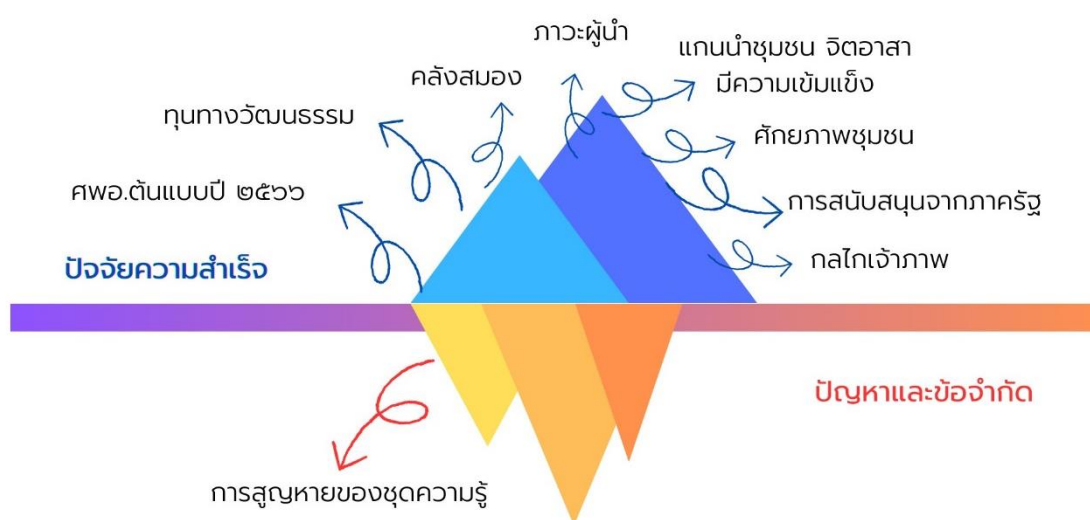
๓.๒) กำหนดเป้าหมายร่วมกันของชุมชน คือ “พิพิธภัณฑน์มีชีวิตของชุมชน” เพื่อให้ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบ วัดหนองกระดุกเนื้อ ทั้งการจัดการเรียนการสอนแบบออนไลน์ผ่านการปฏิบัติจริงในพื้นที่ และการเรียนรู้ผ่านแหล่งเรียนรู้ใน [https:// buddhistsunday.com/](https://buddhistsunday.com/) จะเป็นแหล่งรวบรวมชุดความรู้ชุมชน และยังเป็นการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม ให้ลูกหลาน ผู้ที่สนใจได้ศึกษา และคน ๓ ช่วงวัยในตำบลได้มีพื้นที่ในการแสดงออก การเรียนรู้ และเป็นแบบอย่างทางการปฏิบัติแก่พื้นที่อื่น

๓.๓) ข้อจำกัดและแนวทางการแก้ไขในการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ คือ การรวบรวมความรู้ชุมชนมานำเสนอในหมวดวิชาเลือก เนื่องจากการสูญหายของชุดความรู้ท้องถิ่น ผลจากการจัดเก็บ ประมวลผล กลั่นกรองข้อมูลของผู้รู้ในตำบลหนองนมวัว พบว่า องค์ความรู้ส่วนใหญ่เป็นองค์ความรู้ภายในตัวบุคคล ขาดการบันทึกข้อมูล การถ่ายทอดความรู้ยังอยู่ในวงจำกัด เนื่องจากสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ และสังคมที่เปลี่ยนไป ภูมิปัญญาของผู้รู้จำเป็นต้องใช้เวลา ความละเอียดในการผลิต แต่กลไกทางการตลาดไม่รองรับ ราคาการจำหน่ายไม่สูง แม้ว่าบางผลิตภัณฑ์มีความโดดเด่น

มีเอกลักษณ์แต่ใช้ระยะเวลา ขาดความหลากหลาย ขาดการต่อยอด จึงทำให้คนวัยกลางคน หรือ เยาวชนมองว่าไม่คุ้มค่า และไม่คุ้มทุน จึงขาดช่วงการสืบทอดความรู้กันไป

๔) การประเมินผลผลิต (Product Evaluation) เป็นการประเมินผลผลิตหรือ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเมื่อสิ้นสุดโครงการว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์ พบว่า ผลสัมฤทธิ์ในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัต ของ วัดหนองกระดุกเนื้อครบถ้วนตามตามประกาศกรมการศาสนา เรื่อง การจัดชั้นเรียนและหลักสูตรการเรียนการสอนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ คือ ก. วิชาบังคับ ข. วิชาเลือก และ ค. กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน แต่มีการเพิ่มการเรียนรู้ที่มีความสอดคล้องกับความเข้มแข็งของทุนชุมชน และ วิถีชีวิตของคนในตำบลหนองนมวัว

๔.๒.๒ การสะท้อนผลการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ ในขั้นตอนนี้ทีมวิจัย ได้จัดประชุมสนทนากลุ่มเพื่อคืนข้อมูลสู่ชุมชนและถอดบทเรียนการทำงาน เพื่อให้เกิดการแบ่งปันหรือแลกเปลี่ยนความรู้ ในวันศุกร์ที่ ๘ มีนาคม พ.ศ.๒๕๖๗ เพื่อคืนข้อมูลสู่ชุมชนและถอดบทเรียนการทำงาน เพื่อให้เกิดการแบ่งปันหรือแลกเปลี่ยนความรู้ โดยผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วย ตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบล ตัวแทนสถานศึกษาในพื้นที่ทั้งในระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา ตัวแทนผู้นำท้องที่ ตัวแทนวัดหนองกระดุกเนื้อ และตัวแทนประชาชนในตำบลหนองนมวัว จำนวน ๑๖ รูป/คน ณ ห้องประชุมโรงเรียนรัตนปัญญาวิทยาลัย ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า ผลจากการวิเคราะห์ และถอดบทเรียนการขับเคลื่อนการพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัต ในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า

ภาพที่ ๔.๒๙ ผลการวิเคราะห์ และถอดบทเรียนการพัฒนาชุดการเรียนรู้ฯ
(ที่มา : วิเคราะห์โดยผู้วิจัย)

การสะท้อนผลการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ พบว่า

๑. ปัญหาและข้อจำกัด คือ การสูญหายของชุดความรู้ องค์ความรู้ส่วนใหญ่เป็นองค์ความรู้ภายในตัวบุคคล ขาดการบันทึกข้อมูล การถ่ายทอดความรู้ยังอยู่ในวงจำกัด จึงขาดช่วงการสืบทอดความรู้กันไป

๒. ปัจจัยความสำเร็จ ประกอบด้วย

๒.๑ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดหนองกระดุกเหนือ ได้รับการยกย่องว่าเป็นศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบ จังหวัดนครสวรรค์ ปีพ.ศ.๒๕๖๖

๒.๒ ทุนทางวัฒนธรรม ส่งผลให้เกิดการส่งต่อภูมิปัญญา แนวคิด ทักษะที่ดีระหว่างคน ๓ วัย ในตำบล ทั้งยังรวมถึงทุนทางวัฒนธรรมที่มีความเข้มแข็ง และมีเครือข่ายจากภายนอกตำบลในการสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ

๒.๓ คลังสมองชุมชน จากข้าราชการเกษียณที่มีจิตอาสา และจิตสาธารณะ

๒.๔ ภาวะผู้นำของพระครูนิติสุตากร, ดร. ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดหนองกระดุกเหนือ และเจ้าอาวาสวัดหนองกระดุกเหนือ

๒.๕ แก่นนำชุมชน/จิตอาสาที่มีความเข้มแข็ง ได้รับความร่วมมือจากผู้นำ ในการการสนับสนุนอย่างเต็มที่ การประสานระหว่างเครือข่าย ให้คำแนะนำและให้การช่วยเหลือ

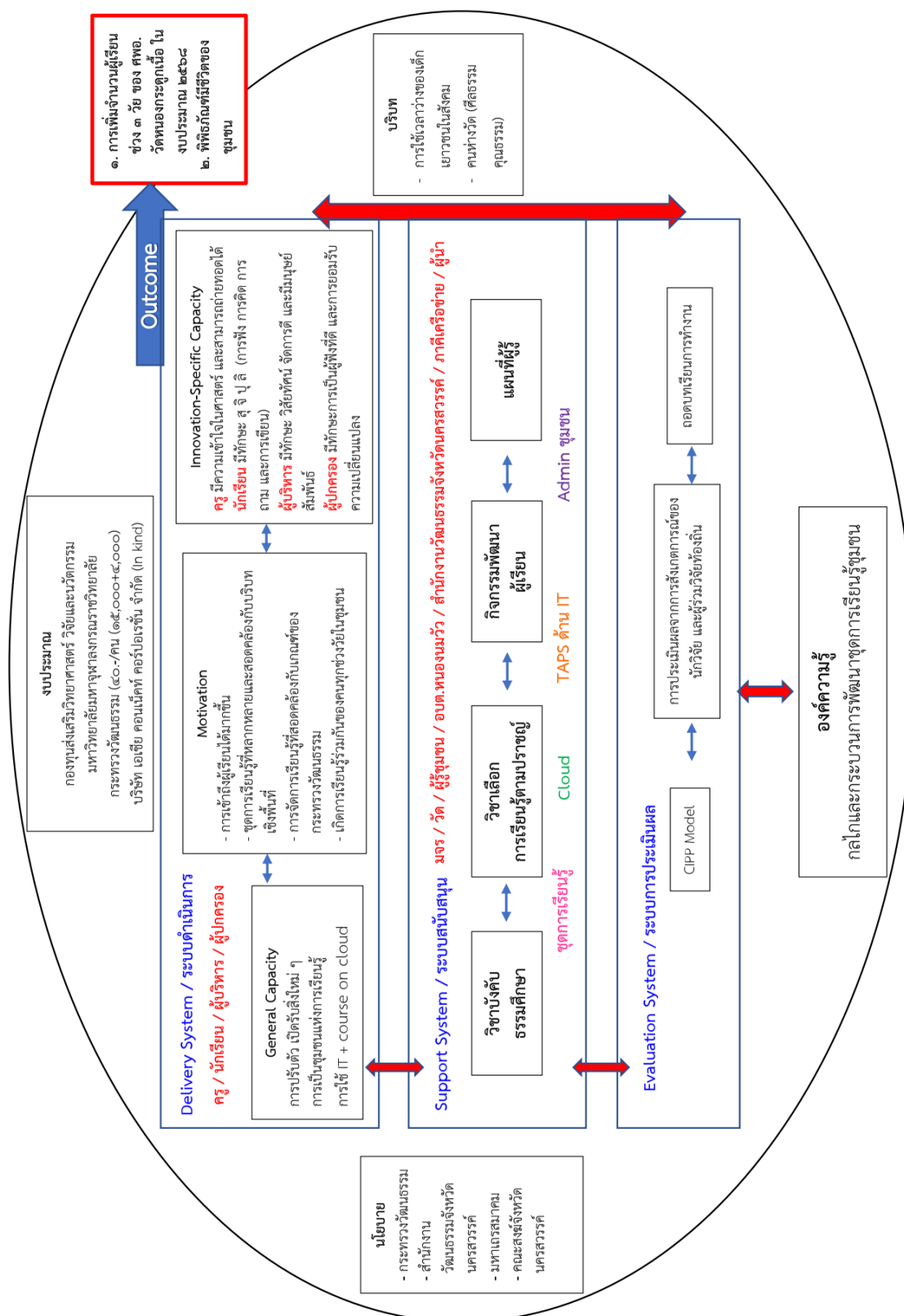
๒.๖ ศักยภาพชุมชน คนที่ดี งานที่ดี และชุมชนที่ดี การเสียสละ การมีส่วนร่วม การให้เกียรติกัน การเคารพในสิทธิและความคิดของผู้ร่วมงาน การประสานงานของคนในชุมชน ก่อให้เกิดการสร้างบรรยากาศที่ทำให้คนในชุมชนนำเรื่องที่ตนเองรู้ออกมาแบ่งปัน ถ่ายทอดและยกตัวอย่างเพื่อสร้างประโยชน์แก่สาธารณะ สร้างความเข้มแข็งให้เกิดแก่ชุมชน

๒.๗ การสนับสนุนจากภาครัฐ และหนุนเสริมในกิจกรรมต่าง ๆ ส่งผลการประสานงาน การบริหารจัดการโครงการ และการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาฯ ประสบผลสำเร็จได้ตามเป้าประสงค์

๒.๘ กลไกเจ้าภาพในการขับเคลื่อนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดหนองกระดุกเหนือทั้งแบบออนไลน์ [https:// buddhistsunday.com/](https://buddhistsunday.com/) และแบบออนไลน์ในพื้นที่

๔.๓ องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยสามารถสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ ๔.๓๐ กลไกและกระบวนการการพัฒนาชุดการเรียนรู้ของ ศพอ. วัดหนองกระดุกเนื้อ (ที่มา : วิเคราะห์โดยผู้วิจัย)

เมื่อศึกษา และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ในเชิงระบบ สามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ได้ดังนี้

๑. ระบบดำเนินการ (Delivery System) เป็นส่วนของการขับเคลื่อนกิจกรรม
กรรมการพัฒนาฯ แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน ประกอบด้วย

๑.๑ ความสามารถทั่วไป General Capacity ประกอบด้วย การปรับตัว
เปิดรับสิ่งใหม่ ๆ, การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ และการใช้ IT + Course on Cloud

๑.๒ แรงจูงใจ Motivation ประกอบด้วย การเข้าถึงผู้เรียนได้มากขึ้น, ชุดการ
เรียนรู้ที่หลากหลายและสอดคล้องกับบริบทเชิงพื้นที่, การจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับเกณฑ์ของ
กระทรวงวัฒนธรรม และเกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนทุกช่วงวัยในชุมชน

๑.๓ ความสามารถเฉพาะที่ส่งผลต่อแรงจูงใจ Innovation-Specific Capacity
ประกอบด้วย ครู มีความเข้าใจในศาสตร์ และสามารถถ่ายทอดได้, นักเรียน มีทักษะ ส จิ ปุ ลิ (การ
ฟัง การคิด การถาม และการเขียน), ผู้บริหาร มีทักษะ วิสัยทัศน์ จัดการดี และมีมนุษยสัมพันธ์ และ
ผู้ปกครอง มีทักษะการเป็นผู้ฟังที่ดี และการยอมรับความเปลี่ยนแปลง ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้เป็นผู้ที่
ดำเนินการในการจัดการเรียน การสอนและการตัดสินใจของผู้เรียน (User)

กระบวนการนี้จะช่วยป้องกันความผิดพลาดในการขับเคลื่อนการพัฒนาฯ โดยการ
ระบุดูอ่อน ข้อบกพร่อง เพื่อป้องกัน แก้ไขล่วงหน้า ด้วยการวิเคราะห์ให้ได้ก่อนว่า องค์กรและบุคลากร
ควรมีความสามารถด้านใดบ้าง และควรมีการเตรียมความพร้อมด้านใดบ้าง การทำให้สมาชิกทุกคน
ของทีมที่ทำงานร่วมกัน มีความชัดเจนในบทบาท และความรับผิดชอบ มีพลังขับเคลื่อนด้านบวกในการ
ทำงาน (Motivation) เป็นการวางแผนการพัฒนาความพร้อมผ่านการแสวงหาความร่วมมือจาก
องค์กรอื่น

๒. ระบบสนับสนุน (Support System) เป็นส่วนของการส่งเสริม สนับสนุนให้การ
ขับเคลื่อนการพัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จังหวัดนครสวรรค์ บรรลุเป้าหมายที่ได้ตั้ง
ไว้

๒.๑ ผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรง (Supporter) ประกอบด้วย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์, วัดและคณะสงฆ์, ผู้รู้ในพื้นที่, อบต.หนองนมวัว, สำนักงาน
วัฒนธรรมจังหวัดนครสวรรค์ ภาควิชาครีเอช และผู้นำท้องถิ่น เป็นกลุ่มบุคคลที่มีส่วนร่วมในการศึกษา
และอบรม ผู้ที่เกี่ยวข้องกับ ศพอ. ต้นแบบจังหวัดนครสวรรค์

๒.๒ หลักสูตรของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดหนองกระดุกนี้
ประกอบด้วย วิชาบังคับ (ธรรมศึกษา), วิชาเลือก (การเรียนรู้ตามปราชญ์), กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
และแผนที่ผู้รู้

๒.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาประกอบด้วย Cloud ที่ได้รับการสนับสนุนจาก
บริษัท เอเชีย คอนเน็คท์ คอร์ปอเรชั่น จำกัด (In Kind), ชุดการเรียนรู้และคู่มือการเรียนรู้ของ ศพอ.
ต้นแบบจังหวัดนครสวรรค์, ทีมพี่เลี้ยง (Technical Assistance Providers; TAPs) ที่คอยให้
คำแนะนำในรูปแบบต่าง ๆ และทีม Admin ชุมชน เพื่อเป็นการสนับสนุนการทำงานของ User ใน
ระบบดำเนินการ

๓. ระบบการประเมินผล (Evaluation System) เป็นการประเมินผลการขับเคลื่อน การพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบกับการรองรับสังคมพลวัต ของคณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์ ด้วยการประเมินผลใน ๓ ลักษณะ คือ การประเมินผลจากการ สังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม, การถอดบทเรียน และการประเมินผลโดยใช้แบบประเมินผล CIPP Model

๔. องค์ประกอบภายนอกที่ส่งผลต่อการขับเคลื่อนการพัฒนาศูนย์ศึกษา พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์กับการรองรับสังคมพลวัตของคณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์ ประกอบด้วย

๔.๑ นโยบายของภาครัฐ คือ กระทรวงวัฒนธรรมและสำนักงานวัฒนธรรม จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งเป็นผู้กำกับ ดูแลศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และนโยบายของคณะ สงฆ์ คือ มหาเถรสมาคมและคณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์ซึ่งเป็นผู้ที่สนับสนุนและขับเคลื่อนศูนย์ ศึกษาพระพุทธศาสนาให้บรรลุเป้าหมาย โดยจังหวัดนครสวรรค์มีวัดเป็นผู้จัดตั้งศูนย์ฯ จำนวน ๒๐ แห่ง และมีเพียง ๑ แห่งที่ขอจัดตั้งโดยศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน เขต ๖ นครสวรรค์

๔.๒ บริบท ประกอบด้วย การใช้เวลาว่างของเด็กและเยาวชนในสังคม และคน ห่างวัด (ศีลธรรม คุณธรรม) สอดคล้องกับสภาพปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไป ประชาชนส่วนใหญ่ต่างก็ยุ่ง แต่จะประกอบภารกิจเกี่ยวกับอาชีพการงานที่รัดตัว โดยไม่มีเวลา

๔.๓ งบประมาณ ได้รับการสนับสนุนโดยกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและ นวัตกรรม, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์, สำนักงานวัฒนธรรม จังหวัดนครสวรรค์ และบริษัท เอเซีย คอนเน็คท์ คอร์ปอเรชั่น จำกัด (In Kind) ที่สนับสนุนนวัตกรรม องค์กรความรู้ Cloud

๕. องค์ความรู้ คือ กลไกและกระบวนการพัฒนาชุดการเรียนรู้ชุมชน ของศูนย์ศึกษา พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบ จังหวัดนครสวรรค์

๖. เป้าหมายของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบ จังหวัดนครสวรรค์ (วัดหนองกระดุกเนื้อ) คือ การเพิ่มจำนวนผู้เรียนช่วง ๓ วัยในตำบลหนองนมวัว ในงบประมาณ ๒๕๖๘ และพิพธิภัณฑ์มีชีวิตของชุมชน

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) พัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัต และ ๒) ประเมินผลชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัต ผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ มีขั้นตอนดำเนินการวิจัย ๔ ขั้นตอน ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ ๑ การวิเคราะห์และกำหนดเป้าหมายร่วมกันในการขับเคลื่อนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ขั้นตอนที่ ๒ (ร่าง) ชุดการเรียนรู้ท้องถิ่น ขั้นตอนที่ ๓ การพัฒนาชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ และขั้นตอนที่ ๔ การประเมินผลการจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ และใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ การพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัต พบว่า ประกอบด้วย ๔ ขั้นตอน ดังนี้

๑) การวิเคราะห์และกำหนดเป้าหมายร่วมกันในการขับเคลื่อนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๓ กลุ่ม ที่จำแนกตามลักษณะการทำงาน ประกอบด้วย ด้านการกำกับนโยบายและโครงการของภาครัฐ ด้านการกำกับนโยบายและโครงการของคณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์ และ ด้านผู้ขับเคลื่อนผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ผลการวิเคราะห์ พบว่า

๑.๑) Logic Model การวิเคราะห์เส้นทางปัจจัยแทรกแซงกำหนดพฤติกรรมในการพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบจังหวัดนครสวรรค์ (วัดหนองกระดุกเหนือ) พบว่า (๑) เป้าหมายของการจัดการศึกษาโดยมุ่งเน้นที่ผู้เรียนเป็นหลักมากกว่าการเพิ่มปริมาณของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครสวรรค์ (๒) การใช้ระบบเทคโนโลยี Cloud ซึ่งเรียนได้ทั้ง ๒ ระบบ คือ ออนไลน์ และออนไซต์ จะสามารถทำให้ผู้เรียนเข้าถึงการเรียนรู้ได้ง่ายขึ้น และควรขยายผลจากเดิมที่มีการเรียนรู้สำหรับเด็กนักเรียนเพียงอย่างเดียว ให้เป็นการเรียนรู้ร่วมกันทั้ง ๓ ช่วงวัยในชุมชน

๑.๒) Readiness Building System ความสามารถทั่วไปและความสามารถเฉพาะของกลุ่มผู้ที่ขับเคลื่อนศพอ.วัดหนองกระดุกเหนือ ได้แบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม คือ กลุ่มที่ ๑ ครู มี

ความเข้าใจในศาสตร์ และสามารถถ่ายทอดได้ กลุ่มที่ ๒ นักเรียน มีทักษะ สุ จิ ปุ ลิ (การฟัง การคิด การถาม และการเขียน) กลุ่มที่ ๓ ผู้บริหาร มีทักษะ วิสัยทัศน์ จัดการดี และมีมนุษยสัมพันธ์ และกลุ่มที่ ๔ ผู้ปกครอง มีทักษะการเป็นผู้ฟังที่ดี และการยอมรับความเปลี่ยนแปลง ซึ่งทั้ง ๔ กลุ่มจะต้องไม่เป็นอุปสรรค และควรสนับสนุนในการเรียนรู้ของคน ๓ วัย พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง และเปิดรับสิ่งใหม่ แรงจูงใจที่ส่งผลต่อการพัฒนา ประกอบด้วย (๑) การเข้าถึงผู้เรียนได้มากขึ้น (๒) ชุดการเรียนรู้ที่หลากหลาย และสอดคล้องกับบริบทเชิงพื้นที่ (๓) การจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับเกณฑ์ของกระทรวงวัฒนธรรม และ (๔) เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนทุกช่วงวัยในชุมชน

๒) การร่างชุดการเรียนรู้ท้องถิ่น ประกอบด้วย ๔ กระบวนการ คือ ๒.๑) การจัดเวทีสานเสวนากับชุมชน เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลสารสนเทศท้องถิ่น และรับฟังความคิดเห็นของการประชาคมได้กำหนดให้กำนันและผู้ใหญ่บ้านทั้ง ๙ หมู่บ้านได้นำเสนอองค์ความรู้ของพื้นที่ตนเอง มาร่วมในการคัดเลือกการจัดทำตัวอย่างชุดการเรียนรู้ โดยร่วมกันกำหนดชื่อชุดการเรียนรู้ว่า “การเรียนรู้ตามปราชญ์” ๒.๒) การประชุมร่วมคณะทำงานร่วม ระหว่างบ้าน วัด ชุมชน และศพอ. เพื่อออกแบบกลไก และกระบวนการในการพัฒนาชุดกิจกรรม ทั้งนี้การจัดตั้งคณะทำงานร่วมระหว่างบ้าน วัด ชุมชนและศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครสวรรค์เพื่อพัฒนาชุดการเรียนรู้ท้องถิ่น ๒.๓) การกำหนดกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น เพื่อกำหนดจุดมุ่งหมายสำหรับชุดการเรียนรู้ท้องถิ่น และ ๒.๔) การร่างชุดการเรียนรู้ท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น ชุดความรู้ “การเรียนรู้ตามปราชญ์” เป็นวิชาเลือกตามความสนใจของชุมชน โดยเป็นการนำ Soft Power (ทุนทางวัฒนธรรม) ของตำบลหนองนมวัวมาช่วยส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในพื้นที่เป็นเครื่องมือที่ช่วยสร้างความเข้มแข็งในเชิงวัฒนธรรม จนนำไปสู่การสร้างรายได้เชิงเศรษฐกิจ

๓) การพัฒนาชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ เป็นรูปแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน (Hybrid Learning) ทั้งนี้ตามเกณฑ์ของประกาศกรมการศาสนา เรื่อง การจัดชั้นเรียนและหลักสูตรการเรียนการสอนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ กำหนดให้มีการจัดการเรียนการสอนต้องมีวิชาบังคับ ๑ วิชา วิชาเลือก ๑ วิชา และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ทีมวิจัยและคณะทำงานได้กำหนดเลือกชุดการเรียนรู้ออนไลน์ ดังนี้ ๓.๑) วิชาบังคับ ๑ วิชา คือ ธรรมศึกษาชั้นตรี ระดับประถมศึกษา ๓.๒) วิชาเลือก ๑ วิชา คือ สาระการเรียนรู้กลุ่มงานและอาชีพ โดยกำหนดเป็นชุดการเรียนรู้ตามปราชญ์ ผลการประเมินชุดการเรียนรู้ พบว่า ทุกด้านของการประเมินอยู่ในระดับดีมาก ค่าเฉลี่ย ๓.๗๕ ขณะที่ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ มีค่าเฉลี่ยสูงสุดที่ ๓.๗๙ รองลงมา คือ แผนการจัดการเรียนรู้ มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๕ และน้อยที่สุด คือ ด้านการวัดและประเมินผล มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๑ ๓) กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน กำหนดให้นำภาพกิจกรรมที่มีการร่วมดำเนินการแล้วในช่วงที่ผ่านมา มานำเสนอให้นักเรียนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และ ๔) แผนผู้รู้ เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เป็นแนวทางส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชน โดยได้รับความยินยอมและมีการลงลายมือเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นที่เรียบร้อยแล้ว รวมถึงการลงลายมือของพยานที่เป็นตัวแทนของชุมชนรับรอง

๕.๑.๒ การประเมินผลชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัต ประกอบด้วย

๑) การประเมินผลโครงการ ประกอบด้วย (๑) การประเมินด้านบริบท พบว่า ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดหนองกระดุกเหนือ ได้รับการยกย่องว่าเป็นศูนย์ศึกษา

พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบ จังหวัดนครสวรรค์ ปีพ.ศ.๒๕๖๖ (๒) ทูทางวัฒนธรรมมีความเข้มแข็ง ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ (๓) มีต้นทุนคลังสมองจากข้าราชการเกษียณอายุ มีจิตอาสา และจิตสาธารณะ ๒) การประเมินปัจจัยป้อน (Input Evaluation) โดยการศึกษาปัจจัยภายนอกที่นำไปสู่การพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัต พบว่า (๑) ภาวะผู้นำของพระครูนิติสุตากร, ดร. (๒) แกนนำชุมชน จิตอาสาที่มีความเข้มแข็ง (๓) ศักยภาพชุมชน (๔) การสนับสนุนจากภาครัฐและภาคีเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง และสม่ำเสมอโดยเฉพาะการสนับสนุนจากภาคีเครือข่ายพลัง บวร (๓) การประเมินกระบวนการ พบว่า (๑) การสร้างกลไกเจ้าภาพ (๒) กำหนดเป้าหมายร่วมกันของชุมชน คือ “พิพิธภัณฑสถานมีชีวิตของชุมชน” (๓) ข้อจำกัดและแนวทางการแก้ไขในการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ คือ การรวบรวมความรู้ชุมชนมานำเสนอในหมวดวิชาเลือก เนื่องจากการสูญหายของชุดความรู้ท้องถิ่น (๔) การประเมินผลิตผล พบว่า ผลสัมฤทธิ์ในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัต ของวัดหนองกระดุกเนื้อครบถ้วนตามตามประกาศกรมการศาสนา เรื่อง การจัดชั้นเรียนและหลักสูตรการเรียนการสอนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ คือ ก. วิชาบังคับ ข. วิชาเลือก และ ค. กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน แต่มีการเพิ่มการเรียนรู้ที่มีความสอดคล้องกับความเข้มแข็งของทุนชุมชน และวิถีชีวิตของคนในตำบลหนองนมวัว

๒) การสะท้อนผลการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ พบว่า

๒.๑) ปัญหาและข้อจำกัด คือ การสูญหายของชุดความรู้ องค์ความรู้ส่วนใหญ่เป็นองค์ความรู้ภายในตัวบุคคล ขาดการบันทึกข้อมูล การถ่ายทอดความรู้ยังอยู่ในวงจำกัด จึงขาดช่วงการสืบทอดความรู้กันไป

๒.๒) ปัจจัยความสำเร็จ ประกอบด้วย ๒.๑) เป็นศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบ จังหวัดนครสวรรค์ ปีพ.ศ.๒๕๖๖ ๒.๒) ทูทางวัฒนธรรม มีความเข้มแข็ง และมีเครือข่ายจากภายนอกตำบล ในการสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ๒.๓) คลังสมองชุมชน จากข้าราชการเกษียณที่มีจิตอาสา และจิตสาธารณะ ๒.๔) ๒.๔ ภาวะผู้นำของพระครูนิติสุตากร, ดร. ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดหนองกระดุกเนื้อ และเจ้าอาวาสวัดหนองกระดุกเนื้อ ๒.๕) แกนนำชุมชน/จิตอาสาที่มีความเข้มแข็ง ได้รับความร่วมมือจากผู้นำ ในการการสนับสนุนอย่างเต็มที่ การประสานระหว่างเครือข่าย ให้คำแนะนำและให้การช่วยเหลือ ๒.๖) ศักยภาพชุมชน คนที่ดี งานที่ดี และชุมชนที่ดี การเสียสละ การมีส่วนร่วม การให้เกียรติกัน การเคารพในสิทธิและความคิดของผู้ร่วมงาน การประสานงานของคนในชุมชน ก่อให้เกิดการสร้างบรรยากาศที่ทำให้คนในชุมชนนำเรื่องที่ตนเองรู้ออกมาแบ่งปัน ถ่ายทอดและยกตัวอย่างเพื่อสร้างประโยชน์แก่สาธารณะ สร้างความเข้มแข็งให้เกิดแก่ชุมชน ๒.๗) การสนับสนุนจากภาครัฐ และหนุนเสริมในกิจกรรมต่าง ๆ ส่งผลผลการประสานงาน การบริหารจัดการโครงการ และการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาฯ ประสบผลสำเร็จได้ตามเป้าประสงค์ และ ๒.๘) กลไกเจ้าภาพในการขับเคลื่อนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดหนองกระดุกเนื้อทั้งแบบออนไลน์ [https:// buddhistsunday.com/](https://buddhistsunday.com/) และแบบออนไลน์ในพื้นที่

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยในครั้งนี้จะกล่าวถึงผลจากการพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัต โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นที่สำคัญและน่าสนใจเพื่อนำมาอภิปรายผล คือ กลไกและกระบวนการการพัฒนาชุดการเรียนรู้ของ ศพอ. วัดหนองกระดุกเหนือ ประกอบด้วย

ระบบดำเนินการ (Delivery System) เป็นส่วนของการขับเคลื่อนกิจกรรมกรรมการพัฒนาฯ แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน ประกอบด้วย ๑.๑ ความสามารถทั่วไป ประกอบด้วย การปรับตัว เปิดรับสิ่งใหม่ ๆ, การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ และการใช้ IT + Course on Cloud ๑.๒ แรงจูงใจ ประกอบด้วย การเข้าถึงผู้เรียนได้มากขึ้น, ชุดการเรียนรู้ที่หลากหลายและสอดคล้องกับบริบทเชิงพื้นที่, การจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับเกณฑ์ของกระทรวงวัฒนธรรม และเกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนทุกช่วงวัยในชุมชน และ ๑.๓ ความสามารถเฉพาะที่ส่งผลต่อแรงจูงใจ ประกอบด้วย ครู มีความเข้าใจในศาสตร์ และสามารถถ่ายทอดได้, นักเรียน มีทักษะ สุ จี ปุ ลิ (การฟัง การคิด การถาม และการเขียน), ผู้บริหาร มีทักษะ วิสัยทัศน์ จัดการดี และมีมนุษยสัมพันธ์ และผู้ปกครอง มีทักษะการเป็นผู้ฟังที่ดี และการยอมรับความเปลี่ยนแปลง ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้เป็นผู้ที่ดำเนินการในการจัดการเรียนการสอนและการตัดสินใจของผู้เรียน (User) สอดคล้องกับงานวิจัยของ **สุจินตนิท หนูชู^๑** ได้ศึกษาวิจัย “รูปแบบการบริหารจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่มีประสิทธิผล” พบว่า การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน รวมถึงความสามารถในการปรับตัวของศูนย์เป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบการบริหารจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ระบบสนับสนุน (Support System) เป็นส่วนของการส่งเสริม สนับสนุนให้การขับเคลื่อนการพัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จังหวัดนครสวรรค์ บรรลุเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ ประกอบด้วย ๒.๑ ผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรง ๒.๒ หลักสูตรของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดหนองกระดุกเหนือ ประกอบด้วย วิชาบังคับ (ธรรมศึกษา), วิชาเลือก (การเรียนรู้ตามปราชญ์), กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และแผนที่ผู้รู้ และ ๒.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาประกอบด้วย Course on Cloud, ชุดการเรียนรู้และคู่มือการเรียนรู้ของ ศพอ. ต้นแบบจังหวัดนครสวรรค์, ทีมพี่เลี้ยง ที่คอยให้คำแนะนำในรูปแบบต่าง ๆ และทีม Admin ชุมชน เพื่อเป็นการสนับสนุนการทำงานของ User ในระบบดำเนินการ สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาภาณุวัฒน์ ปฏิภาณเมธี^๒** ได้ศึกษาวิจัย “การบริหารจัดการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จังหวัดลำปาง” พบว่า ควรจัดการเรียนการสอนโดยเน้นนวัตกรรมใหม่ ๆ สรรหาบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถมาให้ความรู้แก่นักเรียน ขณะที่

^๑ สุจินตนิท หนูชู, “รูปแบบการบริหารจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่มีประสิทธิผล”, **สุทธิปริทัศน์**, ปีที่ ๒๘ ฉบับที่ ๘๖ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๕๗) : ๒๓๕-๒๕๕.

^๒ พระมหาภาณุวัฒน์ ปฏิภาณเมธี, “การบริหารจัดการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จังหวัดลำปาง”, **รายงานวิจัย**, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง, ๒๕๕๖).

เอกสิทธิ์ คล้ายแดง^๓ ได้ศึกษาวิจัย “การนำนโยบายการขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมด้วยพลังบวร (บ้าน-วัด-โรงเรียน) มาใช้พัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ กรณีศึกษา: ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดนาครก เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร” กล่าวว่า ควรพัฒนาระบบการเรียนการสอนให้ทันสมัย และ**พรนิภา บัวพิมพ์**^๔ ได้ศึกษาวิจัย “การพัฒนาแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจครูผู้สอนในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ในเขตกรุงเทพมหานคร” พบว่า กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจครู ผู้สอนมี ๖ ด้าน ประกอบด้วย ๑) การให้การสนับสนุน ๒) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ๓) การพัฒนาศักยภาพ ๔) การปรับปรุงโครงสร้างองค์การ ๕) ภาวะผู้นำ และ ๖) การทำงานเป็นทีม

ขณะที่องค์ประกอบภายนอกที่ส่งผลต่อการขับเคลื่อนการพัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์กับการรองรับสังคมพลวัตของคณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์ ประกอบด้วย ๑) นโยบายของภาครัฐ ๒) บริบททางสังคม ประกอบด้วย การใช้เวลาว่างของเด็กและเยาวชนในสังคม และคนต่างวัด (ศีลธรรม คุณธรรม) สอดคล้องกับสภาพปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไป ประชาชนส่วนใหญ่ต่างก็มุ่งแต่จะประกอบภารกิจเกี่ยวกับอาชีพการงานที่รัดตัว โดยไม่มีเวลา สอดคล้องกับงานวิจัยของ**เอกสิทธิ์ คล้ายแดง**^๕ กล่าวว่า ประชาชนเข้าวัดน้อยลงและขาดการมีส่วนร่วม และ ๓) งบประมาณ สอดคล้องกับงานวิจัยของ**รติ จิรนิติศัยและยศวีร์ สายฟ้า**^๖ ได้ศึกษาวิจัย “การสังเคราะห์กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น” พบว่า การนำหลักสูตรท้องถิ่นไปใช้ ผู้บริหารสถานศึกษาควรสนับสนุน วัสดุอุปกรณ์ งบประมาณ และคณะทำงานเพื่อพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัต” ผู้วิจัยขอเสนอแนะ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) ภาครัฐควรสนับสนุนเชิงนโยบายในการขยายผลศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่เป็นรูปธรรมเพื่อเป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

^๓ เอกสิทธิ์ คล้ายแดง, “การนำนโยบายการขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมด้วยพลังบวร (บ้าน-วัด-โรงเรียน) มาใช้พัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ กรณีศึกษา : ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดนาครก เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร”, **รายงานวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๖๐).

^๔ พรนิภา บัวพิมพ์, “การพัฒนาแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจครูผู้สอนในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ในเขตกรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา**, (วิทยาลัยบัณฑิตศึกษาด้านการจัดการ : มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๕๙).

^๕ เอกสิทธิ์ คล้ายแดง, “การนำนโยบายการขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมด้วยพลังบวร (บ้าน-วัด-โรงเรียน) มาใช้พัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ กรณีศึกษา : ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดนาครก เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร”, **รายงานวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๖๐).

^๖ รติ จิรนิติศัยและยศวีร์ สายฟ้า, “การสังเคราะห์กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น”, **วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย**, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๒) : ๔๕๗-๔๗๑.

๒) ภาครัฐควรสนับสนุนทรัพยากรทางการบริหาร เช่น งบประมาณ วิทยากรด้านเทคโนโลยี เพื่อส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และเสริมสร้างทักษะที่เหมาะสมในปัจจุบัน

๓) ภาครัฐและจังหวัดควรสนับสนุนให้มีกิจกรรมการพัฒนาหลักสูตรชุมชนเพิ่มเติม โดยรวบรวมองค์ความรู้ในพื้นที่ เพื่อสืบสาน อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๑) ศูนย์ศึกษาพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ Hybrid Learning เพื่อขยายฐานการเรียนรู้ให้กลุ่มคนที่สนใจ

๒) ศูนย์ศึกษาพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ควรส่งเสริมกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพด้านเทคโนโลยีให้แก่บุคลากรทางการศึกษา เพื่อการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่นักเรียนและผู้สนใจ ผ่านการจัดการเรียนการสอนของศพอ.

๓) ศูนย์ศึกษาพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ควรจัดกิจกรรมการจัดการความรู้ชุมชน ร่วมกันกับนักเรียน ผู้ปกครอง และคนในชุมชนเพื่อรวบรวมองค์ความรู้ที่ขาดการจัดเก็บ และรวบรวม ทั้งนี้เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกให้เกิดการอนุรักษ์ และภาคภูมิใจในวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ขณะที่สามารถนำมาพัฒนาต่อยอดเป็นหลักสูตร/ชุดการเรียนรู้ท้องถิ่นเพิ่มเติมได้

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการศึกษาเชิงปฏิบัติการในการขยายผลฐานการเรียนรู้ในแนวราบ คือ เพิ่มจำนวนผู้เรียน แทนการเพิ่มจำนวนศูนย์ศึกษาพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ อันเป็นการจัดการศึกษาเชิงรุกเข้าหาชุมชน

๒) ควรมีศึกษาการขยายผลเชิงปฏิบัติการสู่ชุมชนอื่น ๆ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. ระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนา

วันอาทิตย์ พ.ศ. ๒๕๖๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ร้าไทยเพรส จำกัด, ๒๕๖๒.

เฉลียว บุรีภักดี และคณะ. ชุมชนวิชาการวิจัยชุมชน. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ.

กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๕.

เฉลียว บุรีภักดีและคณะ. ชุมชนวิชาการวิจัยชุมชน. กรุงเทพมหานคร : เอส อาร์. พรินติ้ง แมสโปรดักส์, ๒๕๔๕.

ถวิลวดี บุรีกุล. การมีส่วนร่วม: แนวคิด ทฤษฎีและการบวนการ. นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๘.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์. กลวิธี แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชนในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภาการพิมพ์, ๒๕๒๗.

ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ. กระบวนการพัฒนาและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สกว, ๒๕๔๓.

มัลลิกา ผลอนันต์. ทฤษฎีการสื่อสาร. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, ๒๕๕๒.

วันชัย วัฒนศัพท์. ความขัดแย้ง: ทางออกด้วยสันติวิธี. นนทบุรี : สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาลสถาบันพระปกเกล้า สมาคมสันติวิธีแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๙.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ. ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๐ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๖๐.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. เอกสารชี้แจงพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. ๒๕๔๖. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, ๒๕๔๖.

สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ : แก้ไขเพิ่มเติมถึง ฉบับที่ ๒ พุทธศักราช ๒๕๕๐. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, ๒๕๕๔.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. สภาพการจัดการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้. กรุงเทพมหานคร : วี.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น, ๒๕๕๒.

สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการการพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **พุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๘๐ : ฉบับประกาศราชกิจจานุเบกษา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการการพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๖๑.

สำนักส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน. **คู่มือการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชน**. กรุงเทพมหานคร : กรมชลประทาน, ๒๕๕๕.

สุคนธ์ เครือคำ และคณะ. **การพัฒนาทีมงาน**. ลพบุรี : มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๕๕.

(๒) รายงานวิจัย, ดุษฎีนิพนธ์:

ทรงพล บุญประเสริฐ, “หลักธรรมาภิบาลการบริหารเชิงพุทธของการบริหารโรงเรียน”, **วารสารครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**, ปีที่ ๔๙ ฉบับที่ ๒ (เมษายน - มิถุนายน ๒๕๖๔) : ๑-๑๑.

ปรีดา ปูนพันธ์ฉาย. “ผลของการให้คำแนะนำแบบมีส่วนร่วมต่อความร่วมมือในการรักษาของผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูงชนิดไม่ทราบสาเหตุ”. **รายงานวิจัย**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐.

พรนิภา บัวพิมพ์. “การพัฒนาแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจครูผู้สอนในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ในเขตกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา**. วิทยาลัยบัณฑิตศึกษาด้านการจัดการ : มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๕๙.

พระมหาภาณุวัฒน์ ปฎิภาณเมธี. “การบริหารจัดการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จังหวัดลำปาง”. **รายงานวิจัย**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง, ๒๕๕๖.

พระมหาสุทัศน์ ไชยยะภา. “การบริหารการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดอนงคาราม เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร”. **รายงานวิจัย**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๕๔.

ลารวรรณ สุกุลกรุณาอารีย์. “การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นสุพรรณบุรี ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเพื่อเสริมสร้างการใช้ทักษะชีวิต และรักความเป็นไทย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๖๐.

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. “โครงการจัดทำรูปแบบกลไกการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดทำนโยบาย แผน มาตรการ กฎหมาย หลักเกณฑ์และแนวทางปฏิบัติในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”. **รายงานวิจัย**. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗.

เอกสิทธิ์ คล้ายแดง. “การนำนโยบายการขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมด้วยพลังบวร บ้าน-วัด-โรงเรียน มาใช้พัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ กรณีศึกษา : ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดนาคปรก เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร”. **รายงานวิจัย**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๖๐.

(๓) บทความ:

- ธนพงษ์ ไชยลาโก และคณะ. “การพัฒนาสื่อบทเรียนออนไลน์เรื่อง : การออกแบบเพื่อการผลิตสื่อ
ปฏิสัมพันธ์ และมัลติมีเดีย”. **วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม**, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒
(กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๙) : ๑๓๔-๑๔๒.
- บุหงา วิริยะศักดิ์มงคล. “พลวัตกลุ่ม: พื้นฐานการทำงานร่วมกัน”. **วารสารราชพฤกษ์**, ปีที่ ๑๐ ฉบับ
ที่ ๒ (ตุลาคม ๒๕๕๕-มกราคม ๒๕๕๖) : ๖-๑๗.
- พงษ์ชัย เพ็ญศักดิ์สุสรณ์. วราภรณ์ ไทโยมา. และภัทราวดี มากมี. “โมเดลความสัมพันธ์ของปัจจัยที่
ส่งผลต่อประสิทธิผลโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์”. **วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏ
มหาสารคาม**, ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๔) : ๑๘๗-๒๐๔.
- พระมหาทรงยศ แท่นยัง และคณะ. “การศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาการบริหารงานของศูนย์
ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เขตกรุงเทพมหานคร”. **วารสารบริหารการศึกษา มศว**,
ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒๗ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐) : ๘๘-๙๘.
- รติ จิรนิติชัย และยศวีร์ สายฟ้า. “การสังเคราะห์กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น”. **วารสาร
ศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย**, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๒) : ๔๕๗-
๔๗๑.
- สิทธิโชค ปาณะศรี และคณะ. “พหุวัฒนธรรมในมุมมองของปรัชญาหลังนวยุค”. **วารสารเซนต์จอห์น**
, ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๒๘ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑) : ๓๑-๔๖.
- สุจินตนิท หนูชู. “รูปแบบการบริหารจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่มี
ประสิทธิผล”. **สุทธิปริทัศน์**, ปีที่ ๒๘ ฉบับที่ ๘๖ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๕๗) : ๒๓๕-
๒๕๕.
- สุจินตนิท หนูชูสีห์สกุล. “การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเพื่อ
ส่งเสริม ความสามารถในการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาสำหรับพระภิกษุสงฆ์”. **วารสาร
สันติศึกษาปริทรรศน์ มจร**, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๔ (มิถุนายน ๒๕๖๔) : ๑๖๑๔-๑๖๒๖.
- อุษณี กังวารจิตต์. “การรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของเด็กและเยาวชน”. **วารสารรัฐราษฎร์**, ปีที่
๕๘ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๙) : ๗๙-๙๒.

(๔) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์:

- “ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๘๐)”. **ราชกิจจานุเบกษา** ๑๑๕ (ตุลาคม ๒๕๖๑): ๑.
- สถาบันพระปกเกล้า. “การพัฒนาการเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชน”. **เอกสารประกอบการ
ศึกษาดูงานของคณะกรรมการการรัฐสภา**. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๑. (อัด
สำเนา).
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครสวรรค์. **ข้อมูลสถิติของพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (ศพอ.) ประจำปี
๒๕๖๔ จังหวัดนครสวรรค์**. (อัดสำเนา)
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครสวรรค์. **ทะเบียนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (ศพอ.)
ประจำปี ๒๕๖๖ จังหวัดนครสวรรค์**. (อัดสำเนา)

(๕) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

“ประกาศกรมการศาสนา เรื่อง การจัดชั้นเรียนและหลักสูตรการเรียนการสอนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์” [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://www.dra.go.th/files/news_center/๕d๔ d๓๘eaaf๘๘.pdf [๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖].

(๖) สัมภาษณ์:

สัมภาษณ์ นางปรีชญา พรหมชู. วัฒนธรรมจังหวัดนครสวรรค์ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครสวรรค์. (๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖).

สัมภาษณ์ นางอัญชลี ปันนาค. ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านดอนกระดุกเนื้อ (๒๑ มีนาคม ๒๕๖๖).

สัมภาษณ์ นายปณณทัตต์ ศรีเทียนชัย. ผู้ช่วยเลขานุการ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดหนองกระดุกเนื้อ (๒๑ มีนาคม ๒๕๖๖).

สัมภาษณ์ พระครูนิติสุตากร ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดหนองกระดุกเนื้อ (๒๑ มีนาคม ๒๕๖๖).

สัมภาษณ์ พระมหาวิชฌณภักดิ์ สุนติกโร. รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดหนองกระดุกเนื้อ (๒๑ มีนาคม ๒๕๖๖).

สัมภาษณ์ พระมหานพรัตน์ เตชะชีโร. พระสงฆ์วัดโพธาราม จังหวัดนครสวรรค์. (๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๔).

สัมภาษณ์ พระมหาศุภชัย ปิยธมมชโย. ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๘ เมษายน ๒๕๖๖).

สัมภาษณ์ พระมหาศุภชัย ปิยธมมชโย. พระราชปริยัติวิธาน, ดร. รองเจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์ ผู้รับผิดชอบด้านการศึกษา (๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๖).

สัมภาษณ์ ว่าที่ร้อยตรีสมเกียรติ เกตุพัก. ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครสวรรค์. (๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖).

สัมภาษณ์ นายวิจิตร นกทอง. นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครสวรรค์. (๑๕ กรกฎาคม ๒๕๖๔).

สัมภาษณ์ นายวิจิตร นกทอง. นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครสวรรค์. (๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖).

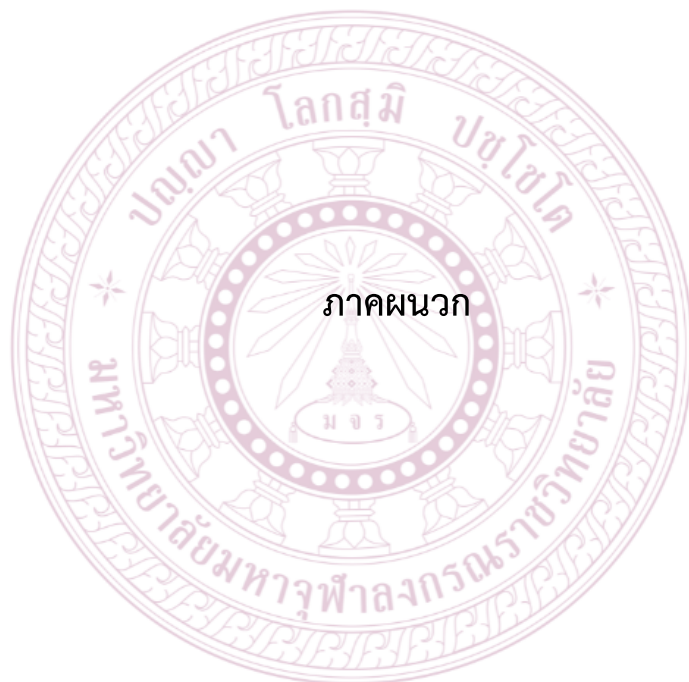
๒. ภาษาอังกฤษ

1. Secondary Sources

Cohen, J.M. & Uphoff, N.T. *Participation's Place in Rural Development: Seeking Clarity Through Specific.* World Development. New York: Cornell University, 1977.

- Cho, C. H. & Cheon, H. J. “Cross-Cultural Comparisons of Interactivity on Corporate WebSites: The United States, the United Kingdom, Japan, and South Korea”. **Journal of Advertising**, Vol 34 No. 2 (2005) : 99– 116.
- Friedmann, J. **Empowerment: The Politics of Alternative Development**. Blackwell: Cambridge M.A. and Oxford UK, 1993.
- United Nation. “Popular Participation asa Strategy for Promoting Community Level Action and Nation Development Report of the Meeting for the Adhoc Group of Expert”. **Department of Internation Economic and Social Affair**. New York: United Nation, 1981.

**ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและไบนินยอม**

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๒๖๗/๒๕๖๖

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: การพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบ เพื่อรองรับกับสังคมพลวัต
(The Development of Learning Activity Package on the Sunday Buddhist Study Center to Support the New Normal Society)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: MCU RS 800766018

สถาบันที่สังกัด: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

ผู้วิจัยหลัก: ดร.รัตติยา เหนืออำนาจ

เอกสารที่พิจารณาพบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๒๘ เมษายน ๒๕๖๖
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๒๘ เมษายน ๒๕๖๖
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๒๘ เมษายน ๒๕๖๖
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๒๘ เมษายน ๒๕๖๖

(พระมหาสมปฤณ วุฑฒิภโร, รศ.ดร.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๖

หมายเลขใบรับรอง: ว.๒๖๗/๒๕๖๖

วันที่ให้การรับรอง: ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๖

วันหมดอายุใบรับรอง: ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๗

๑๑๕

แบบบันทึกภาคสนาม
การพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับ
กับสังคมพลวัต

คำชี้แจง

แบบบันทึกภาคสนาม (Field note) ฉบับนี้ จัดทำขึ้นเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัต ในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์

ผู้บันทึก

วันที่ลงพื้นที่ เวลา.....

๑. แนวทางการจัดกิจกรรมฯ

.....

.....

.....

๒. การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

.....

.....

.....

๓. ผลการเรียนรู้ (Learning outcome) ที่ได้รับการจัดกิจกรรมหรือโครงการ

.....

.....

.....

แบบประเมินชุดการเรียนรู้กลุ่มวิชาเลือก

สาระการเรียนรู้กลุ่มการงานและอาชีพ

ชุดการเรียนรู้ตามปราชญ์

คำชี้แจง โปรดเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงกับระดับการปฏิบัติ

ระดับการประเมิน	4	หมายถึง มีความสอดคล้อง/เชื่อมโยง/เหมาะสมมากที่สุด
	3	หมายถึง มีความสอดคล้อง/เชื่อมโยง/เหมาะสมมาก
	2	หมายถึง มีความสอดคล้อง/เชื่อมโยง/เหมาะสมน้อย
	1	หมายถึง มีความสอดคล้อง/เชื่อมโยง/เหมาะสมน้อยที่สุด

รายการประเมิน	ระดับการปฏิบัติ			
	4	3	2	1
แผนการจัดการเรียนรู้				
1. ชื่อชุดการเรียนรู้กะทัดรัด ชัดเจน ครอบคลุมเนื้อหาสาระ				
2. คำอธิบายรายวิชามีความชัดเจน เหมาะสม				
3. จุดมุ่งหมาย และสมรรถนะสำคัญของนักเรียน มีความเชื่อมโยงกันอย่างเหมาะสม				
4. ความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันระหว่างชื่อชุดการเรียนรู้ / คำอธิบายรายวิชา /จุดมุ่งหมาย และสมรรถนะ				
กิจกรรมการจัดการเรียนรู้				
5. กิจกรรมการเรียนรู้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย และวัตถุประสงค์				
6. กิจกรรมการเรียนรู้มีความครอบคลุมในการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะ/กระบวนการ สมรรถนะที่สำคัญของผู้เรียน				
7. กิจกรรมการเรียนรู้มีความเหมาะสม สามารถนำผู้เรียนไปสู่การสร้างชิ้นงานหรือภาระงานได้				
การวัดและประเมินผล				
8. มีการประเมินผลตามสภาพจริงและเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายผู้เรียน				
9. ประเด็นและหลักเกณฑ์การประเมินสามารถสะท้อนคุณภาพผู้เรียน				
10. สื่อการเรียนรู้ในแต่ละกิจกรรมมีความเหมาะสมกับเวลาและนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง				
รวม (คะแนน)				
สรุปผล				

ข้อคิดเห็น/ข้อเสนอแนะ

.....

.....

ลงชื่อ ผู้ประเมิน
(.....)

การแปลความหมาย การประเมินหน่วยการเรียนรู้
เกณฑ์ ค่าเฉลี่ย 1.00-1.50 ปรับปรุง 1.51-2.50 พอใช้ 2.51-3.50 ดี 3.51-4.00 ดีมาก

ประเด็นการถอดบทเรียน
การพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับ
กับสังคมพลวัต

๑. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ และความล้มเหลวในการขับเคลื่อนโครงการฯ

๓.๑ ปัจจัยที่ส่งผลความสำเร็จ

๓.๒ ปัญหาและข้อจำกัด

.....

.....

.....

๒. ข้อเสนอแนะเพื่อบรรลุเป้าหมาย

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก ค

ภาพกิจกรรมการลงพื้นที่และกิจกรรมประกอบการวิจัย

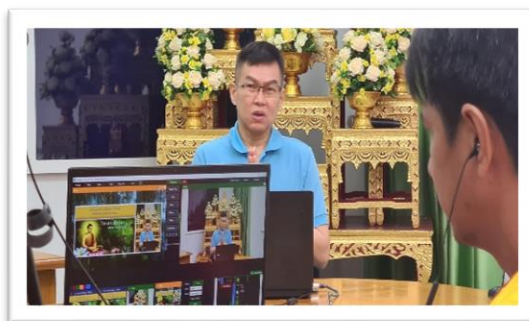
การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อการวิเคราะห์และกำหนดเป้าหมายร่วมกันในการขับเคลื่อน
ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

การประชุมตำบลเพื่อ (ร่าง) ชุดการเรียนรู้ชุมชน

การสนทนากลุ่มแกนนำการขับเคลื่อน ศพอ.ต้นแบบ วัดหนองกระดุกเหนือ

การพัฒนาชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ วิชาบังคับ

แบบ สปพ.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ 16 มีนาคม 2567

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า พระธรรมวชิรธีรคุณ, รศ.ดร. ตำแหน่ง เจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์

ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน คณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์

ที่อยู่ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

โทรศัพท์ โทรสาร

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง
การพัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์กับการรองรับสังคมพลวัตของคณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ พระครูนิวิฐศีลขันธ, ผศ.ดร. และคณะ

ได้นำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☒ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ 1 เมษายน 2567 จนถึง 31 ธันวาคม 2568 ซึ่งการนำ
ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผล ดังนี้

ประกอบการกำหนดนโยบายการพัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของคณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(พระธรรมวชิรธีรคุณ, รศ.ดร.)

ตำแหน่ง เจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

แบบ สท.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ 1 เมษายน 2567

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า นางเบญจมาศ บุญเทพ ตำแหน่ง วัฒนธรรมจังหวัดนครสวรรค์

ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครสวรรค์

ที่อยู่ ตำบลนครสวรรค์ออก อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

โทรศัพท์ โทรสาร

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง
การพัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์กับการรองรับสังคมพลวัตของคณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ พระครูนิวาสิตตคณฺธ, ผศ.ดร. และคณะ

ได้นำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☐ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☒ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ 1 เมษายน 2567 จนถึง 31 ธันวาคม 2568 ซึ่งการนำ

ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

ประกอบการจัดตั้งและกำหนดแนวทางเชิงนโยบายในการพัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(นางเบญจมาศ บุญเทพ)

ตำแหน่ง วัฒนธรรมจังหวัดนครสวรรค์

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

แบบ สท.๐๔.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ 16 มีนาคม 2567

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า นายวิจิตร นกทอง ตำแหน่ง นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ
ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครสวรรค์
ที่อยู่ ตำบลนครสวรรค์ออก อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
โทรศัพท์ โทรสาร

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง
การพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธรูปศาสนาวันทิตยต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัต

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ ดร.รัตติยา เหนืออำนาจ

ได้นำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☒ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธรูปศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ 16 มีนาคม 2567 จนถึง 31 ธันวาคม 2568 ซึ่งการนำ
ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

ประกอบการกำหนดแนวทางในการพัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธรูปศาสนาวันทิตย จังหวัดนครสวรรค์

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ
(นายวิจิตร นกทอง)
ตำแหน่ง นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

การพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบ เพื่อรองรับกับสังคมพลวัต

The Development of Learning Activity Package on the Sunday
Buddhist Study Center to Support the New Normal Society

รัตติยา เหนืออำนาจ¹ ดิเรก ด้วงลอย² และพระครูนิติสุตากร³

Rattiya Nua-amnat, Direk Duangloy and Prakru Nitisutakorn

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัต เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 9 รูป/คน, การจัดเวทีเสวนาชุมชน, การพัฒนาชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ ประชาชนในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสนทนากลุ่ม แบบบันทึกภาคสนาม แบบประเมินชุดการเรียนรู้กลุ่มวิชาเลือก และใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า ประกอบด้วยวิธีการและกระบวนการ ดังนี้ 1) การวิเคราะห์และกำหนดเป้าหมายร่วม ประกอบด้วย กิจกรรมการผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการกำกับนโยบายและโครงการของภาครัฐ ตัวแทนคณะสงฆ์และผู้ที่มีส่วนได้เสียในการขับเคลื่อนกิจกรรมศูนย์ ผลลัพธ์ที่รับ คือ Logic Model เป้าหมายร่วม (กิจกรรมการศึกษา อบรม, ปัจจัยสนับสนุน, พฤติกรรม และเป้าหมาย) และ Readiness Building System การวิเคราะห์ความพร้อม (ความสามารถทั่วไป แรงจูงใจ และความสามารถเฉพาะ) 2) การ (ร่าง) ชุดการเรียนรู้ท้องถิ่น ประกอบด้วย กิจกรรมการจัดเวทีสานเสวนา เพื่อรับฟังความคิดเห็นและออกแบบกลไกและกระบวนการ (ร่าง) ชุดการเรียนรู้ท้องถิ่น และการกำหนดกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น และร่วมกันร่างชุดการเรียนรู้ท้องถิ่น ผลที่ได้รับ คือ ชุดการเรียนรู้ท้องถิ่นบนพื้นฐานของ Soft Power ชุมชน 3) การพัฒนาชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ ประกอบด้วย การพัฒนาชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ วิชาบังคับ (ธรรมศึกษาชั้นตรี ระดับประถมศึกษา) (สาระการเรียนรู้กลุ่ม การงานและอาชีพโดยกำหนดเป็นชุดการเรียนรู้ตามปราชญ์) กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และแผนที่ผู้รู้

¹⁻² มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University

³ วัดหนองกระดุกเหนือ; Wat Nong Kraduk Nuea

Corresponding author, e-mail: kctv056@hotmail.com

และผลการประเมินชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ พบว่า แผนการจัดการเรียนรู้ กิจกรรมการจัดการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล ทุกด้านของการประเมินอยู่ในระดับดีมาก ค่าเฉลี่ย 3.75

คำสำคัญ: การพัฒนาชุดการเรียนรู้, ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบ, วัดหนองกระดุก
เนื้อ

บทนำ

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (ศพอ.) เป็นองค์กรทางพระพุทธศาสนาหนึ่งในชุมชนที่พระสงฆ์ได้จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งบ่มเพาะปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เด็ก เยาวชนและประชาชนเป็นเสมือนสถาบันพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กเยาวชนและประชาชน ซึ่งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ได้รับการส่งเสริมให้มีบทบาทเพิ่มขึ้นทุกปีเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปโดยได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากภาคคณะสงฆ์ ภาครัฐ และภาคเอกชนในพื้นที่ ได้ให้ความร่วมมือในการพัฒนา ศพอ. ให้มีคุณภาพ ทำให้ ศพอ. มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2562)

การจัดชั้นเรียนและหลักสูตรการสอน ตามประกาศกรมการศาสนา เรื่อง การจัดชั้นเรียนและหลักสูตรการเรียนการสอนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ 3 กลุ่มวิชา ประกอบด้วย 1) วิชาบังคับ คือ ธรรมศึกษาขั้นตรี ธรรมศึกษาขั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก 2) วิชาเลือก อย่างน้อย 1 วิชา ประกอบด้วย สุขศึกษาและพลศึกษา, ทัศนศิลป์ ดนตรีและนาฏศิลป์, สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม, ภาษาไทย, คณิตศาสตร์, วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, การงานและอาชีพ, ภาษาต่างประเทศ และคอมพิวเตอร์ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ประกอบด้วย กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันสำคัญทางสถาบันพระมหากษัตริย์ วันสำคัญตามขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมไทย หรือวันสำคัญอื่น ๆ รวมทั้งกิจกรรมจิตอาสาบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ โดยเปิดสอนในวันอาทิตย์ มีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า 3 ชั่วโมง ทั้งนี้สถิติในปี พ.ศ. 2564 ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จังหวัดนครสวรรค์ มีผู้เรียนทั้งหมดจำนวน 4,121 คน บุคลากรทางการศึกษาเป็นพระสงฆ์จำนวน 92 รูป และเป็นฆราวาส จำนวน 90 คน รวม 182 รูป/คน ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 26,850 คน กิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมทั้งปี อยู่ระหว่าง 3-14 กิจกรรมต่อปี และวิชาเลือกที่สอนประกอบด้วย สุขศึกษาและพลศึกษา (ว่ายน้ำ), ศิลปะ ดนตรีและนาฏศิลป์, คณิตศาสตร์, การงานและอาชีพ (งานฝีมือ การอาชีพ นวดแผนไทยและเกษตรพอเพียง), ภาษาต่างประเทศ และคอมพิวเตอร์ โดยยังไม่ครอบคลุมทั้ง 9 วิชาเลือก (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครสวรรค์, 2565)

จากการศึกษาของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2552), พระมหาทรงยศ แท่นยัง และคณะ (2560) และพระมหาสุทัศน์ ไชยยะภา (2554) พบว่า นอกจากปัญหาด้านงบประมาณ

สนับสนุนการขับเคลื่อนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แล้วนั้น ยังพบ 1) ด้านบุคลากร ขาดบุคลากรในการทำงานที่จะเป็นวิทยากรให้บริการแก่ประชาชน 2) ด้านวิชาการ คือ หลักสูตรไม่เป็นมาตรฐานเดียวกัน ขาดการพัฒนาให้ทันสมัย มีความซ้ำซ้อนกันไม่สอดคล้องกับผู้เรียน 3) ด้านชุมชน ไม่เห็นคุณค่าของศูนย์ที่มีต่อสังคมส่วนรวม ศูนย์ไม่ได้ประสานงานกับผู้ปกครองนักเรียนและชุมชน ขาดความร่วมมือกับชุมชนในการจัดกิจกรรมร่วมกัน และ 4) ด้านสื่ออุปกรณ์ ผู้สอนเลือกใช้สื่อไม่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละช่วงชั้น ตำราเรียนมีไม่เพียงพอสื่อการเรียนการสอนมีจำกัด บุคลากรขาดทักษะและประสบการณ์ในการใช้สื่อ สอดคล้องกับการให้ข้อมูลของพระมหานคร วชิรเมธี เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์อำนวยการโครงการพระสอนศีลธรรม และพระมหานพรัตน์ เตชะชีโร (2564, กรกฎาคม 10) ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดชั้นเรียนและหลักสูตรการสอน พบว่า ปัจจุบันครูพระสอนศีลธรรมได้สอนเรื่องธรรมศึกษาในโรงเรียนด้วย โดยสอนเป็นห้อง ไม่ได้มีการจำแนกเฉพาะตามวุฒิทางธรรมที่ได้รับ และยังขาดความชำนาญในการสอนบางประเด็น เนื่องจากบุคลากรที่ชำนาญในการสอนนักเรียนธรรมไม่เพียงพอ ทั้งยังมีการสอนเป็นภาษาไทยเพียงภาษาเดียวทำให้พระต่างชาติที่สนใจไม่สามารถทำความเข้าใจได้ ขณะที่นายวิจิตร นกทอง นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครสวรรค์ (2564, กรกฎาคม 15) ได้กล่าวว่า ปัญหาที่พบเจอจากการขับเคลื่อนศูนย์ฯ จังหวัดนครสวรรค์ คือ การขาดครูผู้สอนและความต่อเนื่องในการทำงาน และจากผลกระทบของสถานการณ์แพร่ระบาดของโควิด-19 ทำให้ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ไม่สามารถจัดการเรียนการสอนได้ ทั้งนี้แนวทางในการแก้ไขปัญหาโดยพงษ์ชัย เพ็ญศักดิ์สุธรรม และคณะ (2564) ได้เสนอแนะให้เพิ่มหลักสูตรสำหรับผู้ใหญ่ เพื่อเป็นการปลูกฝังและเน้นย้ำเรื่องคุณธรรม ศีลธรรม จัดทัศนศึกษา ร่วมกับผู้ปกครอง และใช้เทคโนโลยีมาช่วยสอนให้มากยิ่งขึ้น สุจินตนิท หนูชูสิทธิ์สกุล และคณะ (2564) กล่าวว่า การจัดการหลักสูตรและการเรียนการสอนจะต้องมีความทันสมัย และเหมาะสมกับผู้เรียน รวมถึงสอดคล้องกับสภาพการเรียนรู้ที่เป็นจริง ทั้งนี้การพัฒนาสื่อบทเรียนออนไลน์ เพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ส่งผลให้รูปแบบการจัดการเรียนการสอนเปลี่ยนไป เกิดการเข้าสู่ยุคดิจิทัลอย่างเต็มรูปแบบของประเทศไทยในปัจจุบัน ส่งผลให้อุปกรณ์สื่อสารและคอมพิวเตอร์สามารถเชื่อมต่อร่วมเข้ากับอินเทอร์เน็ตความเร็วสูง เปิดโอกาสให้สื่อการเรียนรู้ออนไลน์เป็นช่องทางหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมความรู้ให้แก่ผู้เรียนนอกห้องเรียนได้ทุกที่ทุกเวลา และลดช่องว่างและข้อจำกัดของการศึกษาที่จะต้องอยู่ภายในห้องเรียนเท่านั้น จึงต้องมีแนวทางการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและนวัตกรรมเทคโนโลยีร่วมสมัย ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนด้วยระบบสื่อบทเรียนออนไลน์ (Online Learning) เป็นกระบวนการและสื่อที่ตรงกับลักษณะความสนใจของวัยผู้เรียน และจะเป็นทางเลือกหนึ่งที่บุคลากรผู้สอนมีความจำเป็นต้องเลือกใช้ให้เหมาะสม เกิดเป็นรูปแบบการเรียนแบบผสมผสาน (Hybrid Learning) อันจะช่วยกระตุ้นความ

สนใจของผู้เรียนให้สามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง และตลอดเวลาทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน (ธนพงษ์ ไชยลาโก และคณะ, 2559)

ด้วยเหตุปัจจัยดังกล่าว ปัญหาการขาดบุคลากรในการสอนธรรมศึกษา ปัญหาหลักสูตรไม่เป็นมาตรฐานเดียวกัน ไม่ทันสมัย ปัญหาด้านเทคโนโลยี เป็นปัญหาสำคัญในการขับเคลื่อนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ดังนั้นการศึกษาวิจัย “การพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมชีวิตวิถีใหม่” ก่อให้เกิดการสร้างคามเข้มแข็งให้แก่ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นการเสริมพลังในการช่วยสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับเยาวชนและประชาชนทั่วประเทศ โดยให้ศูนย์ฯ เป็นฐานของชุมชนที่มั่นคงและเข้มแข็ง ในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับเด็กและเยาวชนตั้งแต่เยาว์วัย ซึ่งเป็นที่ประจักษ์ได้และยังเป็นการดำเนินงานที่สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล ที่มุ่งเน้นพัฒนาคนให้เป็นคนดีมีคุณธรรม ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เกิดความสามัคคีร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์

เพื่อพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัต

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ได้รับใบรับรองจริยธรรมการวิจัยตามหมายเลขข้อเสนอการวิจัยที่ ว.267/2566 โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวกับการยกระดับในการบริหารจัดการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เพื่อให้เกิดศักยภาพ คุณภาพ และประสิทธิภาพที่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของมหาเถรสมาคม และการพัฒนาหลักสูตรของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เพื่อรองรับกับสังคมพลวัต โดยเฉพาะสังคมชีวิตวิถีใหม่ที่ผู้คนในชุมชนและสังคมซึ่งไม่เฉพาะเด็กและเยาวชนเท่านั้นที่สามารถเข้าถึงความรู้ผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีความหลากหลาย มีความเป็นมาตรฐานและเป็นที่ยอมรับชุมชนและสังคมมากขึ้น

2. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในการพัฒนาหลักสูตรศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมชีวิตวิถีใหม่ เพื่อนำไปสู่การยกระดับศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เพื่อรองรับสังคมพลวัตและการเรียนการสอนแบบชีวิตวิถีใหม่ (New Normal) มีขั้นตอนดำเนินการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์และกำหนดเป้าหมายร่วมกันในการขับเคลื่อนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 9 รูป/คน

ประกอบด้วย 1) ตัวแทนสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครสวรรค์ ด้านการกำกับนโยบายและโครงการของภาครัฐ 2) รองเจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์ ในฐานะคณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์ ด้านการกำกับนโยบายและโครงการของคณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์ 3) ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ 4) ผู้บริหารและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบ วัดหนองกระดุกเนื้อ

ขั้นตอนที่ 2 (ร่าง) ชุดการเรียนรู้ท้องถิ่นที่มีความเหมาะสมกับสภาพการเรียนรู้และตอบสนองความต้องการของสังคม ท้องถิ่น เป็นชุดการเรียนรู้ที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการออกแบบเนื้อหาสาระ โครงสร้างการจัดเวลา การจัดการและการบริหารหลักสูตรเป็นไปตามแนวคิดและหลักการที่ชาวบ้านในท้องถิ่นให้ความสำคัญ และเห็นว่าเป็นความจำเป็นที่สมาชิกของท้องถิ่นนั้นจะต้องเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) การรับฟังความคิดเห็นและออกแบบกลไกและกระบวนการ (ร่าง) ชุดการเรียนรู้ท้องถิ่น ประกอบด้วย 1.1) การจัดการจัดเวทีสานเสวนากับชุมชนเพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลสารสนเทศท้องถิ่น และรับฟังความคิดเห็นจากผู้ที่เกี่ยวข้อง และนำข้อมูลที่ได้มาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการจัดทำกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น และ 1.2) การประชุมร่วมคณะทำงานร่วมระหว่างบ้าน วัด ชุมชนและศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครสวรรค์เพื่อพัฒนาชุดการเรียนรู้ท้องถิ่นที่เหมาะสมกับบริบทชุมชนและทุนทางวัฒนธรรมของตำบลหนองนมวัว 2) การกำหนดกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น กำหนดจุดมุ่งหมายสำหรับชุดการเรียนรู้ท้องถิ่นโดยพิจารณาความเหมาะสมของสภาพของท้องถิ่น และตอบสนองความต้องการของชุมชน และ 3) การร่างชุดการเรียนรู้ท้องถิ่นที่มีความเหมาะสมกับสภาพการเรียนรู้และตอบสนองความต้องการของสังคม ท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ 3 การพัฒนาชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ เกิดเป็นรูปแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน (Hybrid Learning) อันจะช่วยกระตุ้นความสนใจของผู้เรียนให้สามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง และตลอดเวลาทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน ทั้งนี้ตามเกณฑ์ของประกาศกรมการศาสนา เรื่อง การจัดชั้นเรียนและหลักสูตรการเรียนการสอนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ขั้นตอนการดังนี้ 1) การศึกษาชุดการเรียนรู้รายวิชาที่กำหนดเป็นต้นแบบ 2) การวิเคราะห์เนื้อหาแยกเป็นบทเรียน 3) การกำหนดวัตถุประสงค์ในการศึกษา 4) สร้างบทเรียน สำหรับการเรียนแบบ e-Learning โดยใช้โปรแกรมประยุกต์ในการสร้างบทเรียนเมื่อพัฒนาบทเรียนเสร็จแล้วจึงให้ทีมพี่เลี้ยงชุมชนตรวจสอบประเมินบทเรียนที่สร้างขึ้น รวมถึงผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญด้านการจัดการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ จำนวน 3 คน ในการให้คำแนะนำ และตรวจสอบชุดการเรียนรู้ รวมถึงแบบทดสอบก่อนและหลังเรียน 5) การทดลองใช้กับกลุ่มทดลอง ประกอบด้วย ตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบล ตัวแทนสถานศึกษาในพื้นที่ทั้งในระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา ตัวแทนผู้นำท้องที่ ตัวแทนวัดหนองกระดุกเนื้อ และ

ตัวแทนประชาชนและผู้ปกครองของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดหนองกระดุกเนื้อ ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ที่สมัครใจเข้าร่วมการทดลอง จำนวน 16 รูป/คน และ 6) ปรับปรุงแก้ไขบทพ้องต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการเรียนการสอนจริงในพื้นที่

สรุปผลการวิจัย

การพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัต พบว่า ประกอบด้วยวิธีการและกระบวนการ ดังนี้

1. การวิเคราะห์และกำหนดเป้าหมายร่วมกันในการขับเคลื่อนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 3 กลุ่ม ที่จำแนกตามลักษณะการทำงาน ประกอบด้วย ด้านการกำกับนโยบายและโครงการของภาครัฐ ด้านการกำกับนโยบายและโครงการของคณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์ และด้านผู้ขับเคลื่อนผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ผลการวิเคราะห์ พบว่า

1.1 Logic Model การวิเคราะห์เส้นทางปัจจัยแทรกแซงกำหนดพฤติกรรมในการพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบจังหวัดนครสวรรค์ (วัดหนองกระดุกเนื้อ) พบว่า 1) เป้าหมายของการจัดการศึกษาโดยมุ่งเน้นที่ผู้เรียนเป็นหลักมากกว่าการเพิ่มปริมาณของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครสวรรค์ 2) การใช้ระบบเทคโนโลยี Cloud ซึ่งเรียนได้ทั้ง 2 ระบบ คือ ออนไลน์ และออนไซต์ จะสามารถทำให้ผู้เรียนเข้าถึงการเรียนรู้ได้ง่ายขึ้น และควรขยายผลจากเดิมที่มีการเรียนรู้สำหรับเด็กนักเรียนเพียงอย่างเดียว ให้เป็นการเรียนรู้ร่วมกันทั้ง 3 ช่วงวัยในชุมชน

1.2 Readiness Building System ความสามารถทั่วไปและความสามารถเฉพาะของกลุ่มผู้ที่ขับเคลื่อนศพอ.วัดหนองกระดุกเนื้อ ได้แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 ครู มีความเข้าใจในศาสตร์ และสามารถถ่ายทอดได้ กลุ่มที่ 2 นักเรียน มีทักษะ สุ จี ปุ ลิ (การฟัง การคิด การถาม และการเขียน) กลุ่มที่ 3 ผู้บริหาร มีทักษะ วิสัยทัศน์ จัดการดี และมีมนุษยสัมพันธ์ และกลุ่มที่ 4 ผู้ปกครอง มีทักษะการเป็นผู้ฟังที่ดี และการยอมรับความเปลี่ยนแปลง ซึ่งทั้ง 4 กลุ่มจะต้องไม่เป็นอุปสรรค และควรสนับสนุนในการเรียนรู้ของคน 3 วัย พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลง และเปิดรับสิ่งใหม่ แรงจูงใจที่ส่งผลต่อการพัฒนา ประกอบด้วย 1) การเข้าถึงผู้เรียนได้มากขึ้น 2) ชุดการเรียนรู้ที่หลากหลาย และสอดคล้องกับบริบทเชิงพื้นที่ 3) การจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับเกณฑ์ของกระทรวงวัฒนธรรม และ 4) เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนทุกช่วงวัยในชุมชน

2. การร่างชุดการเรียนรู้ท้องถิ่น ประกอบด้วย 4 กระบวนการ คือ 2.1 การจัดเวทีสานเสวนากับชุมชน เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลสารสนเทศท้องถิ่น และรับฟังความคิดเห็น มติของการประชุมได้กำหนดให้กำนันและผู้ใหญ่บ้านทั้ง 9 หมู่บ้านได้นำเสนอองค์ความรู้ของพื้นที่ตนเอง

มาร่วมในการคัดเลือกการจัดทำตัวอย่างชุดการเรียนรู้ โดยร่วมกันกำหนดชื่อชุดการเรียนรู้ว่า “การเรียนรู้ตามปราชญ์” 2.2 การประชุมร่วมคณะทำงานร่วม ระหว่างบ้าน วัด ชุมชน และศพอ. เพื่อออกแบบกลไก และกระบวนการในการพัฒนาชุดกิจกรรม ทั้งนี้การจัดตั้งคณะทำงานร่วมระหว่างบ้าน วัด ชุมชนและศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดนครสวรรค์เพื่อพัฒนาชุดการเรียนรู้ท้องถิ่น 2.3 การกำหนดกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น เพื่อกำหนดจุดมุ่งหมายสำหรับชุดการเรียนรู้ท้องถิ่น และ 2.4 การร่างชุดการเรียนรู้ท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น ชุดความรู้ “การเรียนรู้ตามปราชญ์” เป็นวิชาเลือกตามความสนใจของชุมชน โดยเป็นการนำ Soft Power (ทุนทางวัฒนธรรม) ของตำบลหนองนมวัวมาช่วยส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในพื้นที่ เป็นเครื่องมือที่ช่วยสร้างความเข้มแข็งในเชิงวัฒนธรรม จนนำไปสู่การสร้างรายได้เชิงเศรษฐกิจ ผลการร่าง สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น ศพอ.ต้นแบบ วัดหนองกระดุกเนื้อ ประกอบด้วย

ชื่อชุดการเรียนรู้ การเรียนรู้ตามปราชญ์ (การงานและอาชีพ)

คำอธิบายรายวิชา การเรียนรู้ตามปราชญ์ (การงานและอาชีพ) มุ่งเน้นการเรียนรู้ พัฒนา ผู้เรียนแบบองค์รวม เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจมีทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ทักษะที่ จำเป็นต่อการประกอบอาชีพหลัก และอาชีพเสริม หรือให้เห็นแนวทางในการประกอบอาชีพ โดย สอดคล้องกับบริบทเชิงพื้นที่ และมีเจตคติที่ดีต่อการดำรงชีวิต และอาชีพ

จุดมุ่งหมาย 1) เพื่อบูรณาการชุดความรู้ท้องถิ่นด้านวัฒนธรรมมาช่วยส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในพื้นที่ผ่านศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบ (วัดหนองกระดุกเนื้อ) และ 2) เพื่อสร้างเริ่มอาชีพในท้องถิ่นแก่ผู้เรียนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบ (วัดหนองกระดุก เนื้อ)

วัตถุประสงค์ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจ มีทักษะที่จำเป็น มีประสบการณ์ เห็นแนวทางและ ภูมิใจในงานอาชีพตามอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ มีคุณธรรม มีเจตคติที่ดีต่อการดำรงชีวิต และประกอบ อาชีพที่สอดคล้องกับบริบทเชิงพื้นที่ของตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์

โครงสร้างเนื้อหาของชุดการเรียนรู้ ประกอบด้วยเนื้อหา 8 เรื่อง ดังนี้ 1) ชุดการเรียนรู้ เรื่อง ศูนย์วัฒนธรรมตำบลหนองนมวัว 2) ชุดการเรียนรู้ เรื่อง ฟ้อนม่วนซื่น 3) ชุดการเรียนรู้ เรื่อง จัก สาน 4) ชุดการเรียนรู้ เรื่อง มาลัย 5) ชุดการเรียนรู้ เรื่อง ธงมงคล 6) ชุดการเรียนรู้ เรื่อง อาหารชาติ พันธุ์ 7) ชุดการเรียนรู้ เรื่อง ขนมแดก และ 8) ชุดการเรียนรู้ เรื่อง ประเพณีท้องถิ่น

เวลาเรียน วันอาทิตย์ สัปดาห์ละ 3 ชั่วโมง

แหล่งการเรียนรู้และสื่อประกอบการเรียน 1) คลิปการเรียนรู้ 2) การปฏิบัติจริงในพื้นที่ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบ (วัดหนองกระดุกเนื้อ)

การวัดผลประเมินผลการเรียน 1) การมอบหมายการบ้าน 2) กิจกรรมกลุ่ม และ 3) การ สังเกต การณ์พฤติกรรมการเรียนรู้ / การรับรู้ / การมีส่วนร่วม

สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต เป็นความสามารถในการนำกระบวนการต่าง ๆ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การทำงาน และการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยการสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล การจัดการปัญหาและความขัดแย้งต่าง ๆ อย่างเหมาะสมการปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม และการรู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น

กล่าวได้ว่าชุดเรียนรู้ท้องถิ่น “การเรียนรู้ตามปราชญ์” เป็นวิชาเลือกตามความสนใจของชุมชน โดยเป็นการนำ Soft Power (ทุนทางวัฒนธรรม) ของตำบลหนองนมวัวมาช่วยส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในพื้นที่ เป็นเครื่องมือที่ช่วยสร้างความเข้มแข็งในเชิงวัฒนธรรม จนนำไปสู่การสร้างรายได้เชิงเศรษฐกิจ ภายใต้แนวคิดของการกระตุ้นความคิด การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ทำให้เกิดการรับรู้ เกิดพลังทางสังคม สร้างพื้นที่ในการเผยแพร่องค์ความรู้ (Soft Power) ของตำบล ขยายผลให้แก่คน 3 ช่วงวัยได้เรียนรู้ร่วมกัน ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในตัวตนของชุมชน ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ (ลาวครั้ง ไทย มอญ)

3. การพัฒนาชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ เป็นรูปแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน (Hybrid Learning) ทั้งนี้ตามเกณฑ์ของประกาศกรมการศาสนา เรื่อง การจัดชั้นเรียนและหลักสูตรการเรียนการสอนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ กำหนดให้มีการจัดการเรียนการสอน ต้องมีวิชาบังคับ 1 วิชา วิชาเลือก 1 วิชา และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ทีมวิจัยและคณะทำงานได้กำหนดเลือกชุดการเรียนรู้ออนไลน์ และมีการเผยแพร่ชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ วิชาบังคับ (ธรรมศึกษาชั้นตรี) ผ่าน <https://buddhistsunday.com/> ดังนี้

3.1) การพัฒนาชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ วิชาบังคับ (ธรรมศึกษาชั้นตรี ระดับประถมศึกษา) ในกระบวนการได้รับความอนุเคราะห์จาก ดร.ณวพงศ์ธร นิติภูวนนท์ คุณสมบัติเปริยธรรม 9 ประโยค เป็นระดับขั้นสูงสุด ของการศึกษาแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย

รายละเอียดการเรียน

รายวิชา	ธรรมศึกษาชั้นตรี
ระยะเวลาการเรียน	-
ระดับของเนื้อหา	ประถมศึกษา
กลุ่มเป้าหมาย	นักเรียนในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

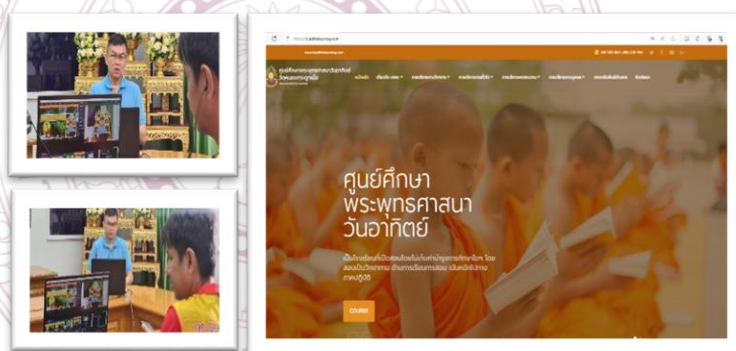
คำอธิบายรายวิชา การแบ่งเนื้อหาในธรรมศึกษานี้อาศัยการแบ่งหมวดใหญ่ในพระไตรปิฎก ได้แก่ พระสุตตันตปิฎก คือ ประมวลประวัติและเรื่องราวต่าง ๆ ที่มาในรูปเทศนา พระอภิธรรมปิฎก คือ ประมวลหลักธรรมและเนื้อหาของหลักธรรม และพระวินัยปิฎก คือ ประมวลระเบียบข้อบังคับการ

ปฏิบัติตนของภิกษุ ประกอบด้วยหมวดเนื้อหา คือ 1) วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม การแก้กระทู้ธรรม 2) วิชาธรรมวิภาค และธรรมวิจารณ์ 3) วิชาพุทธประวัติ อนุพุทธประวัติ พุทธานุพุทธประวัติ และศาสนพิธี และ 4) วิชาเบญจศีล และเบญจธรรม อุโบสถศีล และกรรมบทพระวินัย

วัตถุประสงค์การเรียนรู้ 1) สรุปลวิชากระทู้ธรรม 2) สรุปลวิชาธรรม (คิทธิปฏิบัติ) 3) สรุปลวิชาพุทธประวัติ และศาสนพิธี และ 4) สรุปลวิชาวินัย (เบญจศีล-เบญจธรรม)

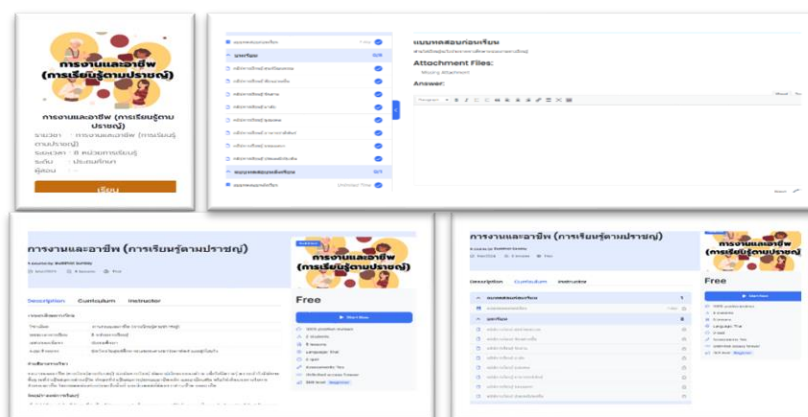
เอกสารประกอบการศึกษา 1) PPT ประกอบการสอน สรุปลวิชากระทู้ธรรม 2) PPT ประกอบการสอน สรุปลวิชาธรรม (คิทธิปฏิบัติ) 3) PPT ประกอบการสอน สรุปลวิชาพุทธประวัติ และศาสนพิธี 4) PPT ประกอบการสอน สรุปลวิชาวินัย (เบญจศีล-เบญจธรรม) 5) หนังสือธรรมศึกษา ชั้นตรี ระดับประถมศึกษา ปรับปรุง 2564 6) หนังสือธรรมศึกษา ชั้นตรี ระดับมัธยมศึกษา ปรับปรุง 2564 7) หนังสือธรรมศึกษา ชั้นตรี ระดับอุดมศึกษา ปรับปรุง 2564 8) คู่มือสอนธรรมศึกษา วิชาธรรม 9) คู่มือสอนธรรมศึกษา วิชาพุทธประวัติ 10) คู่มือสอนธรรมศึกษา วิชาวินัย และ 11) VDO ประกอบการสอน

การวัดประเมินผล

ภาพที่ 1 การพัฒนาชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ วิชาบังคับ

3.2) การพัฒนาชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ วิชาเลือก (สาระการเรียนรู้กลุ่มการทำงาน และอาชีพ โดยกำหนดเป็นชุดการเรียนรู้ตามปราชญ์) ในกระบวนการเป็นการต่อยอดจากชุดการเรียนรู้ท้องถิ่นที่ได้มีการพัฒนาไว้ นำเสนอรายละเอียดในบทเรียนอิเล็กทรอนิกส์ (Storyboard) ได้แก่ ข้อความ (Text), ภาพเคลื่อนไหว (Animation) ประกอบภาพและเสียง ระยะเวลาตามที่กำหนด และนำเสนอเนื้อหาภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว

ภาพที่ 2 การพัฒนาชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ วิชาเลือก (การเรียนรู้ตามปราชญ์)

ก่อนเข้าเรียนรู้ในรายวิชาจะมีแบบทดสอบก่อนเรียน เมื่อผู้เรียนได้เรียนรู้จนครบ 8 ชุดวิชา จะมีแบบทดสอบหลังเรียน โดยลักษณะของแบบทดสอบ จะเป็นแบบการให้การบ้าน เป็นการเขียนสะท้อนการเรียนรู้ เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายหลักเป็นเด็กนักเรียนระดับประถมศึกษา ดังนั้นจากการให้คำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิได้รับคำแนะนำให้ปรับแก้ไขให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายหลัก ทั้งนี้สามารถแทรกเกียรติบัตรให้ดาวโหลดได้ ภายหลังจากการเรียนรู้ และประเมินผลเสร็จสิ้นแล้วซึ่งจะมีการพัฒนาต่อยอดในภายหลัง โดยผลจากการประเมินจาก ตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบล ตัวแทนสถานศึกษาในพื้นที่ทั้งในระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา ตัวแทนผู้นำท้องที่ ตัวแทนวัด หนองกระดุกเนื้อ และตัวแทนประชาชนในตำบลหนองนมวัว จำนวน 16 รูป/คน ณ ห้องประชุมโรงเรียนรัตนปัญญาวิทยาลัย ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ สรุปผลได้ ดังนี้

รายการประเมิน	เฉลี่ย	ารแปลความหมาย
แผนการจัดการเรียนรู้	.75	มาก
1. ชื่อชุดการเรียนรู้กะทัดรัด ชัดเจน ครอบคลุมเนื้อหาสาระ	3.88	ดีมาก
2. คำอธิบายรายวิชามีความชัดเจน เหมาะสม	3.69	ดีมาก
3. จุดมุ่งหมาย และสมรรถนะสำคัญของนักเรียน มีความเชื่อมโยงกันอย่างเหมาะสม	3.81	ดีมาก
4. ความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันระหว่างชื่อชุดการเรียนรู้ / คำอธิบายรายวิชา /จุดมุ่งหมาย และสมรรถนะ	3.63	ดีมาก
กิจกรรมการจัดการเรียนรู้	3.79	ดีมาก
5. กิจกรรมการเรียนรู้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย และวัตถุประสงค์	3.75	ดีมาก
6. กิจกรรมการเรียนรู้มีความครอบคลุมในการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะ/กระบวนการ สมรรถนะที่สำคัญของผู้เรียน	3.75	ดีมาก
7. กิจกรรมการเรียนรู้มีความเหมาะสม สามารถนำผู้เรียนไปสู่การสร้างชิ้นงานหรือภาระงานได้	3.88	ดีมาก
การวัดและประเมินผล	3.71	ดีมาก

รายการประเมิน	เฉลี่ย	ารแปล ความหมาย
8. มีการประเมินผลตามสภาพจริงและเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายผู้เรียน	3.81	ดีมาก
9. ประเด็นและหลักเกณฑ์การประเมินสามารถสะท้อนคุณภาพผู้เรียน	3.69	ดีมาก
10. สื่อการเรียนรู้ในแต่ละกิจกรรมมีความเหมาะสมกับเวลาและนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง	3.63	ดีมาก
สรุปผล	.75	มาก

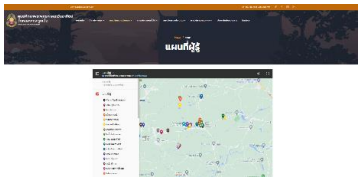
จากผลการประเมินจะเห็นว่าทุกด้านของการประเมินอยู่ในระดับดีมาก ค่าเฉลี่ย 3.75 ขณะที่ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ มีค่าเฉลี่ยสูงสุดที่ 3.79 รองลงมา คือ แผนการจัดการเรียนรู้ มีค่าเฉลี่ย 3.75 และน้อยที่สุด คือ ด้านการวัดและประเมินผล มีค่าเฉลี่ย 3.71 โดยมีข้อเสนอแนะให้เพิ่มการวัดและประเมินผลให้มีความหลากหลาย และมีการจัดทำเกียรติบัตรสำหรับผู้ผ่านการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาทุกชุดการเรียนรู้ รวมถึงเปิดโอกาสให้ทุกส่วนงานที่สนใจ เข้ามาจัดทำหลักสูตรการเรียนรู้เพิ่มขึ้น

3.3) การพัฒนากิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยเข้าร่วมกิจกรรมที่ศูนย์จัดขึ้น ไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 แต่เนื่องจากการดำเนินการของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ระหว่างปีพ.ศ.2563-2566 ได้งดการจัดการเรียนการสอน แต่ยังมีกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันสำคัญทางสถาบันพระมหากษัตริย์ วันสำคัญตามขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมไทย หรือวันสำคัญอื่น ๆ รวมทั้งกิจกรรมจิตอาสาบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ ในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ทีมวิจัยและทีมพี่เลี้ยงชุมชนจึงได้มีมติร่วมกันในการนำภาพกิจกรรมมาเผยแพร่ผ่าน <https://buddhistsunday.com/> ก่อนที่จะมีการเปิดการเรียนการสอนอีกครั้งในปี พ.ศ.2567

3.4) แผนที่ผู้รู้ เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เป็นแนวทางส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชน โดยได้รับความยินยอมและมีการลงลายมือเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นที่เรียบร้อยแล้ว รวมถึงการลงลายมือของพยานที่เป็นตัวแทนของชุมชนรับรอง

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การพัฒนาชุดการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัต ประกอบด้วย วิธีการและกระบวนการ ดังนี้

ต้นน้ำ (วิธีการ)	กลางน้ำ (กระบวนการ)	ปลายน้ำ (ผลลัพธ์)
การวิเคราะห์และกำหนดเป้าหมายร่วม	กิจกรรมที่ 1 การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการกำกับนโยบายและโครงการของภาครัฐ กิจกรรมที่ 2 การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่ขับเคลื่อนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบ จังหวัดนครสวรรค์ (วัดหนองกระดุกเนื้อ) กิจกรรมที่ 3 การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์มจร กิจกรรมที่ 4 การสัมภาษณ์เชิงลึกกับตัวแทนคณะสงฆ์ ผู้รับผิดชอบด้านการศึกษา	1. Logic Model 2 . Readiness Building
การ (ร่าง) ชุดการเรียนรู้ท้องถิ่น	กิจกรรมที่ 5 การจัดเวทีสานเสวนา เพื่อรับฟังความคิดเห็นและออกแบบกลไกและกระบวนการ (ร่าง) ชุดการเรียนรู้ท้องถิ่น กิจกรรมที่ 6 การกำหนดกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น และร่วมกันร่างชุดการเรียนรู้ท้องถิ่น	1. ชุดการเรียนรู้ท้องถิ่น (Soft Power)
การพัฒนาชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์	กิจกรรมที่ 7 การพัฒนาชุดการเรียนรู้แบบออนไลน์ วิชาบังคับ (ธรรม	1. ฐานการเรียนรู้ออนไลน์

ต้นน้ำ (วิธีการ)	กลางน้ำ (กระบวนการ)	ปลายน้ำ (ผลลัพธ์)
	ศึกษาขั้นตรี ระดับ ประถมศึกษา) กิจกรรมที่ 8 การพัฒนาชุดการเรียนรู้แบบ ออนไลน์ วิชาเลือก (สาระการ เรียนรู้กลุ่มการทำงานและอาชีพ โดยกำหนดเป็นชุดการเรียนรู้ ตามปราชญ์) กิจกรรมที่ 9 การพัฒนากิจกรรมพัฒนา ผู้เรียน (กิจกรรมส่งเสริม พระพุทธศาสนา, กิจกรรมวัน สำคัญทางสถาบัน พระมหากษัตริย์, กิจกรรม บำเพ็ญสาธารณประโยชน์, กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ และ กิจกรรมวันสำคัญตาม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมไทย) กิจกรรมที่ 10 การจัดทำแผนที่ผู้รู้	 2. แผนที่ผู้รู้ออนไลน์

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยในครั้งนี้จะกล่าวถึงผลจากการพัฒนาชุดการเรียนรู้ของคุณัย
ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบเพื่อรองรับกับสังคมพลวัต โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นที่
สำคัญและน่าสนใจเพื่อนำมาอภิปรายผล คือ กลไกและกระบวนการการพัฒนาชุดการเรียนรู้ของ
ศพอ. วัดหนองกระดุกเนื้อ ประกอบด้วย

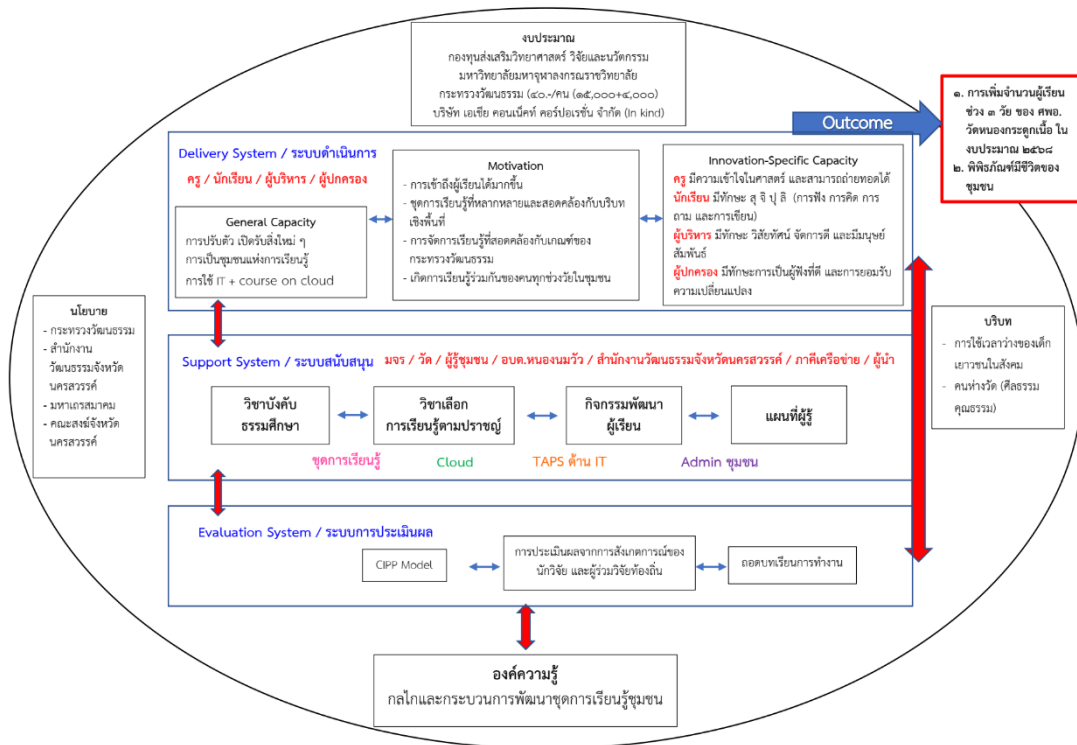
ระบบดำเนินการ (Delivery System) เป็นส่วนของการขับเคลื่อนกิจกรรมกรรมการ
พัฒนาฯ แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ประกอบด้วย การขับเคลื่อนกิจกรรมกรรมการพัฒนาฯ แบ่งออกเป็น 3
ส่วน ประกอบด้วย 1) ความสามารถทั่วไป ประกอบด้วย การปรับตัว เปิดรับสิ่งใหม่ ๆ, การเป็นชุมชน
แห่งการเรียนรู้ และการใช้ IT + Course on Cloud 2) แรงจูงใจ ประกอบด้วย การเข้าถึงผู้เรียน
ได้มากขึ้น, ชุดการเรียนรู้ที่หลากหลายและสอดคล้องกับบริบทเชิงพื้นที่, การจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้อง
กับเกณฑ์ของกระทรวงวัฒนธรรม และเกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนทุกช่วงวัยในชุมชน และ 3)

ความสามารถเฉพาะที่ส่งผลต่อแรงจูงใจ ประกอบด้วย ครู มีความเข้าใจในศาสตร์ และสามารถถ่ายทอดได้, นักเรียน มีทักษะ สุ จี ปุ ลิ (การฟัง การคิด การถาม และการเขียน), ผู้บริหาร มีทักษะ วิสัยทัศน์ จัดการดี และมีมนุษยสัมพันธ์ และผู้ปกครอง มีทักษะการเป็นผู้ฟังที่ดี และการยอมรับความเปลี่ยนแปลง ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้เป็นผู้ที่ดำเนินการในการจัดการเรียน การสอนและการตัดสินใจของผู้เรียน (User) สอดคล้องกับงานวิจัยของสุจินตนิท หนูชู (2557) พบว่า รูปแบบการบริหารจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่มีประสิทธิผล ด้านการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง และชุมชน รวมถึงความสามารถในการปรับตัวของศูนย์เป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบการบริหารจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ระบบสนับสนุน (Support System) เป็นส่วนของการส่งเสริม สนับสนุนให้การขับเคลื่อนการพัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จังหวัดนครสวรรค์ บรรลุเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ ประกอบด้วย 2.1 ผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรง 2.2 หลักสูตรของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดหนองกระดุกเนื้อ ประกอบด้วย วิชาบังคับ (ธรรมศึกษา), วิชาเลือก (การเรียนรู้ตามปราชญ์), กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และแผนที่ผู้รู้ และ 2.3 เครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาประกอบด้วย Corse on Cloud, ชุดการเรียนรู้และคู่มือการเรียนรู้ของ ศพอ. ต้นแบบจังหวัดนครสวรรค์, ทีมพี่เลี้ยง ที่คอยให้คำแนะนำในรูปแบบต่าง ๆ และทีม Admin ชุมชน เพื่อเป็นการสนับสนุนการทำงานของ User ในระบบดำเนินการ สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาภาณุวัฒน์ ปฏิภาณเมธี (2556) พบว่า การบริหารจัดการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จังหวัดลำปางควรจัดการเรียนการสอนโดยเน้นนวัตกรรมใหม่ ๆ สรรหาหาบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถมาให้ความรู้แก่นักเรียน ขณะที่เอกสิทธิ์ คล้ายแดง (2560) กล่าวว่า การนำนโยบายการขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมด้วยพลังบวร (บ้าน-วัด-โรงเรียน) มาใช้พัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ กรณีศึกษา: ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดนาครปรก เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ควรพัฒนาระบบการเรียนการสอนให้ทันสมัย และพรนิภา บัวพิมพ์ (2559) พบว่า การพัฒนาแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจครูผู้สอนในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ในเขตกรุงเทพมหานคร ในกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจครู ผู้สอนมี 6 ด้าน ประกอบด้วย 1) การให้การสนับสนุน 2) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 3) การพัฒนาศักยภาพ 4) การปรับปรุงโครงสร้างองค์การ 5) ภาวะผู้นำ และ 6) การทำงานเป็นทีม

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยสามารถสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 4 กลไกและกระบวนการการพัฒนาชุดการเรียนรู้ของ ศพอ. วัดหนองกระดุกเนื้อ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ภาครัฐควรสนับสนุนเชิงนโยบายในการขยายผลศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่เป็นรูปธรรมเพื่อเป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. ภาครัฐควรสนับสนุนทรัพยากรทางการบริหาร เช่น งบประมาณ วิทยากรด้านเทคโนโลยี เพื่อส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และเสริมสร้างทักษะที่เหมาะสมในปัจจุบัน
3. ภาครัฐและจังหวัดควรสนับสนุนให้มีกิจกรรมการพัฒนาหลักสูตรชุมชนเพิ่มเติม โดยรวบรวมองค์ความรู้ในพื้นที่ เพื่อสืบสาน อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ Hybrid Learning เพื่อขยายฐานการเรียนรู้ให้กลุ่มคนที่สนใจ
2. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ควรส่งเสริมกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพด้านเทคโนโลยีให้แก่บุคลากรทางการศึกษา เพื่อการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่แก่นักเรียนและผู้ที่เกี่ยวข้อง ผ่านการจัดการเรียนการสอนของศพอ.

3. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ควรจัดกิจกรรมการจัดการความรู้ชุมชน ร่วมกันกับนักเรียน ผู้ปกครอง และคนในชุมชนเพื่อรวบรวมองค์ความรู้ที่ขาดการจัดเก็บ และรวบรวม ทั้งนี้เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกให้เกิดการอนุรักษ์ และภาคภูมิใจในวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ขณะที่ สามารถนำมาพัฒนาต่อยอดเป็นหลักสูตร/ชุดการเรียนรู้ท้องถิ่นเพิ่มเติมได้

เอกสารอ้างอิง

- ธนพงษ์ ไชยลาโก และคณะ. (2559). การพัฒนาสื่อบทเรียนออนไลน์เรื่อง : การออกแบบเพื่อการผลิตสื่อปฏิสัมพันธ์ และมัลติมีเดีย. วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม, 4(2), 134-142.
- พงษ์ชัย เพ็งศักดิ์นุสรณ์, วราภรณ์ ไทมา, และภัทราวดี มากมี. (2564). โมเดลความสัมพันธ์ของปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 15(1), 187-204.
- พระมหาทรงยศ แทนยัง และคณะ. (2560). การศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาการบริหารงานของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เขตกรุงเทพมหานคร. วารสารบริหารการศึกษามศว, 14(27), 88-98.
- พระมหานพรัตน์ เตชะชิโร. (2564, 10 กรกฎาคม). การจัดการเรียนการสอนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์. (รัตติยา เหนืออำนาจ ผู้สัมภาษณ์)
- พระมหาสุทัศน์ ไชยยะภา. (2554). การบริหารการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดอนงค์าราม เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- วิจิตร นกทอง. (2564, 10 กรกฎาคม). การขับเคลื่อนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จังหวัดนครสวรรค์. (รัตติยา เหนืออำนาจ ผู้สัมภาษณ์)
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2552). สภาพการจัดการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้. กรุงเทพฯ : วิ.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น.
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครสวรรค์. (2565) ข้อมูลสถิติของพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (ศพอ.) ประจำปี 2564 จังหวัดนครสวรรค์. (อัดสำเนา)
- สุจินตนิท หนูชูสีห์สกุล. (2564). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เพื่อส่งเสริม ความสามารถในการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาสำหรับพระภิกษุ novice. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 9(4), 1614-1626.

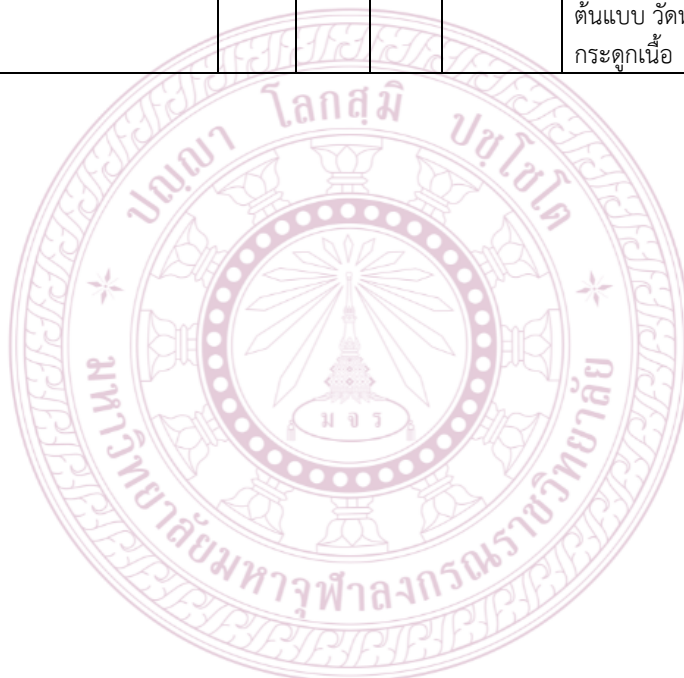

ภาคผนวก ฉ
ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากการวิจัย

ผลผลิตผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย (Output/Outcome/Impact)

ผลงานที่คาดว่าจะได้รับ	รายละเอียดของผลผลิต	จำนวนนับ			หน่วยนับ	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ	ผลกระทบที่คาดว่าจะได้รับ
		๒๕๖๖	๒๕๖๗	รวม			
๒๐. การพัฒนากำลังคน	นิสิตระดับปริญญาตรี พระภิกษุ ปราชญ์ ชุมชน ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้สูงอายุที่เป็นคลังทางปัญญา และแกนนำชุมชนที่จะร่วมเป็นนักวิจัยในภาคสนาม หรือนักวิจัยชุมชน และมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนพัฒนาตามแผนงาน		๒๐	๒๐	คน	การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาศพอ.หนองกระดุกเนื้อ	
๒๕. บทความทางวิชาการ – วารสารระดับชาติ	๑. การพัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์กับการรองรับสังคมพลวัตของคณะสงฆ์ จังหวัดนครสวรรค์ ๒. การพัฒนาแพลตฟอร์มการจัดการศึกษาแบบ Course on Cloud ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของคณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์ ๓. การพัฒนาหลักสูตรเพื่อรองรับสังคมพลวัตของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบของคณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์ ๔. การยกระดับการบริหารจัดการศูนย์		๔	๔	เรื่อง	ได้รับการตีพิมพ์และเผยแพร่ในวารสารฐาน TCI	ผู้ที่สนใจสามารถนำไปอ้างอิงในผลงานวิจัยหรือผลงานวิชาการที่ตนเองผลิตหรือเขียนขึ้นมาได้

ผลงานที่คาดว่าจะได้รับ	รายละเอียดของ ผลผลิต	จำนวนนับ			หน่วยนับ	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ	ผลกระทบที่คาดว่าจะได้รับ
		๒๕๖๖	๒๕๖๗	รวม			
	ศึกษา พระพุทธศาสนาวัน อาทิตย์ต้นแบบของ คณะสงฆ์จังหวัด นครสวรรค์						
๑๓. องค์กร ความรู้ใหม่	หนังสือ “ศูนย์ศึกษา พระพุทธศาสนาวัน อาทิตย์กับการจัด การศึกษาในสังคม พลวัต”		๑	๑	เรื่อง	ชุดความรู้ เกี่ยวกับการ พัฒนาศูนย์ศึกษา พระพุทธศาสนา วันอาทิตย์ ต้นแบบ วัดหนอง กระตูกเนื้อ	การขยายผล และ เผยแพร่ความรู้ชุมชน

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - นามสกุล นางสาวรัตติยา เหนืออำนาจ

Miss. Rattiya Nau-amnat

ที่อยู่

เลขที่ ๗๐๙/๑๗๕ หมู่ ๒ หมู่บ้านสวัสดิการทหารบก

ตำบลหนองปลิง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

โทรศัพท์มือถือ ๐๙๙-๒๙๖๙๒๒๙

E-mail: rattitik.prom@gmail.com

ประวัติการศึกษา

- ปริญญาตรี รัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยบูรพา
- ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พร.ม.รัฐประศาสนศาสตร์)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผลงานวิจัย

เรื่องที่การวิจัย	ปีที่ได้รับทุน สนับสนุน การการวิจัย	หน้าที่รับผิดชอบ
การจัดการเครือข่ายวัฒนธรรมเชิงพุทธของคณะสงฆ์ จังหวัดนครสวรรค์เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ทาง วัฒนธรรมกับประชาคมอาเซียน	๒๕๕๘	ผู้ร่วมวิจัย
การจัดการชุมชนพื้นที่กลางน้ำเชิงยุทธศาสตร์กับการ ป้องกันและแก้ไขปัญหาคูหาญ	๒๕๕๙	ผู้ร่วมวิจัย
การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริใน พื้นที่ลุ่มน้ำแม่วัง	๒๕๕๙	ผู้ร่วมวิจัย
ยุ่งข้าวยุคใหม่ : กระบวนการปรับตัวสู่ทางรอดแห่งภูมิ ปัญญาของชาวนาไทย	๒๕๖๐	ผู้ร่วมวิจัย
วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นวิถีพุทธกับการเสริมสร้าง ความมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่	๒๕๖๐	ผู้ร่วมวิจัย
นิเวศวัฒนธรรม : รูปแบบและกระบวนการส่งเสริมการ ท่องเที่ยวต้นน้ำเจ้าพระยา	๒๕๖๐	ผู้ร่วมวิจัย
ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการขับเคลื่อนหน่วยอบรม ประชาชนประจำตำบล (อปต.) ในการพัฒนาสังคมเชิงพุทธ บูรณาการภายใต้การขับเคลื่อนตามแนวพระราชรัฐ	๒๕๖๑	ผู้ร่วมวิจัย

เรื่องที่การวิจัย	ปีที่ได้รับทุนสนับสนุนการการวิจัย	หน้าที่รับผิดชอบ
ต้นน้ำเจ้าพระยากับการพัฒนาสู่เศรษฐกิจฐานรากทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	๒๕๖๑	ผู้ร่วมวิจัย
Knowledge Center: กระบวนการจัดการวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดนครสวรรค์	๒๕๖๑	ผู้ร่วมวิจัย
การพัฒนาความรู้และองค์ประกอบชุมชนสร้างสรรค์ “Smart Community” ของชุมชนในสังคมไทย	๒๕๖๓	ผู้ร่วมวิจัย
การบริหารจัดการและโมเดลเมืองอัจฉริยะเชิงพุทธกับการยกระดับคุณภาพชีวิตด้านคุณธรรมจริยธรรมในหมู่บ้านชุมชนจังหวัดนครสวรรค์	๒๕๖๓	ผู้ร่วมวิจัย
การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพุทธธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ	๒๕๖๓	ผู้ร่วมวิจัย
สันติภาพไร้รอยต่อ : การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพุทธธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ	ปีงบประมาณ ๒๕๖๓	ผู้ช่วยแผนงานวิจัย
การเสริมสร้างเครือข่ายลดปัจจัยเสี่ยงเรื่องเหล้าและบุหรืตามแนวพระพุทธศาสนาใน จังหวัด นครสวรรค์	ปีงบประมาณ ๒๕๖๓	ผู้ร่วมวิจัย
การสร้างธรรมนูญความสุขชุมชนรองรับสังคมสูงวัยระดับ ตำบล	ปีงบประมาณ ๒๕๖๕	หัวหน้าโครงการวิจัย
ผ่อ : มิติมุมมองในการผลิตสื่อสร้างสรรค์เชิงพุทธในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเยาวชนในพื้นที่มรดกโลกห้วยขาแข้ง	ปีงบประมาณ ๒๕๖๕	ผู้ร่วมวิจัย
การสร้างเสริมเครือข่ายลดปัจจัยเสี่ยงตามแนวพระพุทธศาสนา (เหล้า บุหรี่)	ปีงบประมาณ ๒๕๖๕	ผู้ร่วมวิจัย
การจัดการความรู้ชุมชน ๕ ดีสู่การพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ	ปีงบประมาณ ๒๕๖๖	หัวหน้าโครงการวิจัย
การพัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์กับการรองรับสังคมพลวัตของคณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์	ปีงบประมาณ ๒๕๖๖	หัวหน้าโครงการวิจัย
ธนาคารน้ำใต้ดินแบบพอเพียง: รูปแบบและกระบวนการบริหารจัดการน้ำของวัดและชุมชน	ปีงบประมาณ ๒๕๖๖	หัวหน้าโครงการวิจัย
การสร้างเสริมสถาบันพระพุทธศาสนาสุภาพะเพื่อการลดปัจจัยเสี่ยงในจังหวัดนครสวรรค์	ปีงบประมาณ ๒๕๖๖	ผู้ร่วมวิจัย

เรื่องที่การวิจัย	ปีที่ได้รับทุน สนับสนุน การการวิจัย	หน้าที่รับผิดชอบ
การจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้นแบบใน เขตพื้นที่ทับซ้อนเขตอุทยานแห่งชาติ	ปีงบประมาณ ๒๕๖๗	ผู้ร่วมวิจัย
การเสริมสร้างคุณภาพชีวิตวิถีพุทธของผู้สูงวัยในภาค ชนบทการเกษตรให้สามารถพึ่งพาตนเอง	ปีงบประมาณ ๒๕๖๗	หัวหน้า โครงการวิจัย

ผลงานทางวิชาการ

๑. บทความวิจัย

พระครูนิวาสิตขันธ์, อัครเดช พรหมกัลป์, รัตติยา เหนืออำนาจ. “การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंก” การประชุมทางวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒, ณ วิทยาลัยสงฆ์ล้านนาเฉลิมพระเกียรติฯ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดน่าน ๙ กันยายน ๒๕๖๑.

รัตติยา เหนืออำนาจ. “ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของแบบจำลองการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์ ในจังหวัดนครสวรรค์”. วารสารมหาวิทยาลัยคริสเตียน, ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม - กันยายน ๒๕๖๒): ๕๐-๖๓.

รัตติยา เหนืออำนาจ. พระเทพปริยัติเมธี. และนัยนา เกิดวิชัย. “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์”. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๒): ๑๓-๒๘.

พระมหาชุตีภัก อภินันโท อัครเดช พรหมกัลป์ และรัตติยา พรหมกัลป์. “คณะสงฆ์กับการจัดการเครือข่ายวัฒนธรรมเชิงพุทธในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง”. การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๓ INC๒๐๑๙ : MCU Nan นครน่าน: นครพระพุทธศาสนา สุ่มรดกธรรม มรดกโลก วันพุธ ที่ ๑๕ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๒.

พระมหาชุตีภัก อภินันโท (แหมทอง) และรัตติยา เหนืออำนาจ. “การจัดการเครือข่ายวัฒนธรรมเชิงพุทธของคณะสงฆ์จังหวัดนครพนม เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับประชาคมอาเซียน”. วารสารวิจัยวิชาการ, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๒): ๑-๑๘.

พระมหาสุเมธ สมานิตและรัตติยา เหนืออำนาจ. “แรงจูงใจที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดพิจิตร”. วารสารอาชีวการแพทย์และความปลอดภัย, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๓): ๓๓-๔๒.

อัครเดช พรหมกัลป์, พระครูนิวาสิตขันธ์, รัตติยา เหนืออำนาจและจรรยาศักดิ์ สุนทรเดชา. “ต้นน้ำเจ้าพระยากับการพัฒนาสู่เศรษฐกิจฐานรากทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน”. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๔ (กรกฎาคม-สิงหาคม ๒๕๖๓): ๑๔๗๙-๑๔๙๑.

พระครูนิวาสิตขันธ์ (ณรังค์ ฐิตวฑฺฒโน), อัครเดช พรหมกัลป์, รัตติยา เหนืออำนาจ. “ธรรมเนียมปฏิบัติกับการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการเพื่อความพอเพียง ภายใต้การขับเคลื่อนตามแนวพระราชรัฐ”. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร**, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๕ (กันยายน-ตุลาคม ๒๕๖๓): ๑๖๕๓-๑๖๖๓.

อัครเดช พรหมกัลป์, รัตติยา เหนืออำนาจ, จรูญศักดิ์ สุนทรเดชา. “ยุ่งข้าวยุคใหม่: กระบวนการปรับตัวสู่ทางรอดแห่งภูมิปัญญาของชาวนาไทย”. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร**, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๕ (กันยายน-ตุลาคม ๒๕๖๓): ๑๖๙๕-๑๗๐๗.

พระครูนิวาสิตขันธ์ (ณรังค์ ฐิตวฑฺฒโน), อัครเดช พรหมกัลป์, รัตติยา เหนืออำนาจ. “วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นวิถีพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่มีอใหม่”. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร**, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๖ (พฤศจิกายน-ธันวาคม ๒๕๖๓): ๒๑๒๘-๒๑๓๗.

อัครเดช พรหมกัลป์, พระราชรัตนเวที, รัตติยา เหนืออำนาจ. “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการขับเคลื่อนหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ในการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ ภายใต้การขับเคลื่อนตามแนวพระราชรัฐ”. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร**, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๖ (พฤศจิกายน-ธันวาคม ๒๕๖๓): ๒๔๓๙-๒๔๕๑.

รัตติยา เหนืออำนาจ, อัครเดช พรหมกัลป์, พระมหาสุเมธ สมานิต, ศศิกิจจ์ อัจฉัย. “ถอดบทเรียนห้วยหนามตะเข้: การจัดการศูนย์เรียนรู้ต้นแบบบนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน”. **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๖๔): ๑๔-๒๔.

อัครเดช พรหมกัลป์, รัตติยา เหนืออำนาจและอาภรณ์รัตน์ รอดไผ่เลิศ. “การบริหารจัดการและโมเดลเมืองอัจฉริยะเชิงพุทธกับการยกระดับคุณภาพชีวิตด้านคุณธรรมจริยธรรมในหมู่บ้านชุมชนจังหวัดนครสวรรค์”. **วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ**, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑๑ (พฤศจิกายน ๒๕๖๔): ๓๕-๔๗.

รัตติยา เหนืออำนาจ, อัครเดช พรหมกัลป์, สมคิด พุ่มทุเรียน และจรูญศักดิ์ สุนทรเดชา. “การพัฒนาความรู้และองค์ประกอบชุมชนสร้างสรรค์ “Smart Community” ของชุมชนในสังคมไทย”. **วารสารศิลปการจัดการ**, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๔): ๕๕๙-๕๗๓.

พระราชรัตนเวที, อัครเดช พรหมกัลป์, รัตติยา เหนืออำนาจ. “การเสริมสร้างเครือข่ายลดปัจจัยเสี่ยงเรื่องเหล้าและบุหรี่ตามแนวพระพุทธศาสนาในจังหวัดนครสวรรค์”. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร**, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๗ (พฤศจิกายน-ธันวาคม ๒๕๖๔): ๒๗๗๖-๒๗๙๑.

รัตติยา เหนืออำนาจ, อัครเดช พรหมกัลป์, พระมหาไธ้ ธมมเมธี และจรูญศักดิ์ สุนทรเดชา. “การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพุทธวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ”. **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕): ๕๕๙-๕๗๓.

รัตติยา เหนืออำนาจ, อัครเดช พรหมกัลป์, พระมหาสุเมธ สมานิต, ศศิกิจจ์ อัจฉัย. ถอดบทเรียนห้วยหนามตะเข้: การจัดการศูนย์เรียนรู้ต้นแบบบนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน. **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๖๔): ๑๔-๒๔.

อัครเดช พรหมกัลป์, รัตติยา เหนืออำนาจ, อารรัตน์ เลิศไผ่รอด. การบริหารจัดการและโมเดลเมืองอัจฉริยะเชิงพุทธกับการยกระดับคุณภาพชีวิตด้านคุณธรรมจริยธรรมในหมู่บ้านชุมชนจังหวัดนครสวรรค์. **วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ**, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑๑ (พฤศจิกายน ๒๕๖๔): ๓๕-๔๗.

พระราชรัตนเวที, อัครเดช พรหมกัลป์ และรัตติยา เหนืออำนาจ. การเสริมสร้างเครือข่ายลดปัจจัยเสี่ยงเรื่องเหล้าและบุหรี่ตามแนวพระพุทธศาสนาในจังหวัดนครสวรรค์. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร**, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๗ (พฤศจิกายน - ธันวาคม ๒๕๖๔): ๒๗๗๖-๒๗๙๑.

รัตติยา เหนืออำนาจ, อัครเดช พรหมกัลป์, พระมหาไฉ่ ธมฺมเมธี, จรูญศักดิ์ สุนทรเดชา. การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพุทธวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ. **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕): ๒๑๒-๒๒๖.

รัตติยา เหนืออำนาจ, อัครเดช พรหมกัลป์, สมคิด พุ่มทุเรียน และจรูญศักดิ์ สุนทรเดชา. “การพัฒนาความรู้และองค์ประกอบชุมชนสร้างสรรค์ “Smart Community” ของชุมชนในสังคมไทย. **วารสารศิลปการจัดการ**, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๔): ๕๕๙-๕๗๓.

อัครเดช พรหมกัลป์, รัตติยา เหนืออำนาจ. “Knowledge Center: กระบวนการจัดการวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดนครสวรรค์”. **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖): R๒๓๕-๒๔๔.

รัตติยา เหนืออำนาจ, สยาม คำปรีดา และภาวราดร แก้วบุตรดี. “การสร้างธรรมานุญความสุสุขชุมชนวิถีพุทธกับรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบล”. **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๖๗).

รัตติยา เหนืออำนาจ, สยาม คำปรีดา และภาวราดร แก้วบุตรดี. “อริยวัฑฒากับกิจกรรมจิตอาสาเพื่อการพัฒนาชุมชนบ้านหนองหัวเรือ ตำบลมหาโพธิ์ อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์”. **วารสารวิจัยวิชาการ**, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๓ (พฤษภาคม-มิถุนายน ๒๕๖๗).

๒. บทความทางวิชาการ

รัตติยา เหนืออำนาจ. “เทคนิคการสร้างแรงจูงใจในการทำงาน”. **วารสารสถาบันวิจัยพินลธรรม**, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑): ๒๙-๔๒.

รัตติยา เหนืออำนาจ. “เกษตรวิถีกับการบริหารจัดการตามแนวคิด Lean Thinking” **วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ เดือนกรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๑.

รัตติยา พรหมกัลป์. “ทุนท้องถิ่นกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากทางการท่องเที่ยวต้นน้ำเจ้าพระยา”. รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑. ณ วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี วัดไร่ขิง พระอารามหลวง จังหวัดนครปฐม ๙-๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

รัตติยา พรหมกัลป์. “ประเพณีจับข้อมือสาว: คุศโลบายในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนคนไทยเชื้อสายมอญ”. **วารสารสถาบันวิจัยพินลธรรม**, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๒).

รัตติยา เหนืออำนาจและอัครเดช พรหมกัลป์. “๑๐๓ ปี ประเพณีแห่เจ้าพ่อ-เจ้าแม่ปากน้ำโพ การสืบ
สานบนพื้นฐานของความขัดแย้ง”. วารสารอาชญากรรมและความปลอดภัย, ปีที่ ๒ ฉบับที่
๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๓): ๕๙-๗๒.

ประวัติผู้วิจัย

๑. ชื่อ-สกุล นายดิเรก ด้วงลอย

๒. ตำแหน่งทางวิชาการ อาจารย์

๓. วุฒิการศึกษา

พธ.ด. พุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๖๓

กศ.ม. การบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร ๒๕๕๐

พธ.บ. สังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๘

๔. ผลงานวิชาการ (ตีพิมพ์เผยแพร่ระหว่างปี พ.ศ.๒๕๔๘-๒๕๖๔)

ผลงานทางวิชาการตามเกณฑ์มาตรฐานย้อนหลัง ๕ ปี

ดิเรก ด้วงลอย, มัลลิกา ภูมะธน, พระปลัดระพิน พุทธิสารโร, “สังคมปากหน้า: เมื่อความจริงถูกมองข้ามและการเร่งลงความจริงเติบโต”, *วารสาร มจร ภาษาและวัฒนธรรม*, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๕): ๓๙-๕๑. <https://soo๘.tci-thaijo.org/index.php/JMLC/article/view/๓๗๓>

วรพจน์ วิเศษศิริ, พระปลัดระพิน พุทธิสารโร, **ดิเรก ด้วงลอย**, “แนวทางการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์หนังใหญ่วัดขนอน จังหวัดราชบุรี”, *วารสาร มจร กาญจนปริทรรศน์*, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๖๕): ๑๔ - ๒๗. <https://soo๕.tci-thaijo.org/index.php/Kanchana-editor/article/view/๒๕๐๒๐๔>

พระปลัดระพิน พุทธิสารโร, **ดิเรก ด้วงลอย**, มัลลิกา ภูมะธน, “ความสัมพันธ์ไทย กัมพูชา : ในมิติของพระพุทธศาสนาและการศึกษาสงฆ์”, *วารสารพุทธอาเซียนศึกษา*, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๔): ๑-๒๐. <http://ojs.mcu.ac.th/index.php/BAS/index>

มัลลิกา ภูมะธน, **ดิเรก ด้วงลอย**, “สุนทรียะคำผวน: เพศ พฤติกรรมการสมสู่ การสร้างคำใหม่และการสื่อสาร”, *วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมการปริทรรศน์*, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๔): ๘๙-๑๐๐. <https://soo๔.tci-thaijo.org/index.php/jidir/article/view/๒๕๖๕๖๘>

มัลลิกา ภูมะธน, **ดิเรก ด้วงลอย**, พระปลัดระพิน พุทธิสารโร, “คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยการถอดบทเรียนการบริหารจัดการตามแนวพุทธ: โรงเรียนการกุศลของวัด วิทยาลัยสงฆ์ โครงการชั่งหัวมันตามพระราชดำริ และไร่เทวาภูมิ จังหวัดเพชรบุรี”, *วารสาร มจร กาญจนปริทรรศน์*, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๖๔): ๑๐๒-๑๑๓. <https://soo๕.tci-thaijo.org/index.php/Kanchana-editor/article/view/๒๕๖๖๕๖>

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - ฉายา/นามสกุล

พระครูนิติสุตากร, ดร.

Prakru Nitisutakorn, Dr.

ที่อยู่

วัดหนองกระดุกเนื้อ

ต.หนองนมวัว อ.ลาดยาว จ.นครสวรรค์

โทรศัพท์มือถือ ๐๘๒-๑๗๖๔๕๙๕

ประวัติการศึกษา

- ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ปริญญาโท การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา
- ปริญญาเอก ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสบการณ์การทำงาน

- ๒๕๕๙-๒๕๖๔ ครูสอนโรงเรียนวัดไพรเหนือวิทยา ห้องเรียนวัดหนองกระดุกเนื้อ
ต.หนองนมวัว อ.ลาดยาว จ.นครสวรรค์
- ๒๕๖๔-๒๕๖๕ รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนรัตนปัญญาวิทยาลัย
ต.หนองนมวัว อ.ลาดยาว จ.นครสวรรค์

รางวัลการพัฒนา

- เกียรติบัตร “วัดส่งเสริมการจัดการสิ่งแวดล้อม ระดับดีมาก” ปี ๒๕๖๑ ของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม
- เกียรติบัตร “หลักสูตรสถาบันการเงินชุมชนต้นแบบตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ปี ๒๕๖๑ ของสำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ
- เกียรติบัตร “ชุมชนคุณธรรม” ปี ๒๕๖๒ ของคณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ
- เกียรติบัตร “อุทยานการศึกษาในวัด” ปี ๒๕๖๓ ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
- รางวัลพัฒนาคุณาธร ปี ๒๕๖๓ ของกระทรวงวัฒนธรรม
- รางวัลเสมาธรรมจักร ปี ๒๕๖๔ ของกระทรวงวัฒนธรรม